

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE CHP’NİN İZMİR ÖRGÜTLENMESİ VE
SEÇİMLER**

ERHAN VURAL

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. NEJDET BİLGİ

MANİSA 2010

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv. Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: VURAL

Adı: ERHAN

**Tezin Türkçe adı: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE CHP'NİN İZMİR
ÖRGÜTLENMESİ VE SEÇİMLER**

**Tezin Yabancı adı: CHP İZMİR ORGANİZİNG AND ELECTIONS DURING
DEMOCRAT PARTY**

Tezin yapıldığı

**Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ Enstitü: SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ Yılı: 2010**

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa sayısı: XIII+254

Referans sayısı: 660

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: Nejdet

Soyadı: BİLGİ

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

1- Cumhuriyet Halk Partisi

2- İzmir

3- Yerel Tarih

4- Siyasal Yapı

5- Seçimler

1- Republican People's Party

2- Izmir

3- Local History

4- Political Structure

5- Elections

Tarih:

İmza:

ÖZET

Türk siyasi tarihinde önemli bir konuma sahip olan İzmir, 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimleri ve 3 Eylül 1950 mahalli seçimleri neticesinde, genel ve yerel idaredeki temsiliyet hakkını on yıl süreyle Demokrat Parti'nin ellerine bırakmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası CHP İzmir il örgütünde yaşanan yeniden yapılanma sürecinde ise, 27 Mayıs 1950 askeri müdahalesine dek uzanan yeni bir yönelim ortaya çıkmış ve bu süreçte yaşanan gelişmeler, Türk siyasi hayatında kayda değer izler bırakmıştır.

Bu noktada, “Demokrat Parti Döneminde CHP'nin İzmir örgütlenmesi ve Seçimler” isimli tez çalışması, Türk siyasi tarihi içerisinde yerel teşkilatlanmaların en yoğun faaliyet dönemi yaşadığı 14 Mayıs 1950 seçimlerini başlangıç temel alıp, iktidar koltuğunu muhalefete devreden tek parti iktidarının mahalli teşkilatlanma sahalarından biri olan İzmir örneğini incelemiştir.

Çok partili siyasi hayata geçiş sürecine dek İzmir'in siyasi profilinin aktarıldığı giriş bölümünün ardından, CHP il örgütünün iktidardaki son faaliyetlerine değinilmiş, muhalefet sürecinde yaşanan gelişmeler; genel ve mahalli seçimler ile teşkilat kongreleriyle bağlantılı aktarılmış, 27 Mayıs 1960 askeri darbesine giden süreçte yaşananlar ve darbenin İzmir siyasi hayatına etkileri ile tez çalışması sonlandırılmıştır.

ABSTRACT

Izmir which has a vital position in Turkish Political History, passed on its local and general representation right to Democrat Party for ten years after 14 May 1950 deputy general election and 3 September 1950 Local election results. During reconstruction process in CHP Izmir Organization following the 14 May 1950 elections; a new management approach emerged dating 27 May 1960 Military Coup and affairs happening during this process created remarkable impression in Turkish Political Life.

At this point, the thesis work named “CHP Izmir organizing and elections during Democrat Party” focused on Izmir sample which transferred its one-party power and throne to oppositions and based on 14 May 1950 elections which is a term including the most intense times of local organizations in Turkish Political History.

Until term of transition process to multiparty system, following entry part explaining Izmir’s political profile; CHP Izmir organization’s last activities, issues in opposition’s years, general and local elections including congresses were focused on and thesis work was completed with events causing 27 May 1960 military coup and effects of coup on Izmir political life.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Demokrat Parti Döneminde CHP’nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2010

Erhan VURAL

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21.06.2010 tarih ve 13/12 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Erhan VURAL'ın "Demokrat Parti Döneminde C.H.P.'nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler" Konulu tezi incelenmiş ve aday 06.07.2010 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

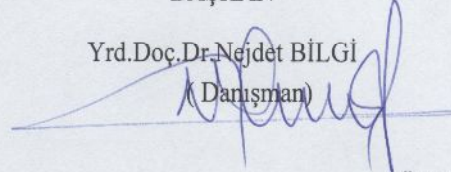
BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

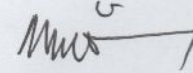
BAŞKAN

Yrd.Doç.Dr.Nejdet BİLGİ
(Danışman)

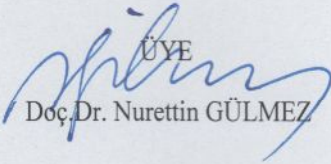
ÜYE

Doç.Dr. Mevlüt ÇELEBİ

ÜYE

Doç.Dr. Nurettin GÜLMEZ

Evet

Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VII
ÖNSÖZ.....	XI
KISALTMALAR.....	XIII

GİRİŞ

ÇOK PARTİLİ HAYATA KADAR İZMİR'İN SİYASİ PROFİLİ

A. Milli Mücadele Dönemine Kadar İzmir'deki Siyasi Faaliyetler.....	1
1. II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar İzmir'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler	2
2. II. Meşrutiyet Dönemi ve Sonrasında İzmir'de Siyasi Hayat	4
B. Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde İzmir'deki Siyasi Faaliyetler.....	9
1- İzmir'in İşgaline Kadar Sürdürülen Siyasi Faaliyetler	9
2- İzmir'in İşgali ve Sonrasında Yaşanan Siyasi Gelişmeler	13
C. Kurtuluştan Sonra ve Tek Parti İktidarında İzmir'deki Siyasi Faaliyetler...	15
1. TCF, İzmir Suikastı ve İzmir Siyasi Hayatı	18
2. 1930 Belediye Meclisi Seçimleri'nde İzmir.....	19
4. Tek Parti İktidarında Muhalefet İsteğine Çözüm: Bağımsız Adaylık	21
3.1946 Seçimlerinde İzmir	22

I. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİNE GİDERKEN CHP'NİN İZMİR TEŞKİLATLANMASI

A. 14 Mayıs 1950 Seçimlerine Doğru CHP İzmir Teşkilatı	30
1. İl Kongresi Öncesi Son Durum ve Bakanların İzmir Çıkarması.....	32
2. 7 Ocak 1950 Tarihli İl Kongresi	34
3. 7 Ocak 1950 İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler.....	39
B. Milletvekili Aday Tespiti Süreci.....	40
1. Aday Tespiti Öncesi CHP İl Teşkilatı'nda Yaşanan Gelişmeler	40
2. Milletvekili Tespiti Sürecinde CHP İl Teşkilatı	43
3. CHP İzmir Milletvekilliği Aday Yoklaması	47
4. Aday Yoklaması Sonrası Yaşanan Gelişmeler	49

C. Adayların Seçim Hazırlıkları ve İsmet İnönü'nün İzmir Gezisi	51
---	----

II. BÖLÜM

DP İKTİDARINDA CHP İZMİR TEŞKİLATININ İLK MUHALEFET DÖNEMİ

A. 14 Mayıs 1950 Milletvekilleri Genel seçimlerinin İzmir Neticeleri	55
B. 14 Mayıs 1950 Milletvekilleri Genel seçimleri Sonrasında CHP İzmir İl Teşkilatında Yaşananlar	57
C. 13 Ağustos 1950 Muhtar ve Köy İhtiyar Heyeti Seçimi	60
D. 3 Eylül 1950 Belediye Meclis Seçimi	61
E. 15 Ekim 1950 İl Genel Meclisi Seçimleri	64
F. Yerel Seçimler Sonrası İl Teşkilatında Yaşanan Gelişmeler.....	66
1. İl Teşkilatlanmasında Beş Yeni İlçe Teşkilatının Kurulması	68
2. Geçici İl ve İlçe İdare Heyetinin Kurulması.....	70
3. 23 Haziran 1951 İl Kongresi	72
G. 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimi	74
1. Halkevleri ve Halk Odalarının Kapatılması isteğine İl Örgütünün Tepkisi: Ara Seçimlere Girilmemesi Talebi	74
2. Milletvekili Adaylarının Tespiti: İl Başkanları Seçim Yarışında	76
3. Milletvekili Ara Seçimleri Neticeleri ve Yansımaları.....	77
H. 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimlerinden 1954 Milletvekilleri Genel Seçimlerine Dek CHP İzmir Teşkilatında Yaşananlar	80
1. İsmet İnönü'nün İzmir Seyahati.....	81
2. Adnan Menderes'in İzmir CHP Konak İlçe Kongresini Ziyareti ve Yankıları.....	83
3. 31 Ocak 1953 İl Kongresi	85
4. İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler ve Behçet Uz'un İstifası	90
5. CHP Malları Tasarısının Yasallaşması ve CHP İzmir Teşkilatı Mallarının Hazineye İntikali Süreci.....	92
6- 20 Mart 1954 İzmir İl Kongresi.....	95

III. BÖLÜM

1954 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA CHP İZMİR İL ÖRGÜTÜ

A. 1954 Milletvekilleri Genel Seçimleri Sürecinde CHP İzmir Teşkilatı	98
---	----

B. 2 Mayıs 1954 Milletvekilliği Genel Seçimleri Neticeleri.....	104
C. Milletvekilleri Genel Seçimleri Sonrası CHP İzmir Teşkilatında Yaşananlar ve 7 Kasım 1954 Muhtar ve Köy İhtiyar Heyeti Seçimleri.....	107
D. 2 Nisan 1955 İl Kongresi	109
E. Kongre Sonrası Yaşanan Gelişmeler	113
F. 25 Eylül 1955 İl Genel Meclisi Ve 13 Kasım 1955 Belediye Meclis Seçimlerine Dair alınan karar: CHP Seçimlere Katılmıyor	115
G. İzmir’de 6–7 Eylül Olayları ve Siyasi Hayata Yansıması	118
H. CHP’nin Katılmadığı 25 Eylül 1955 İl Genel Meclisi Seçimi	119
I. CHP’nin Katılmadığı 13 Kasım 1955 Belediye Meclis Seçimi	121
İ. 1957 İl Kongresine Doğru İl örgütünde Yaşanan gelişmeler	122
J. İsmet İnönü’nün İzmir Seyahati ve 11 Mart 1957 il Kongresi	126

IV. BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA CHP İZMİR ÖRGÜTÜ VE YAŞANAN GELİŞMELER

A. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimleri Sürecinde Partiler arası İşbirliği Çabaları ve İzmir’e Yansımaları.....	132
B. Seçim Propagandası ve Milletvekili Adaylarının Tespiti Süreci.....	136
C. Milletvekili Genel Seçimleri Neticeleri Ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler	144
1. İl İdare Kurulunun Seçimlere Dair Beyanatları ve Seçimlere İtirazı	146
2. İstifalar ve Fevkalade İl Kongresine Dek Yaşanan Gelişmeler	149
3. 18 Şubat 1958 Fevkalade İl Kongresi	153
4. 18 Şubat 1958 Fevkalade İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler	169
5. Geçici İl İdare Heyeti Yönetiminde 6 Ekim 1958 İzmir İl Kongresine Dek Yaşanan Gelişmeler.....	172
6. 6 Ekim 1958 İl Kongresi.....	175
D. İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler	179
1. Hürriyet Partisi İle CHP Arasındaki Birleşme Çabalarının İl Örgütüne Yansımaları	180
2. İsmet İnönü’nün İzmir Gezisi ve Yaşanan Olaylar	182

3. İsmet İnönü'nün İzmir Gezisi Sonrası Uygulanan Yasaklar ve Yargulamalar	185
4. CHP Milletvekillerinin İzmir Gezisi.....	188
5. CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal'ın İzmir Ziyareti ve 20 Aralık 1959 Tarihli Urla Belediye Seçimleri.....	191

V. BÖLÜM

27 MAYIS 1960 DARBESİNE GİDEN SÜREÇTE İZMİR VE CHP İL TEŞKİLATINDA YAŞANAN GELİŞMELER

A. Tahkikat Komisyonuna Giden Süreçte Yaşananlar	195
1. Tarihi Belirsiz Seçimler İçin Hazırlıklar ve Beyanatlar	196
2. Ülke'de Yaşanan Olaylar ve CHP İzmir İl Teşkilatına Yansıması	197
B. Tahkikat Komisyonunun Teşkili ve Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin İzmir Siyasi Hayatına ve CHP il Teşkilatına Etkileri	202
C. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin İzmir ve İl Teşkilatına Yansımaları	207
BİBLİYOGRAFYA	214
EKLER.....	220
FOTOĞRAFLAR	232

ÖNSÖZ

CHP'nin yerel örgütlenmesi, tek parti döneminin rahat ve keskin sınırlarla çizilmiş yöneliminden, çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte ayrılmaya mecbur kalmıştır. Siyasetin halkın oyları ile tespiti, partiler arası mücadelede mahalli teşkilatlanmaların siyasi hayat için taşıdığı önemi arttırmış, partilerin mücadele sahası, mahalli alanda daha kuvvetli bir çerçevede şekillenmiştir.

Yerel örgütlenmenin İzmir ayağında, CHP'nin 1950 genel seçimleri ile birlikte İzmir'deki temsiliyet hakkını 23 yıl süreliğine DP ve varislerine kaptırması ve sandıklardan İzmir'in muhalefet partisi olarak çıkması, CHP İzmir il yapılanması üzerinde araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple hazırlanan tez çalışması, iktidarı kaybeden CHP İzmir il örgütünün 1950–1960 yılları arasındaki mücadele sahasını betimlemek üzere kaleme alınmıştır.

Tez verilerinin toplanması sürecinde, CHP Genel Merkezi'nde dönemin yazılı kaynakları ile ilgili arşiv belgelerine ulaşılmak istenmiş, fakat 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin, partiler ve siyasi faaliyetleri kısıtlamaya dair uygulamaları sebebiyle elle tutulur bilgilere ulaşılamamıştır. Bu sebeple Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Ankara Milli Kütüphanesi, Ankara'daki il halk kütüphaneleri, İzmir Milli Kütüphanesi, İzmir Ahmet Pıştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir'de mevcut Halk Kütüphanelerinden kaynaklar temin edilmiş, ayrıca Kitap, Tez, Makale, Bildiri, Rapor ve Parti basımları ile kaynaklar desteklenmiştir.

“Demokrat Parti Döneminde CHP'nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler” isimli tez çalışması, giriş ve sonuç bölümlerinin dışında toplamda beş bölümden oluşmuş, genel ve mahalli seçimler ile parti ve faaliyetleri, başlıklar altında dönemlerine ayrılarak incelenmiştir. Bölümler ve başlıklar altında dönemin seçim neticeleri ve parti kongreleri üzerine ayrıntılı tablolar hazırlanmış, fotoğraflar ve ekler bölümüyle tez konusuna dair örnekler verilmiştir.

Tez çalışmam esnasında bana her türlü desteği sağlayan ve manevi desteğini benden esirgemeyen aileme, sevgili arkadaşım Demet ÖZTEKİNLİ'ye, yardımları ile sürecin sağlıklı tamamlanmasına katkıda bulunan kadim dostum Asil KAYA'ya, dönemin canlı tanıklığı ile olayları farklı açılarda yorumlamamı sağlayan Necip MİRKELAMOĞLU'na, CHP Genel Merkezi Kütüphanesi sorumlusu Sayın Necla

SÖNMEZ'e, beni tez konusuna yönlendiren ve bilgi birikiminden faydalanmamı sağlayan değerli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nejdet BİLGİ'ye, kaynak temininde bulunduğum kütüphane ve arşiv görevlilerine teşekkürü borç bilirim.

Erhan VURAL
İzmir, Haziran 2010

KISALTMALAR

BCA	:	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	:	Bakınız
byy	:	Basım yeri yok
CGP	:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CHP Ktlg	:	Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu
CKMP	:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
DEÜ	:	Dokuz Eylül Üniversitesi
DP	:	Demokrat Parti
Dr.	:	Doktor
EÜ	:	Ege Üniversitesi
HP	:	Hürriyet Partisi
HİF	:	Hürriyet ve İtilaf Fırkası
İTF	:	İttihat ve Terakki Fırkası
İMHOÇ	:	İzmir Müdafaa-i Hukuk-1 Osmaniye Cemiyeti
MHP	:	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	:	Millet Partisi
MSP	:	Milli Selamet Partisi
s.	:	Sayfa
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SDP	:	Serbest Demokrat Partisi
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	:	Türkiye Birlik Partisi
TCF	:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TESAV	:	Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
VC	:	Vatan Cephesi
YTP	:	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

ÇOK PARTİLİ HAYATA KADAR İZMİR'İN SİYASİ PROFİLİ

A. Milli Mücadele Dönemine Kadar İzmir'deki Siyasi Faaliyetler

Türk siyasi tarihinin şekillenme sürecine ve ülke dâhilinde yeşeren siyasi teşekküllere bakıldığında; siyasi sürece etki eden gelişmelerin, kendinden önce meydana gelen olayların devamı niteliğinde olduğu görülmektedir.

Bir toplumdaki farklı siyasal görüşlerin, farklı çıkarların bulunmasından dolayı doğduğu düşünüldüğünde, siyasal partilerin, belli grupların, çevrelerin, sınıfların çıkarlarını temsil etmesi ve bu partilerin etkili olabilmesi için iktidar mücadelesine girişmesi¹ olağan karşılanabilmektedir. II. Meşrutiyet dönemine kadar sürdürülen siyasi faaliyetler padişah otoritesini yıkma amacını taşımazken, II. Meşrutiyet dönemindeki siyasi faaliyetler devlet idaresini kontrol amacı ile şekillenmiş, bu gaye ile kurulan siyasi partiler ve bu partilerin faaliyetleri, Cumhuriyet dönemi siyasi yapılanmasının deneme süreci olarak değerlendirilebilecek bir görüntüye bürünmüştür. Nitekim Dankwart Rustow, Türk siyasi sisteminin birbiri ardı sıra genişleme ve daralma evrelerinden geçtiğini belirtir. Her genişleme evresinde yeni toplumsal unsurların parti sistemine dâhil oldukları, her daralmacı ya da baskıcı evrede iktidarın yeni unsurlardan bazılarının elinde yoğunlaştığı, diğer yeni unsurların parti sisteminin dışına itildiğini ifade etmektedir.²

Siyasi parti örgütlenmelerinin önemli bir basamağını oluşturan yerel örgütlenmelerde ise, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı, siyasi faaliyet sahasının şekillenmesi üzerinde önemli bir rol oynamıştır.

İzmir'de şekillenmiş siyasi düşünceler ve bu düşüncelerin dernek ve parti örgütlenmeleri ile kitlelere ulaşma çabaları Türk siyasi hayatının gelişim safhaları ile bütünlük göstermektedir. Bu bağlamda İzmir'in siyasi tarihini ve İzmir içerisinde faaliyet göstermiş siyasi örgütlenmeleri dönemlerine göre incelemek, İzmir siyasi tarihinin teşekkülünü ve yerel siyasetin genel örgütlenmeye etkisini anlamamız açısından fayda sağlayacaktır.

¹ Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, İstanbul 1976, s. 12.

² Ahmet Kotil, "Dünyada ve Türkiye'de Siyasal Partiler", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul 1983, s. 2005.

1. II. Meşrutiyet'in İlanına Kadar İzmir'de Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Tarihi boyunca önemli bir ticaret potansiyeline sahip olan İzmir, çok zengin bir bölgenin tek limanı konumunda olması sebebiyle, Türkiye'nin dış ticaretinde her evrede etkin rol oynamıştır. İzmir, 1841–1843 yılları arasında Aydın Eyaleti'nin merkezi yapılmış, 1843–1846 döneminde eyalet merkezi Aydın'a taşınmış, 1846'da ikinci kez eyalet merkezi olmuş, 1864'ten sonra da sürekli olarak İzmir vilayetinin merkezliğini yapmıştır.³ Ticaretin yoğun olması, ekonomik canlılığı beraberinde getirdiği için, nüfusun çeşitli etnik gruplardan oluşmasına olanak sağlamıştır. Bunun sonucunda İzmir'de; Türkler, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler ve Levantenlerden oluşan etnik yapı/Ortodoks Rumlar, Gregoryen Ermeniler, Yahudiler ve Müslümanlar olmak üzere dinsel cemaatlere bölünmüştür.⁴ Türklerin sayıca üstünlüklerine rağmen, sosyal ve ekonomik gelişmelerden yeterince yararlanamaması, İzmir'deki en önemli toplumsal sorundu. Ekonomik hayattaki canlılıkla birlikte toplumsal ve siyasi hayat da gelişmiş, bu kozmopolit yapıda, toplumsal gruplar arasındaki rekabet eğitim ve kültür alanında da etkisini göstermeye başlamıştı.⁵

Tanzimat dönemi İzmir siyasi hayatında bu rekabetin varlığı belli bir ölçüde hissedilmektedir. Devletin, iç işlerine müdahaleyi engellemek için yayınladığı Islahat Fermanı, Müslim-Gayrimüslim ayrımını ortadan kaldırıp herkesin kanun önünde eşit olması gerekliliğini vurgularken, İzmir'de kurulan ilk belediye teşkilatı da Fermanı'nın etkileri ile şekilleniyordu. Kentin büyüklüğü, sokak ve pazaryerlerinin bakımsızlığı göz önünde tutularak buraların "ıslah ve tesviyesi" için belediye teşkilatının kurulması gerekli görülmüş, "Daire-i Belediye Meclisi"nin nasıl oluşturulacağı sorun olmuştu. İzmir'de yabancı uyruklu emlak ve servet sahibi çok kimsenin olduğu, bunlardan bazılarının aza olmaları gerektiği belirtildikten sonra, bu konuda ilgili yönetmelikte açıklık bulunmadığı, İstanbul Altıncı Daire-i Belediye Nizamnamesinin uygulanabileceği, ayrıca ekler ve düzeltmeler yapılarak yeni bir nizamnamenin kaleme alınarak, her milletten mal ve mülk sahibi 8 aza seçilerek görevlendirilmelerinin yerinde olacağı uyarısı yapılıyordu. Böylece ecnebilere memleket işlerini bilir kimselerin

³ Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, İzmir 1993, s.74.

⁴ Fevzi Demir, "İzmir Sancağı'nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, İzmir 1992, s.140.

⁵ Fevzi Demir, "İzmir Sancağı'nda 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, İzmir 1991, s.140.

görevlendirilebilecekleri, bunun yabancı müdahalesini de önleyeceği, gereğinin buna göre yapılması isteniyordu.⁶ Bu isteğe rağmen belediye meclisinin kurulmasında izlenmesi gereken yol, şehirde mevcut olan çıkar çatışmasının gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. 1868 Haziran'ında Müslim ve Gayrimüslim'lerden oluşan 290 kişi vilayette toplanmış, toplanan kişilere İzmir'de belediye meclisi kurulması ile ilgili nizamname Türkçe ve Fransızca olarak okunmuştur. Nizamname'nin okunmasının ardından, belediye meclisini oluşturmak için 24 kişinin seçilmesi istenmiş, seçilen 24 kişiden 8'inin ayrılarak belediye meclisini oluşturacağı diğerlerinin ise yedek aza olacağı söylenmiş, fakat toplantıya katılanlar seçimlerin bir hafta ertelenmesini istemişlerdir. Vali Hekim Paşa'ya göre seçimlerin ertelenmesi talebinin altında üç çıkar grubunun seçime hazırlık yapmak için zaman kazanma istekleri yatıyordu. Rumlardan oluşan ilk grup belediye meclisinin tamamen kendilerinden oluşmasını isterken, İzmir ticaretini yönlendiren yabancı ticaret şirketlerinin temsilcilerinden oluşan ikinci grup, belediye yönetiminin İzmir Rihtım Kumpanyası hissedarlarının eline geçmesini istiyordu. Üçüncü grup ise rihtım inşasının bir an önce tamamlanmasını, belediyenin de bu yönde çalışmasını arzu edenlerden meydana geliyordu.⁷

İzmir'deki çıkar gruplarının çekişmesi sürerken, II. Meşrutiyet öncesi İzmir siyasi hayatı, siyasi örgütlerin ülke genelinde ulaştığı kitle sayısı ile bağlantılı ilerliyordu. 1902 yılında birinci Jön Türk kongresinin ardından kurulan "Teşebbüsü Şahsi ve Ademi Merkezîyet Cemiyeti"nin İzmir şubesi, 1906–1907 senelerinde, Cemiyet'in Kahire şubesi tarafından gönderilen Mahmud Faiz tarafından organize edilmiştir. Faal heyet içinde Miralay Giritli Midhat, Rüsumat muamelatı ecnebiye Başkâtibi Mecdet Beyler bulunmuştur.⁸ İzmir'de etkinliği en fazla hissedilen siyasi örgüt "Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti" ise Cemiyet erkânından 1 numaralı Binbaşı Tahir Bey Dr. Nazım Beyle birlikte İzmir'de Teşkilat kurmak üzere faaliyette bulunmuştur.⁹

II. Meşrutiyet'in ilanına doğru "İttihat ve Terakki Fırkası"nın İzmir kanadı, faaliyet sahasını genişletmiş, fırka fikirlerini yayacak kitlelere ulaşmak için yeni yollar arayışına girişmişti. Halil Menteşe anılarında "*Doktor (Nâzım), İzmir'de Meşrutiyet'in ilânına kadar görevini yaptı. İzmir kolordu zabitanını ve İzmir münevverlerini*

⁶ Çadırcı, "Tanzimat Döneminde...", s.78.

⁷ Erkan Serçe, **Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye**, İzmir 1998, s.55–56.

⁸ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiyede Siyasi Partiler 1859–1952**, İstanbul 1952, s.143.

⁹ Tunaya, **Türkiyede Siyasi...**, s.116.

*Cemiyet'e bağladı. Yakup Ağa takma adı ile yaşadığı İkiçeşmelik'te bir tütüncü dükkânı açmış, önüne de fes kalıplarını koymuş, isteyenlerin feslerini kalıplar, fakat müsait gördüklerine de ihtilâl kalıbını geçirirdi..." diye anlatıyordu.*¹⁰

Dönemin İzmir valisi Faik Bey'in görev süresinin son zamanlarında, Kanun-i Esasi'nin Osmanlı Devleti'nde yeniden yürürlüğe konması için, Niyazi Bey ve arkadaşları Rumeli'de dağa çıkmışlar, bu isyanın önlenmesi için, İzmir vilayeti ile vilayete bağlı kazalardan redif askeri toplanarak Selanik'e sevk edilmiştir. Bu sırada, İzmir'de bulunan İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir temsilcisi olup "Yakup Ağa" diye tanınan Doktor Nazım Bey ile bir takım subaylar, Rumeli'ye sevk edilmekte olan askerleri, hürriyet ve meşrutiyet lehinde aydınlatıyorlardı.¹¹

İsyanı bastırmakla görevli Tatar Osman Paşa Anadolu'dan gelen birlikleri isyan bölgesine sevk etmenin isyanı bastırmak için önemli bir etken olacağını düşünüyordu. Fakat İzmir'den gelen birliklerin büyük bölümü Cemiyet tarafına geçtiği için kendilerine verilen emirleri dinlemeyerek; *"kesinlikle bir yere gitmeyeceklerini ve kendilerine baskı yapılırsa ortaya çıkacak olayların sorumluluğunu kabul etmeyeceklerini"* söylüyorlardı.¹²

Sonuçta İzmir içerisinde örgütlenme faaliyetlerini yürüten Dr. Nazım ve arkadaşları isyanı bastırmak hedefi ile çağırılan Osmanlı askerlerini Meşrutiyet'in ilanı için destekçi birliklere dönüştürmeyi başarmışlardı.

2. II. Meşrutiyet Dönemi ve Sonrasında İzmir'de Siyasi Hayat

II. Meşrutiyet'in ilanı ile Türk siyasi hayatı, Milli Mücadele dönemine dek sürecek yeni siyasi gelişmelere fırsat doğurmuş, Meşrutiyet'in ilanı İzmir şehrinde taşkınlıklara varan sevinç gösterileriyle kutlanmıştır. "Yaşasın" ve "Zito" seslerinin birbirine karıştığı ilk günlerde; Selanik'ten geri dönen askerler törenlerle karşılanmış, Doktor Nâzım'ın Yakup Ağa takma adıyla açmış olduğu tütüncü dükkânı ve hürriyet kurbanı Tevfik Nevzad'ın, Beyler Sokağı'ndaki evi ziyaret edilerek nutuklar söylenmiştir.¹³ İzmir ve kazalarında günlerce şenlikler yapılmış, Bütün kahvehanelerde, çarşılarda, Kordon'da ve kalabalık olan mahallerde istibdat aleyhine ve meşrutiyet lehine nutuklar söylenmiştir. İzmir'de devlet dairelerinde görev yapan memur kadroları ile jandarma

¹⁰ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1908...", s.141.

¹¹ Serap Tabak, "İzmir'de II. Meşrutiyet Dönemi'nin Başlarında İç Siyaset", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt XX, Sayı 2 (İzmir 2005), s.117-118.

¹² Hasan Babacan, **Mehmed Talat Paşa 1874-1921**, Ankara 2005, s.28.

¹³ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1908...", s.141.

kadrolarında İttihad ve Terakki Cemiyeti adına iktidara gelen Sait Paşa Hükümeti'nin isteğiyle düzenleme yapılmış, halka kötü davranıp çalışmayan memurlar görevden alınarak, onların yerine çalışkan ve namuslu memurlar kadrolu olarak memuriyet görevine getirilmişlerdir¹⁴

II. Meşrutiyet'in ilanı ile İTF devlet yönetimini elinde tutmaya başlamıştır. Uzun bir aradan sonra gerçekleştirilen Mebus seçimlerinin tek fırkanın idaresinde şekillendiğini söylemek yerinde olacaktır. Jön Türk İhtilali'ni gerçekleştiren kadro içerisinde görev alanlar, seçimlerin İzmir'deki neticelerinin belirlenmesinde de etkin rol oynamışlardır. 12 Kasım 1908'de gerçekleştirilen seçimlerde Tablo 1'deki isimler Meclis-i Mebusan'a seçilmişlerdir.

Tablo 1- 12 Kasım 1908 İzmir Mebus Seçimleri Sonuçları¹⁵

Müftü Mehmed Said Efendi	294 oy
Çelebizade Hoca Seyid Bey	289 oy
Aristidi Paşa	251 oy
Nesim Mazliyah Efendi	186 oy
Doktor Edhem Bey	185 oy
Povlo Karolidi Efendi	166 oy

İTF, Meşrutiyet'in heyecanlı ilk günlerinde “*İttihad-ı Anasır*” anlayışını yaymak ve korumak amacıyla yola çıkmış, bu anlayışı seçimlere yansıtmak istemişti. Nitekim 1908 seçimlerinde İzmir'de seçilen altı mebusun (Tablo 1) içinde hiçbir Ermeni adayın bulunmaması üzerine, beşinci sıradan seçilen Doktor Taşlızade Edhem istifa ettirilerek yerine İstefan Efendi'nin Meclis-i Mebusan'a girmesi sağlanmıştı.¹⁶

II. Meşrutiyet'in ilanı ile beraber İzmir'de İTF dışında siyasi faaliyet sahası arayan fırkaların da bulunduğu görülmektedir. Tarihimizdeki ilk sosyalist fırka olan Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın kuruluş hazırlıkları, Meşrutiyet'ten önce İzmir'de başlamıştır. Fırka, Meclis dışında örgütlenmiştir. Uzun ömürlü olmadığı için söz edilmeye değer bir etkinlik gösterememiştir.¹⁷ 14 Eylül 1908'de kurulan Osmanlı Ahrar Fırkası ise

¹⁴ Tabak, “İzmir'de II. Meşrutiyet...”, s.118.

¹⁵ Demir, “İzmir Sancağı'nda 1908...”, s.153.

¹⁶ Erkan Serçe, “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir”, **Değişen İzmir'i Anlamak**, Ankara 2010, s.33.

¹⁷ Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908–1960**, İstanbul 1991, s.52.

İzmir'deki örgütlenmesini tamamlayamadan 31 Mart Ayaklanması'nı izleyen günlerde kapatılmıştır.¹⁸ Bu fırkalar haricinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası kuruluncaya kadar İzmir'de örgütlenen siyasal fırkaların en önemlisi Osmanlı Demokrat Fırkası'dır. Hamid Suphi ve Bezmi Nusret (Kaygusuz)'un İzmir'de kuruculuğunu yaptığı fırkanın yayın organı ise Feryad Gazetesi'dir.¹⁹ İzmir'deki muhalefetin etkili fırkası olan Osmanlı Demokrat Fırkası 5 Aralık 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılarak siyasi hayattan çekilmiştir.²⁰

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile birleşmesi sonucu İzmir'de muhalefet görevini yüklenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İzmir şubasını 22 Aralık 1911 tarihinde açmış, Fırkanın şube başkanlığını Uşakizâde Muammer Bey üstlenmiştir.²¹ Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde İttihat ve Terakki'nin "*en inkılâpçı üyelerinden*" biri olarak nitelendirilen Uşakizâde Muammer, Temmuz 1909'da yapılan belediye seçimlerinde en fazla oyu alarak belediye meclisine girmiş ve İzmir Belediye Başkanı seçilmişti. Belediyeyi valilik yönetiminden bağımsızlaştırmaya çalışan Muammer Bey, Ağustos 1909'da Aydın valiliğine atanan Mahmut Muhtar Paşa ile sert bir çatışmaya girmiş, bir süre sonra da belediye başkanlığından ayrılmıştı. Valiyle yaşadığı çatışmada İttihat ve Terakki'den beklediği desteği alamayan Muammer Bey Cemiyet'ten kopmuş ve Hürriyet ve İtilaf saflarına katılmıştı.²² Muammer Bey'in başkanlığındaki Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın üyeleri ise; Kapanizâde Tahir Bey, Salepçizâde Refik Bey, Tavaslızâde Osman Bey, Alay emniyetinden mütekit Halit Bey, merhum Mithat Paşa'nın damadı Nüzhet Bey, Hacı Hasanzâde Doktor Ethem Bey, Aleksandır Kolide Efendi ve Corel oğlu Demosten Efendi'den oluşuyordu. İtilafçıların İzmir'deki sözcülüğünü ise 1 Şubat 1912'den itibaren çıkmaya başlayan Müsavat gazetesi yapıyordu.²³

Muhalefet ile iktidar fırkalarının İzmir yapılanmalarının halk tarafından sınava tabii tutulması 1912 seçimleri ile gerçekleşmiştir. 4 Nisan 1912 tarihinde belediye konağında yapılan seçimlerde alınan neticeler Tablo 2'deki gibi şekillenmiştir.

¹⁸ Serçe, "II. Meşrutiyet Döneminde...", s.32.

¹⁹ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1912...", s.162.

²⁰ M. Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, İstanbul 2006, s.7.

²¹ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1912...", s.163.

²² Serçe, "II. Meşrutiyet Döneminde...", s.32.

²³ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1912...", s.163.

Tablo 2- 4 Nisan 1912 İzmir Mebus Seçimleri Sonuçları²⁴

İttihat ve Terakki Mebus Adayları	
Musa Kazım Efendi	343 oy
Seyyid Bey	343 oy
Karolidi Efendi	342 oy
Nesim Mazliyah Efendi	332 oy
Vahan Bardizbanyan Efendi	332 oy
Emanuelidi Efendi	327 oy
Hürriyet ve İtilaf Fırkası Mebus Adayları	
Ksenefon Anastasiyadi Efendi	42 oy
Anderya Kavafaki Efendi	41 oy
Uşakizâde Muammer Bey	39 oy
Lazari İstimatıyadi Efendi	32 oy
Mithat Kemal Bey	31 oy
Hafız İsmail Efendi	16 oy

İTF'nin kazandığı seçimler sonrası İzmir siyasi hayatında hareketliliğin devam ettiği görülmektedir. Bu siyasi hareketlerden biri olan İzmir Türk Ocağı 1912 yılında kurulmuş, dönemin güçlü siyasi organı İttihat ve Terakki ile birlikte bölgenin kültürel gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. ²⁵ Türk Ocağı İzmir Şubesi, Önce İttihat ve Terakki Kulübününün bir odasında, daha sonra Köylü Gazetesi İdarehane'sinden kiralanan bir salonda, son olarak müstakil binası olan Kemeraltı'ndaki Hacı Hasan Hanı'nın pasajında faaliyetlerini sürdürmüştür. Ocağın İzmir'deki sorumlu kurulunca yapılan bir açıklamada, "*memleketiyle alakalı bütün gençler*" yeniden örgütlenme için, 24 Ocak 1919'da Milli Kütüphane Sineması'nda yapılacak toplantıya davet edilmişlerdi. Gerçekleşen toplantıda Türk Ocağı İzmir Şubesi'nin yönetim kuruluna, Doktor Hacı Hasanzade Ethem (Başkan), Lise Müdürü Nail (üye), Avukat Mustafa Necati (üye), İttihat ve Terakki Mektebi Müdürü Enver (üye), Demiryolları Levazım Müfettişi Vasıf (üye), Haydar Rüştü (üye), Ragıp Nurettin (üye) Beyler seçilmişlerdir.²⁶

Daha önceleri "*sekiz on gencin ara sıra toplanıp gençliğe özgü tartışmalarla vakit öldürdükleri*" bir yer olarak tanınan Ocağın, bu yeni dönemde "*memleketi tehdit eden*

²⁴ Demir, "İzmir Sancağı'nda 1912...", s.178.

²⁵ Günver Güneş, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt III, Sayı 8, İzmir 1999, s.116.

²⁶ Engin Berber, *Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, İzmir 2002, s.42.

kanlı bir maceraya (Yunanistan) karşı savunma kalesi haline gelerek İzmir Türklerinin ilgi odağı” olacaktı. “Bütün gençliği tehlike karşısında toplu bulundurmaya amaçlayan” Ocak, onlar tarafından kurulmuş olan İzmir İhtiyat Zabitleri Teavün ve İzmir Demiryolları İslam Memurini Teavün Cemiyetleri’nin yönetimlerine kendi üyelerini dâhil ettirerek yardımcı oluyordu.²⁷

24 Ocak 1919’daki seçimlerde yönetim kurulundaki boşluğu dolduran Ocağın “en heyecanlı toplantısı”, 14 Mayıs’ta Sultani binasında yapılan toplantıdan hemen önce gerçekleşti. “Ocağa üye olmayanların da katıldığı bu toplantıda (Yunan işgalinin gerçekleşeceği ifade edildi). Ertesi gün İzmir’i yunan kuvvetleri işgal edecekti. Buna karşılık ne yapılmak gerekirdi. Bu konu üzerinde heyecanlı nutuklar söyleniyordu. Herkes bir fikir söyledi ve ağladı. Ancak hiçbir karar alınmadan” toplantı dağılmış, bir süre sonra Ocak üyelerinin de katıldığı Sultani toplantısında “Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi” adıyla yerüstüne çıkan “Müdafa-yı Vatan Örgütü”nün kendisine merkez seçtiği Ocak binası, aynı günün akşamı yapılan etkinliklerin yönlendirildiği yer olmuştu.²⁸

Mütareke öncesi faaliyete geçen bir diğer siyasi oluşum ise, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinin oluşturdukları derneklerden biri olan “Halka Doğru Cemiyeti”dir. Halka Doğru Cemiyeti, Doktor Nazım Bey’in Tanin Gazetesi muhabirine verdiği bilgiye göre; 1918 yazında İttihat ve Terakki Kulübünde (İzmir Şubesi) yapılan bir toplantı sonunda kurulmuş, aynı toplantıda 19.500 lira yardım toplanmıştı.²⁹ Cemiyetin kurucu ve yönetici üyeleri ise, İttihat ve Terakki Fırkası Genel Merkez üyesi Doktor Nazım Bey, İzmir Milletvekili ve Valisi Rahmi Bey, Mahmut Celal (Bayar) Bey (Genel Sekreter), Eski Halep Valilerinden Tefik Bey (Sandık Emni ve Mutemet)’den oluşuyordu.³⁰ Cemiyet siyaset sahasında tek fırka olarak kalmış ve milliyetçiliği programına idhal etmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bu doktrinini halkçılık istikametine tevcih etmek yönünden ihdas ettiği ve tamamen kendi himayesi altında kurduğu bir organ mahiyetindeydi.³¹ “Halka Doğru Mecmuası” adıyla bir dergi de

²⁷ Engin Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918–1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ankara 1997, s.130–131.

²⁸ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.131–132; Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.44–45.

²⁹ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.44.

³⁰ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.44; İlhami Soysal, “Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, İstanbul 1983, s. 2011.

³¹ Tunaya, **Türkiyede Siyasi...**, s.389.

çıkaran Cemiyet, 18 Mart 1919'da Mahmut Celal Bey'in İzmir'den ayrılması ve İzmir'de kalan son yöneticisi olan Tevfik Bey'in tutuklanması ile faaliyetlerine fiilen son vermiştir.³²

B. Mütareke ve Milli Mücadele Döneminde İzmir'deki Siyasi Faaliyetler

1- İzmir'in İşgaline Kadar Sürdürülen Siyasi Faaliyetler

Sanayi devriminin sonucu meydana çıkan sömürgecilik arayışları, Avrupa'daki güç çatışmasını, sınırları üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti'ni içine alacak bir dünya savaşı ile neticelendirmişti. Osmanlı Devleti'nin savaşa dâhil olması ile bir süre geciken İtilaf güçlerinin ilerleyişi, kısa süre sonra hedefine ulaşmış, savaşa katılan devletler içerisindeki en ağır dayatmaları ise, Osmanlı Devleti, sınırları dâhilinde Mondros Mütarekesi ile hissetmeye başlamıştır.

Mütareke dönemi ve sonrasında Osmanlı sınırları içinde İtilaf Devletleri tarafından yürütülen politikalardan İzmir'in payına düşeni fazlasıyla aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Şehrin ticaret potansiyeli göz önüne alındığında mütareke sonrası İtilaf Devletleri arasında işgalin hangi devlet tarafından yapılacağına dair yaşanan gerilimin uzun süre devam etmesini olağan karşılamak gerekir. Savaş esnasında etkin bir konumda bulunmayan Yunanistan'ın İzmir topraklarına talip olması ise, il sınırları içinde bulunan Rum nüfus tarafından desteklenmesi, İtilaf Devletlerinin güç dengesini sağlama arzuları ve bu devletlerin İzmir'de bulunan Rum nüfusunu etki altına alma çabaları ile açıklanabilir.

Mütareke dönemi İzmir siyasi hayatında “*Teceddüt*”, “*Sulh ve Selamet-i Osmaniye*” ile “*Hürriyet ve İtilaf*” fırkaları varlık göstermiştir. Savaşta alınan yenilginin tek sorumlusu olarak görülen İTF, 1 Kasım 1918 günü başlayan kongresinin 5 Kasım tarihli son oturumunda kendini feshederek “*Teceddüt Partisi*” adını almış, İzmir'de örgütlenme de bu doğrultuda olmuştu. İTF'nin Beyler Sokağı'nda bulunan kulüp binası Teceddüt Partisi'nin İzmir merkezine dönüştürülmüş, Mahmut Celal Bey, İTF'de olduğu gibi sorumlu sekreterlik görevini üstlenmişti. Sırrı Efendi, Rahmi Bey ve Ferit Beylerin oluşturduğu yönetim kurulu da, daha önce İTF'nin İzmir örgütünde görev almış kişilerdi.³³

Mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre sonra, İzmir'de yayına giren “*İtilafçı*”, ve “*Selametçi*” basının hedefi olan Teceddüt Partisi, 1919 yılı başlarına kadar ciddi bir

³² Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.45–46.

³³ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.122–123.

parti muhalefetiyle karşılaşmamıştır. Hasan Tahsin'in kişiliğine sığınmış bir görünüm sergileyen Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti Fırkası ise mütareke döneminde muhalefetin zayıf kanadını oluşturmaktaydı. 30 Ocak 1919'da yeniden faaliyete geçen Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir şubesi, 1 Şubat 1919 tarihinde yapılan İzmir belediye seçimlerine üç hafta gibi kısa bir sürede hazırlanarak, gösterdiği adaylardan birinin en fazla oyu alıp belediye başkanı seçilmesini sağlamıştır. İTF'den miras kalan güçlü mahalle teşkilatına sahip Teceddüt Partisi'ni geride bırakan HİF, bütünleşme yolundaki çağrılarını geri çevirmiş İTF'ye muhalif kesimlerle dayanışma arayışına girmiş, yabancılar, hükümet ve onun sancaktaki uzantısı olan vilayet makamına yaptığı girişimlerden Vali İzzet Bey zamanında istediği sonucu almıştır.³⁴

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından birkaç gün sonra, 6 Kasım 1918'de, İzmir'e bir İngiliz savaş gemisinin gelmesi, kentteki Rumların taşkınca hareketlerine yol açmış, gemiyi Pasaport iskelesinde ellerinde Yunan bayrakları sallayarak karşılayan Rumlar, kiliselere de Yunan bayrağı çekmiş ve Venizelos'un resimleriyle sokaklarda gösteriler yapmışlardı.³⁵ Aynı gün İngiliz savaş gemisinin İzmir'e gelişi üzerine bazı vatanseverlerin "İzmir Müdafaa-i Hukuk" Cemiyetini kurmayı kararlaştırdıkları ve gayri resmi olarak da kurdukları görülmektedir.³⁶ Rumların yapmış olduğu gösterilerden rencide olan, Moralızade Halit ve Nail kardeşler (Tüccar), Menemenlizade Muvaffak Bey (Maliye Müfettişi), Naci Bey (İtibar-i Milli Bankası İkinci Müdürü), Hüseyin Lütfü Bey (Emekli Binbaşı), Abdurrahman Sami Bey (Asker Emeklisi), Arif Bey (Eski Maliye Müfettişi), Hacı Hasanzade Ethem Bey (Doktor), Hasan Vasfi Bey (Eski Mektupçu) tarafından kurulması kararlaştırılan Cemiyet, Hüseyin Lütfü Bey'in "*Rumların yapmakta oldukları yasadışı gösteriyi*" durdurması için Vali Vekili Nurettin Paşa'ya telefon etmesiyle, aynı gün ilk eylemini yapmış oluyordu. Moralızade Halit Bey'in, İzmir'deki İngiliz dostları aracılığı ile Binbaşı Dixon'u evine yemeğe davet etmeyi başarması Cemiyet'in resmîyet kazanmadan önce yapmış olduğu bir başka eylemdi.³⁷

İzmir'in resmi olarak işgale uğramamış olmasına rağmen verdiği ilk tepki, İzmir siyasi hayatının Milli Mücadele dönemine dek sürecektir tabanını oluşturuyordu. İngiliz

³⁴ Berber, **Sancılı Yıllar...**, s.128-129.

³⁵ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 1. Kitap İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Ankara 2004, s.115-116.

³⁶ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Ankara 2000, s.4.

³⁷ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.48-49.

savaş gemisinin İzmir limanına gelmesi ile başlayan İzmir direnişi, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti ile örgütlü hale gelmiştir. Cemiyet kendisini resmen ortaya koymak için yasal yükümlülükleri yerine getirme yönelik çalışmalar yapmaya başlamış, Moralızade kardeşlerin Aya Yorgi Caddesi'ndeki ticarethanelerinde yapılan toplantıda esas tüzüğünü oluşturmuştu. Aynı toplantıda ilk yönetim kurulunu da seçen cemiyet, Teceddüt Partisi İzmir Şubesi nezdinde aradığı desteği bulduktan sonra, Tahsin Bey (Özer)'in başında bulunduğu Vilayete başvurarak, ilmuhaberini almış ve resmiyet kazanmıştı.³⁸

Resmiyete kavuşan Cemiyet, Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in de içinde bulunduğu bazı sancakların Yunanistan'a katılması talebini protesto etmek amacıyla bir muhtıra hazırlamıştır. Aydın Vilayeti'ne bağlı yerleşim merkezlerinin yerel yönetici ve din adamlarınca, İzmir'de yayınlanmakta olan Türkçe gazetelere gönderilen telgraflardan cesaretle hazırlanan muhtırayı İstanbul'daki İtilaf Devleti temsilcilerine ve Sadrazama sunmak için, Moralızade Nail, Sükkerizade Tefvik Paşa, Mevlevi Şeyhi Nuri Efendi, Naci Bey ve Sadık Bey'in içinde bulunduğu bir kurul oluşturulmuştu. Ayrıca Cemiyet, İzmir'deki tüm fırkalar, dernekler ve diğer örgütlerin temsilcilerinden bir "danışma kurulu" oluşturulduktan sonra, 1919 Mart'ında Türklerin hukukunu dünya kamuoyuna duyurmayı amaçlayan bir kongrenin İzmir'de yapılması hazırlıklarına girişmişti.³⁹

Cemiyet genel merkezince hazırlanmış muhtırayı, 12 Mart'ta ilgili mercilere veren Nail Bey'in İstanbul'dan ayrılmaya hazırlandığı sırada, İzmir'de Türk Ocağı'nın girişimiyle, Cemiyet tarafından oluşturulan "danışma kurulu" nun da düzenlenmesinde etkin rol oynadığı bir toplantı gerçekleştirilmiştir. 13 Mart tarihinde yapılan toplantıya, İMHOC kongresi için seçilmiş delegeler çevre ve sancak kazalardan gelmiş, İzmir'deki İtilaf Devletleri temsilcilerine verilmek üzere, İzmir'in bağımsızlığına vurgu yapılan bir metin kabul edilirken, İzmir'in Türk kalacağı vurgusu yapılmıştır.⁴⁰

15 Mart'ta toplanması kararlaştırılan Kongre, bazı delegelerin İzmir'e ulaşmamaları sebebiyle, 17 Mart Pazartesi günü saat 10'da, Matbaa Sokağı'nda bulunan Milli Kütüphane Sinema salonunda toplanmıştır. 37 Müftü ve 37 belediye başkanı yanında, toplumsal kuruluşları temsil eden delegeler ve halkın katılımı ile açılan kongre

³⁸ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.49-50.

³⁹ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.53-54.

⁴⁰ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.56.

başkanlığına İzmir'in Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, başkan yardımcılıklarına ise, tümü belediye başkanı olmak üzere: Balıkesir'den Hafız Mehmet Emin, Manisa'dan Bahri, Aydın'dan Emin, Denizli'den Hacı Tevfik, Muğla'dan Rauf Beyler seçilmiştir. Kongre, toplandığı ilk gün İtilafçı ve Selametçi basın tarafından İttihatçı oyunu olarak görülmüştür.⁴¹ HİF İzmir şubesi, kongrenin ikinci günü: “*İttihat ve Terakki fikri ve kanaatini temsil ve direktme ve iç siyaset ile uğraşmak istenildiği anlaşıldığından*”, toplantılara katılmayacağını kamuoyuna açıklamış ve muhalif basının kongreye yönelik saldırıları yoğunlaşmıştır. Kongrenin 19 Mart'ta yapılan son oturumunda “*ilk olarak*”, Moralızade Nail'in içeriği hakkında: “*memleket tehlikeyi görmüş ve nasıl karşılayacağını tayin eylemiştir*” dediği muhtıra kabul etmiştir.⁴²

Kongrenin tamamlanması ile padişaha bir heyet gönderilmiş, heyetin padişahı ziyaretinde Sultan Vahdettin “*İzmir'in Osmanlı vatanından ayrılması katiyen hatır ve hayale gelmediğini ve vatan duygusu ile canlılık gösteren bir milletin emellerinin hiçbir vakit ihmal edilemeyeceğini, yakında İzmir'e gelerek milletle temas edeceğini*”⁴³ belirtmiştir. Kongre sonucunda İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki Yüksek Komiserlerine bir tel çekilerek İzmir'in Türklerden alınmaması istenmiş “*Türk milleti, tehlikelere karşı kendini koruma kararındadır.*” denilmiştir.⁴⁴

Moralızade Nail Bey'e göre, kongrenin “*memleketin karşılaşıcağı tecavüze silahla karşılık tohumunu atarak dağılmasından*” sonra, Cami Bey'in bir emrivaki ile Cemiyete genel sekreter, Moralızade Halit Bey'in de veznedar yapılması üzerine, muhalif seslere son vermek ve Cemiyetin çalışmalarına engel oluşturmaması için yönetim kuruluna seçilen İtilafçı üyeler Cemiyetle bağlarını kesmiş, İzmir valiliğine atanan itilafçı Ahmet İzzet Bey'in göreve başlamasıyla da Cemiyet İzmir'de çalışamaz duruma gelmiştir.⁴⁵ Buna rağmen İMHOC Cemiyeti, işgal dönemine dek sürdürdüğü faaliyetler ile bölge halkına direniş ruhunu aşılarken, olası işgal hareketi sonrası İtilaf Devletlerine karşı verilecek mücadele için de zemin hazırlamıştır.

⁴¹ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.58.

⁴² Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.59.

⁴³ Meltem Özkemer, **İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s.43.

⁴⁴ Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü...**, s.178.

⁴⁵ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.59.

2- İzmir'in İşgali ve Sonrasında Yaşanan Siyasi Gelişmeler

Bağımsızlık savaşının örgütlenme faaliyetleri arasında en hızlı gelişmelerin yaşandığı dönem, kuşkusuz Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal için çıkarma yaptıkları gün ile başlamıştır. Yerel direnişin en büyük yapılanmasının başlangıcı olan işgal ve sonrasında, işgal kuvvetlerinin ilerleyişini engellemek ve halkı mücadele alanına hızlı ve örgütlü bir biçimde taşımak için yürütülen faaliyetler artmış, siyasi iradenin teslimiyetçi politikası, İzmir yerelinde yerini engellerle dolu bir direnişe bırakmıştır.

İMHOÇ, işgal dönemine dek yürüttüğü faaliyetlerle, işgalin gerçekleştiği günün evvelinde bilinçli ve belli bir kitleye ulaşmıştı. İzmir ve Havalisi Komutanlığı da yapmakta olan Nurettin Paşa'nın "*olur ve desteğiyle*", Moralizade Halit (Başkan) ve Nail, Yarbay Faik (Süvari Kolordusu Levazım Başkanı), Binbaşı Zekai (Sonradan Dersim Asker Alma Dairesi Başkanı), Hulusi (Karahisar Milletvekili), Cami, Yarbay Mehmet Arif (Eski İzmir Mevki Komutanı) ve Ragıp Nurettin (Genel Sekreter) Bey'ler tarafından, İzmir Valiliği yanında, 1919 Mart ayı başında "*Müdafa-i Vatan*" isimli gizli bir örgüt kurulmuştu. 14 Mayıs günü, lise binasında şehrin ileri gelenleri, muvazzaf ve yedek subaylar, İMHOÇ ve Türk Ocağı'nın yönetici ve üyeleri yanında, halkın da katılımıyla gerçekleşen toplantıda, Mustafa Necati Bey'in önerisi üzerine örgütün adı: Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi olarak değiştirilmişti.⁴⁶

İşgalden bir gün evvel toplanan heyetin halkı direnişe çağıran beyanatları İzmir'de aynı günün akşamı Yahudi mezarlığında büyük bir mitingin yapılmasını sağlamıştır.⁴⁷ Gece sabaha kadar ateşler yakılarak limandaki İtilaf gemilerine Yunan işgalinin protesto edildiği gösterilmiş, yapılan konuşmalarda İzmir'in Türkiye'den alınamayacağı, Yunanistan'a verilemeyeceği dile getirilmiştir.⁴⁸ Sabaha karşı "İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi" mensupları, İhtiyat Zabitleri Teavün Cemiyeti ve Türk Ocağı'na bağlı gençler Sarıkışla'nın arkasında bulunan hapis haneye giderek orada bulunan hükümlüleri serbest bırakmışlardır. Bu mahkûmların çoğu İttihatçılık, Rumlara saygısızlık, Ecnebilere karşı gelmek gibi bahanelerle siyasi görüşten tutuklanmışlardı. Hapishaneden kurtarılan mahkûmlar ve onları kurtaran gençler hemen yanlarındaki silah deposunu da basmışlar ve buradaki silahları almışlardı. Ancak ilginçtir bu silahlar

⁴⁶ Berber, **Bir İzmir Kâbusu...**, s.65.

⁴⁷ Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti...**, s.38.

⁴⁸ Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü...**, s. 240.

işgal esnasında kullanılmamıştır. Silahları alanların bir kısmı bunları evlerinde saklarken, bir kısmı da işgalden önce silahları ile birlikte İzmir dışına çıkmışlardır.⁴⁹

İşgal sabahı İzmir kıyılarına yaklaşan Yunan askerlerinin şehre ilk çıkarması, direnişin ilk silahlı eyleminin meydana çıkmasını sağlamış, Yunan kuvvetlerine karşı ilk direniş, uzun süreden beri işgale karşı çıkan Hukuku Beşer gazetesi sahibi Hasan Tahsin'in öldürülmesi ile sonuçlanmıştır. Bu noktada işgale karşı tepkilerin yerel idarede halkın nabzı ile aynı yönde atmadığını belirtmek gerekir. İşgalden sonra Redd-i İlhak Heyeti ile İzmir Valisi İzzet Bey arasında işgale karşı alınacak tavır ile ilgili yapılan görüşme, Redd-i ilhak Heyeti ile İzmir Valisi arasında işgale karşı bir fikir ayrılığını meydana çıkarmıştır. Bu sebeple Redd-i İlhak Heyeti üyeleri Kemeraltı'ndaki Türk Ocağı binasında bir araya gelerek işgal karşısında neler yapılması gerektiğini saptamaya çalışmışlardır. Yapılan toplantı sonrası siyasi örgütlenmenin askeri yollara kanalize edilmesi için önemli kararlar alınmıştır. Bunlardan en önemlisi, “*İzmir içinde silahlı bir direnme Yunanlıların katliama girişmesine yol açacağından, eli silah tutan gençlerin Ege'nin iç kesimlerinde kuracakları örgütlerle, düşmana karşı koyma*” kararıdır.⁵⁰

İzmir içinde işgale karşı verilen örgütlü tepkiler bununla sınırlı kalmamıştır. İzmir'in işgalinden iki hafta sonra kadar Ödemiş'te Kaymakamlık odasında Kaymakam Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmış, 29/30 Mayıs'ta tarihi bir karar alınmıştır. Toplantıda bulunanların hepsi “*vatanın selameti için kanlarının son damlasına kadar çalışacaklarına*” yemin etmişlerdir. Böylece Ödemiş'te ilk direniş hareketi Kuva-yı Milliye'nin kuruluşu ortaya çıkmıştır.⁵¹

İzmir'in işgali ile yurdun her tarafında işgale karşı tepkiler doğmuş, kurulan dernek ve örgütler ile işgale karşı etkili bir faaliyet alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. İMHOC ise siyasi faaliyetlerini daha çok İstanbul'da sürdürmüştür. İşgal sonrası İzmir'de gerçekleşen olaylar sebebiyle siyasi faaliyetlerin il dışında şekillendiği görülmektedir. Redd-i İlhak Heyeti üyelerinin il dışında örgütlenme talebi işgal sonrası sürat kazanmış, işgale karşı Ege bölgesinde mukavemet teşekkülleri görülmüştür. Bazıları münferit olan bu teşekküller, Ayvalık, Soma, Kırkağaç, Akhisar, Sındırgı, Bandırma, Gönen, Edremit, Burhaniye gibi merkezlerde dal budak salmışlardır. Ege

⁴⁹ Günver Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt III, Sayı 9–10, İzmir 2000, s.116.

⁵⁰ Turan, **Türk Devrim Tarihi 1. Kitap...**, s.129–130.

⁵¹ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli- 1919–1923)**, Ankara 2006, s.278.

bölgesinde münferit bir şekilde hareket eden bu teşekkülleri birleştirmek için Ali Fuad ve Kazım paşaların teşvik ve himayesinde evvela Balıkesir sonra Alaşehir Kongreleri toplanmıştır.⁵² İzmir'in İşgali ile beraber Aydın Heyeti Milliyesi ve Denizli'de teşekkül eden Reddi İlhak Heyeti Milliyesi, Nazilli Heyeti Milliye teşkilatı gibi teşekküller Alaşehir kongresinde Reddi İlhak hareketiyle birleşmişler, umumi ve müşterek bir hareket programı tespit etmişlerdir.⁵³

İzmir'in işgalinden kurtuluşuna dek geçen sürede çoğunluğu İzmir dışında örgütlenen siyasi yapılanmaların tamamı Sivas Kongresi sonrası "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" çatısı altında faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

C. Kurtuluştan Sonra ve Tek Parti İktidarında İzmir'deki Siyasi Faaliyetler

Anadolu'nun işgalci Yunan güçlerinden kurtarılması, Mudanya Ateşkesi'nin imzalanması ve nihai barışın sağlanabilmesi için Lozan'da görüşmelerin başlaması, Kurtuluş Savaşı'nın dış hedeflerinde büyük ölçüde başarıya ulaştığının habercisiydi.⁵⁴ İzmir'de yaklaşık üç buçuk yıl süren Yunan işgali, 9 Eylül 1922'de sonlanırken, yeniden Türk yönetimine giren İzmir'de ilk yapılan işlerden birisi, Duyun-ı Umumiye İzmir örgütü eski müdürü Abdülhalik (Renda) Bey'in vali vekilliğine getirilmesi oldu. İzmir'de yönetim Türklerin eline geçerken, 13 Eylül'de Ermeni mahallesinden başlayan yangın kısa sürede yayılıyor, İzmir sigortaları itfaiyesi komutanı Greskoviç'in de belirttiği gibi bu yangın "*itfaiyenin otuz senelik istatistik cetvelinde görülmemiş bir mahiyet arz ediyordu.*"⁵⁵ Kentin çoğu yapıları, fabrikalardan atölye, işyeri ve mağazalara, okullardan hastanelere kadar tümüyle yanmıştı. Birçok resmi ve özel kuruluş çalışamaz durumdaydı. Kentte bir yönetim dağınıklığı hüküm sürüyordu. Bütün bu sorunlar, İzmir'de sağlıklı bir yaşamın kurulmasını engelliyordu.⁵⁶ Yangının çok geniş bir alanı kapsaması ve bu alanların denetlenememesi, İzmir'de asayişin sağlanmasında zorluk çekilmesine neden olmuştu. Ayrıca asayiş sorunu ile birlikte hayat pahalılığı da şehirde büyüyen bir diğer sorundu.⁵⁷

Kentin yeniden imarı çalışmaları başlarken, nüfus mübadelesi ve diğer yollarla Rum ve Ermeni nüfusun kenti terk etmesiyle siyasal kaos ortamı da bitmekteydi.

⁵² Tunaya, *Türkiyede Siyasi...*, s.494-495.

⁵³ Tunaya, *Türkiyede Siyasi...*, s.500-502.

⁵⁴ Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.167.

⁵⁵ Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.172-173

⁵⁶ Tülay Alim Baran, *Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938*, İstanbul 2003, s.50.

⁵⁷ Baran, *Bir Kentin Yeniden...*, s.53.

Ancak, ticareti önemli ölçüde elinde bulunduran gayrimüslim unsurların gitmeleri, kentin eski ihtişamını yitirmesi anlamına geliyordu.⁵⁸

İzmir’ siyasi hayatı II. Meşrutiyet’ten Kurtuluş dönemine kadar yoğun faaliyetlere sahne olmuş, Kurtuluş sonrası şehirde siyasi hayatın işleyişi ise Cumhuriyet Halk Fırkası’nın elleriyle şekillenmiştir. Milli Mücadele’nin kazanılmasındaki önemi dolayısıyla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri temelinden ve örgütlerinden yararlanan Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni partiye dönüştürmüş, partinin kurulmasına ilişkin ilk açıklamasını 6 Aralık 1922’de yapmış, bu açıklamada “Halk Fırkası” adını kullanmıştır.⁵⁹

CHF İzmir idare heyeti, 1924 Ocak ayında yapılan belediye seçimlerinde gösterdiği aday listesi ile seçimleri kazanırken, Halk Fırkası’ndan oluşan şehir meclisi, Uşakızade Muammer’i, on beş yıl sonra yeniden Belediye Reisliğine getirmiştir.⁶⁰ Muammer Bey’in, İzmir yangını sonrası şehrin aydınlatma sorunu için Havagazı Kumpanyası ile anlaşması, yerel basında milli elektrik şirketlerini zarara uğrattığı iddiası ile tenkitlere uğramış, belediyede uygulanacak düzenlemeleri tek başına yönlendirmeye çalışması belediye içerisinde anlaşmazlığa sebep olmuştur. Anlaşmazlık sonucu Muammer Bey başkanlık görevinden, 1 Ekim 1924’ten itibaren de tüm belediye üyeleri görevlerinden istifa etmiş, neticede yeni bir seçimin yapılması zorunluluğu doğmuştur.⁶¹

Halk Fırkası, yaptığı toplantılarla aday tespit etme çalışmalarına başlamış, 12 Ekim’de tespit işlemi tamamlayan Halk Fırkası, adayları 16 Ekim’de CHF İzmir mutemedi Dr. Sadreddin imzasıyla gazetelerde duyurmuştur. Buna göre aday listesi İbrahim Galip (mühendis), Ahmet Enver (avukat), Ahmet Hulusi (doktor, Garp Ordusu eski sıhhiye reisi), Edhem Taşlızade (doktor), İsmail Hakkı Manastırlı (doktor), Tahsin Sivaslızade (tüccar), Hasan Pertev (avukat), Rahmi Hacı Davudzade (İzmir eski Ziraat Müdürü), Remzi Çeşmeli (tüccar), Said Zihneli (tüccar), Tahir Kenan (Belediye muvakkat reis-i hazırı), Aziz (İzmir eski valisi), Ferid Filibelizade (tüccar), Ferid (eczacı), Mehmed Galip (mühendis, muallim), Midhat (göz tabibi), Murat (İzmir eski vali vekili), Mustafa Sıdkı (avukat), Mustafa Yemişçizade (tüccar), Muammer

⁵⁸ Hakkı Uyar, “Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İzmir’de Siyasal Partiler, Seçimler ve Seçmen Eğilimleri”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, Ankara 2010, s.215.

⁵⁹ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, İstanbul 1998, s.67.

⁶⁰ Serçe, **Tanzimat’tan Cumhuriyete...**, s.175–176.

⁶¹ Serçe, **Tanzimat’tan Cumhuriyete...**, s.178–179.

Uşakızade (Belediye eski reisi), Vehbi Akarcılızade (tüccar) isimlerinden oluşmuştur. Açıklanan aday listesinden, Muammer, Dr. Ahmet Hulusi ve Çeşmeli Remzi adaylığı reddederken 16 Kasım'da başlayan seçimlerin sonuçları 4 Aralık'ta belli olmuştur. Yapılan seçimler sonucunda oy oranları Tablo 3'deki gibi şekillenmiştir.⁶²

Tablo 3- 16 Kasım 1924 Belediye Heyeti Seçim Neticeleri⁶³

İsim	Aldığı Oy
Mühendis İbrahim Galip	6240
Taşlızade Edhem	5650
Tüccar Akarcılızade Vehbi	5472
Eski Vali Aziz (Başkanlığa seçilmiştir)	5336
Eczacı Ferit	5310
Avukat Ahmet Enver	5281
Avukat Tefik Fikret	5273
Tüccar Zihneli Said	5227
Tüccar Filibeli Ferid	4691
İzmir eski Ziraat Müdürü Rahmi	3892

1925–1930 yılları arasında kanun çerçevesinde İzmir iki belediye seçimi daha yaşamış, CHF'nin aday gösterdiği isimler gazetelerde yayınlanmış ve seçmenler tek parti ile girilen listede belediye heyetini tespit etmiştir.⁶⁴ İzmir'de çok partili siyasi hayata dek yapılan milletvekili seçimlerinde ise 1923'te 8, 1927'de 11, 1931'de 11, 1935'te 13, 1939'da 14, 1943'te 15 milletvekili meclise seçilmiştir.⁶⁵

Kurtuluş sonrası İzmir ve ülke genelindeki siyasi hayatın işleyişi, ülkede egemen tek bir partiye bırakılmış ve başka partilerin iktidar için yarışmasına izin verilmemiş, "Tek Parti yönetimi"⁶⁶ adı verilen rejimle devlet mekanizması, siyasi hayata egemen olan partinin elinde şekillenmiştir. İzmir siyasi hayatına canlılık getiren gelişmeler ise Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın siyasi hayatta varlık göstermeleriyle başlamıştır.

⁶² Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.179–180.

⁶³ Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.180.

⁶⁴ Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.185.

⁶⁵ *Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923–2002*, Ankara 2004, s.13.

⁶⁶ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul 2001, s.11.

1. TCF, İzmir Suikastı ve İzmir Siyasi Hayatı

1924 yılı sonbaharında, iktidarda bulunan CHF'ye karşı bir muhalefet ortamı oluşmaya başlamıştı. İstanbul basını da bu muhalefeti destekliyor ve çeşitli yönlerden şikâyetler dile getiriliyordu.⁶⁷ TCF'nin kurulmasına yol açan olay, 20 Ekim 1924 günü menteşe (Muğla) Mebusu Esat Efendi'nin, Mübadele İmar ve İskân Vekili Refet Bey'e yönelttiği soru önergesi ile başlamış, Bakan'ın açıklaması mecliste doyurucu bulunmamış ve soru önergesi gensoruya dönüştürülmüştür.⁶⁸ 24–25 Ekim 1924 tarihinde de Halk Fırkası grup toplantılarında muhtelif sorular İsmet Paşa hükümetini sarsmış, fakat hükümetin güvenoyu almasına mani olamamıştır.⁶⁹ Mecliste yaşanan bu gelişmeler sonrasında 1.Ordu müfettişi Kazım Karabekir Paşa 26 Ekim 1924'te, 2.Ordu müfettişi Ali Fuat Paşa da 30 Ekim 1924 günü askerlikten istifa etmişlerdir. 9 Kasım 1924'te CHF'den istifa eden 8 milletvekilinin katılımı ile 17 Kasım 1924 tarihinde "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası" Kazım Karabekir başkanlığında kurulmuştur.⁷⁰

TCF'nin kuruluşunun ardından CHF'den istifa edip TCF'ye geçen mebuslar arasında hiçbir İzmir mebusunun bulunmadığı görülmektedir.⁷¹ İzmir örgütlenmesi Erzurum eski mebusu Sabit Bey tarafından yürütülen⁷² TCF, boşalan 13 mebusluk için yapılan ara seçimlerde İzmir'den eski Mebuslar Meclisi Başkanı Halil Menteşe ile eski İzmir Valisi Rahmi Bey'i aday göstermiştir.⁷³ Ara seçimlerde İzmir'de dâhil hiçbir bölgede başarı sağlayamayan TCF Şeyh Sait İsyanı sebebiyle 5 Haziran 1925 Tarihinde kapatılmıştır.

TCF'nin faaliyet gösterdiği süre içerisinde İzmir'de etkin bir örgütlenme faaliyetinde bulunmadığı görülmektedir. TCF'nin İzmir siyasi tarihinde kendisinden söz ettirdiği tek olay ise, fırkanın kapatılmasından sonra gerçekleşen, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik "İzmir Suikastı" girişimidir.

Siyasi kanalların kapandığı dönemlerde, örgütlenme alanlarını legal yollarla sürdüren oluşumlar olduğu gibi, bu sahayı terk edip illegal yolları tercih eden ve ses getirecek eylemler ile siyasi alanı tıkadığına inanılan kişileri etkisiz hale getirme

⁶⁷ Teziç, **100 Soruda Siyasi...**, s.242.

⁶⁸ Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi...**, s.113.

⁶⁹ Tunaya, **Türkiyede Siyasi Partiler...**, s.608.

⁷⁰ Teziç, **100 Soruda Siyasi...**, s.243.

⁷¹ Mete Kaan Kaynar, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, Ankara 2007, s.51.

⁷² Tunaya, **Türkiyede Siyasal Partiler...**, s.613.

⁷³ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap Birinci Bölüm Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, Ankara 2005, s.102.

teşebbüslerinde bulunan gruplar da olmuştur. İzmir Suikast girişimini siyasal alana taşıyan olay ise suikast iddiası için sanık sıfatındaki kişilerin çoğunluğunun kapatılan TCF üyesi olmasıdır. Nitekim olay ile ilgili Terakkiperver Fırkası üyelerinin ilişkisi olabileceği düşünülerek, fırka üyelerinin buldukları yerde hemen tutuklanarak, evlerinin aranmasına ve elde edilen bütün evrakın İzmir'e gönderilmesine karar verilmişti.⁷⁴ Suikast girişimi sonrası 18 Haziran 1926'da Ankara İstiklal Mahkemesi İzmir'de görevlendirilmiş,⁷⁵ suikastın asıl tertipçileri, eski İttihatçılar, üçüncü derecede şüpheli olanlar ve Eski Terakkiperver Fırka üyeleri⁷⁶ şeklinde düzenlenen liste ile davanın profili çizilmişti.

İzmir suikastı iddiası ile meydana çıkan tutuklamalar ve sonucunda verilen mahkûmiyet ile idam kararları Tek Parti dönemi İzmir siyasi hayatında derin izler bırakacak ve uzun süre devam edecek tartışmaları beraberinde getirecekti.

2. 1930 Belediye Meclisi Seçimleri'nde İzmir

İlk muhalefet denemesinin ardından meydana çıkan Şeyh Sait isyanı ve İzmir Suikastı girişimi, tek parti idaresinde yeni bir fırka kurulması fikrinin bir süre askıya alınmasına sebep olmuştu. Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın bir önceki muhalefet girişiminin aksine kurulacak siyasi partinin kadrosunu bizzat teşviki, tek parti dönemi siyasi hayatının ikinci siyasi fırkası olan Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kısa sürede teşkilatlanmasını sağlamış, 1930 Belediye Meclisi seçimleri, CHF ile SCF mücadelesine sahne olmuştur.

Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan SCF⁷⁷, 1930 yılı belediye seçimlerinde en büyük başarısını İzmir'de kazanmıştır. İzmir'in siyasi hayatında dönüm noktası olarak kabul edilebilecek bu gelişme, çok partili siyasi hayata dek İzmir'in muhalefeti açık olarak desteklediği ve tavrını seçimlere yansıttığı ilk olaydı. Kısa zamanda Ege Bölgesi ve İzmir'de teşkilatlanan SCF'nin İzmir basını içerisindeki en büyük destekçileri Hizmet gazetesi sahibi Zeynel Besim ile Yeni Asır gazetesi sahibi İsmail Hakkı'ydı. Ayrıca Halkın Sesi gazetesinin sahibi Mehmet Sırrı da SCF'ye girme isteği içinde olduğunu belirtmişti. Böylelikle İzmir basını içerisinde

⁷⁴ Gülten Savaşal Savran, **1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, DEÜ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s. 26–27.

⁷⁵ Muzaffer Gökman, **50 Yılın Tutanağı 1923–1973**, İstanbul 1973, s.46

⁷⁶ Savran, **1926 İzmir Suikastı ve...**, s.42.

⁷⁷ Gökman, **50 Yılın Tutanağı...**, s.63

SCF'yi büyük bir destek doğarken, CHF'yi destekleyen tek basın organı ise Anadolu Gazetesi olmuştur.⁷⁸

SCF'nin yurt gezisi, Fethi Okyar'ın 4 Eylül 1930'da İzmir'e ulaşması ile başlamıştır.⁷⁹ Okyar'ın İzmir gezisi sırasında yaşanan olaylar, SCF'nin, siyasi hayatını sürdürmesine dair iktidarın düşüncelerinin değişmesinde etkili olmuştur. Anadolu Gazetesi'ne saldırıldığı ve CHF binasının taşlandığı⁸⁰ olaylar sırasında 14 yaşında bir çocuğun hayatını kaybetmesi üzerine 6 Eylül günü liman işçileri greve gitmiş, 7 Eylül günü Alsancak stadyumunda 50.000 kişinin katıldığı bir miting yapılmıştır.⁸¹

Olaylı İzmir gezisi sonrası yapılan 1930 belediye meclisi seçimlerinde İzmir'de Karşıyaka'yı da içermek üzere, Serbest Cumhuriyet Fırkası toplam 77 aday göstermiştir. Bu adayların mesleki dağılımı 31 Tacir, 7 Avukat, 7 Hekim, 3 Emlâk sahibi, 2 Eczacı, 2 Emekli memur, 2 Gazeteci-yazar, 1 Bankacı, 1 Baytar, 1 Çiftçi, 1 Dişçi, 1 Esnaf, 1 Fabrikatör, 1 Mühendis'tir. Bu adaylardan üçü kadın, dördü de azınlıklardan belirlenmiştir.⁸²

1 Ekim'de başlayan İzmir seçimleri 19 gün sürmüştür.⁸³ Seçimler neticesinde İzmir'de Cumhuriyet Halk Partisi 14.624, Serbest Cumhuriyet Partisi 9.950 oy almıştır. En yüksek oy farkı ise Bergama ilçesinde meydana çıkmış, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 250 oyuna karşılık Serbest Cumhuriyet Partisi 1.371 oy almıştır.⁸⁴ SCF İzmir'de 16 belediye kazanarak tek parti iktidarına ilk mağlubiyetini yaşatmıştır. SCF seçimler sonucu Armutlu, Bademiye, Bergama, Bozdoğan, Buca, Dikili, Foça, Karantina, Kınık, Kuşadası, Menemen, Seferihisar, Şereflihisar, Şirince, Tire, Urla belediyelerini kazanmıştır.⁸⁵

SCF'nin İzmir seçimleri sonucunda elde ettiği zafer, İzmir basınında ilginç tepkilerin ortaya çıkmasını sağlamıştı. 23 Ekim 1930 tarihli Son Posta Gazetesi'nin "İster inan, İster İnanma" başlıklı yazısında, seçim sürecinde yaşananlar ile ilgili şunlar yazılmıştır:

⁷⁸ Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete...*, s.185.

⁷⁹ Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti...*, s.507.

⁸⁰ Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap...*, s.302.

⁸¹ Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul 2008, s.39-40.

⁸² Hikmet Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.132

⁸³ Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler...*, s. 45-46,

⁸⁴ Çolak, *1930 Belediye Seçimleri...*, s.158.

⁸⁵ Turan, *Türkiye'de Yerel Seçimler...*, s.56.

“ İzmir’de seçimin uzatılmasına karar verildiği güne kadar Serbest Fırka lehine 19.000 oy atılmıştı. Halk Fırkası için atılan oy miktarı 2.000 kadar bir şeydi. Seçim süresinin uzatıldığı bir hafta süresinde sandıklara toplam 1.600 oy atıldı. Fakat bilinmez nasıl oldu? Ne sihirdir ne keramet el çabukluğu marifet kabilinden şöyle bir sonuç ilan edildi: Halk Fırkası’nın 14.624, Serbest Fırka’nın 9.960 oy kazandığı görüldü.”⁸⁶

4. Tek Parti İktidarında Muhalefet İsteğine Çözüm: Bağımsız Adaylık

Bağımsız milletvekilliği, 1930 yılındaki “güdümlü demokrasi” deneyiminin hemen ertesinde 1931 yılında yapılan milletvekilliği seçimleri öncesinde gündeme gelmiş, Mustafa Kemal Paşa, yurt gezisi sonrası genel seçimlere gidilmesini istemiş, yine bu gezinin bir sonucu olarak, Halk Fırkası “işçi ve çiftçilerden, doğrudan doğruya amele ve köylü arasından meb’us namzedi göstermesi ve müstakil olarak namzetliğini koymak isteyenlere muzaheret edeceğini ilan eylemiş”ti.⁸⁷

CHF, seçimlere gidilirken siyaset yaşamda çok seslilik yaratmak için önemli bir karara imza atarken, iki deneyim sonunda, ikinci partinin etkinliğinin sürmesine olanak bulunmadığı görülmüştü. Bu nedenle TBMM’ne CHF’li olmayan bazı üyelerin girmesini sağlamak için, 1931 seçimlerinde İzmir’in de aralarında bulunduğu 22 seçim bölgesinde 30 milletvekilliği yeri boş bırakılmıştı.⁸⁸

Mustafa Kemal Paşa 20 Nisan 1931 tarihli beyannamede müstakil mebuslara değinmekte ve bunlar arasında kendisinin herhangi bir tercihinin olmadığını belirtmektedir:

“Firkamızın millete arzettiği esas noktalar dâhilindeki mesai ve faaliyetin bizim fikrimize ve görüşümüze iştirak etmeyen milletvekilleri tarafından tahlil ve tenkit edilmesinin iltizam ediyoruz. Bunda bilhassa beklediğimiz fayda firkamızın candan, vatanperverane gayretlerinin teşhirine, tevsiiine fırsat bulmak ekseriya tahriş edilen hakikatlerin iyice anlaşılmasını kolaylaştırmaktır.”⁸⁹

Mustafa Kemal Paşa’nın siyasi hayatta çok sesliği getirmesini umut ettiği bağımsız milletvekilliği için İzmir’den 14 adaylık başvurusu yapılmış, İzmir’den adaylığını koyan ve SCF’nin yayın organı olan Serbest Cumhuriyet Gazetesi’nin

⁸⁶ Turan, *Türkiye’de Yerel Seçimler...*, s.61.

⁸⁷ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.157.

⁸⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap İkinci Bölüm Yeni Türkiye’nin Oluşumu*, Ankara 1996, s.12–13.

⁸⁹ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.158.

başyazarı Faik Muhittin Bey “*Memlekette irtica vardı. Memleketin yüksek menfaatleri önünde ismimi CHF’na vermek mecburiyeti hâsıl oldu. Kalben CHF’na bir dakika bile merbut olmadım, programa muhalifim. Eğer müntehibi saniler gizli emir almazlarsa kazanacağıma eminim...*”⁹⁰ sözlerini kullanarak adaylık için görüşünü dile getirmiştir.

O yıllarda iki dereceli sistemin uygulandığından, ikinci seçmenlerin seçimi 8 Nisan 1931’de başlamış,⁹¹ seçimler sonucunda bağımsızların meclise girmeleri için boş bırakılan 30 milletvekilliğinden 20’si seçilmiş, 10 milletvekilliği ise boş kalmıştır. İzmir’de 38 ikinci seçmenin oyunu alan Halil Bey (Menteşe) meclise giren bağımsız İzmir milletvekili olmuştur.⁹² TCF ve SCF denemelerinden sonra muhalefet yaratma isteği ile meydana çıkan bağımsız adaylık formülü, Yeni Asır Gazetesi tarafından eleştirilmiş, müstakil mebusluğun “*dağınık muhalefet*” olduğu ve “*yapmacık muhalefet lüzumsuz ve manasız bir şey*” olduğuna vurgu yapılmıştır.⁹³

1931–1935 yılları arasında İzmir müstakil mebusluğu yapan Halil Mentеше, 1935 seçimlerinde boş bırakılan 16 milletvekilliği için yapılan seçimler sonucunda 1.157 seçmenin kayıtlı bulunduğu İzmir’de oyların tamamını alarak tekrar meclise girmiştir. 1935–1939 tarihleri arasında mecliste müstakil milletvekillerinin çalışmaları sönük geçmiş, bu tarihler arasındaki en önemli tartışma 5 Şubat 1937 tarihli TBMM toplantısında yaşanmış ve İzmir müstakil mebusu Halil Mentеше, Anayasa’ya girecek “Devletçilik” ilkesine karşı çıkan iki muhalif isimden biri olmuştur.⁹⁴

Kısıtlı bir temsiliyet hakkıyla mecliste yer alan müstakil milletvekilliği, parlamento içi örgütsüz kontrollü/güdümlü bir çok seslilik denemesiydi.⁹⁵ Türk siyasi hayatı ve İzmir siyasetinde muhalefetin etkin olmasına müsaade etmeyen uygulama, çok partili siyasi hayata geçişle birlikte yerini örgütlü ve bağımsız parti oluşumlarına bırakıyordu.

3.1946 Seçimlerinde İzmir

Tek parti iktidarının sürdürdüğü siyaset anlayışı II. Dünya Savaşı’nın bitimi ile beraber değişime uğruyor, II. Dünya Savaşı sonucunda ülke sınırları içerisinde adından

⁹⁰ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.159.

⁹¹ Turan, *Türk Devrim Tarihi 3. Kitap İkinci Bölüm...*, s.14.

⁹² Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.159.

⁹³ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.161.

⁹⁴ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.164–165.

⁹⁵ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve...*, s.165.

daha çok bahsedilen “Demokrasi” kavramı için sesler gittikçe yükseliyor, bu istekler karşısında siyasal idare tavrı değişikliğine gitmek mecburiyetinde kalıyordu.

19 Mayıs 1945 tarihindeki Gençlik Bayramı’nda Cumhurbaşkanı İnönü “*Memleketimizin siyasi idaresi Cumhuriyetle kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemeleri ve şartları ile gelişmeye devam edecektir*”⁹⁶ sözlerini kullanarak demokrasi için yolların açılacağına ilk işaretini veriyordu. Tek parti döneminin son zamanlarında yaşanan bu değişim, sadece ülke içindeki talepleri karşılamak için değil, savaş sonucu dünyada ortaya çıkan siyasi duruma ayak uydurmak için de yaşanıyordu. Nitekim savaşa doğrudan dâhil olmayan Türkiye, 1945 yılı başlarında Mihver Devletleri’ne karşı sembolik bir savaş açıyor, bu sayede Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na kurucu üye olarak,⁹⁷ Batı’nın siyasi yapılanma tarzını kendi sınırlarında uygulamaya geçirme yolunda ilerliyordu.

TCF ve SCF deneyimlerinin üzerinden uzun bir süre geçmiş, yeni partinin oluşumu için ilk adım, 7 Haziran 1945 günü Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından CHP Meclis grubuna verilen “Dörtlü Takrir” diye anılan önerge ile atılmıştı.⁹⁸ Demokrat Parti’nin kuruluş dönemi CHP içerisinde şekillenmeye başlarken, çok partili hayatın ilk siyasi oluşumu Milli Kalkınma Partisi 8 Temmuz 1945’te faaliyete geçiyordu.⁹⁹

İnönü, 1 Kasım 1945’te muhalefet ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır: “*Bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olamaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır.*”¹⁰⁰

⁹⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945–1971**, İstanbul 1976, s.13.

⁹⁷ Ülkü Varlık-Banu Ören, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, İstanbul 2001, s.82

⁹⁸ Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler...**, s.56.

⁹⁹ Gökman, **50 Yılın Tutanağı...**, s.119.

¹⁰⁰ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul 1970, s.105.

Celal Bayar başkanlığında 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti¹⁰¹ 21 Temmuz 1946 tarihli Milletvekili seçimlerine kadar İzmir'deki faaliyetlerini, Dr. Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığında sürdürmüştür.¹⁰²

1946 seçimleri, Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olduğu gibi, seçim kanunda yapılan değişiklikler ile kendinden önceki seçimlerden ayrılmaktaydı. 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı 49 maddeli kanun ile birlikte tek dereceli seçim sistemine geçilmiş, ikinci seçmen uygulamasına son verilmiş, seçme yaşı ve milletvekili sayısına ilişkin ölçütler konulmuş, seçimlerde liste usulü çoğunluk sisteminin uygulanması benimsenmiştir.¹⁰³

Yönetimde istikrar ilkesini en çok öne çıkaran “Liste usulü çoğunluk sistemi”, bir partinin tek başına Meclis çoğunluğunu sağlayabilmesi, böylece tek parti çoğunluğuna dayalı hükümetlerin kurulmasını kolaylaştırmaktaydı.¹⁰⁴ Partilerin seçim bölgelerinde seçilecek temsilci sayısı kadar adayı saptadığı, adayların listeler halinde seçmenlerin oyuna sunulduğu bu sistemde seçmenler oylarını beğendikleri adaya verirdi ve en çok tercih edilen listedeki adaylar vekilliğe hak kazanırlardı.¹⁰⁵

21 Temmuz 1946 seçimleri İzmir yerelinde muhalefetin iktidar karşısında verdiği etkin mücadelenin de meydana çıkmasını sağlıyordu. Özellikle Celal Bayar gibi etkin bir ismin, partinin lideri sıfatıyla İzmir'den adaylığı DP'ye karşı halk desteğinin beklenenin üstünde olmasını sağlamıştır. Seçimlerde CHP İzmir'de Şükrü Saraçoğlu, Hasan Ali Yücel, Atıf İnan gibi tanınmış isimleri aday gösterirken, DP Celal Bayar, Fuad Köprülü, Fevzi Çakmak gibi ağır toplarıyla seçime giriyordu. Milli Kalkınma Partisi ise Celal Yüksel, Lütfullah Baydoğan, Fikri Soyer, Hilmi Bebekorkül, Halit Aksabay, Osman Acun, Galip Tuna'yı aday gösterirken Çiftçi ve İşçi Partisi İzmir'den sadece Bahtiyar Tara ve Mehmet Rüşdü Okay'ı aday göstermiştir.¹⁰⁶

Toplam 16 Milletvekilinin çıkarıldığı seçimler neticesinde CHP ve DP adaylarının aldıkları oy oranları Tablo 4'teki gibi şekillenmiştir.

¹⁰¹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın...**, s.16.

¹⁰² Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi...**, s.169.

¹⁰³ Erol Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877–2002)**, Ankara 2003, s.28.

¹⁰⁴ Erol Tuncer – Necati Danacı, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, Ankara 2003, s.7.

¹⁰⁵ Ülkü Varlık-Banu Ören, **Seçim Sistemleri ve...**, s.39

¹⁰⁶ Hasan Mert, **Necdet Öklem ve 1940–1960 İzmir'de Siyasal Hayat**, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995, s.47–48.

Tablo 4- 21 Temmuz 1946 Tarihli Milletvekili Genel Seçimi İzmir Neticeleri¹⁰⁷

CHP. Adayları	Aldığı Oy	DP. Adayları	Aldığı Oy
Said Odyak	116.973	Fevzi Çakmak	102.801
Ş.Saraçoğlu	116.931	Celal Bayar	101.826
Şevket Adalan	116.893	Fuat Köprülü	101.755
Esat Çınar	116.777	Ekrem Hayri Üstündağ	101.527
Hüseyin Hulki Cura	116.767	Faik Muhittin Adam	101.327
Haydar Rüşdü Öktem	116.764	Rasim Aktoğu	101.162
Rahmi Köken	116.733	Harun ilmen	101.104
Münir Birsell	116.657	Mustafa Kentli	100.690
Kamuran Örs	116.444	Hayri Gökmen	100.313
Atıf İnan	116.368	Cevriye İsmail	99.989
Ekrem Uran	116.180	Hilmi Erkin	99.845
Sedat Dikmen	116.159	Haluk Bergama	99.645
Sami Gölcüoğlu	116.104	Muhittin Erenel	99.378
Benal Nevzat Arıman	115.686	Benyamin Naum	99.292
Latife Çeyrekbaşı	114.724	Sadık İz	98.937
Hasan Ali Yücel	114.483	Müştak Lütfi	90.833

1946 seçim sonuçlarının İzmir neticelerine bakıldığında CHP ile DP arasında yüksek bir oy farkının bulunmadığı görülmektedir. Kısa süre içerisinde teşkilatlanmasını tamamlayıp seçime hazırlayan DP'nin bu sebeple İzmir'de güçlü bir kitleye hitap ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Tek dereceli, eşit, gizli oy, açık tasnif esasına göre yapılması gereken seçimin açık oy, gizli tasnif ile idari organlar tarafından yapılmasının¹⁰⁸ seçim neticelerinin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu göz ardı edilmemelidir.

İzmir siyasi yaşamının ilerleyen süreçte hızlı bir değişime sahne olacağı, 1946 milletvekili seçimlerinde alınan neticeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Siyasi partilerin İzmir'de teşkilatlanmalarının dışında, İzmir'in ilk siyasi partisi, 9 Ağustos 1947'de Serbest Demokrat Partisi ismiyle kuruluyordu.¹⁰⁹ Başkanlığını Nazmi Akat'ın yaptığı SDP'nin idarecileri şu isimlerden oluşuyordu: Dr. Hulusi Tan, Cevdet Öktem (Çiftçi), Ahmet Yenişehirli (Çiftçi), Bedrettin Yazıcı (Y. Ziraat Mühendisi), Hüseyin Yazgan

¹⁰⁷ Mert, *Necdet Öktem ve 1940–1960...*, s.48

¹⁰⁸ Sadettin Bilgiç, *Türkiye'de Seçimler ve Seçim Kanunları*, İstanbul 1995, s.6.

¹⁰⁹ Kaynar, *Cumhuriyet Dönemi Siyasi...*, s.81.

(Tüccar), Cavit Ernişli (Tüccar).¹¹⁰ Parti programında partinin amacının, gerçek demokrasi prensipleri ve liberal iktisat sisteminin Türkiye’de kurulması için kanun dairesinde çalışmak olduğu belirtilmiştir. Hiçbir milletvekili genel seçimine katılmayan ve hiçbir faaliyette bulunmayan SDP’nin kurucuları, 22 Şubat 1948 tarihli dilekçe ile İzmir Valiliği’ne başvurarak partinin kurulmamış addolunmasını talep etmişlerdir.¹¹¹

¹¹⁰ Tunaya, **Türkiyede Siyasi...**, s.734.

¹¹¹ Kaynar, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi...**, s.82.

I. BÖLÜM

1950 SEÇİMLERİNE GİDERKEN CHP’NİN İZMİR TEŞKİLATLANMASI

1946 seçimleri ile çok partili siyasi hayatın ilk seçim denemesi, seçim esnasında uygulanan yöntemler sebebiyle uzun süre devam edecek tartışmaları beraberinde getirmişti. Kişilerin seçme hakkını açık bir şekilde tespit etmelerini isteyen uygulama sonucunda muhalefet partileri, 1950 yılında yapılacak seçimler için kendilerine yakın gördükleri basın organlarını ve kitleleri arkasına alarak seçimin adil yapılması çağrısında bulunmuşlardı. 12 Temmuz Beyannamesi’nin yarattığı ılımlı hava, DP’nin İkinci Büyük Kongresi bitiminde siyasi hayatın içerisine aşıladığı “Milli Husumet Andı” ile yerini gergin bir döneme bırakmıştı. Özellikle seçim yasasının, muhalefeti seçimlerde baskı altında tuttuğu iddiası ve seçim kanununun değiştirilmesi isteği, isteğin gerçekleşmemesi halinde kongre sonucu şekillenen raporda halkın haklarını kazanma uğruna çatışma ortamına girebileceği söylemleri, 1950 seçimlerine gidilen süreçte Türk siyasi hayatının zorlu bir dönemece girmesine sebep olmuştur.

Bu süreç, partilerin merkez yapılanmalarını etkilediği gibi il teşkilatlanmalarını da etkilemiş, örgütlenme süreci, iktidarın koltuğunu muhalefete devrettiği evrede zorunlu olarak değişime uğramıştır.

Nitekim partilerin yerel teşkilatlanma sistemlerini, dönemin koşulları ve siyasette bulunulan konum ile bağlantılı yürüttükleri görülmektedir. Tek parti iktidarında CHP’nin yerel örgütlenmesi, devletin il kadrolarıyla bütünlük sergilemekteydi. Bu bağlamda il valisi, sınırları dâhilindeki parti faaliyetlerinden sorumlu, yapılan kongrelerde il başkanı sıfatıyla teşkilatın sınırlar dâhilindeki en etkin yöneticisi konumundaydı.¹¹²

CHP’nin tüzüklerinde belirtilen yerel teşkilatlanması çok partili hayat geçiş evresinde bazı değişimlere uğruyordu. Teşkilatın ilk basamağı tek parti dönemi tüzüklerinde, şehir ve kasabalarda mahalle ocakları ve köylerde köy ocakları olarak belirtilmiştir.¹¹³ 1951 yılı tüzüğünde ise partinin ilk kademesinin ocak olduğu

¹¹² 28/12/936 Tarihinde Toplanan Vilayet Kongresi Zabıtnamesi, İzmir 1937, s.2.

¹¹³ C.H.F Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, İstanbul 1931, s.245; C.H.P Tüzüğü Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Ankara 1935 s.6; C.H.P Tüzüğü Partinin Üsnomal Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Ankara 1938, s.6; C.H.P Nizamnamesi Partinin Beşinci Büyük Kurultayınca Kabul Edilmiştir, Ankara 1939, s.7; C.H.P Nizamnamesi Partinin VI. Büyük Kurultayının 12.VI.1943 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir, Ankara 1943.

belirtilmekte, bundan sonra sırasıyla bucak, ilçe ve il parti kademelerinin geldiği görülmektedir.¹¹⁴

Ayrıca tek parti dönemi il teşkilatlanmasının, siyasi hayatta yaşanan gelişmeler ölçüsünde değişime uğradığı görülmektedir. 1931 yılı kongre zabıtlarında il teşkilatlanmasının; vilayet, kaza, nahiye, ocak idare heyetleri ve kongrelerinden teşekkül ettiği, mahalle köy ocaklarının nahiye idare heyetlerine, nahiye idare heyetlerinin kaza, kaza idare heyetleri vilayet, vilayet idare heyetlerinin umumi idare heyetine bağlı olduğu yazmaktadır.¹¹⁵ 1935, 1938 tüzüklerinde yapılanmanın il, ilçe, kamun, ocak kongreleri ve yönetim kurullarından oluştuğu, her partili yurttaşın yazılı olduğu uram ve köy ocağına, ocakların kamun yönetim kurullarına, kamun yönetim kurulları ilçe, ilçe yönetim kurulları il, il yönetim kurullarının genel yönetim kurullarına bağlı bulunduğu görülmektedir.¹¹⁶ 1939, 1943 tüzüklerinde teşkilatın vilayet, kaza, nahiye, ocak kongreleri ve idare heyetlerinden oluştuğu, partililerin yazılı oldukları ocaklara, ocakların nahiye idare heyetlerine, nahiye idare heyetleri kaza, kaza idare heyetleri vilayet idare heyeti, vilayet idare heyetlerinin de umumi idare heyetlerine bağlı oldukları görülmektedir.¹¹⁷ 1951 tüzüğünde ise parti teşkilatının iller yapılanmasının ocak, bucak, ilçe ve il kongreleri ile idare kurullarından meydana geldiği, ocakların bucaklara, bucak olmayan yerlerde ilçelere, bucakların ilçelere, ilçelerin illere ve illerin de genel idare kuruluna bağlı bulunduğu görülmektedir.¹¹⁸ 1953, 1954 ve 1959 tüzüklerinde il teşkilatlanması 1951 tüzüğünde belirtilen şekilde sürmüş bu yapılanmaya ek olarak teşkilata il Haysiyet Divanı eklenmiştir.¹¹⁹

Yaşanan değişimlerin, siyasi faaliyet sahasında kazanılan başarılar yahut bu sahada parti içerisine yansıyan olumsuzluklar neticesinde şekillendiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır. Bu bağlamda idarenin tek elde tutulmasından kaynaklanan güven, parti için üyelikleri dahi titiz bir şekilde tespit etmeye sebep olmuştur. Öyle ki CHP'nin üye alımlarında geçerli olan tüzük maddeleri, siyasi hayatın dengelerinin değişimi

¹¹⁴ C.H.P Tüzüğü Partinin IX. Kurultayınca Onaylanmıştır, Ankara 1951, s.6.

¹¹⁵ C.H.F Üçüncü Büyük Kongre..., s.244-245.

¹¹⁶ C.H.P Tüzüğü Partinin Dördüncü..., s.6-7; C.H.P Tüzüğü Partinin Üsnomal..., s.6-7; CHP'nin 1935 ve 1938 tüzüklerinde geçen "Kamun" kelimesi ilçe ve ocak teşkilatları arasındaki kademe olarak kabul edilmiştir. Yine aynı tüzüklerde geçen "Uram" kelimesi ise cadde anlamını taşımaktadır.

¹¹⁷ C.H.P Nizamnamesi Partinin Beşinci..., s.6-7; C.H.P Nizamnamesi Partinin VI. Büyük..., s.6-7.

¹¹⁸ C.H.P Tüzüğü Partinin IX. Kurultayınca..., s.6-7.

¹¹⁹ C.H.P Tüzüğü, Ankara 1953, s.6; C.H.P Tüzüğü, Ankara 1954, s.6; C.H.P Tüzüğü, Ankara 1959, s.6.

sonucu üye kabulüne dair çizgilerin yumuşatılmasını sağlamıştır. 1935 tüzüğünde yer alan ve çok partili hayata kadar süren üyelik kabulüne ilişkin şu ifadeler bulunuyordu:

“Partiye girmek isteyen her yurddaş, Partide en az iki yıldır yazılı bulunan iki arkadaş tarafından bulunduğu yerin ocağına tanıtılır. Kendisinden istenen sıfatların bulunduğu ilave edilir ve kendisi de Partinin esaslarile program ve tüzüğünü kabul ettiği ve hükümlerden ayrılmayacağı hakkında ocağa bir yüken kâğıdı verir. Aday bununla Partiye şeref sözü vermiş olur. Bir ocak kurulunun böyle bir istek üzerine vermiş olduğu kabul veya red kararı ilçe Yönkurulunun onaylaması ile tükellenir. Bu iş en çok üç ay içinde bitirilir ve ilgili organlara bildirilir. İlçe Yönkurulunca reddedilen yurddaşların il Yönkuruluna yanında bulunmağa hakkı vardır.”¹²⁰

İktidardan muhalefete geçildiği dönem sonrası ise üyelik kabulüne dair ifadelerde bazı değişimler görülüyordu:

“Partiye üye olmak isteyen vatandaşın, Partinin umdelerini ve Programını ve Tüzüğünü kabul ettiğine ve onların hükümlerine uyacağına dair yazılı bir taahhüt alınır. Vatandaş üyelik haklarını dürüst kullanacağına ve payına düşen bütün vazifeleri yerine getireceğine dair şeref sözü verir. Durumu Kanun ve Tüzük hükümlerine göre uygun gören ocak, üye olmak isteyen vatandaşı Partiye kaydeder. İsteğin reddi veya bir ay içinde karar alınmaması halinde, Partiye üye olmak isteyenler, sırasıyla, üst kurullara başvurabilirler. İl idare Kurulunun kararı kesindir.”¹²¹

Üyelik kabulüne ilişkin bu kıstaslar, güç dengelerinin siyasi alanda değişimi ile eşgüdümlü ilerlemiştir. Yalnız üye kaydı örneği ile aktarılmaya çalışılan teşkilatlanma içerisinde yaşanan yumuşama süreci, seçimler sonucu meydana çıkan tablo ile teşkilatın kadro ve yapılanmasını önemli ölçüde etkilemiştir.

1950 seçimleri öncesi 63 il, 490 ilçe, 1084 İtibari Bucak, 19.667 Köy Ocağı, 2056 Mahalle Ocağı ve 1584 Semt ocağından¹²² meydana gelen CHP'nin teşkilat yapılanmasının önemli bir kanadını Halkevleri oluşturmuştur. Her ne kadar siyasi alanda faaliyet gösterdiği iddia edilmese de halkevleri, CHP'nin yerel teşkilatlanmasında önemli bir destek merkezi komundaydı. Nitekim 1951 yılında

¹²⁰ C.H.P Tüzüğü Partinin Dördüncü..., s.4-5.

¹²¹ C.H.P Tüzüğü Partinin IX. Kurultayınca..., s.4.

¹²² Tunaya, Türkiye'de Siyasi..., s.578.

faaliyetleri durdurulana dek, Halkevleri ile CHP ocakları yakın bir ilişki ve işbirliği içinde olmuşlardır.¹²³

A. 14 Mayıs 1950 Seçimlerine Doğru CHP İzmir Teşkilatı

Tek parti iktidarı döneminde CHP'nin İzmir teşkilatlanması, yurdun tüm bölgelerinde olduğu gibi, vilayette devlet kanalı ile örgütlenmesini kabuklaştırmış bir yapı sergiliyordu. 28 Aralık 1936 tarihinde İzmir Valiliği görevinde bulunan ve aynı zamanda il yönetim kurulu başkanlığı görevini yürüten Fazlı Güleç'in başkanlığı altında toplanan vilayet kongresinde, partiye kayıtlı üye sayısının 20 bini geçtiği, kazalarla beraber üye sayısının 50 bine vardığı,¹²⁴ 28 Aralık 1938 tarihinde yapılan il kongresinde ise 5806 vatandaşın daha partiye üye kaydı yaptırdığı, toplamda 55806 kişinin CHP İzmir il teşkilatına üye olduğu belirtilmiştir.¹²⁵ Valinin aynı zamanda siyasi bir partinin il yöneticisi konumunda olması, parti adına yürütülen tüm faaliyetlerin devlet adına sürdürüldüğü, devlet tarafından halka ulaştırılması gereken hizmet ve uygulamaların ise CHP tarafından yürütüldüğü izlenimini yaratmaktaydı. Bu bağlamda il teşkilatı içerisinde meydana çıkan olumsuz gelişmelerin devlete mal edildiği, devlet tarafından gerçekleştirilen uygulamaların yansımalarının ise ilerleyen süreçte izi silinmeyecek bir ölçüyle CHP teşkilatına kaldığı görülmektedir. Nitekim 1940 kongre dileklerinde İzmir için dile getirilen istekler ve karşılığında uygulamaya konulan işlemler, siyasi hayat içerisinde Devlet-Parti ayrımının olmadığını ispatı konumundadır.¹²⁶

1950 seçimleri öncesi İzmir'in siyasi hayatı hız kazanmış, partilerin il yapılanmaları çok partili siyasi hayata geçiş evresinde yoğun bir tempoya kavuşmuştu. CHP İzmir il örgütlenmesi de iktidar koltuğunu korumak ve İzmir halkının temsiliyet görevini tekrar kazanmak için son hazırlıklarına başlamıştı. Bu noktada CHP için önemli bir siyasi çerçeveyi sağlayan Halkevlerinin İzmir'deki sayısını belirtmek faydalı olacaktır. Her ne kadar CHP'nin örgütlenme modelinin en ufak birimi ocaklar olarak gösterilse de İzmir'de yerel örgütlenmenin önemli taşlarından biri konumunda, 22 Halkevi ve 174 Halkodasının, 20 Şubat 1949 tarihi itibarıyla faaliyette bulunduğu görülmektedir.¹²⁷ Seçimlerden önce CHP İzmir teşkilatı son ilçe kongrelerini toplamış

¹²³ Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi...*, s.220.

¹²⁴ *28/12/1936 Tarihinde Toplanan Vilayet...*, s.6.

¹²⁵ *İzmirde 15-12-1938 Tarihinde Halkevi Binasında Toplanan C.H.P Vilayet Kongresinde Okunan İlyönkurulunun İki Yıllık Çalışma Raporudur*, İzmir 1938, s.6.

¹²⁶ *C.H.P 1940 Kongre Dilekleri*, Ankara 1940, s.352.

¹²⁷ Tunaya, *Türkiyede Siyasi...*, s.596.

bu kongreler neticesinde seçim dönemindeki ilçe örgütlenmesinin idarecileri tespit olunmuştur. Toplanan ilçe kongrelerinin tarihi Tablo 5’teki tarih ve saatlerde olmuştur.

Tablo 5- 1949 CHP İzmir İlçe Kongre Tarihleri¹²⁸

İlçesi	Tarihi		Saati
Kuşadası	02.12.1949	Cuma	14
Kemalpaşa	03.12.1949	Cumartesi	14
Çeşme	04.12.1949	Pazar	13
Seferihisar	04.12.1949	Pazar	19
Menemen	05.12.1949	Pazartesi	11
Foça	06.12.1949	Salı	15
Dikili	07.12.1949	Çarşamba	13
Torbalı	09.12.1949	Cuma	10
Urla	10.12.1949	Cumartesi	14
Tire	11.12.1949	Pazar	14
Karaburun	12.12.1949	Pazartesi	11
Ödemiş	13.12.1949	Salı	13
Bayındır	14.12.1949	Çarşamba	14
Kiraz	15.12.1949	Perşembe	13
Bergama	16.12.1949	Cuma	18
Kınık	16.12.1949	Cuma	13
İzmir (Merkez İlçe)	18.12.1949	Cumartesi	9

İlçe kongreleri bitiminde toplanacak il kongresinin ise 7 Ocak 1950’de yapılması kararı alınmıştır.¹²⁹ 1950 seçimleri öncesinde Avukat Nazif Çağatay’ın il idare kurulu başkanlığı görevini yürüttüğü CHP İzmir teşkilatının, merkez ilçe de dâhil 17 ilçe ve 71 bucakta örgütlendiği görülmektedir. Bayındır ilçesi 9 Bucak, Bergama ilçesi 4 Bucak, Çeşme ilçesi 2 Bucak, Dikili ilçesi 4 Bucak, Foça ilçesi 1 Bucak, Karaburun ilçesi 2 Bucak, Kemalpaşa ilçesi 6 bucak, Kuşadası ilçesi 2 Bucak, Kınık ilçesi 1 Bucak, Menemen ilçesi 4 Bucak, Merkez ilçesi 14 Bucak, Ödemiş ilçesi 6 Bucak, Seferihisar ilçesi 4 Bucak, Tire ilçesi 2 Bucak, Torbalı ilçesi 7 Bucak, Urla ilçesi 3 Bucak, Kiraz ilçesi ise Bucak teşkilatı olmadan yalnız ocak teşkilatlanması ile örgütlenme içerisinde yer almışlardır.¹³⁰ Örgütlenmenin en alt bölümünü ise bucaklara bağlı bulunan ve

¹²⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), **Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu (CHP Ktlg)**, 490.01/166.661.1, s.51–55.

¹²⁹ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.661.1, s.48.

¹³⁰ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/370.1559.1, s.47–58.

mahalle faaliyetlerinin sürdürüldüğü ocaklar gerçekleştirmişlerdir. Seçimler öncesi örgütlenme yapısının, seçim neticeleri sonucunda zorunlu olarak bazı değişimlere tabi tutulduğu görülecektir.

1. İl Kongresi Öncesi Son Durum ve Bakanların İzmir Çıkarması

CHP İzmir il teşkilatı, seçimlerden önceki son il kongresini 7 Ocak 1950 Cumartesi günü toplamak üzere hazırlıklarına başlamıştır. İl kongresi öncesi Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'la Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas ve İşletmeler Bakanı Münir Birsel'in kongreye katılacağı haberi basında yer bulmuştur.¹³¹ 7 Ocak tarihinde toplanacak il kongresinde, Devlet Bakanları'nın, aynı gün Ankara'da yapılacak olan Demokratların küçük çaptaki umumî kongrelerinde alınacak kararlara ertesi günü İzmir'den cevap verileceği haberi basında yer edinmiştir.¹³² Ticaret Bakanı Vedat Dicleli hariç diğer bütün hükümet erkânının kongreye katılacağı kesinleşmiş, bölgede parti müfettişi görevini yürüten Süreyya Örguevren'in bölgedeki vazifesini yerine getirmediği, Örguevren'in görevden alınarak yerine İzmir milletvekillerinden Sait Odyak'ın getirileceği haberine basında yer verilmiştir.¹³³ Yeni Asır Gazetesi'nde çıkan habere rağmen parti müfettişi Süreyya Örguevren'in de içinde bulunduğu grup İzmir'e hareket etmiştir.¹³⁴ 5 Ocak günü İzmir'e ulaşan Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, CHP Genel Sekreter Muavini Cevat Dursunoğlu, İzmir CHP Müfettişi Süreyya Örguevren, İzmir milletvekillerinden Atif İnan, Esat Çınar ve Benal Nevzat'tan oluşan kafile, Vali Osman Sabri Adal, vali muavinleri, belediye başkanı Reşat Leblebicioğlu, Halk Partisi il başkanı Avukat Nazif Çağatay, il ve ilçe teşkilatı mensupları, belediye encümen daimi üyeleri, emniyet ve diğer daireler müdürleri ve şahsî dostları tarafından karşılanmışlardır.¹³⁵

6 Ocak tarihinde, bakanlar ve CHP milletvekilleri kongre arifesinde CHP İzmir teşkilâtı ocak ve bucak başkanları ile konuşmuşlardır. Ayrıca Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas ve Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, vali, komutan ve belediye reisini makamlarında ziyaret etmişlerdir. Öğleden sonra CHP'nin Alsancak'taki merkez binasında CHP Genel Sekreter Muavini Cevat Dursunoğlu'nu ve İzmir parti müfettişi

¹³¹ "C.H.P. İzmir İl Kongresi", **Anadolu**, 1 Ocak 1950

¹³² "İzmir D.P Ve C.H.P İl Kongreleri Pek Yaklaştı", **Yeni Asır**, 3 Ocak 1950

¹³³ "C.H.P. İzmir İl Kongresi", **Yeni Asır**, 4 Ocak 1950

¹³⁴ "C.H.P. İzmir İl Kongresi Hazırlıkları", **Anadolu**, 5 Ocak 1950

¹³⁵ "C.H.P. İzmir İl Kongresi Bakanlar Ankara'dan Geldi", **Yeni Asır**, 6 Ocak 1950; "CHP. İzmir il Kongresi", **Anadolu**, 6 Ocak 1950

Süreyya Örgüevren'i ziyaret eden Yeni Asır muhabiri arasında seçimlere dair şu konuşmalar yaşanmıştır:

“— Meclisin Mart ayı sonunda kendini feshedeceği hakkında çıkan haberin aslı olup olmadığını sorulmuştur. Buna Süreyya Örgüevren şu cevabı vermiştir:

— Evvelâ şunu tashih etmek lâzımdır. Meclisin kendini feshetmesi tabiri yanlıştır. Fesih diye bir şey düşünülemez. Bunun anayasaya göre de aslı «Tecdidî intihap» tır. Yani meclisin yenilenmesine karar verilir. Bu iş oluncaya kadar da; aynı meclis, kanun yapar, işleri tedvire devam eder. Bu bakımdan böyle nazik bir işten bahsederken gazetelerin de ilmi ve hukukî tabirlere dikkat etmesi lâzım gelir. Bunanla beraber sürçülisan dediğimiz bu hataları hepimiz yapmaktayız.

— Yeni seçimin 1 Nisan'da yapılacağı söylenmektedir. Buna ne dersiniz.

— Tarihte yanlılık olsa gerektir. Bir an için meclisin tecdidî intihaba Mart sonunda karar verdiği düşünülse bile, seçim hazırlıkları için asgarî 45 günlük bir müddete ihtiyaç vardır. Bu bakımdan 1 Nisan tarihi mucip birinin hayal hanesinde vücut bulmuş uydurma bir tarihten ibaret sayılmak lâzım gelir. Kaldı ki Meclisin Tecdidî İntihaba karar verip vermeyeceği meselesi, meclis heyeti umumiyesinin kararlaştıracağı bir keyfiyettir. Meclis ekseriyetinin ise bu yolda alınmış bir kararı yoktur. Bu bakımdan haberi mevsimsiz telâkki etmek icap eder.”¹³⁶

Bakanların İzmir çıkarmasından sonra İzmir basınının iki farklı görüşü temsil eden gazetesi Yeni Asır ve Anadolu Gazetesi, il kongresi için düşüncelerini sayfalarında yansıtmaya başlamışlardır. Yeni Asır gazetesi kongre ile ilgili haberinde;

“Görünüşe göre durum şudur: Bugün parti içinde mevki sahibi olanlarla, partili olup, parti işlerinde çalışmayanlar kozlarını paylaşacaklar. İkinci zümre daha ziyade serbest meslek sahibi bulunan mütefekkirlerdir. Bunlardan bazılarının iddialarınca şimdi partide çalışanlar bu ocağa idealleriyle değil «mideleriyle» bağlıdırlar. Partinin iktidarı kaybetmesi halinde bugün her yerde öncülük vazifesi gören bu zatlar nafakalarını kaybedeceklerinden, partiden çekilmekte hiç gecikmeyeceklerdir. MEDDAHLIK YERİNE... Şimdiye kadar sürüp gelen kongrelerde birbirlerine meddahlık yapmaktan ve fırsat buldukça muhaliflerine küfür etmekten başka iş görmeyen eski zihniyetin kökünden yıkılması lâzımdır.”¹³⁷ ifadelerini kullanırken Anadolu Gazetesi;

¹³⁶ “Bugünkü C.H.P. Kongresi Samimi Tenkitlere Açıktır Deniliyor”, **Yeni Asır**, 7 Ocak 1950

¹³⁷ “C.H.P. İzmir İl Kongresi Bakanlar Ankara'dan Geldi”, **Yeni Asır**, 6 Ocak 1950

“ Her şeyden önce haber verelim ki, muvafık, muhalif ve tarafsız vatandaşlar bu kongreyi serbestçe takip edebileceklerdir. C.H.P il kongresi üzerinde vatandaşlar arasında toplanmış alakayı azaltabilmek için muhalif basında dün bazı neşriyata tesadüf edilmiştir. Bunlardan birisi, C.H.P İzmir il kongresini eğlenceli bir hadise olarak takdim etmektedir. Filhakika vatandaşlara daima güldürücü ve eğlenceli şeyler vermek ve göstermek itiyadında bulunan bir partinin, bilhassa bu çaptaki bir gazetesi için memleket meselelerini başka türlü telakkisine imkân yoktur, binaenaleyh haline acımdan başka elimizden bir şey gelmez.”¹³⁸ ifadelerini kullanmıştır. Yeni Asır ve Anadolu gazetelerinin kongre için yayınladığı iki farklı haber, siyasi faaliyetler üzerindeki çatışmayı gözler önüne sererken, genel seçimlere doğru gidilen süreçte tarafların yaşanacak siyasi gelişmelere bakacağı çerçeveyi de netleştirmiştir.

2. 7 Ocak 1950 Tarihli İl Kongresi

Halkevi salonunda saat 14.10’da toplanan CHP İzmir il kongresinde Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Parti Genel Sekreter Muavini Cevat Dursunoğlu, CHP İzmir Müfettişi Balıkesir Milletvekili Süreyya Örgeevren, İzmir Milletvekilleri Latife Çeyrekbaşı, Benal Nevzat Arıman, Kamuran Örs, Esat Çınar, Atıf İnan, Ekrem Oran, Sami Gülcü, Haydar Rüştü Öktem ve CHP Divan üyeleri Mehmet Orhon, Dr. Lebit Yurdoğlu hazır bulunmuşlardır. Yapılan yoklama sonucu ekseriyet olduğu anlaşıldığı ve kura ile tasnif kurulu belirlendikten sonra kongre riyaset divanı seçimine gidilmiş, gizli oyla yapılan seçim neticesinde; birinci başkanlığa Reşat Leblebicioğlu, ikinci başkanlığa Fethi Uyguner, kâtipliklere ise İhsan Dirim ve Tahir Müstecaplıgölu seçilmişlerdir. Kürsüye gelen Reşat Leblebicioğlu “*hakkımızda gösterdiğiniz güvenoyuna teşekkür ederiz*” dedikten sonra Atatürk’ün manevi huzurunda 3 dakikalık saygı duruşu yapılmış ve bir delegenin teklifi kabul edilerek, ertesi sabah saat 9’da toplu bir halde Atatürk heykeline gidilerek ilçeler namına çelenkler konulması alkışlarla kabul edilmiştir.¹³⁹

Delegenin teklifinin kabulünün ardından Hulusi Selek, il idare kurulu çalışma raporunu okunmaya başlamıştır. Parti teşkilatlanmalarının il içerisinde faaliyette bulunduğu süre içerisinde yaptığı çalışmalardan ve il örgütünün bu zaman zarfındaki

¹³⁸ “C.H.P. İzmir İl Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Anadolu**, 7 Ocak 1950

¹³⁹ “C.H.P. İzmir İl Kongresi Toplandı”, **Anadolu**, 8 Ocak 1950; “CHP. İzmir il Kongresi Açıldı”, **Yeni Asır**, 8 Ocak 1950

uygulamalarının özeti niteliğinde olması gereken il idare kurulu çalışma raporu, bu özelliği taşımanın çok ötesinde partinin genel yöneticilerinin basın mensuplarına verdiği beyanatlara benzeyen bir içeriği yansıtmıştır. Rapor içeriği dikkatle incelendiğinde DP ile CHP arasında yaşanan İktidar-Muhalefet çekişmesinin raporun geniş bir alanını kapsadığı görülmektedir.

“— İç hayatımızdaki hiçbir gelişmede muhalefetin yardımını görmedik

— İftira ve isnatlar karşısında C.H.P bir kaya salâbetiyle mukavemet göstermiştir

—DP’de genel ilhamlar Genel Başkanlık ve kurmay heyetinden gelmiş ve gelmektedir, Büyük İnönü’ye karşı reva görülen Türklüğe yakışmaz çirkin hareketler, İzmirliilerin içten sevgi ve bağlılıkları ile en susturucu cevabını aldı.”¹⁴⁰ cümleleriyle İzmir basınında yer edinen rapor CHP il teşkilatı içerisinde bazı tepkilerin doğmasına sebep olmuştu. Rapor hakkındaki konuşmalardan ilkinin Tahir Bor yapmış; “raporun geç verilmesinin doğru olmadığını, raporun tetkikine vakit kalmadığını, bu sebeple söz söyleyerek sükûtu faydalı bulduğunu, fakat üzüldüğünü” söylemiştir. Necip Mirkelamoğlu; “raporun geç verildiğini, hiç olmazsa iki üç gün evvel verilmesi gerektiğini, tetkik edilmeğe vakit kalmayan bir rapor hakkında söz söylenemeyeceğini, bu yüzden rapor hakkındaki konuşmaların zayıf kalacağını, idare heyetinin de böyle arzu ettiği için geç verdiğini, il çalışmalarının kifayetsiz olduğunu” ifade etmiştir. Abdullah Demir fikir itibariyle iyi bulduğu raporun geç verilmesini tenkit etmiş, raporda karşı partiye geniş yer verilmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. Rauf Sarıtepe de raporun geç verilmesinden ve 20 sayfasının muhalefete ayrılmasını eleştirmiştir. Arif Ertunga idare kurulunu tenkit ve vazifelerini yapmamakla itham etmiş, il idare kurulunun tavsiyesinden sonra kurulacak yeni idare kuruluna, daha fazla çalışabilecek kişilerin dâhil edilmesinin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Suat Yurdkoru ise raporu iş bakımından zayıf bulduğunu, verilen çalışma hesabının tatmin edici olmadığını ifade etmiştir.¹⁴¹

Rapora dair dile getirilen bu eleştiriler sadece teşkilat içerisinde kalmamış, muhalefetin kongrede haksız ithamlarla yargılandığını ifade eden haberler İzmir basınında yer bulmuştur. Yeni Asır Gazetesi’nde raporun içeriğine dair yazılan bir köşe yazısında şu noktalara dikkat çekilmiştir;

¹⁴⁰ “C.H. Partisi İl İdare Kurulunun Raporu”, **Anadolu**, 8 Ocak 1950

¹⁴¹ “C.H.P. İzmir İl Kongresi Toplandı”, **Anadolu**, 8 Ocak 1950

“Halk Partisinin dün toplanan İzmir il kongresine sunulan rapor, bu partinin ne kadar programsız, prensipsiz, fikirsiz ve aciz olduğunun acı bir ifadesidir. 27 yıllık iktidar yükünü sırtında taşıyan bir parti, il kongresi gibi esaslı bir siyasi toplantıya memleketin ihtiyaçları üzerinde durarak, « şunu yapmak istiyoruz: şu kadarım yaptık, gerisini tahakkuk ettirmek için de şu tedbirleri tatbik ediyoruz! » diyebilecek bir durumda olmalı idi. Bunu söylemek hakkını bulamadığı için olacak, 37 sahifelik koca rapor hemen tamamen D.P.’yi kötülemeğe tahsis edilmiştir. Bir iktidar partisinin memleket işleri üzerinde konuşacak söz bulamayıp yalnız muhalefetle uğraşması ise bir taraftan korku ve telâşın, yani iktidardan uzaklaşmak endişesinin, diğer taraftan halk davalarına alâkasızlığın ve programsızlığın itirafından ibarettir.

Halk Partisi, Demokrat Partiye tevcih ettiği isnadın içine tamamıyla kendisi düşmüş durumdadır. Onlara yüklemek istedikleri suç şudur: «Memleket işlerini bırakmışlar, yalnız bizimle uğraşıyor ve iktidara geçmekten başka bir şey düşünmüyorlar! » Ya kendileri, yani memleket davalarıyla meşgul olmak mevkiinde ve vazifesinde iken, her işi bırakıp ta muhaliflerini kötülerken başka bir şey düşünmezlerse buna ne denir? Bunu iktidar hürsından ve her ne bahasına olursa olsun iktidarda kalmak kaygısından "başka nasıl izah etmek mümkündür? Hâlbuki: muhalefetin ve bilhassa Demokrat partinin bütün tenkitleri daima belirli fikirlere dayanmış ve Halk Partisinin ağır mukavemetlerine rağmen bazı semereleri alınmıştır. Bunların birincisi, bu memleketin siyasi bir tedhiş havası içinde yaşayamayacağı ki, tam ve hakikî hürriyete lâyık olduğu prensibidir.

Recep Peker diktatörlüğünden başlayarak Halk Partisini derece derece ve İster istemez yumuşamaya mecbur eden hâdise: Demokrat partinin memlekette yarattığı halk efkârı ve halk hareketidir. Elde edilemeyen netice ise, Halk partisinin bu yumuşamada ve demokratik prensiplere katılmakta samimi olmamasıdır. Bu samimiyetsizliğin belirtileri ile il kongresinde sunulan C.H.P. raporu baştan aşağı doludur. Rapordaki esas fikir şudur: “Türkiye’de demokrasi halkın hareketiyle doğmamıştır ve doğamazdı. Biz (C.H.P.) eğer isteseydik demokrasi ve hürriyet «vermezdik». Halk hâkimiyeti bizim müsaade ettiğimiz nispette tahakkuk edecektir.”¹⁴²

İl kongresinin ikinci gününde ise CHP il delegeleri sabah Atatürk anıtına giderek çelenk koymuşlardır. Merasim sonrasında CHP’liler halkevine ulaşmış ve kongre saat

¹⁴² M.Tuncer, “C.H.P. nin İtirafı”, **Yeni Asır**, 8 Ocak 1950, s.1

on buçukta Fethi Uyguner'in başkanlığında açılmıştır.¹⁴³ Kongrenin ikinci günü Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas, Parti Genel Sekreter Muavini Cevat Dursunoğlu, CHP İzmir Müfettişi Balıkesir Milletvekili Süreyya Örguevren, İzmir Milletvekillerinden Said Odyak ve Atıf İnan konuşmalar yaparak yaklaşan seçimler ve ülke gündemine dair tespitlerde bulunmuşlardır. Devlet Bakanı Cemil Sait Barlas ve Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ın konuşmalarının bitiminde söz alan delegelerden Muhiddin Çiftçi, bakanların konuşmalarının kitap halinde basılarak teşkilata dağıtılması isteğinde bulunmuştur.¹⁴⁴

Kongrede söz alan milletvekili ve bakanlar arasında, İzmir'in sorunları ve bu sorunların çözümüne dair ifadelerin sadece Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan'ın verdiği nutuk içerisinde yer aldığı görülmektedir. Adalan'ın konuşmasının ana çizgilerinde İzmir'de mevcut yol, su ve elektrik sorunlarına değinilmiş, CHP iktidarında İzmir'de yapılan uygulamalardan bahsedilmiş ve gelecek dönemde yapılacak düzenlemelere vurgu yapılmıştır.¹⁴⁵

Adalan dışında kongre salonunda dile getirilen nutukların içeriğinde genel olarak muhalefet eleştirilmiş, vatanın kurtuluşunun CHP'nin kazanacağı seçimlere bağlı olduğu dile getirilmiştir.¹⁴⁶ Bu bağlamda il kongresi, yerel teşkilatlanma içerisindeki yapılanmanın tenkiti yerine, yaklaşan seçimler için propaganda alanı olarak kullanılmıştır.

Kongreye katılan bir delege "*CHP üç bin yıl iktidarda kalacak*" diyerek kongrenin yarattığı havayı dile getirirken,¹⁴⁷ konuşmalar sonrasında bütçe ve dilek komisyonları raporları okunmuştur. Dilek komisyonunun kongre kararına arz ettiği ve Ödemiş'in vilayet olması hususundaki dilek kabul edilmemiş, bu dilekten sonra bütçe komisyonu raporu okunup kabul edildikten sonra oturuma ara verilmiş, aradan sonraki oturumda il delegelerinin dilekleri alınmıştır. Delegelerin dileklerini iletmelerinin ardından toplantıya 10 dakika ara verilmiş ve aradan sonra yeni idare heyeti ve delegelerin seçimine geçilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴³ "C.H.P. İzmir İl Kongresi Dün Bitti", **Yeni Asır**, 9 Ocak 1950

¹⁴⁴ "Kongre Müzakereleri", **Anadolu**, 9 Ocak 1950

¹⁴⁵ "Bayındırlık Bakanımızın Dün verdiği Nutuk", **Anadolu**, 9 Ocak 1950

¹⁴⁶ "Süreyya Örguevren'in Nutku", **Anadolu**, 9 Ocak 1950; "S. Odyakın Konuşması", **Anadolu**, 9 Ocak 1950

¹⁴⁷ Hikmet Bila, **C.H.P 1919–2009**, İstanbul 2008, s.120; Bila'nın böyle bir ifade kullanmasına rağmen basında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

¹⁴⁸ "Kongre Müzakereleri", **Anadolu**, 9 Ocak 1950

Tablo 6- CHP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyeti ve Kurultay delegeliği seçimleri¹⁴⁹

İl İdare Kurulu Seçim Sonuçları			
Asil Üyeler	Oy Sayısı	Yedek Üyeler	Oy Sayısı
1- Nazif Çağatay	180	1- Muammer Akar	127
2- Hulusi Selek	178	2- Şehime Yunus	124
3- Necdet Öklem	176	3- Avni Karabeçe	109
4- Fevzi Akarçay	175	4- Haydar Aryal	108
5- Akif Kımay	174	5- Nurettin Zoroğlu	105
6- Kerim Beşerler	169	6- Niyazi Denker	99
7- Mustafa Sakarya	164	7- A.Haydar Albayrak	90
8- Orhan Rahmi Gökçe	151	8- Atif Olgaç	82
9- İbrahim Bulanalp	135	9- B.Nasuh Yörük	80
10- Reşat Leblebicioğlu	132	10- S. Şükrü Pamirtan	61
11- Hüseyin Kavalalı	98	11-Suat Yurdkoru	59
Kurultay Delegeliği Seçim Sonuçları			
1- Hulusi Selek			166
2- Reşat Leblebicioğlu			149
3- Necdet Öklem			144
4- Fethi Uyguner			142
5- Kemal Özertem			132
6- Tevfik Urgancı			116
7- Sadık İleri			115
8- Ekrem Sarıgöl			104
9- Mustafa Yazıcı			104
10- Tahir Müstecaplıoğlu			103
11- Fuat Coşkun			101
12- Arif Ertunga			97
13- Muharrem Arda			97
14- Fevzi Alptekin			93
15- Muammer Akar			93
16- Abdullah Demir			83

Seçimler neticesinde il idare kurulunun vazife taksimi yapılırken, görev dağılımı sonrası il idare heyeti üyeleri çalışma sahaları belirlenmiş ve Nazif Çağatay il başkanlığına getirilmiştir (Tablo 7).

¹⁴⁹ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.661.1, s.45-46.

Tablo 7 - CHP İzmir İl İdare Heyeti Vazife Taksimi¹⁵⁰

Nazif Çağatay	Başkan
Hulusi selek	Kâtip
Kerim Beşerler	Muhasip,
Fevzi Akarçay	Teşkilat Ve Teftiş İşleri
Necdet Öklem	Halkevi Ve Halkodası İşleri
İbrahim Bulanalp	Parti Dışı Teşekküller Gençlik Ve Sosyal Yardım İşleri
Orhan Rahmi Gökçe	İstihbarat, Propaganda Ve Yayın İşleri
Akif Kınay	Dileklerle Her Türü Şikâyet İşleri
Reşat Leblebicioğlu	Seçimlerle, Karşı Partiler Ve Siyasi Cereyanlar
Hüseyin Kavalalı	Köy İşleri Ve Köylülerle ilgili İşler
Mustafa Sakarya	Köy İşleri Ve Köylülerle ilgili İşler

3. 7 Ocak 1950 İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

İl kongresinin sona ermesiyle birlikte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM Başkanı Şükrü Saraçoğlu, Başbakan Şemsettin Günaltay ve İstanbul Milletvekili Recep Peker, kongre başkanlığını yürüten Reşat Leblebicioğlu'na teşekkür ve tebrik telgrafları çekmişlerdir.¹⁵¹

Bakanların nutukları ile gövde gösterisine dönüşen il kongresinden sonra, kongrede haksız uygulamaların yapıldığına dair bazı iddialar ortaya atılmıştır. İki gün devam eden CHP il kongresinde, parti disiplinini bozduurmamak için tarafları nispeten tatmin eden bir aday listesinin, kongrenin ikinci günü sabahı, Halkevi'nin ikinci katında yapılan hususi bir toplantıda delegelere tavsiye edildiği, seçim saatine kadar kulaktan kulağa nakledilen listenin, gece saat yirmi dörtte hemen hemen hatta isim sıralarında bile bir değişikliğe uğramadan seçimi kazandığı öne sürülmüştür. Ayrıca Hüseyin Kavalalı'nın kongrede bulunmadığı halde idare heyetine seçilişi de, listenin evvelden hazırlandığına dair bir delil olarak gösterilmiştir.¹⁵² Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan ve kongreye katılan bir delegenin isimsiz mektubu olarak nitelendirilen haberde ise şu ifadeler yer almıştır:

¹⁵⁰ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.661.1, s.47.

¹⁵¹ "C.H.P. İl Kongresi Münasebetiyle", **Anadolu**, 12 Ocak 1950

¹⁵² "C.H.P. İl İdare Kurulu Önceden Hazırlanmış Bir Listeye Göre İntihab Edildi", **Yeni Asır**, 10 Ocak 1950

“Kongre delegelerine karşı vazife ve mesuliyet cephesinden sorumlu bir durumda bulunan belediye reisinin kongre başkanlığını kabul etmiş olması demokratik esaslara aykırıdır. Eski ve yeni Bakanların bütün hata ve mesuliyetlerini unutturmak için saatlerce kongreyi işgal eden nutuklarıyla delegelere, istedikleri gibi etraflı ve serbest konuşmak imkânları verilmemiş ve bu suretle plânlı bir baskı yapılmıştır. Bazı delegelerin, memleket ve millet için konuşan bir delegeyi: «Boğazını sıkırım!» tehdidiyle tekrar konuşmaktan men ettikleri ve kendisine reylerini vermeyeceklerini söyledikleri hayretle görülmüştür. Bunların koca İzmir vilâyetini parmakları üstünde oynattıklarını, ilim, fikir adamlarıyla mefkûreci ve idealist particileri C.H.P. den uzaklaştırmak suretiyle meydanın kendilerine kalmasını isteyerek Halk Partisini, eskisi gibi, mevrus bir çiftlik halinde kullanmak gayesini takip etmekte bulduklarını teessürle gördüm.”¹⁵³

İzmir basınının muhalefet kanadını yansıtan Yeni Asır Gazetesi’nde kongrenin haksızlıklar ile şekillendiği haberi yer alırken, Anadolu Gazetesi, kongrenin olağan işlevini tamamladığı hissiyatıyla CHP Genel Sekreter yardımcısı Cevat Dursunoğlu’nun İzmir içerisindeki gezilerini sütunlarına taşımış,¹⁵⁴ Yeni Asır Gazetesi’nin kongrede yaşananlara dair haberlerine ise DP İzmir il kongresi münasebetiyle karşılık verilmiştir. 28 Ocak’ta başlayan DP il kongresi, Anadolu Gazetesi sütunlarında “D.P. İl Kongresinde İhtilaf Patladı”, “Kongre Değil, Sanki Tedhiş Meydanı” cümleleriyle tenkit edilmiştir.¹⁵⁵

B. Milletvekili Aday Tespiti Süreci

1. Aday Tespiti Öncesi CHP İl Teşkilatı’nda Yaşanan Gelişmeler

İl kongresinin tamamlanması ile seçim hazırlıklarına tam manası ile başlanmış bulunuyordu. İl teşkilatı, yeni idare kurulunu tespitinin ardından milletvekili genel seçimlerine doğru faaliyet sahasını genişletmeye başlarken, iktidar yanlısı basında muhalefet partisi içerisindeki istifalardan söz edilmekteydi.¹⁵⁶

Seçim öncesi CHP il teşkilatı ocaklarında halka yapılan yardımlar sürerken, il teşkilatı içerisinde yer alan bir ocağın fakir halka kömür dağıtarak halkın ihtiyaçlarını karşıladığı, dağıtıma bizzat katılan idare heyetinin, halkın şükran ve sempatilerini

¹⁵³ “C.H.P. İçinde Ayrılıklar”, **Yeni Asır**, 10 Ocak 1950

¹⁵⁴ “C.H.P. Genel Sekreter Yardımcısı Dursunoğlu”, **Anadolu**, 12 Ocak 1950

¹⁵⁵ **Anadolu**, 30 Ocak 1950

¹⁵⁶ “D.P. de Yeni İstifalar”, **Anadolu**, 15 Ocak 1950

kazandığı¹⁵⁷ aynı süreç içerisinde CHP Güzelyalı ocağının fakir vatandaşlara ücretsiz olarak kendi binalarında muayene fırsatı tanıdığı görülmektedir.¹⁵⁸ Yapılan yardımlara istinaden, 1950 seçimleri öncesi Parti-Devlet bütünleşmesinin tamamen çözülmediğini ve yapılan yardımların da bu bağlamda, halka devlet tarafından götürülen bir hizmet olarak algılanmaya devam edildiğini belirtmek yararlı olacaktır.

Seçimler öncesi İzmir gündemini meşgul eden önemli olaylardan biri de CHP Genel Başkan vekili Hilmi Uran'ın İzmir'e gerçekleştirdiği ziyarettir. 30 Ocak tarihinde Manisa'dan hareketle Tekel Bakanı Dr. Fazıl Şerafettin Bürge ve parti müfettişi Süreyya Örgeevren ile birlikte Menemen'e gelen Uran, İzmir il, ilçe ve bucak teşkilatı ile İzmirli ve Menemenli partililerden oluşan büyük bir kalabalık tarafından karşılanmış ve burada halka hitaben bir konuşma yapmıştır.¹⁵⁹

Hilmi Uran'ın İzmir ziyaretine dair yerel basında iki farklı görüş okuyuculara aktarılmış, "C.H.P. Başkan vekili çarşamba günü saat 14,30 da İzmir'de ilçe başkanları ve idare heyetleriyle gizli bir toplantı yapacaktır."¹⁶⁰ içeriği ile Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan habere karşılık Anadolu Gazetesi, Uran'ın 14.30'da Halkevi'nde parti teşkilatı ile yapacağı toplantının, gizli bir toplantı olmadığı, doğrudan doğruya aile içerisinde İzmir il teşkilatının bütün kademelerinin bulunduğu bir toplantı olduğu, 3 Şubat'ta Halkevi'nde yapılacak bir başka toplantının ise bütün vatandaşlara açık olacağı haberini yayınlamıştır.¹⁶¹

Yeni Asır gazetesinde gizli bir toplantı olarak ifade edilen görüşmenin ayrıntıları yine ilginç bir şekilde aynı gazetenin 3 Şubat tarihli basımında yer bulmuştur. Gazetecilerin ve bitaraf vatandaşların içeriye girmelerine mani olmak için sivil polislerin de yardımıyla Halkevi'nin âdeta abluka altına alındığı, Yeni Asır Gazetesi muhabirinin resim çekmesine müsaade edilmediği ve dışarıya çıkarıldığı iddia edilen gizli toplantıda Uran'ın şu konuşmaları yaptığı belirtilmiştir:

"Seçim esnasında iktidar partisi olarak gayet toleranslı hareket etmemiz icap etmektedir. Demokrasi rejimi hariçte ve dâhilde memleketimizin itibarının yükselmesine amil olmuştur. Bilhassa bu rejimin harice karşı tesirleri büyük olmuştur. İktidarda olan partinin mevkiini muhafaza için çalışması kadar muhalif partilerin de iktidarı ele

¹⁵⁷ "C.H.P. Tuzcu Ocağı Fakir Halka Kömür Dağıtıyor", **Anadolu**, 17 Ocak 1950

¹⁵⁸ "Güzelyalı C.H.P. Dispanser Muayeneleri", **Anadolu**, 20 Ocak 1950

¹⁵⁹ "Sayın Hilmi Uran İzmir'de", **Anadolu**, 31 Ocak 1950

¹⁶⁰ "C.H.P Genel Başkan Vekili Menemende Konuştu", **Yeni Asır**, 31 Ocak 1950

¹⁶¹ "Sayın Hilmi Uran Bugün Halkevinde C.H.P.lilerle Konuşacak", **Anadolu**, 1 Şubat 1950

geçirmek için mücadele etmeleri en tabii haklarıdır. Memlekette çok partili rejim kuruluncaya kadar C.H.P. çalışmalarında tenkitsiz kalmıştır. Karşımızda muhalefet bulunmadığı için halkın içine kadar yayılmak lüzumunu hissetmeden çalışmağa başlamıştık. Artık milletin içine girerek çalışmak zorundayız ve öyle yapıyoruz. Amansız tenkitlere tahammül etmemiz lâzımdır. Haklı tenkitleri ise kabul edip gidişimizi tashih etmeliyiz.

Muhalefet partisinin ve bizim ayrı ayrı avantajlı taraflarımız vardır. Şüphesiz ki iktidar partisi olduğumuz için yapamadığımız işleri tenkit etmek muhalefetin en büyük avantajıdır. Bizim ise devlet olarak millete karşı yaptığımız faydalı işler avantajlı tarafımızdır. İzmir'deki partili arkadaşlarımızı birbirlerine bağlı olarak gördüğümden büyük bir memnuniyet duydum.

Seçimlerde şahısları değil, parti listesini göz önünde tutmak mecburiyetindeyiz. Namzet olarak millete arz edilecek isimlerin üzerinde ehemmiyetle durulması gerekmektedir. Rey verecekler yalnız C.H.P'li değil bitaraf ve serbest fikirli vatandaşlar da olacağına göre onların da destekleyecekleri memleketçe sevilmiş şahısları namzet göstermek mecburiyetindeyiz. Bu hususta bilhassa ocaklara büyük vazifeler düşmektedir. Herkes milletvekili olmak isteyebilir. Fakat ekseriyetin verdiği karara ekalliyetin boyun eğmesi lâzım gelmektedir. Parti vahdetinin bu yüzden bozulmaması şayanı arzudur. Birçok yeri dolaşıp temaslar yaptıktan sonra seçimleri kazanacağımıza kanaat getirdiğimi kati olarak söyleyebilirim. Fakat muhalefetin zayıf olduğunu hissetseniz dahi onu küçümsememelisiniz. Ocaklı arkadaşlar halkın içine girerek yakinen teması temin etmeli ve önümüzdeki seçim imtihanına hazırlanmalıdırlar”¹⁶²

Yeni Asır Gazetesi'nde yayınlanan haberde, CHP İzmir il teşkilatını ilgilendiren kısım konuşmanın son bölümüdür. Milletvekillerinin tespitinde kademenin en altından en üstüne düşen görevlerin önemini aktaran Uran, parti içerisinde adaylık niyetinde olanların kendilerini sınamalarını istemektedir. Bu noktada, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde halkın, eskisi gibi parti merkezi tarafından tespit edilen adayları değil, halka kendini sevdirebilen kişileri zafere taşıyacağıının altını çizmiştir. Uran'ın 3 Şubat tarihinde halka açık olarak düzenlediği toplantının ise Milli Husumet Andı ile başlayıp sona erdiği ve muhalefeti ağır ithamlarla yargıladığı iddiaları ortaya atılmıştır.¹⁶³

¹⁶² “Hilmi Uranın yaptığı gizli toplantı”, **Yeni Asır**, 3 Şubat 1950

¹⁶³ “H. Uranın Konuşması ”, **Yeni Asır**, 4 Şubat 1950

3 Şubat'taki nutukta, devlet tarafından yürütülen uygulamalar ve bütçe dağılımı hakkında izahat verildikten sonra, 12 Temmuz Beyannamesi ile başlayan demokrasi hareketinin DP tabanında yarattığı etkiler, beyanname sonrası DP taraftarlarının CHP'lilere karşı takındığı tavırlarla birlikte, Milli Husumet Andı'na değinilmiştir. DP içerisinde yeşeren Millet Partisi ile ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra 1950 seçimlerinin iyi hazırlanmış bir kanun ile tam bir serbestlik içinde emniyetli yapılacağı dile getirilmiştir.¹⁶⁴

Uran'ın ziyaretinin yankıları sürerken İzmir il idare heyetinin şehir içindeki gezileri de sürat kazanıyordu. Tire'ye gerçekleştirilen ziyaret esnasında ilçeye dâhil köyler gezilmiş, il idare kurulu başkanı Nazif Çağatay, idare kurulu üyesi emekli General Fevzi Akarçay'ın ve diğer partili üyelerin katılımı ile gerçekleştirilen geziler, büyük kalabalığa verilen nutuklarla sonlanmıştı.¹⁶⁵

2. Milletvekili Tespiti Sürecinde CHP İl Teşkilatı

Milletvekili seçimlerinin İzmir ayağı ve bu saha içinde CHP'nin aday belirleme usulleri üzerine çalışmalar teşkilat içerisinde şekillenmeye başlamıştı. 16 Milletvekili çıkaracak İzmir'de CHP il teşkilatı 12, merkez ise 4 aday tespit edecekti. İl teşkilatı tarafından tespit edilecek 12 aday, CHP il teşkilatı içerisindeki yoklama kurulu üyeleri tarafından belirleniyordu. Yoklama kurulu üyeleri ise; il idare kurulu başkan ve üyeleri, ilçe idare kurulları başkan ve üyeleri, bucak başkanları, il ve ilçeler parti belediye başkanları ve seçilmiş daimi encümen üyeleri, il genel meclisinin partili üyeleri, il merkezindeki Ticaret ve Sanayi ve Esnaf odalarının partili olan başkanlarından oluşuyordu. Toplanan CHP Divanı'nda bu kurul genişletilerek; il idare kurulunun yedek üyeleri, il kongresinde seçilmiş kurultay delegeleri, ilçedeki ocaklardan ayrılacak ve her ilçeden beşer kişilik ocak başkanları heyetleri, ilçelerdeki nahiye ve köylerde belediye teşkilatı varsa partili belediye başkanları, Halkevi başkanları ve mesleki teşekküllerin partili başkanları da kurula dâhil edilmiştir. Neticede il yoklama kurulu 500–600 kişilik bir sayıdan meydana gelmiştir.¹⁶⁶ Yapılan bu değişiklik parti içi demokrasiye katılımın sağlanması açısından da önem taşıyor, il örgütü içerisinde tabandan tavana herkes eşit oy hakkı ile milletvekili adaylarının tespitinde etkin bir rol oynuyordu.

¹⁶⁴ C.H.P Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın 3 Şubat 1950 Tarihinde İzmir Halkevinde Söylediği Nutuk, İzmir 1950, s. 4–12.

¹⁶⁵ “C.H.P. İzmir İl İdare Kurulu Başkan ve Üyeleri”, *Anadolu*, 13 Şubat 1950

¹⁶⁶ “C.H.P. Milletvekillerinin Seçimi”, *Anadolu*, 15 Şubat 1950

Milletvekili genel seçimi öncesi seçimlerde izlenecek müşterek bir çalışma programı tespit etmek için, 18 Şubat saat 14'te CHP il merkezinde il idare kurulu üyeleri ve ilçe başkanlarının iştirakiyle, il idare kurulu başkanı avukat Nazif Çağatay'ın reisliğinde bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda ilçelerdeki parti durumları ve faaliyet sahaları gözden geçirilmiş, divanın son toplantısında alınan bazı kararlar hakkında, ilçe başkanları, il başkanı tarafından bilgilendirilmiş ayrıca toplantıda ilçelerin ziyaret günleri de bir programa bağlanmıştır.¹⁶⁷

İl idare kurulunda alınan kararlar sonrası CHP il idare kurulu üyeleri iki gruba ayrılarak 25 Şubat tarihinde Bayındır ve Urla'da ziyaretlerde bulunmuş,¹⁶⁸ buradaki ziyaretlerini tamamlayan il idare kurulu üyeleri, 26 Şubat'ta Seydiköy, Cumaovası, Bulgurca, Değirmendere toplantılarında partililerle temasta bulunmuşlardır. İl başkanı Nazif Çağatay, bucak ve ocak başkanları, toplantılardaki nutuklarında yaklaşan seçimlerin CHP'nin zaferi ile sonuçlanacağını ifade etmişlerdir.¹⁶⁹ İl idare heyeti, il içerisindeki gezilere 2 Mart tarihinde il merkezinde yapılan toplantı ile kısa süreliğine ara vermiş, il başkanı Nazif Çağatay'ın başkanlığı altında, Divan Üyeleri Mehmet Orhon ve Dr. Lebit Yurdoğlu'nun, il idare kurulu üyeleri ve ilçe kurulu başkanlarının hazır bulunduğu toplantıda ilçelerin parti bakımından durumları, seçim hazırlıkları, faaliyetleri, seçimler için yapılması gereken çalışmalar ve tertip edilecek geziler üzerinde bir program yapılmıştır. Yapılan toplantı esnasında CHP İzmir teşkilatının gittikçe genişlediğinin, DP'den istifa ile Halk Partisi'ne katılımların olduğu, 1946 seçimlerinden süre gelen zamanda halk partisinin çalışmalarının ve hizmetlerinin başarıyla sürdüğü ifade edilmiştir.¹⁷⁰ İl merkezinde yapılan toplantı sonrası ilk ziyaret Divan üyeleri ve idare heyetinin tüm üyelerinin katılımı ile Ödemiş'e gerçekleştirilmiştir.¹⁷¹

İl idare kurulu üyelerinin ilçeleri ziyareti sürerken il başkanı Nazif Çağatay, 9 Mart tarihinde il binasında yaptığı basın toplantısında yaklaşan seçimler ve aday listesine dair şu cümleleri kullanmıştır:

“Partimizin milletvekilliği adaylık yönetmeliği C.H.P. divanının 10 Şubat 1950 tarihli toplantısında tadilen onanan listedir. Adaylar yoklama kurullarınca tespit edilir.

¹⁶⁷ “C.H.P. İl Merkezinde Dün Yapılan Toplantı”, **Anadolu**, 19 Şubat 1950

¹⁶⁸ “Ege Mıntıkasında Seçim Hazırlıkları”, **Anadolu**, 26 Şubat 1950

¹⁶⁹ “D.P Mensuplarının Bol Vaidlerine İnanmayınız”, **Anadolu**, 27 Şubat 1950

¹⁷⁰ “C.H.P. İl Merkezinde Dün Şehrimizde Büyük Bir Toplantı Yapıldı”, **Anadolu**, 3 Mart 1950

¹⁷¹ “C.H.P. İl İdare Kurulu ve Üyeleri”, **Anadolu**, 4 Mart 1950

Yoklama kurulu üyeleri gizli oyla ve hücre usulü ve seçim kanununa uygun bir şekilde yapılır.

- *“Aday listeleriniz hazırlandı mı?”*
- *Aday listemiz yoktur, adaylar yoklama kurulunun toplanmasından sonra belli olacaktır.*
- *Kadın adayların seçilemeyeceğine dair dolaşan şayialar doğru mudur?*
- *Asla doğru değildir, böyle bir şey yoktur ve olamaz.”¹⁷²*

Basın toplantısında Aday listesinin kesinleşmediğini vurgulayan il başkanı, CHP'nin İzmir'deki durumu hakkındaki soruya ise şöyle karşılık vermiştir:

“Kazaların hemen ekseriyetinde (bir ikisi müstesna) kuvvetliyiz ve büyük bir ekseriyetle kazanacağız, İzmir'in içinde ise D.P. ile muvazi vaziyete gelmekte 1946'dan bu yana, lehimize inkişaf kaydedilmiştir. Bilhassa yoklama kurulu bir liste çıkarır karşı tarafta şimdiye kadar söylenen isimler üzerinde durursa kazanma şansımız artar ve İzmir ilinde kazanacağımızdan ümitliyiz. Listeleri en son dakikaya kadar gizli tutmak icap eder. Aksi şekilde hareket çok tehlikeli olabilir ve hayal kırıklığına uğrayanlar karşı saflarda yer alabilir. İzmir merkezinde geçen sefer D.P. listesine verilen reylerden bir kısmını M.P. alacaktır ve bu miktar 3–5 bin rey arasındadır. Bizden o partiye pek az geçen olduğu için Halk Partisi reyleri o tarafa kaymayacaktır. Gezilerimiz çok müspet neticeler vermektedir ve bütün hızıyla devam edecektir. Bu hafta Bergama ve Kınık'a gidilecek ve hafta ortalarında da fasılasız olarak her köy ayrı ayrı gezilecektir. Parti Genel Başkanlarının nutuklarına gelince, nutukların bence seçmenleri bundan sonra bir saftan diğer tarafa kütle halinde sevk edeceğini zannetmiyorum. Bizim gayretlerimiz, bağımsızları kazanmak ve seçmenleri sandık başına getirebilmeğe matuftur. Arzularımıza rağmen 1946'daki reye iştirak nispetini bulacağımızı zannetmiyorum.”¹⁷³

İl başkanının seçimlere dair verdiği bu beyanat sonrası, il idare heyeti üyelerinin ilçe gezileri süratle devam etmiştir. Partilerin ilçe ziyaretlerinin, basında farklı tatlarla aktarılması sürerken, ilçe ziyaretlerinin hangilerinin daha kuvvetli geçtiği, ne kadar kitleye hitap edildiği, alınan tepkilerin yankıları, farklı bakış açıları ile yansıtılmaya devam edilmiştir. Bu gezilerde ilginç olan nokta ise verilen nutukların seçimler çerçevesinde şekillenmesi, fakat seçime katılacak adayların tespitinin henüz gerçekleşmemiş olmasıdır.

¹⁷² “C.H.P. Seçimleri Kazanacaktır”, **Anadolu**, 10 Mart 1950

¹⁷³ “C.H.P. nin Ümitleri”, **Yeni Asır**, 10 Mart 1950

İl başkanı Çağatay, 23 Mart'ta düzenlediği ikinci basın toplantısında aday yoklamalarının şekillenme süreci ilgili şu soruları yanıtlamıştır:

- “Aday yoklamamız ne tarihte başlar ve biter?”
- *Yoklama kurulunu teşkil edecek üyelerin listesi tanzim edilmiş, merkeze gönderilmiştir. Birer kopyası da ilçelere gönderilmiştir. Yoklamaya genel sekreterliğin bu husustaki tebligatı üzerine başlamamız yoklama yönetmenliği icabıdır. Yeni seçim kanunu, adayların 20 gün evvel seçim kuruluna bildirilmesini amir bulunduğuna göre ve adaylarımızın % 30'unu divan tespit etmiş olacağına nazaran yoklamayı nisanın ilk haftasında yapmamızı çok muhtemel görmekteyim.*
- *Şimdiye kadar adaylık için il merkezine yapılmış müracaatlar mühim bir yekûn tutuyor mu? Sizce en çok dikkati çeken adaylar hangileridir?*
- *Eski milletvekilleri de dâhil olmak üzere birçok müracaatlar vardır. Ayrıca hususiyet arz eden aday yoktur.”¹⁷⁴*

Seçimler öncesi, CHP'nin parti müfettişlikleri ile ilgili bir değişimin de yaşandığı görülmektedir. Bölgelerin daraltılarak her ilde bir müfettiş tayin edilmesi kararlaştırılmış, bu bağlamda daha önce tek müfettişlikle idare edilen Manisa ve İzmir'in ayrılarak her ilde ayrı müfettişin vazife görmesi karara bağlanmıştır.¹⁷⁵

Aday tespitine doğru İzmir'de yaşanan önemli bir hadise de, Belediye Reisi Reşat Leblebicioğlu'nun görevinden istifası olmuştur. Leblebicioğlu'nun istifası yeni seçim yasaının milletvekili adaylığına başvuru şartlarındaki engelden kaynaklanmaktaydı. İlgili yasanın 35. maddesinde yer alan “*illerin genel idare teşkilatında milli irade ile tayin olunan memurlar ve belediye başkanları genel veya ara seçimlerin başlangıcından iki ay önce seçimin yenilenmesine veya ara seçimlerin vaktinden önce yapılmasına karar verilmesi halinde ise yenilenmenin ve kararın ilanından başlayarak yedi gün içinde istifa etmedikçe görevli buldukları seçim çevresinden adaylıklarını koyamazlar.*”¹⁷⁶ ibaresi sonucu Leblebicioğlu görevinden ayrılmıştır. Yeni belediye reisinin kim olacağına dair bir soruya, il başkanı Çağatay muhtemel adaylar arasında Dr. Muhsin Ergüven, Dr. Lebit Yurdoğlu, Hulusi Selek ve Dr. Behçet Uz'un bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁷ Nitekim 3 Nisan tarihinde vilayetin daveti üzerine şehir meclisi, saat

¹⁷⁴ “C.H.P. Neler Düşünüyor”, **Yeni Asır**, 24 Mart 1950

¹⁷⁵ “C.H.P. Müfettişleri”, **Anadolu**, 25 Şubat 1950

¹⁷⁶ “Yeni Seçim Kanununun Tam Metni”, **Yeni Asır**, 24 Şubat 1950

¹⁷⁷ “C.H.P. İl Başkanı Dün Mutad Basın Toplantısını Yaptı”, **Yeni Asır**, 31 Mart 1950

11’de fevkalade bir toplantı yaparak Meclisin en yaşlı üyesi Avukat T. Fikret Adaman’ın başkanlığında yeni belediye başkanını belirlemiştir. 31 Meclis üyesinin 30 oyunu alan Hulusi Selek, belediye reisliğine seçilmiştir.¹⁷⁸

3. CHP İzmir Milletvekilliği Aday Yoklaması

CHP il teşkilatı aday yoklaması için hazırlıklarını nisan başında tamamlamış, adaylığa başvuracak isimler için beklemeye geçmiştir. İl başkanı Çağatay 6 Nisan tarihli basın toplantısında, 9 Nisan Pazar günü yapılacak olan CHP İzmir milletvekili aday yoklamasına 420 delegenin katılacağını, eski milletvekilleri de dâhil olmak üzere yapılan müracaattan altısının kadınlar tarafından olduğunu söylemiştir. Ayrıca adaylığın güçlü isimlerinden Atif İnan ve Muammer Akar taraftarlarının, parti içerisinde kendi gruplarını oluşturmadıklarını ifade etmiştir.¹⁷⁹

Tüzük gereğince, toplanan yoklama heyetleri yüzde yetmiş nispetindeki adayları tespit edecek, teşkilatın aday tespitinin ardından neticeler doğrudan doğruya genel merkeze bildirilecek, kalan yüzde otuz nispetindeki adaylar genel merkez tarafından belirlendikten sonra, aday listesi 24 Nisan’da toplu bir halde ilan edilecekti. İl merkezlerinde seçilecek adayların, o illerin milletvekili sayısının yüzde yetmiş nispetinde oy oranına ulaşması gerekiyordu. İzmir’de 1950 seçimleri öncesi 16 milletvekili seçilmekte iken, nüfusun artması sebebiyle sayı 17’ye çıkmıştır. Bu bağlamda CHP İzmir il teşkilatı 12 aday tespit ederken, kalan 5 aday ise parti merkezi tarafından belirlenecekti.¹⁸⁰

9 Nisan saat 10 itibarıyla İzmir Halkevi’nde, CHP İzmir ili adaylarının tespiti için toplanan yoklama heyeti 397 azadan meydana gelmiştir. Toplantının başkanlığına parti müşahidi eski Adalet Bakanı Ali Rıza Türel, ikinci başkanlığa belediye reisi avukat Hulusi Selek seçildikten sonra, Ali Rıza Türel tüzüğün alakalı maddelerini kısaca izah etmiş, yoklama heyetine vazifelerini hatırlatmış, yoklamadan sonra seçime geçilmiştir.¹⁸¹ 397 yoklama üyesinin katıldığı oylamadan sonra seçim sandığı, tasnif heyeti tarafından, delegelerin önünde açılarak sayım yapılmış, sandıktan çıkan kapalı zarf miktarının 398 olduğu ve oyunu kullanan delege miktarına göre bir fazla zarfın mevcut olduğu tespit edilmiştir. Üye sayısından bir fazla olan son zarf

¹⁷⁸ “Hulusi Selek Dün Belediye Başkanlığına Seçildi”, **Yeni Asır**, 4 Nisan 1950; “Hulusi Selek İzmir Belediye Başkanı Oldu”, **Demokrat İzmir**, 4 Nisan 1950

¹⁷⁹ “Dünkü C.H.P Basın Toplantısı”, **Anadolu**, 7 Nisan 1950

¹⁸⁰ “C. Halk Partisinin İzmir Milletvekili Adayları”, **Anadolu**, 9 Nisan 1950

¹⁸¹ “İzmir İli C.H.P. Milletvekilleri Adayları Seçildi”, **Anadolu**, 10 Nisan 1950

yönetmeliğin sekizinci maddesi uyarınca açılmadan imha edilmiştir. Oylamaya katılan üye miktarına uygun bulunan zarflar, masa üzerinde tasnif heyetince açılarak tasnife geçilmiştir. Neticede oy pusulalarından bir tanesinin mevzuat hükümlerine uygun surette yazılmadığı, gereken şartları haiz olmadığı sürülerek geçerli sayılmamıştır. Bundan başka 9 oy pusulasında da birer ismin, ilan edilen adaylardan veya aday olamayan bir partiliye ait olduğunun anlaşılabilmesi sebebiyle, bu oy pusulalarındaki isimler de dikkate alınmamış, sıralama Tablo 8'deki gibi şekillenmiştir.¹⁸²

Tablo 8 – 9 Nisan 1950, CHP İzmir Milletvekilliği Aday Yoklaması

1.Şevket Adalan	392 oy	17.Şehime Yunus	103 oy
2.Ş. Saraçoğlu	387 oy	18.Fahrettin Altay	89 oy
3.Sedat Dikmen	380 oy	19.Vedide Pars	81 oy
4.Emir Birsal	372 oy	20.Ekrem Oran	77 oy
5.Mehmet Orhon	349 oy	21.Ali Rıza Levent	63 oy
6.Nazif Çağatay	302 oy	22.Fevzi Akarçay	55 oy
7.Kamuran Örs	258 oy	23.Müjgan Ağaoğlu	45 oy
8.Şükrü Birgili	258 oy	24.Hulki Cura	44 oy
9.Sait Odyak	226 oy	25.Rahmi Köken	35 oy
10.Reşat Leblebicioğlu	199 oy	26.Saada Kâğıtçılar	6 oy
11.Orhan Rahmi Gökçe	187 oy	27.Kazım Es	4 oy
12.Atıf İnan	180 oy	28.Tahir Bor	3 oy
13.Haydar Rüşti Öktem	166 oy	29.Benal Arıman	1 oy
14.Esat Çınar	153 oy	30.Latife Çeyrekbaşı	1 oy
15.Muhittin Alan	129 oy	31.Selahattin Tezerdi	1 oy
16.Mustafa Yazıcı	119 oy	32.Abdülmümin Dedeoğlu	1 oy

Toplam 32 adayın katıldığı yoklamada, adayların 199 oy sınırına ulaşmaları gerekiyordu. Yapılan yoklama neticesinde oy sınırını 10 adayın geçtiği, diğer adayların ise 199 sınırının altında kaldığı görülmektedir (Tablo 8). Bu noktada, liste içerisinde kuvvetli isimlerin bile barajın altında kalması dikkat çekicidir. Belirlenmesi gereken diğer 2 aday için, sınırın altında kalan adaylar arasında ikinci bir seçim yapılmıştır. İkinci seçim esnasında Atıf İnan'ın, telefonla adaylıktan feragat

¹⁸² BCA, **CHP Ktlg.**, 490.01/370.1559.1, s.28–29.

ettiği haberi seçimi idare eden Ali Rıza Türel'e bildirilmiştir. Bunu Haydar Rüştü ve Orhan Rahmi'nin feragat teklifleri takip etmiş, fakat Rıza Türel seçimin sonucunun alınmak üzere olduğunu, bu taleplerin kabul edilmeyeceğini dile getirmiştir. Bu arada kendi taraftarlarının kazanamayacağını anlayan Ödemiş delegelerinin bir kısmı salonu terk etmişlerdir.¹⁸³ Toplam 254 üyenin katıldığı seçimi ise Orhan Rahmi Gökçe 145, Mustafa Yazıcı 139 oyla kazanmıştır.¹⁸⁴ İki seçim sonucunda CHP İzmir teşkilatı tarafından seçilen 12 aday, aldıkları oy ve meslekleri Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9- 9 Nisan 1950 Aday Yoklaması Sonucu Tespit Edilen 12 Milletvekili Adayı¹⁸⁵

Ad Soyadı	Oy	Görevi
1.Şevket Adalan	392	Bayındırlık Eski Bakanı
2.Şükrü Saraçoğlu	387	Büyük Millet Meclisi Başkanı
3.Sedat Dikmen	380	Milletvekili
4.Münir Birsnel	372	İşletmeler Bakanı
5.Mehmet Orhon	349	CHP Divan Üyesi
6.Nazif Çağatay	302	CHP İzmir İl İdare Heyeti Reisi
7.Kamuran Örs	258	Milletvekili
8.Şükrü Birgili	258	Ödemiş Delegatesi
9.Sait Odyak	226	Milletvekili
10.Reşat Leblebicioğlu	199	İzmir Eski Belediye Başkanı
11.Orhan Rahmi Gökçe	145	Anadolu Gazetesi Yazarı
12.Mustafa Yazıcı	139	Umumi Mecliste Bergama Üyesi

4. Aday Yoklaması Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Aday yoklamasının sona ermesi ile beraber yoklamaya dair olumlu tepkiler belirdiği gibi, yoklamanın gelişme safhalarına dair olumsuz tepkilerinde doğduğu görülmektedir. CHP Bergama üyeleri Hamdi Arıkan, Sıtkı Üstüner ve İhsan Dirim tarafından 10 Nisan 1950 tarihinde genel merkeze çekilen telgrafta şu ifadeler yer almıştır:

¹⁸³ "C.H.P İzmir Adayları Tespit Edilirken", **Yeni Asır**, 11 Nisan 1950; "C.H.P ve M.P. İzmir Namzedlerini Dün Tesbit Etiler", **Demokrat İzmir**, 10 Nisan 1950

¹⁸⁴ BCA, **CHP Ktlg.**, 490.01/370.1559.1, s.30.

¹⁸⁵ BCA, **CHP Ktlg.**, 490.01/370.1559.1, s.30; "Yeni Milletvekili Adayları Belli Oluyor", **Anadolu**, 10 Nisan 1950

“Milletvekili aday seçimi için dün toplandık. Esefle yazıyoruz ki seçim yönetmelik hükümlerine uygun şekilde idare edilmemiş, aşağıdaki şekilde yolsuzluklar cereyan etmiştir.

1- Kurulda üyelerden başka kimsenin bulunmaması lazımken salon adeta umuma açık bulundurulmuştur. Hatta gazeteci de vardı.

2- Salonda propaganda yapılmıştır. Bu harekete vilayet idare heyeti üyelerinden bazısı önyak olmuştur. Divan azasından Lebit Yurdoğlu bu husustaki gayrete iştirak etmiş, ileri gitmiş ve üyelerden mühim bir kısmını gücendirmiştir.

Bu şartlar altında yapılmış olan seçim neticesinin kabul edilip edilmemesi hususunu şikâyetçi olarak yüksek taktirinize arz ederiz.”¹⁸⁶

Yoklamaya dair tepkiler sadece delegelerden değil, milletvekilliği için adaylığını koyan isimlerden de geliyordu. Aday yoklamasında 44 oy alarak 24. sıraya yerleşen (Tablo 8) ve yoklama barajına takılan Hulki Cura, 10 Nisan 1950’de CHP Genel Merkezine çektiği telgrafta şu cümleleri kurmuştur:

“Parti yoklamasında onore edilmemiş olmaklığından burada vazifeme devamım zaaf tevhit edecektir çetin mücadeleye sahne olacak Aydın’a daha kuvvetli bir arkadaşın tayini ve affımı diler ellerinizden öperim” Cura’nın aday listesine girememesi üzerine genel merkeze ilettiği isteği, T. Fikret Silay imzası ile şu şekilde yanıtı bulmuştur:

“yüzde yetmişler içinde olmamanızın sebebi Partide ödevli ve partice mergup olduğunuzdandır. Bunun onore edilmemiş diye bir manası yoktur vazifenize ihtimam ile devamınızı ve kendi işinizi bize bırakmanızı dilerim gözlerinizden öperim”¹⁸⁷

Parti içerisinde aday tespitine ilişkin tepkiler bu şekilde ifade edilirken, il başkanı Nazif Çağatay, genel merkez tarafından tespit edilecek adaylar ile ilgili bir beyanatta bulunmuştur: “Divanımız bu ayın on altısında Ankara’da toplanıyor. Divan üyelerimiz bugün hareket ediyorlar. Bu toplantıda yüzde otuzlar tespit edilecek ve neticeler ayın 24’ünde ilan edilecektir. % 30’lar arasında İzmir’den muhtemelen bir kadın namzet gösterilecektir. Divanın İzmir listesini daha ziyade kuvvetlendirecek yeni elemanlarla takviye edeceği tahmin edilebilir. İzmir’de yoklama mücadelesine İştirak edip kazanamayan adayların divan tarafından destekleneceklerini zannetmiyorum ilçe gezilerimiz devam etmektedir. Bu hafta Çeşme Alaçatı muntıkalarına gidilecektir.”¹⁸⁸

¹⁸⁶ BCA, CHP Kdtđ, 490.01/370.1559.1, s.24–26.

¹⁸⁷ BCA, CHP Kdtđ, 490.01/370.1559.1, s.21–22

¹⁸⁸ “C.H.P İzmir Listesi”, Yeni Asır, 14 Nisan 1950

Çağatay'ın bu beyanatı sonrası yoklama esnasında listeye giremeyen bir diğer aday Haydar Rüştü Öktem, il başkanı tarafından basına verilen beyanat ile ilgili, biri Hilmi Uran Diğeri Fikret Sılay'a aynı içerikli şikâyet dilekçesinde bulunmuştur.

“İl Başkanı Nazif Çağatay İzmir gazeteleriyle yaptığı basın toplantısında demiştir ki: İzmir’de yoklama mücadelesine iştirak edip kazanmayan adayların divan tarafından destekleneceklerini zannetmiyorum. Divanın İzmir listesini daha ziyade kuvvetlendirecek yeni elamanlarla takviye edeceği tahmin edilebilir. Bu beyanat bugün uçakla namınıza gönderdiğim 14 Nisan tarihli Yeni Asır gazetesi’nde yayınlanmıştır. Esasen parti tüzük ve yönetmeliği şekil ve hükümlerine aykırı olarak yapılan İzmir yoklamasında kazandırılmamış bulunan partili aday arkadaşlarımızı kötüleyen bu beyanatı teessür ve teessüfle karşıladım. Divan adına böyle bir beyan vermek yetkisine sahip olmayan bu zatın yapılan yoklama sonucunda meydana gelen aday listesinin yeni elemanlarla takviye edilmesi gerektiğini bildiren sözlerinde, ilan edilmiş olan aday listesinin zaafını açığa vurur bir ifade saymamak ve bundan müteessif olmamak mümkün değildir. Saygılarımla arz ederim”¹⁸⁹

Aday tespiti sonrası il teşkilatı içerisinde fikir ayrılıkları yeşerirken, Genel Merkez tarafından tespit edilmesi gereken % 30'luk aday listesi belirlenmiş, genel merkezin adayları Şerif Remzi Reyent, Şehime Yunus, Sırrı Day, Hüseyin Kavalalı ve Cemal Özbek'ten oluşmuştur.¹⁹⁰ Böylelikle merkezin seçtiği 5 isimle birlikte CHP İzmir milletvekili adayları, bazı tartışmaları da beraberinde getirerek 17 isme tamamlanıyordu. İzmir basınında CHP merkezinin tespit ettiği adaylar hakkında Anadolu Gazetesi sütunlarında olumlu betimleler yer alırken, Demokrat İzmir ve Yeni Asır Gazeteleri'nde CHP adayları için şu tabir kullanılıyordu : “Müfritler”¹⁹¹

C. Adayların Seçim Hazırlıkları ve İsmet İnönü'nün İzmir Gezisi

Genel merkez tarafından tespit edilen adayların, İzmir'de propaganda faaliyetleri başlamış, Balçova yakınındaki Yeniköy'de CHP Ocağının açılması vasıtasıyla ziyaretlerden biri bu bölgeye yapılmıştır. Milletvekili adaylarının belirlendiği gün CHP İzmir milletvekillerinden Şükrü Birgili ve Orhan Rahmi Gökçe, ocağın açılışında hazır

¹⁸⁹ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/370.1559.1, s.16–19.

¹⁹⁰ “C.H.P. Aday Listesi Dün İlan Edildi”, **Anadolu**, 23 Nisan 1950

¹⁹¹ “Müfritler Yine C.H.P. Listesinde”, **Demokrat İzmir**, 19 Nisan 1950; “CHP. Aday Listesi Dün İlan Edildi Müfrit Diye Tanınmış Olanlar Yine Listede”, **Yeni Asır**, 23 Nisan 1950

bulunmuş,¹⁹² 28 Nisan tarihinde İzmir milletvekili adaylarının katılımı ile Bayındır, Yeni Foça, Emirâlem, Aliğa ve Urla gezileri yapılmıştır.¹⁹³ Bayındır’da yapılan toplantıda İşletmeler Bakanı ve İzmir Milletvekili Adayı Münir Birsnel bölge halkına nutukta bulunarak yaklaşan seçimlere dair düşüncelerini ifade etmiştir.¹⁹⁴

CHP İzmir teşkilatı, ilk büyük toplantısını 30 Nisan Pazar günü yapmıştır. Tepecik meydanında yapılan toplantıda, yakın ilçe teşkilatlarının katılımı ile büyük bir kitleye ulaşılmış, toplantı meydanındaki ilk konuşmayı il başkanı Nazif Çağatay yapmıştır. Çağatay’ın seçimlere ilişkin beyanatlarının ardından kürsüye idare kurulu üyelerinden İbrahim Bulanalp gelmiş, Bulanalp’tan sonra Lebit Yurdoğlu kürsüye gelerek seçimlere dair düşüncelerini ifade etmiştir. Yurdoğlu’nun konuşmasının ardından meydan toplantısı 19.35’te sona ermiş ve bunu CHP Doğu Ocağı ile Tepecik binasının açılış merasimleri takip etmiştir.¹⁹⁵

İzmir teşkilatının il içerisindeki propaganda çalışmaları tüm şiddeti ile sürerken, İzmir siyasi hayatını seçimler öncesinde etkileyecek büyük bir isim İzmir’e doğru yolculuğuna başlamıştı. 2 Mayıs tarihinde Ankara’dan hareketle yola çıkan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, eşi ve Genel Başkan Vekili Hilmi Uran ile birlikte¹⁹⁶ 3 Mayıs tarihinde saat 10.45’te Alsancak garına ulaşmış, treni belediye reisi Hulusi Selek, CHP il idare kurulu başkanı Nazif Çağatay, divan azaları, il, ilçe, bucak başkan ve azaları, DP il başkanı Dr. Ekrem Üstündağ ve teşekküller başkanları karşılamış, istasyondaki halk ile selamlaşan İnönü buradan ayrılarak Demirkonağa geçmiştir.¹⁹⁷

İnönü’nün Demirkonak’ta İzmir il teşkilatı üyeleri ile bir toplantı yapmış ve bu toplantıda İzmir siyasi hayatına yön verecek cümleler sarf etmiştir. Demirkonak’ta gerçekleşen toplantıya katılanlardan Necip Mirkelamoğlu o gün yaşananları şu cümlelerle anlatmaktadır:

“İsmet Paşa 14 Mayıs seçiminden 10 gün evvel İzmir’e geldi. İzmir’de Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatı olarak bizleri topladı. Alsancak’ta demiryollarının bir binası var, garı var oranın, bir bölümü var oraya demir konak derler. Fransız Genel müdürün yatıp kalktığı bir yer. Oraya topladı bizi. C.H.P’nin İzmir’deki durumunu sordu bize.

¹⁹² “Altıoklu Bayrak Yeni Yeni Ocaklarda Şerefle Dalgalanıyor”, **Anadolu**, 24 Nisan 1950

¹⁹³ “C.H.P.de Çalışmalar”, **Anadolu**, 28 Nisan 1950

¹⁹⁴ “Bayındırılıklar Dün C.H.P. ve D.P. Hatiplerini Dinleyerek Not Verdi”, **Anadolu**, 29 Nisan 1950

¹⁹⁵ “İzmir’de Dünkü Muhteşem Toplantı”, **Anadolu**, 1 Mayıs 1950

¹⁹⁶ “Sayın İsmet İnönü Bugün Şehrimizde”, **Anadolu**, 3 Mayıs 1950

¹⁹⁷ “Sayın İsmet İnönü Size Hitap Edecek”, **Anadolu**, 4 Mayıs 1950

Biz 17 kişi idik, seçimi kazanacağımızı belirttik. Seçimi kaybetme gibi bir ihtimali düşünmüyorduk. Çünkü İzmir’de çok çalışıyorduk. Kendi yarattığımız heyecan muhitinin içinde gözümüz başka bir şey görmüyordu. Çok Çalışıyoruz gayret ediyoruz seçimi alırız diye düşünüyorduk.

Ama o gün İsmet Paşa sakin olun dedi. Heyecanınızı anlıyorum ve takdir de ediyorum ama dedikten sonra, seçimi kaybedebiliriz ve kaybedeceğiz dedi! Yalnız kaybettiğiniz zaman üzülmecekseniz, daha heyecanlı olacaksınız ve mensup olduğunuz parti dünya tarihinde ilk defa elindeki bütün iktidar imkânını serbest bir seçim ile muhalifine devretmiş olmanın şerefini taşıyacak siz de o şeref birer hissedarı olacaksınız dedi bize.”¹⁹⁸

Demirkonak’ta İzmir teşkilatı üyeleri ile yapılan görüşmede, tek parti iktidarının merkezindeki isim, yaklaşan seçimlerin muhalefet partisi tarafından kazanılacağını partili arkadaşlarına ifade ediyordu. Türk siyasi tarihi için bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek sözlerin, İzmir teşkilatı üyeleri tarafından şaşkınlıkla karşılandığı kuşku götürmez bir gerçektir. İnönü, Demirkonak’taki toplantının bir gün sonrasında Cumhuriyet meydanında İzmirliyle hitap ediyor, İzmirliyle verilen beyanatların içeriği, il teşkilatı ile Demirkonak’ta paylaşılan düşüncelere yakın bir görüntü sergiliyordu. Ülkenin 27 yıllık iktidarının uygulamalarından söz eden İnönü, konuşmasının son bölümünü şu sözlerle tamamlıyordu:

“Önümüzdeki seneler, kurulmuş yeni bir rejimin feyizleri içinde vatanın yeni bir yükselme devri olacaktır. İzmirliyle bu yeni devirde hizmet ve şeref payları her yerdeki vatandaşları kadar ileri ve parlak olmasını dileriz. 10 gün sonra yeni seçimler neticesinde memleketimiz büyük bir şeref kazanacaktır. Bütün gayretimiz hizmetinizde ve her takdiriniz hürmetimizde olacaktır.”¹⁹⁹

İnönü’nün il teşkilatı ile Demirkonak’ta, İzmir halkıyla da Cumhuriyet meydanında paylaştığı “şeref” sözcüğü, seçimler sonucu yer değiştirecek olan iktidar ve muhalefet partisinin Türk demokrasi hayatına kazandıracığı yeni yolun da tanımını içeriyordu.

İnönü’nün İzmir ziyareti sonlanırken CHP il teşkilatı ilçe gezilerini sürdürmeye Ödemiş’le devam ediyordu. Yapılan toplantıda büyük bir kalabalık alanı dolduruyor

¹⁹⁸ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

¹⁹⁹ “İnönü’yü Kadirbilir, Vefakâr İzmir Dün Hararetle Alkışladı Bağrına Bastı”, **Anadolu**, 5 Mayıs 1950

Avni Karabece, Atıf İnan, Şükrü Konuk, Şehime Yunus, Şükrü Birgili kalabalığa karşı seçim propagandalarını yapıyorlardı.²⁰⁰

Seçim propagandasının önemli bir ayağını oluşturan yerel basın ise, düşüncelerini okuyucularına farklı temalarla ulaştırmaya çalışıyordu. İnönü'nün İzmir gezisi Anadolu Gazetesi tarafından yoğun bir ayrıntı ile neşredilirken, Yeni Asır ve Demokrat İzmir Gazeteleri gibi muhalif basının geziyi rutin bir haber şeklinde yansıttığı görülmektedir. Aynı şekilde Celal Bayar'ın İnönü'den sonra yaptığı İzmir gezisi Anadolu Gazetesi'nde yok sayılmaktaydı. Anadolu Gazetesi'nde Bayar'ın gezisine yer verilmediği gibi ana sayfada “ *Vatandaş, yurdun ve milletin saadetini mi istiyorsun? Şu halde oyunu C.H.Partisine ver*” başlığı yer almakta, ayrıca CHP il teşkilatının Karaburun ve Urla gezilerinden bahsedilmekteydi.²⁰¹ Genel başkanların İzmir gezilerine dair yerel basında takınılan tavır, milletvekili adaylarının tanıtımında da sürmüştü Anadolu Gazetesi'nde CHP'nin İzmir milletvekili adayları ayrıntılı bir biçimde tanıtılırken, Yeni Asır Gazetesi'nde DP milletvekili aday listesi şu başlıkla yayınlanmıştı: “*Vatandaş! İşte oy vereceğin D.P listesi*”²⁰²

Yerel basının seçim öncesi sürdürdüğü yönelim, İzmir halkı için uzun yıllardır görülmeyen çekişmeyi gün yüzüne çıkarması sebebiyle ilgiyle karşılanıyordu. Seçim sürecine kadar, gerek il teşkilatlarının gezileri, gerek kişisel beyanatlar, gerekse basın tarafından İzmir halkına yansıtılan çerçeveler, 14 Mayıs 1950 sabahı yerini bir günlük sessizliğe bırakıyor, 14 Mayıs akşamından yeni güne geçişte, 27 yıllık İktidar ve iktidarın İzmir teşkilatı o tarihe dek tatmadığı bir duygu ve görevle tanışıyordu: “Muhalefet”

²⁰⁰ “C.H.P. nin Kalesi”, **Anadolu**, 8 Mayıs 1950

²⁰¹ “Karaburun ve Urla'da”, **Anadolu**, 10 Mayıs 1950

²⁰² “Vatandaş! İşte oy vereceğin DP listesi”, **Demokrat İzmir**, 10 Mayıs 1950

II. BÖLÜM

DP İKTİDARINDA CHP İZMİR TEŞKİLATININ İLK MUHALEFET DÖNEMİ

14 Mayıs 1950 seçimlerinde İzmir’de yaşanan gelişmelere geçmeden önce 1950 Milletvekili genel seçimlerinde uygulanan sistem ile ilgili birkaç noktaya değinmek gerekir. 1946 seçimlerinde yaşanan gelişmeler, muhalefetin yeni seçime yeni bir kanunla girilmesi isteğini arttırmıştı. Günaltay hükümetinin görev süresince bu istek gittikçe taraftar kazanmış, 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı kanun, milletvekili seçimlerinde uygulanacak 171 esas ve 7 geçici madde ile hayata geçmişti. 1946 seçimlerindeki gibi tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sistemi ile seçme yaşının 22, seçilme yaşının 30 ve 40.000 nüfusa bir milletvekili seçilme şartı ile yapılacak seçimlerin bir önceki seçimlerden ayrılan bazı noktaları bulunmaktaydı. 5545 sayılı kanun 1. maddesinde milletvekili genel seçimlerinin eşit, gizli oyla yapılacağı, oyların sayılmasının ve ayrılmasının açık olacağı, diğer maddelerde ise seçimlerin yargı denetiminde yapılacağı belirtilmiş, bunun neticesinde de il ve ilçe Yüksek Seçim Kurulları kurulmuştur.²⁰³ Genel olarak bakıldığında kanunun daha önceki seçimlerde birçok tartışmaya fırsat veren uygulamalardan ayrılarak, idari amir ve memurları seçim mekanizmasının dışında bırakması, seçim anlaşmazlıklarının çabuk çözümü için yargıların yetkilerinin kullanılması ve seçim esnasında kötü eylemlerin ve yasaya aykırı davranışların suç olarak sayılması sebebiyle “genel oy devrimi” olarak tanımlanacak bir seçim sisteminin faaliyete geçirildiğini söylemek yerinde olacaktır.²⁰⁴

A. 14 Mayıs 1950 Milletvekilleri Genel seçimlerinin İzmir Neticeleri

Propaganda faaliyetlerini tamamlayan partiler, seçimden sonraki gün resmi olmayan sonuçlarını basın tarafından almaya başlamışlardı. Anadolu Gazetesi’nde seçim neticelerinin CHP lehine ilerlediği haberleri yer alırken,²⁰⁵ muhalif basının önemli taraftarları Demokrat İzmir ve Yeni Asır gazetelerinde DP’nin seçimi zafer ile sonuçlandırma yolunda yürüdüğü yazılmaktaydı.²⁰⁶ Seçimlerin kesin neticeleri seçimden birkaç gün sonra rakamsal olarak şekillenmeye başlıyor, 27 yıllık tek parti

²⁰³ Tuncer, **Osmanlı’dan Günümüze...**, s.29.

²⁰⁴ Ülkü Varlık-Banu Ören, **Seçim Sistemleri...**, s.87-89

²⁰⁵ “Cumhuriyet Halk Partisi Oy Çoğunluğu Yolundadır”, **Anadolu**, 15 Mayıs 1950

²⁰⁶ “Seçim Neticeleri”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1950; “Milletin Oyundan Sonra Millettin İktidarı”, **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1950

iktidarı, kendi hazırladığı kanun tasarısıyla birlikte, seçimlerde uyguladığı sistem sonucunda Türkiye'nin birçok ilinde ve İzmir'de yenilgi ile karşılaşyordu.

Tablo 10- 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçları²⁰⁷

İl Nüfusu: 762.200	Kayıtlı Seçmen: 370.282	Oy Kullanan: 321.575	
Kayıtlı Seçmen Sayısının Nüfusa Oranı : % 48,6			
Katılım Oranı : % 86,8		Çıkarılacak Milletvekili Sayısı: 17	
Partilerin İzmir'de Aldıkları Oy Sayısı ve Oranı			
DP: 188.476 % 56,7	CHP: 137.622 % 41,4	MP 6.038 % 1,9	
DP Ve CHP Milletvekili Adaylarının Aldığı Oy Sayıları			
D. P. Adayları	Oy Sayısı	CHP Adayları	Oy Sayısı
Halil özyörük	190.369	Şevket Adalan	139.009
R. Şevket İnce	190.000	Münir Birsal	138.989
E. Hayri Üstündağ	189.959	Şerif Remzi Reyent	138.479
H. Edip Adıvar	189.730	Sait Odyak	138.296
Cihat Baban	189.600	Şükrü Saraçoğlu	138.293
Vasfi Menteş	188.752	Hüseyin Kavalalı	137.926
Zühtü Velibeşe	188.502	Sırrı Day	137.855
Behzat Bilgin	188.474	Sedat Dikmen	137.633
Tarık Güreker	188.052	Kamuran Örs	137.482
Osman Kapani	188.043	Nazif Çağatay	137.273
Cemal Tunca	188.032	Şükrü Birgili	137.098
Avni Başman	188.034	Reşat Leblebicioğlu	137 023
Muhittin Erener	187.829	Şehime Yunus	136.862
Sadık Giz	187.668	Mehmet Orhon	136.857
Abidin Tekön	187.554	Mustafa Yazıcı	136.797
Mehmet Aldemir	187.384	Orhan Rahmi Gökçe	136.793
Necdet İncekara	187.120	Cemal Özbek	136 935

Liste dışında kalan Bağımsız milletvekili adayları Pertev Endüstri 651, Fazıl Yenisey 405, Dr. Refik Nevzat 21, O. Şefik Özçınar ise 9 oy almıştır. Ortaya çıkan

²⁰⁷ Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili..., s.67; "İzmir İl Neticeleri", Yeni Asır, 18 Mayıs 1950; "İzmir'de Seçimlerin Resmi Neticeleri", Demokrat İzmir, 18 Mayıs 1950

seçim sonuçları ile ilgili bir değerlendirme yapılırsa; 17 milletvekili için oy veren 321.575 vatandaşın her 18916 kişisi, 1 milletvekili seçmiştir. Eğer milletvekilliği tespitinde nispi temsil usulü uygulansaydı, İzmir’de 188.476 oyla Demokrat parti 10 Milletvekili, CHP’de 137.622 oyla 7 milletvekili çıkaracaktı. Fakat seçimlerin liste usulü çoğunluk sistemi ile yapılması, İzmir’den seçilen 17 kişilik milletvekili listesinin, oy çoğunluğunu kazanan DP adaylarından şekillenmesini sağlamıştır.

B. 14 Mayıs 1950 Milletvekilleri Genel seçimleri Sonrasında CHP İzmir İl Teşkilatında Yaşananlar

İktidarı muhalefete devreden CHP, yeni görevin verdiği şaşkınlık ile siyasi hayatında köklü değişiklikleri yaşayacağı 10 yıllık bir devrin de kapılarını aralıyor, seçimlerin sonuçlarına dair CHP İzmir teşkilatındaki ilk açıklama, il başkanı Nazif Çağatay tarafından yapılıyordu:

“İştirak çok güzel, dürüst ve emniyetli olarak yapılan seçim neticesinde kaybetmiş bulunuyoruz. Yalnız şunu bilhassa belirtmek isterim ki; D.P’yi iktidara getiren parti çalışması değildir. Bu bize karşı senelerin meydana getirdiği hadiselerin inikâsıdır. D.P’yi tutma davası yoktur iktidar partisine karşı muhalefetin körü körüne meydana getirdiği sürükleyiş vardır. Bizim bunca reaksiyonlardan sonra elde ettiğimiz reyler ise tamamen parti çalışmasının muhassalasıdır. Bu bakımdan parti çalışması olarak C.H.P’nin daha müspet çalıştığını söyleyebilirim ve yine seçimin hadisesiz geçmiş olmasını iktidar lehine kaydetmek lazımdır. Kaybımız yalnız İzmir değildir doğrudan doğruya iktidar kaybolmuştur. Bunu bilmek lazım. Yalnız merak edilecek cihet; D.P iktidara gelebilmek için vaadettiği ve hakikaten giriftlik arzeden vaadlerini nasıl tevhit edebileceği keyfiyetidir. Esas zorluk buradadır. İddiasız çalışması lazımdır yoksa bizim akibetimize uğrar. Son olarak ve en samimi hislerimle ifade etmek istediğim nokta İnönü çapında, iktidarı, millet arzusuna uyararak ve bunu teşvik ederek bırakan bir devlet adamına rastlamalıyız. Biz kaybettik millet sağolsun...”²⁰⁸

Çağatay’ın beyanatını, CHP il idare kurulunun seçimler için İzmir halkına ilettiği teşekkür yazısı izlemiştir:

“ Son milletvekili seçiminde D.P 190 bin ve partimiz 139 bin oy almıştır. Her türlü tenkitlere rağmen vatandaşın kapalı bir hücre içinde vicdaniyle baş başa kalarak partimize verdiği bu oylar bizim yegâne gayret membaumız olacaktır. Seçimde

²⁰⁸ “C.H.P. İl Başkanı Diyor ki”, **Yeni Asır**, 15 Mayıs 1950

kaybetmiş olmanın üzüntüsünü bu 139 bin vatandaşın göstermiş olduğu bağlılık gidermektedir. Parlak bir devreye giren demokratik inkişafımızda mühim bir nöbet değiştirme olan muhalefet vazifesini tam bir iyi niyet ve kendimize güvenle üzerimize alırken bizi destekleyen bütün hemşerilerimize candan teşekkürü ve gösterdikleri itimada layık olmaya çalışacağımızı arzetmeyi vicdan borcu biliriz.”²⁰⁹

İl başkanı Çağatay’ın sözleri seçimin kaybedilmesini, DP’nin düzenli bir parti politikası sürdürmesi ile ulaştığı bir zaferden çok, Halk Partisi’nin kendi hataları ile bağlantılı olarak gerçekleşen bir netice olarak kabul ettiğini göstermektedir. Nitekim partinin seçimi kaybetmesinin nedenlerine dair Necip Mirkelamoğlu’nun dile getirdiği ifadeler de ilginç tespitler içermektedir:

“1946 seçimleri tek parti döneminin kanunları sebebi ile çok dedikodulu oldu. Kanun, reyini açık verip tasnifi gizli yapma usulüne dayanıyordu. Böyle bir seçim kanununun ağırlığı altında CHP ezildi. Bu sebeple İsmet Paşa kanunu değiştirmeye gerek gördü. Bir heyet teşekkül etti. Halil Özyörük başkanlığında. İki seçim sistemi var. Birisi ekseriyet sistemi: Bir parti seçimde % 49 rey alıyor diğer taraf % 51 rey alıyor. O % 49 reyi götürüp denize atıyorsun % 51 olan rey bütün listeyi kazanmış oluyor. Ekseriyet sistemi bu sistem. 1946 yılında bu sistem vardı. 1950 seçimlerine girerken Kurulan komisyonda iki sistem tartışıldı ekseriyet sistemi mi olsun yoksa nispi temsil mi? CHP o seçim kanununu yaparken büyük gafletle ekseriyet sistemini devam ettirdi. Yanlış bir karardı. CHP’nin büyükleri seçimi kaybetmeyi düşünmedikleri için, niye DP ye fazladan milletvekili verelim, nasılsa seçimi biz kazanacağız. Nispi temsille neden milletvekili verelim diye nispi sistemi kabul etmediler. Bu sebeple 1946 yılındaki gibi ekseriyet seçim sistemi ile yapıldı. Yani bir bakıma gafletle alınan bu karar, kurulan tuzağa kendilerinin düşmesine sebep oldu.”²¹⁰

Bu ilginç tespiti dile getiren Mirkelamoğlu, seçim sonrası il teşkilatı içerisinde seyreden havayı ise şöyle betimliyor:

“1950’de parti iktidardan düşünce, yepyeni bir hayat tarzı belirdi önümüzde. Neden? Çünkü 1950’ye kadar CHP Atatürk ve İnönü’nün partisi. Öyle halk ile filan fazla demokratik hayat olmadığı için milletvekilini Atatürk belirliyor. Atatürk öldükten sonra milletvekillerini İsmet Paşa ayarlıyor. Halk seçmiyor. Atatürk ve İnönü’nün seçtiği insanlar Avrupa görmüş, lisan bilen, dünyayı tanıyan, entelektüel, memleketin

²⁰⁹ “C.H.P. İl İdare Kurulunun İzmirli Teşekkürü”, **Anadolu**, 19 Mayıs 1950

²¹⁰ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

kaymak tabakasında olan insanlar ama halk ile alakaları yok. Neden yok? Çünkü halk ile herhangi bir ilişkileri yok. Seçmek seçilmek gibi bir endişeleri yok. Böyle olunca parti iktidardan ayrılınca bu elit kadro, entelektüel kadro havada kaldı. Kendisini halk tanımıyor. Mecliste faaliyetleri var kanun çıkarıyorlar memleketi her türlü ihtiyaçları uğruna çalışıyorlar ama halk tanımıyor onları ve partinin bütün yükü bizim sırtımıza bindi. Genç kadroyuz biz 18, 20, 22 yaşında insanlarız. Tahsilimizi eğitimimizi yapmışız gelmişiz kültürümüz var, bilgimiz var, gayretimiz var, heyecanımız var, enerjimiz var. CHP’de entelektüel insanlar var ama halka ilgili olmayan kişiler yük olarak kaldılar sırtımızda. Seçim olunca entelektüel kadro boşta kalınca bütün yük bizim sırtımıza bindi ve CHP’nin bütün İzmir teşkilatı (17 ilçe) hepsi birden çöktü. Hiç kimse CHP’nin seçimi kaybedeceği ihtimaline inanmıyordu. Bu bozgun havası CHP yokmuş gibi bir boşluk yarattı. 400 küsur kişiden 60 kişiye inen milletvekili kadrosu. O milletvekilleri de hiçbiri seçimi kaybedeceğine inanmamış olan insanlar işsiz güçsüz öteden beri milletvekili olarak gelmişler başka bir meslekleri yok, başka bir dayanakları yok. İçlerinde diri duran bir İsmet Paşa. DP’nin bütün saldırıları da İsmet Paşa’ya yöneliyor. Diğer milletvekilleri acaba DP’ye geçebilir miyim diye çabalyorlardı.”²¹¹

CHP il teşkilatı, seçim mağlubiyeti sonrası yaklaşan yerel seçimler için toparlanma çabaları sürdürürken, il teşkilatından Genel Başkan İnönü’ye öneri ve istek yazıları ulaştırıldığı görülmektedir. Bergama ilçe idare kurulu üyesi İhsan Dirim’in CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’ye yazdığı teklif yazısı²¹² bu çabalara dair küçük bir örnek teşkil ederken, Genel Başkan’a yazılan bir diğer yazıda ise DP yöneticileri tenkit edilmiş, İzmir’de mevcut teşkilat çalışmalarının eksikliğine vurgu yapılmıştır.²¹³ CHP Genel Merkezi’ne il idare kurulu başkanı Kerim Beşerler imzası ile ulaştırılan yazıda ise Genel Başkan İnönü’ye hakaret edildiği iddiası ile CHP Bayındır ilçe başkanlığının dava açılması için vekâlet talep edildiği yazılmaktadır.²¹⁴

Seçimler sonrası teşkilat kademesinde önemli bir değişim yaşanırken, CHP il başkanı Nazif Çağatay’ın Divan üyeliğine seçilmesi sebebi ile idare kurulundaki boşalan yerine birinci yedek üye Muammer Aksu getirilmiş, bu suretle tamamlanan il idare kurulu, 13 Temmuz 1950 tarihinde yaptığı toplantı ile il muhasip üyesi avukat

²¹¹ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

²¹² Bergama ilçe idare kurulu üyesi İhsan Dirim’in İsmet İnönü’ye teklif yazısı için bkz. Ek-2.

²¹³ Tire Bahariye Mahallesi CHP ocağı üyelerinden Ali Çınar’ın İsmet İnönü’ye yazısı için bkz. Ek-3.

²¹⁴ İsmet İnönü hakkında “Ermeni Tohumu” denildiği iddiası ile il idare kurulu başkanı Kerim Beşerler’in genel merkeze gönderdiği yazı için bkz. Ek-5.

Kerim Beşerler'i il idare kurulu başkanlığına seçmiştir.²¹⁵ 7 Ocak 1950 tarihinde düzenlenen il kongresinden beri il başkanlığı görevini yürüten ve milletvekili aday yoklamaları sonrasında kullandığı ifadeler ile il teşkilatından tepkiler alan Çağatay, milletvekili seçimlerinden 2 ay sonra sessiz bir şekilde idare koltuğunu Kerim Beşerler'e devrediyor, böylelikle seçimler neticesinde CHP il teşkilatındaki ilk büyük görev değişimi gerçekleşiyordu.

C. 13 Ağustos 1950 Muhtar ve Köy İhtiyar Heyeti Seçimi

Çok partili siyasi hayata geçişin ardından yaklaşan yerel seçimlerin ilkinde seçime dair uygulanacak sistem ve partilerin aday çıkarma usulleri, milletvekili seçimlerinde uygulanan sistem ile farklılıklar göstermiştir. Milletvekili seçimlerinde, bütün illere ait parti adayları, partilerin Ankara'daki merkez kurulları tarafından yüksek seçim kuruluna sunulmuş ve böylece parti aday listeleri toptan ilân edilmişti. Muhtar ve ihtiyar heyeti seçiminde ise partilerin aday listeleri bir merkezden ilân edilmemiş, muhtar ve ihtiyar heyeti adaylarının, her köyde ve her mahallede partilerin mahalli teşkilatı tarafından kararlaştırılması, ilânı, aday listelerinin tertip edilmesi, çoğaltılması ve dağıtılması yoluyla seçim hazırlıkları yapılmıştır. Bu bakımdan milletvekili seçimlerinde il teşkilatları merkez kontrollü seçim mücadelesi yürütürken, muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimlerinde mahalli teşkilâtın daha etkin bir rol üstlendiği görülmektedir. Aday tespitinde ve aday tanıtımında izlenecek yolun mahalli teşkilatların eline bırakılması ise, siyasi alana katılımın artmasını sağlamıştır.²¹⁶

Adayların tespiti ve tanıtımı mahalli teşkilat tarafından yapılırken, il yönetimi seçimler için ağırlığını yaptığı ziyaretler ile hissettirme gayretinde bulunmuştur. CHP il idare kurulundan bir heyet Kemalpaşa, Çeşme, Seferihisar ve Urla'da partililer ve mahalli teşkilat üyeleri ile toplantılarda bulunmuş,²¹⁷ il idare kurulu üyelerinden Avukat Necdet Öklem ve Dr. İbrahim Bulanalp ile eski divan üyelerinden Dr. Lebit Yurdoğlu'nun Foça ve Menemen gezilerinde yaklaşan muhtar seçimleri sebebiyle partililere uygulanacak hareket planı hakkında izahatlar verilmiştir.²¹⁸

CHP il yönetiminin ziyaretleri sürerken, yaklaşan yerel seçimlerde vazife görecek ilçe seçim kurulu 31 Temmuz'da faaliyete geçmiştir. Başkanlığına asliye ikinci hukuk

²¹⁵ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.661.1, s.42; "C.H.P.de Yeni İl Başkanı", **Anadolu**, 14 Temmuz 1950

²¹⁶ "Muhtar Seçimleri Parti Adayları Mahalli Teşkilatça Gösterilecek", **Yeni Asır**, 21 Temmuz 1950

²¹⁷ "C.H.P.nin Yeni Yapılacak Seçimlere Hazırlığı", **Anadolu**, 23 Temmuz 1950

²¹⁸ "C.H.P. İzmir Teşkilatı Üyelerinden Bazısı", **Anadolu**, 30 Temmuz 1950

yargıcı Übeyit Gliserilioğlu, üyeliklere de parti temsilcileri olarak CHP'den avukat Ali Özkanat, DP'den Enver Dündar Başer, MP'den Osman Malkoç, belediyeden asil üyeliğe Belkıs Bilman, yedek üyeliğe avukat Baha Nasuh Yörük, il genel meclisinden Asil üyeliğe Dr. Mustafa Sakarya, yedek üyeliğe ise Refik Tezer seçilmişlerdir.²¹⁹ Partilerin propaganda çalışmaları sürerken, Halk Partisi'nin İzmir basınındaki temsilcisi Anadolu Gazetesi bu sürece haberleriyle destek vermiştir. 14 Mayıs seçimlerinden önce DP muhalefeti ağır bir şekilde eleştiren ve muhalefeti ülke demokrasinin işlemesini engellemekle itham eden haberler, CHP'nin muhalefete geçmesi ile değişiyor, “İhtiyar, Belediye, il meclislerini Muhalefete vererek demokrasiyi kuvvetlendiriniz” başlıklı haber ile muhalefet partisinin seçimleri kazanmasının demokrasi için önemli olduğu vurgulanıyor,²²⁰ ayrıca DP İzmir il teşkilatı içerisinde büyük ihtilafların açığa çıktığı haberi de gazetede yer buluyordu.²²¹

13 Ağustos Tarihinde yapılan Muhtar ve Köy ihtiyar heyeti seçimlerine iştirakin az olduğu görülmektedir. Genel bağlamda basına bakıldığında Anadolu Gazetesi'nin CHP'yi, Yeni Asır ve Demokrat İzmir gibi iktidar taraftarı gazetelerinde DP'yi seçimlerin galibi olarak ilan ettiği haberler eşliğinde netleşen neticeler sonucu; İzmir ili muhtar seçimlerinde CHP 408, Demokrat Parti ise 475 muhtarlık kazanıyordu.²²²

D. 3 Eylül 1950 Belediye Meclis Seçimi

Muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimleri için hazırlıklar sürecinde partiler, belediye meclisi seçimi için aday tespiti çalışmalarına başlamışlardı. Bu bağlamda partiler içinde belediye meclisi adaylarını tespit için toplanan ilk parti CHP olmuştur. 8 Ağustos günü İzmir Halkevi'nde saat 18.30'da il, ilçe, bucak ve ocak asil ve yedek üyeleri ve başkanları ile birlikte yapılan toplantıda, belediye meclis üyelerini tespit çalışmalarına başlamıştır. Seçimlere geçilmeden önce il başkan vekili avukat Necdet Öklem bir konuşma yaparak yaklaşan seçimler için il teşkilatının izlemesi gereken yol hakkında bilgi aktarımında bulunmuş, konuşmadan sonra, 40 asil ve 40 yedek üyenin seçileceği oylamaya geçilmiş ve seçimlere 740 partili iştirak etmiştir. 40 asil 40 yedek üye için toplamda 80 aday istenirken bu sayı aşılmış ve 130 üye aday olmuş, uzun süre devam eden seçim yoklaması sonraki güne uzamıştır.²²³ 10 Ağustos günü de DP il teşkilatı

²¹⁹ “Yeni Seçimler İçin İlçe Seçim Kurulu Seçildi”, **Anadolu**, 1 Ağustos 1950

²²⁰ “Muhtar Seçimleri Etrafında”, **Anadolu**, 2 Ağustos 1950

²²¹ “D.P. İzmir İl Teşkilatında İhtilaflar Bütün Açıklığıyla Duruyor”, **Anadolu**, 6 Ağustos 1950

²²² **C.H.P İzmir İl Geçici İdare Kurulu Çalışma Raporu**, İzmir 1951, s.13.

²²³ “C.H.P.nin Belediye Meclisi Üye Adayları”, **Anadolu**, 9 Ağustos 1950

toplanarak yapılacak seçimlere iştirak edecek adaylarını 400 kişinin ve il idare kurulunun katılımı ile seçmiştir.²²⁴ Neticede iki partinin il teşkilatları ile yaptığı yoklama sonrasında 3 Eylül 1950 belediye meclis seçimine katılacak adaylar tespit edilmiştir:

CHP Belediye Meclisi asil üye adayları: Hulusi Selek, Seyfi Özgizler, Nazif Çağatay, Kerim Beşerler, Fevzi Akarçay, Hüseyin Kavalalı, Nazmi Filibeli, Necdet Öklem, Orhan Rahmi Gökçe, İbrahim Bulanalp, Akif Kınay, Nihat Eröz, Reşit Soyer, Necip Mirkelamoğlu, Reşit İçelli, Sacit Gürsü, Hüsnü Merey, Muammer Eriş, S. Şükrü Pamirtan, Mustafa Sümen, Burhan Tanık, Baha Yörük, Dr. İzrail, Rauf Sarıtepe, Celal Olcay, Muzaffer Özgen, Muammer Akar, Melih Pekel, Haydar Aryal, Hakkı Balcıoğlu, Suat Yurtkoru, Aliye Ağralı, Lütfü Akçın, Mithat Orel, Mehmet Gımsal, Ali Özkanat, Derviş Onat, Şani Kösemen, Şükrü Aktümur, İhsan Kayın,

DP Belediye Meclisi asil üye adayları: Bedri Akgerman, Mehmet Doruk, Hürrem Kubat, Hüsametdin Petek, Faruk Tunca, Cevat Özkan, Mustafa Usman, Ahmet Par, Hayri Arman, Rauf Onursal, Halil Alpseymen, Adnan Düvenci, Nihat Toktay, Nevzat Erçan, Pertev Arat, Halim Alanyalı, Mehmet Özyağcı, Kemal Tonay, Nihat Aksoy, Kenan Çelebi, Emin Değermen, Haydar Dünder, Şükrü Gürmeriç, Yahya Kerim Onart, Ahmet Tekçe, Saime Tümtürk, Enver Başar, Burhan Maner, Mehmet Balkan, Hasan Bayoğlu, Cemil Tuğaltay, Naci Yurtbekte, Osman Nuri Sinangil, Salahattin Akçiçek, İ.H. Ulukartal, Şükrü Çetintaş, Lütfü Çıkrıkçı, Tevfik Hakyemez, Ali Rıza Akıncı, Ali Altıntaş.²²⁵

Partilerin belediye meclisi aday listesi belirlenirken CHP'nin son Kurultayında seçilen yeni genel sekreteri Kasım Gülek, Batı Anadolu gezisine başlamış ve 12 Ağustos günü İzmir'e gelmiştir. İzmir il idare kurulu tarafından karşılanan Gülek, 13 Ağustos'ta Çeşme ve Alaçatı'ya giderek parti teşkilatlarını ziyaret etmiş, 14 Ağustos günü saat 19'da Halkevi'nde düzenlediği bir toplantı ile parti işleri hakkında bilgilendirme yapmış,²²⁶ toplantıyı takiben İkiçeşmelik ve Tepecik bucaklarını ziyarette bulunmuştur.²²⁷

²²⁴ "Şehir Meclisi D.P Namzetleri", **Yeni Asır**, 11 Ağustos 1950

²²⁵ "Belediye Seçimleri", **Anadolu**, 12 Ağustos 1950; "Belediye Meclisi Aday Listesi", **Yeni Asır**, 12 Ağustos 1950; "İzmir Merkez İlçe Seçim Kurulu Başkanlığından", **Anadolu**, 17 Ağustos 1950

²²⁶ "Kasım Gülek İzmir'de", **Anadolu**, 13 Ağustos 1950

²²⁷ "Kasım Gülek", **Anadolu**, 14 Ağustos 1950

Gülek'in ziyaretinden sonra seçim için propaganda faaliyetleri devam etmiş, basında CHP adaylarının tercih edilmesi için dikkat çekici ifadelerin kullanıldığı görülmüştür: “İzmirlielerin selim akıllarına hitap ediyoruz, Cumhuriyet Halk Partisi, size yeni kuvvetli bir belediye kadrosu sunuyor”, “İzmirlier şehri ve demokrasiyi düşünün!”, “İzmirli hemşeri demagojiye kapılma!”, “Liyakat ve tecrübe sahiplerini seçmeliyiz”, “İzmirlier, biliniz ki: Bütün vatanın olduğu gibi, İzmir şehrinin de Ümidi C.H.Partisindedir.”²²⁸

Kullanılan ifadeler ile CHP'nin seçimlerde tercih sebebi olmasına dikkat çekilirken, CHP il teşkilatından İzmirli vatandaşlara iletilen seçim beyanati şu cümlelerden oluşuyordu:

“Sayın İzmirlier,

Demokrasinin ve hürriyetin boğazını sıkınlara 3 Eylül'de oy vermeyiniz!

14 Mayıs'ta iş başına gelen D.P çeşit çeşit baskı ve tehdit usulleri tatbik etmeğe başladı. Memurlar kitle halinde yerlerinden oynatılıyor. İşlerinden çıkarılıyorlar. Gazetelerde tenkit yazısı yazanlar, halk karşısında açıkça tenkit yapanlar tazyik ediliyorlar. Bir vatan kurtarmış, İnkılâpçı Türk milletini yetiştirmiş, Türkiye'yi ve Türk milletini yükseltip kuvvetlendirmiş C.H.P.'lileri, bugünün iktidarını tenkit ettiklerinden dolayı komünistlerle bir hizada tutacak kadar ileri gidiyorlar. Bu suretle memleketin yegâne kuvvetli murakabe partisi korkutulmak, saf dışı edilmek, meydanda serbestçe at oynatılmak isteniyor. C.H.P. sözcülerini ve yazıcılarını mahkemelere sevk etmek üzere hazırlıklar yapılıyor. Memlekette çok partili demokrasi hayatını kurmak için iktidardan çekilmeyi göze alan C.H.P.'nin Türk milleti hesabına serbestçe murakabe yapmasına bile meydan vermek istemiyorlar. Vadettikleri ileri demokrasi, geniş hürriyet bu mudur? C.H.P.'nin can çekiştiğini, belediye seçimlerinde yere serildikten sonra büsbütün canının çıkacağını açıkça söylemeye cesaret etmeleri, sizlere ilerisi için getirecekleri diktatoryanın mahiyeti hakkında şimdiden kâfi bir fikir vermiyor mu? Uyanık olunuz!”²²⁹

CHP'nin İzmirliere ilettiği seçim beyannamesinin 3 Eylül tarihli seçimler üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. İzmir belediye seçiminin tasnifi sonrası

²²⁸ “Belediye Meclisi Seçimine Girerken”, **Anadolu**, 26 Ağustos 1950; “Belediye Meclisi Seçimine Girerken”, **Anadolu**, 27 Ağustos 1950; “Belediye Meclisi Seçimine Bir Hafta Kaldı”, **Anadolu**, 28 Ağustos 1950; “Belediye Meclisi Seçiminde Uyanık Davranmalıyız”, **Anadolu**, 29 Ağustos 1950; “İzmirlier Biliniz ki ”, **Anadolu**, 30 Ağustos 1950

²²⁹ “C.H.P. nin Beyannamesi”, **Anadolu**, 30 Ağustos 1950

Karşıyaka hariç İzmir ilçe merkezinde Demokrat Parti listesi üzerinde toplanan oylar büyük çoğunluğu teşkil etmiştir. Listede en çok oyu kazanan 31 aday İzmir belediye meclis üyeliğine seçilmiş, daha az rey alan 34 aday da yedek üye olmuşlardır. Asil üyelere en fazla reyi Fikret Pakker (27704), asil üyelikte en az reyi ise 27379 oyla Mitat Şenyüzlü almıştır. Belediye meclisini teşkil etmiş olan üyeler oy sırasıyla şunlardır: Fikret Pakker, Enver Başar, Dr. Salahattin Akçiçek, Dr. Hüsamettin Petek, Bedri Akgerman, Hürrem Kubat, Hakkı Saya, Faik Özkılıç, Mustafa Kalfa, Enver Bakioğlu, Şükrü Çetintaş, Abdullah Ördere, Kemal Tonay, Cemil Tugaltay, Fahri Soydiñ, Reha Erkızan, Ali Rıza Benli, Galip Son, Mustafa Haydar Nazlı, Adnan Düvenci, Halim Alanyalı, Tevfik Hakyemez, İrfan Sarıgüllü, Hulusi Ertürk, Mehmet Doruk, Halis Gerişlioğlu, Mehmet Balkan, Süleyman Çavaş, Mehmet Özyağcı, Osman Nuri Sinangil, Ali Rıza Akıncı, Ali Altıntaş, Ahmet Par, Mitat Şenyüzlü.²³⁰

DP adaylarının teşkil ettiği belediye meclis üyeleri belediye reisini seçmek için hazırlıklarına başlamış, DP il idare kurulu başkanı Rauf Onursal ile ikinci başkan Pertev Arat, Yahya Kerim, Osman Kibar ve 12 asil üyenin yedekte kalması ise şaşkınlık yaratmıştı.²³¹ Neticesinin kesinleşmesinin ardından, DP belediye meclis üyeleri 10 Eylül günü saat 11’de parti merkezinde toplanarak, belediye reisini ve daimi encümen azalarını tespit etmişlerdir. Otuz dokuz üyeden yirmisi, yedek üyelere DP il başkanı Rauf Onursal lehinde oylarını kullanmış ve yeni belediye reisliğine DP il idare kurulu başkanı Rauf Onursal, daimi encümen üyeliğine de yine yirmişer oyla, avukat Cevat Özkan, avukat Faruk Tunca ve Hüseyin Özyağcı seçilmişlerdir.²³²

E. 15 Ekim 1950 İl Genel Meclisi Seçimleri

3 Eylül 1950 belediye meclisi seçiminin ardından, seçim sonuçlarını tenkit etme fırsatı bulamayan il örgütü yaklaşan il genel meclisi seçimleri için adaylarını tespit çalışmalarına 13 Eylül’de başlamış, il idare heyeti başkanlığından, il meclisi adaylık başvuruları için izlenecek yol hakkında basın aracılığıyla bilgilendirme yapılmıştır.²³³

İl genel meclisi üyeliği seçimi için 17 Eylül 1950 tarihinde yapılan yoklama neticesinde CHP il teşkilatı 24 asil ve 24 yedek üye tespit etmiştir (Tablo 11).²³⁴

²³⁰ “İzmir Belediye Meclisinin Yeni Üyeleri Belli Oldu”, **Yeni Asır**, 7 Eylül 1950

²³¹ “D.P Belediye Meclisi”, **Anadolu**, 7 Eylül 1950

²³² “Yeni İzmir Belediye Reisi Dün Belli Oldu”, **Yeni Asır**, 11 Eylül 1950

²³³ “İl Genel Meclisi Adaylığı”, **Anadolu**, 13 Eylül 1950

²³⁴ BCA, **CHP Ktlg.**, 490.01/165.657.2, s.33.

Tablo 11- İl Genel Meclisi Aday Listesine Seçilenler üyeler ve meslekleri²³⁵

Adı Ve Soyadı	Mesleği
1- Asım Konuk	Zahire Komisyoncusu
2- Baha Pündük	Muhasip
3- Fevzi Akarçay	Emekli General
4- Hasan İkbal	Kazmi Tüccarı
5- Haydar Aryal	Tütün Eksperi
6- Hulusi Selek	Avukat
7- Kerim Beşerler	CHP İl Başkanı
8- Muammer Eriş	Avukat
9- Muammer Eğriboz	Deri Tüccarı
10- Melih Pekel	Yüksek Mimar
11- Mustafa Çetinkaya	Çiftçi
12- Muzaffer Özgen	Tüccar
13- Nazif Çağatay	Avukat CHP Divan Üyesi
14- Niyazi Mesta	Yüksek Mühendis
15- Nuri Karagözoğlu	Tütün Tüccarı
16- Orhan Rahmi Gökçe	Gazeteci Muharrir
17- Ömer Özkahraman	Tuhafiyeci
18- Reşit Soyer	Eczahane Sahibi
19- Remzi Güngör	Tüccar
20- Recep Özgen	Kahveciler Cemiyeti Başkanı
21- Seyfi Özgizler	CHP Eşrefpaşa Bucak Başkanı
22- Süleyman Baştañcı	Çiftçi
23- Şehime Yunus	İzmir Eski Milletvekili
24- Ziya Şahan	Emekli Albay

Üyelerin tespitinin ardından yürütölen propaganda faaliyetleri, daha önce yapılan iki seçim öncesindeki uygulamalarla paralellik göstermiştir. Katılımın kimi yerlerde % 24'lere düştüğü seçim sonucunda 17 ilçeden sadece 6'sında CHP kazanan parti olabilmıştır (Tablo 12).

²³⁵ BCA, **CHP Kdtg.**, 490.01/165.657.2, s.34.

Tablo 12- 15 Ekim 1950 İl Genel Meclisi Seçimi Neticeleri²³⁶

İL GENEL MECLİSİ SEÇİM SONUÇLARI						
İlçe	Nüfusu	Kayıtlı Seçmen	Seçime Katılan	Üye Sayısı	İştirak Nispeti	Kazanan Parti
Bergama*	66073	23456	11842	3	% 52	DP
Dikili	12587	6712	2855	1	% 42	CHP
Kınık	33217	15767	8496	2	% 53	DP
Tire	50000	24041	11066	4	% 46	DP
Karaburun	6843	4142	2292	1	% 55	DP
Çeşme	12331	5945	4267	1	% 71	CHP
Bayındır	30921	16746	7393	3	% 44	DP
Torbalı	22670	13068	8573	2	% 65	CHP
Urla	18415	9100	5704	1	% 62	DP
Kiraz	19356	9771	5254	1	% 53	CHP
Seferihisar	9436	4568	2526	1	% 55	CHP
Foça	10278	4560	2307	1	% 50	DP
Menemen	36472	18801	6373	3	% 33	DP
Merkez	2557784	147500	35497	13	% 24	DP
Ödemiş	82412	45705	21935	5	% 47	CHP
Kuşadası	17706	9575	4240	1	% 44	DP
Kemalpaşa	26500	14467	9501	2	% 65	DP
* Kınık ilçesi ile birlikte hesaplanmıştır						

Seçim sonuçları tablosu (Tablo 12) incelendiğinde seçimlere iştirak oranının çok düşük olduğu görülmektedir. 13 üye ile en fazla üyeye sahip merkez ilçede, seçimlere katılım oranının % 24'te kalması, İzmir halkının demokratik yasalar çerçevesinde yapılan seçimlere rağbet etmediğini göstermiştir. CHP İzmir il teşkilatı, bu düşük iştirak oranı içerisinde en fazla desteği Ödemiş ilçesinde bulmuştur. Neticede seçimlerin, CHP il teşkilatı için ümit edilen temsiliyet hakkının çok altında bir destek ile sonuçlandığı ve bu sonucun il teşkilatı için bir uyarı mahiyetinde olduğu görülmektedir.

F. Yerel Seçimler Sonrası İl Teşkilatında Yaşanan Gelişmeler

CHP'nin 6, DP'nin 11 ilçede önde tamamladığı il genel meclisi seçimleri neticesinde, CHP il teşkilatında köklü değişikliklerin yapılacağı bir dönemin kapıları

²³⁶ BCA, CHP Ktlg, 490.01/165.657.2, s.2-30.

açılıyor, yürütülen siyasi faaliyetlerin bazı ilçeler dışında başarısızlıkla sonuçlanması, il teşkilatının örgütlenme sisteminin zorunlu olarak değişime uğramasını gerekli kılıyordu.

Yerel seçimler sonucunda CHP il teşkilatının yürüttüğü siyasi faaliyetler hakkında İzmir basınında derinlemesine bilgi verilmezken, seçim sonuçlarının teşkilat üzerindeki etkilerine ve yürütülen faaliyetlere dair bilgilere, genel merkez ile sürdürülen yazışmalardan ulaşılmaktadır. Son yerel seçimin neticelerinin alındığı gün de dâhil olmak üzere olağan faaliyetlerini sürdürmeye devam eden il teşkilatı, 15 Ekim tarihinde başlayan ocak ve bucak kongrelerinin Aralık ayının başında sonlanmasını planlamıştır. Toplanacak kongrelerin tüzük hükümlerine göre yapılması kararlaştırılmış, 27 Ocak 1951 tarihinde toplanması karara bağlanan il kongresi öncesi yapılacak ilçe kongrelerinin listesi 20 Ekim’de genel merkeze bildirilmiştir (Tablo 13).²³⁷

Tablo 13- İlçe Kongre Tarihleri²³⁸

İlçe	Tarih	Saat
Kemalpaşa	2 Aralık 1950 Cumartesi	14
Kuşadası	3 Aralık 1950 Pazar	13
Çeşme	9 Aralık 1950 Cumartesi	10
Seferihisar	9 Aralık 1950 Cumartesi	19
Foça	10 Aralık 1950 Pazar	10
Menemen	10 Aralık 1950 Pazar	18
Torbali	14 Aralık 1950 Perşembe	17
Urla	16 Aralık 1950 Cumartesi	14
Tire	17 Aralık 1950 Pazar	10
Bayındır	17 Aralık 1950 Pazar	16
Karaburun	18 Aralık 1950 Pazartesi	11
Dikili	23 Aralık 1950 Cumartesi	13
Bergama	23 Aralık 1950 Cumartesi	19
Kınık	24 Aralık 1950 Pazar	10
Kiraz	6 Ocak 1951 Cumartesi	15
Ödemiş	7 Ocak 1951 Pazar	10
İzmir (Merkez ilçe)	7 Ocak 1951 Pazar	10

²³⁷ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.660.1, s.10.

²³⁸ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.660.1, s.11.

1. İl Teşkilatlanmasında Beş Yeni İlçe Teşkilatının Kurulması

İl teşkilatının genel merkeze iletildiği ocak, bucak ve ilçe kongre tarihleri ilerleyen süreçte yaşanan olaylar sebebi ile gecikiyor, il teşkilatında önemli değişikliklerin ilk adımı merkez ilçe teşkilatlanmasında gerçekleşiyordu. Yerel seçimlerde alınan başarısızlıkların sebeplerini de içeren, merkez ilçeye ilgili değişikliğe dair genel merkeze gönderilen belgede şu görüşler yer alıyordu:

“İzmirde tek ilçe yerine müteaddit ilçeler kurulmasına idare kurulumuzun 2.11.950 tarihli toplantısında mevcudun ittifakiyle karar verilmiş ve bu kararın mucip sebepleri aşağıda arzedilmiştir.

A) Son nüfus sayımına göre İzmir merkez ilçesinin nüfusu iki yüz otuz binin üstüne çıkmıştır. Geniş bir işçi kitlesiyle birlikte bellibaşlı bir ticaret âlemini ve birçok köyleri içine alan merkez ilçede yüz otuzu mütecaviz ocağımız vardır. Dokuz kişiden mürekkep olan ilçe İdare Kurulu, bir ucu Manisa ili hududunda diğeri Adalar Denizi'nin sahilinde ve Seferihisar ilçesinin köyleri yanında olmak üzere gayet geniş bir sahaya yayılmış olan parti teşkilatıyla bütün arzu ve gayretlerine rağmen maddi imkânsızlıklar sebebiyle meşgul olamamaktadır. İçinde bulunduğumuz muhalefet şartlarında ocak ocak değil fert fert herkesle meşgul olmanın zaruretini izahtan müstağni addetmekteyiz.

B) Merkez ilçesinin yüz on bini şehirde, mütebaki kırk bini de ilçeye bağlı köylerde olmak üzere yüz elli bin seçmeni vardır. Yeni seçim kanununun partilere tahmil ettiği vazifeler meydandadır. Netekim son seçimlerde sandık kurullarına müşahit ve üye bulmakta uğradığımız büyük müşkilatı düşünürsek, tek ilçenin kifayetsizliği bahsinde daha fazla misal aramaya lüzum kalmayacağı kanaatindeyiz.

C) Her insan topluluğunda olduğu gibi siyasi cemiyetlerde de ana akidelerde iştirak halinde bulunmalarına rağmen teferrüata müteallik hususlarda fikir ayrılığı yüzünden bağdaşamayan taraflar bulunmaktadır. Bilhassa münevveri bol olan İzmir merkez ilçesinde bu durum senelerden beri çeşitli suretlerle kendisini göstermiştir. İlçe tek olduğuna göre kongrede ekseriyeti temin edememek suretiyle ekalliyette kalanlar küskün bir tavır alarak, çok fayda getireceğinden şüphe etmediğimiz hizmetlerini muvakkat bir zaman için de olsa esirgemektedirler. Müteaddit ilçeler bu çeşit rekabetlerin şiddetini asgari hadde indirecek ve daha çok münevver arkadaştan daha müsmir hizmetler sağlamak imkânını bahşedecektir.

D) İzmir'deki Demokrat Parti ve Millet Partisi teşkilatları faaliyete tek ilçe ile başlamış olmalarına rağmen kısa bir zaman sonra taaddüt yoluna gitmişlerdir. Bugün D.P.'nin merkez ilçede dört adet, M.P.'nin ise beş adet ilçe teşkili vardır.

E) Bugünkü teşkilatımız bir dış mücadele mevzu bahis olmayan eski devirde o günün şartlarına göre ayarlanmış bir düzene sahiptir. Yeni seçim kanunu ve diğer karşı partilerin kuruluşları muvacehesinde teşkilatımızın yeni baştan tertiplenmesi ve günümüzün icaplarına göre ayarlanması büyük bir zarurettir. Bu bakımdan yalnızca itibari ilçelerin teşkili ile iktifa etmek yarım bir tedbir olacaktır. Buna muvazi olarak teşkil edilecek itibari ilçe idare kurullarına çevrelerinde bulunan ocak ve bucakları coğrafi duruma, nüfus kesafeti ve seçmen adedine, mahallin içtimai hususiyetine ve nihayet mali icaplara göre baştan aşağı gözden geçirmek, lüzumsuz ocakları kaldırıp icabederse itibari bucaklar ve ocaklar kurmak yetkisini de tanımak icabeder. Ancak bu suretledir ki İzmir merkez teşkilatı muhalefet hayatının gerektirdiği canlılık ve harekete kavuşur.

İdare kurulumuz, E fıkrasında saydığımız hususları nazarı itibara alarak İzmir merkez ilçesinin lağviyle Eşrefpaşa, Tilkilik, Konak, Alsancak ve Karşıyaka olmak üzere beş itibari ilçenin kurulmasında büyük fayda mülahaza etmektedir.

İlçelerin çevresine dâhil olacak ocak ve bucaklar bu kurullar teşekkül ettikten sonra bunlara dâhil olacak arkadaşların da iştirakiyle kararlaştırılabilir. Tüzük gereğince işlem yapılmasına müsaade buyrulmasını arz ederim.”²³⁹

İl başkanı Kerim Beşerler imzası ile genel merkeze sunulan bu belge, merkez ilçenin kapsadığı alan ve insan sayısına ulaşımda yaşanan zorlukları betimlerken, kaybedilen üç yerel seçimin başarısızlık sebepleri için geçerli olan bazı ayrıntıları da yansıtmaktaydı. Genel merkeze iletilen bu değişiklik talebi, genel merkez tarafından olumlu karşılanmış, fakat genel merkez kurulacak yeni ilçe teşkilatlarında, muhitlerinde sevilen, sayılan parti hizmetinde ciddiyetle çalışacak ve enerjik arkadaşlardan oluşan birer geçici idare kurulu teşkil edilmesini ve merkez ilçe dâhilindeki mevcut ocak ve bucakların durumlarının gözden geçirilmesini istemiştir.²⁴⁰ Bu istek karşısında İzmir il idare kurulu 45 kişilik yönetim kadrosundan oluşan beş yeni ilçenin kurulduğunu merkeze bildirmiştir.²⁴¹ Dağıtılan merkez ilçe yerine kurulan 5 yeni ilçeden Konak

²³⁹ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.30-31.

²⁴⁰ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.28.

²⁴¹ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.26-27.

ilçesinde; 7 Bucak, 51 Ocak ve 34093 seçmen, Tilkilik ilçesinde; 3 Bucak, 19 Ocak ve 28658 seçmen, Eşrefpaşa ilçesinde; 6 Bucak, 19 Ocak ve 32140 seçmen, Alsancak ilçesinde; 3 Bucak, 12 Ocak ve 34853 seçmen, Karşıyaka ilçesinde ise 2 Bucak, 11 Ocak ve 18797 seçmen bulunmaktaydı.²⁴² Daha fazla kişiyle temas edilebilmesi ve iş bölümünün daha sağlıklı işleyebilmesi için yapılan bu değişiklik, il teşkilatında yaşanan çalkantıyı durdurmazken, teşkilat içerisinde DP lehine faaliyet gösteren partililerin bulunduğu ve buna yönelik önlemlerin alınması gerektiğine dair genel merkezle yazışmalar yapıldığı görülmektedir.²⁴³

2. Geçici İl ve İlçe İdare Heyetinin Kurulması

Kurulan beş yeni ilçe ile birlikte teşkilatlanmanın il bazındaki sıkıntılarını gidermeye çalışan il idare kurulu, seçimler neticesinde ortaya çıkan siyasi durumu bir toplantı ile değerlendirmiş ve genel merkeze bir bilgilendirme yapmıştır. Bilgilendirmede 14 Mayıs 1950 seçimlerinden beri yönetimde olan idare kurulunun, 3 yerel seçim sonrası il teşkilatının durumunu kontrol ederek, merkez ilçeyi dağıtıp 45 kişilik enerjik bir yönetim kadrosundan oluşan 5 yeni ilçeyi faaliyete geçirdiği, İzmir’de bulunan Menemen ve Bayındır ilçelerinin idare kurullarının yenileştirilerek faal elemanların işbaşına getirildiği vurgulanmış ve İzmir il idare kurulunun istifasının sebeplerini içeren şu cümleler il başkanı imzası ile merkeze iletilmiştir:

“1- İyi olacağına inandığımız için yeni kurulan heyetlere eski heyetlerde bulunan bazı arkadaşlar ithal edilmemiştir. Gerek eski heyetleri seçen kongrelerin üyelerine ve gerekse bahis konusu arkadaşlara karşı vicdanen müsterih olmak için; onlara reva gördüğümüz hareketi bizzat nefislerimize de tatbik etmek lazımdır.

2 - Çoğumuz üç sene, bazımız daha da uzun zamandan beri il idare kurulunda şerefli hizmetimizi ifa eylemekteyiz. Beş seçim geçirdik her idare kurulu için mukadder olan yıpranma halini bizim heyetimiz için de vaki addetmek tabii karşılanmalıdır.

3- Kongrelerde iş başında bulunan idare kurulu bizatihi o yeri işgal etmesi yüzünden bir seçim şansına maliktir. Birçoğunu idare kurulumuzun tayin yolu ile iş başına getirdiği ilçe idare kurullarından il kongresine gelecek olan delegeleri, herhangi bir manevi telkin altında bırakmamak da lazımdır.

²⁴² BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.73–77; C.H.P. İzmir Konak İlçesi Geçici İdare Kurulu Çalışma Raporu, İzmir 1951, s.5; CHP İzmir Eşrefpaşa İlçesi Müteşebbis İdare Kurulu Çalışma Raporu, İzmir 1951, s.3.

²⁴³ İl idare kurulu başkanı Kerim Beşerler imzasıyla genel merkeze gönderilen yazı için bkz. Ek–1.

4 - Kaldı ki İstanbul, Ankara, İzmit ve Manisa başta olmak üzere birçok illerimizdeki il idare kurulları yerlerini geçici heyetlere terk etmişlerdir.

Başlıca bu dört noktayı tespit eden idare kurulumuz çekilmeyi ve yerine bir geçici, idare kurulunun ikamesi için Genel Sekreterliğinize başvurmayı ittifakla kararlaştırmıştır. Çok şerefli partimizin hizmetinde ve sıkıntılı zamanlarında geceli gündüzlü çalışmış olan kurulumuz üyeleri idare kurulundan çekilmeleri kararına rağmen aynı şerefli hizmet yolunda idealist birer uzuv olarak haricen de çalışma kararında bulduklarını arz ederim."²⁴⁴

Genel Sekreterlik, İzmir il idare kurulu tarafından ulaştırılan yazıdaki görevi bırakma kararını kabul etmiş, istifa eden il idare heyetinin kurulacak geçici il idare heyetinin tespiti süresinde yardım ve desteklerinin sürmesini istemiştir.²⁴⁵ Alınan istifa kararının altında yatan sebeplerden en önemlisi, hiç kuşku yok ki mahalli seçimler neticesiyle meydana çıkan başarısızlıktı. 14 Mayıs 1950 sonrası Divan üyeliğine seçilerek il başkanlığını devreden Nazif Çağatay gibi Kerim Beşerler de seçim neticelerinden 2 ay sonra, görevi yürütecek yeni bir idare kurulunun faaliyete geçmesi temennisi ile görevden ayrılmak istediğini belirtmişti. 15 ve 16 Ocak 1951 tarihinde yaşanan görev bırakma isteğinin basına yansması ise gelişmelerden 2 ay sonra olabilmıştır.²⁴⁶ İl teşkilatının istifa ile yeniden yapılanmaya gittiği süreçte, il idare kurulu üyesi olan Orhan Rahmi Gökçe'nin Anadolu Gazetesi'ndeki makalelerinden ötürü mahkûmiyet aldığı ve İzmir bölge müfettişinin Gökçe ile ilgili CHP Genel Merkezinden bazı taleplerde bulunduğu görülmektedir.²⁴⁷

Geçici il idare heyetini tespit için İzmir'e gelen CHP genel idare kurulu üyeleri Cavit Oral ve İsmail Rüştü Aksal, partililerle yaptıkları uzun görüşmelerden sonra geçici il idare kurulu üyelerini ve görevlerini tespit etmişlerdir. Tespit edilen üye listesi genel merkez tarafından 16 Mayıs 1951 tarihinde onaylanmış, Şevket Adalan'ın başkanlığa, Fevzi Akarçay'ın ikinci başkanlığa, Reşat Leblebicioğlu'nun muhasip üyeliğe, Necdet Öklem'in kâtip üyeliğe, Kerim Beşerler, Orhan Rahmi Gökçe, Akif Kınay, Hulusi Selek, İbrahim Bulanalp, Hüseyin Kavalalı ve Şerif Remzi Reyent'in ise

²⁴⁴ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.23.

²⁴⁵ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.24.

²⁴⁶ "C.H.P. İl İdare Kurulu İnfisah Etti", **Yeni Asır**, 19 Nisan 1951

²⁴⁷ CHP il idare kurulu üyesi Orhan Rahmi Gökçe aleyhine açılan dava ile ilgili izmir bölge müfettişi Muzaffer Akalın'ın genel merkezden talebi ve Genel Sekreter Kasım Gülek'in Orhan Rahmi Gökçe'ye yazısı için bkz. Ek-4

üyeliklere getirildiği geçici il idare kurulu görevine başlamıştır.²⁴⁸ Reşat Leblebicioğlu'nun başkanlığındaki eski listeden sadece iki ismin yer değiştirdiği geçici il idare kurulu listesinde köklü bir değişime imza atılmamış, eski 7, yeni 2 üyenin iştiraki ile şekillenen geçici il idare kurulu, il kongresine dek sürecek yönetim için, görev değişikliğinden öteye gidememiştir.

3. 23 Haziran 1951 İl Kongresi

Geçici il idare kurulunun göreve geldiği 16 Mayıs tarihinden sonra il kongresinin toplanması için hazırlıklara başlanmış, 23 Haziran'da yapılacak kongreye parti genel sekreteri Kasım Gülek, Genel İdare Kurulu üyelerinden Cavit Oral ve Kemal Satır ile eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın da katılacağı haberleri basında yer edinmiştir.²⁴⁹ 23 Haziran günü saat 14'te İzmir Halkevi salonunda toplanan CHP İzmir il kongresinde, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, davetli olarak DP il başkanı Pertev Arat ile MP il başkanı Rasim Aktoğu ve ayrıca kalabalık bir halk partili kitlesi hazır bulunmuştur. Yoklama sonrası yapılan riyaset divanı seçiminde başkanlığa Münir Birsnel, ikinci başkanlığa Mehmet Gülcüoğlu, kâtipliklere Tarık Halulu ve Necip Mirkelamoğlu getirilmiştir.²⁵⁰

İl başkanı Şevket Adalan, riyaset divanının seçiminin ardından geçici il idare kurulu raporunu okumuştur. Raporun giriş bölümünde çok partili hayata geçiş sürecinde yaşanan gelişmelerin kısa bir özeti verilirken, ilerleyen bölümlerde İzmir ili içinde partinin yürüttüğü faaliyetler hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Kongre tarihlerinde yaşanan değişim, beş yeni ilçenin teşkili, bazı ilçe idare kurullarında yapılan değişikliklerden bahsedildikten sonra milletvekili ve mahalli seçimlerin sonuçları üzerinde birer değerlendirme yapılmış, değerlendirmede seçimlerin kaybedilmesinin sebepleri üzerinde durulmazken partililerin seçimler esnasındaki gayretli çalışmalarına değinilmiştir. İzmir'de gerçekleşen seçimlerin kısa değerlendirmesinden sonra, muhalefet görevi yürütülürken yaşanan zorluklar ile iktidar partisinin uygulamaları hakkında eleştirilerde bulunulmuştur.²⁵¹ Raporun okunmasının ardından genel sekreter Kasım Gülek konuşma yaparak CHP ile DP arasında cereyan eden gelişmeler hakkında görüşlerini belirtmiştir. Gülek'in konuşmasının ardından rapor ile ilgili tenkitlere

²⁴⁸ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/166.661.1, s.8-9.

²⁴⁹ "C.H.P. İzmir il Kongresi Cumartesi Günü Toplanıyor", **Anadolu**, 22 Haziran 1951

²⁵⁰ "İktidar ve Muhalefette Daima Bir C.H.P. Mevcut Olacaktır", **Anadolu**, 24 Haziran 1951; "CHP. İzmir İl Kongresi Dün Başladı", **Yeni Asır**, 24 Haziran 1951

²⁵¹ **C.H.P İzmir İl Geçici İdare Kurulu...** s.5-28.

geçilmiş, rapor hakkında ilk sözü Ali Özkanat almış, raporda parti faaliyeti adına bir şey olmadığını, daima her yerde görülen siyasi edebiyattan ibaret bulunduğunu söylemiştir. Muammer Eriş, idare heyeti raporunun kifayetsiz olduğunu, CHP'nin İzmir'de propagandasını yapacak bir gazeteye ihtiyacı bulunduğunu anlatmıştır. Tayyar Alyanak, şahsiyat yaptığı için başkan tarafından sık sık kesilen bir konuşma yapmış, CHP'nin iktidarı kaybetme sebeplerinin, ekmek karnesi ihdası, varlık vergisi ve Mareşal Çakmağın cenazesinde resmi merasimin düzensiz yapılması olduğunu iddia etmiştir. Abdullah Demir, ara seçimlerin geri bırakılmasını istemiş, Arif Ertunga, idare heyetini canlı bir şekilde çalışmadığı için tenkit etmiştir. Ahmet Limoncuoğlu, Kemalpaşa ilçesinde DP'nin yaptığı baskılardan bahsederken, Tarık Halulu İzmir'deki basın propaganda bakımından kifayetsiz olduğunu ifade etmiştir. Seyfi Özgizler ise bu tenkitler karşısında 27 senede insanın nikâhlı karısından bile bıkabileceğini, buna rağmen 3,5 milyon rey topladıklarını dile getirmiş, Şükrü Aktümür, İzmir'deki işsizlikten şikâyet etmiştir.²⁵² Sonraki güne devreden il kongresinde yeni güne ise eski Başbakan Günaltay'ın partililere verdiği nutuk ile başlamıştır. Günaltay'ın nutkundan yola çıkılarak, 1950 yılında bakanların çıkarma yaptığı il kongresi ile bir yıl sonra yapılan il kongresinde ortak bir noktanın bulunduğu söylemek gerekir. Kongrede dile getirilen konular il teşkilatının uygulamalarının değerlendirilmesi niteliğinde olması gerekirken, atılan nutuklar ülke gündemine dair parti çekişmelerini içermekteydi. Biri milletvekili, diğerleri mahalli olmak üzere kaybedilen 4 seçimi yürüten il teşkilatına yönelik tenkitler azınlıkta kalırken, kongrenin büyük kısmı iktidar ve muhalefet arasındaki genel söylemlere ayrılmıştır.

Şemsettin Günaltay'ın beyanatından sonra partililerin dileklerine geçilmiş, dileklerin iletilmesinin ardından yapılan oylama sonucu yeni idare heyeti tespit edilmiştir. Yeni il idare kurulu; Şevket Adalan, Şerif Remzi Reyent, Hulusi Selek, Fevzi Akarçay, Kerim Beşerler, Orhan Rahmi Gökçe, Necdet Öklem, Akif Kınay, Reşat Leblebicioğlu, İbrahim Bulanalp ve Ziya Şahan seçilirken, Kurultaya gidecek delegeler ise Münir Birsell, Seyfi Özgizler, Necip Mirkelamoğlu, Tarık Halulu, Mehmet Gülcüoğlu, Orhan Rahmi Gökçe, Necdet Öklem, Hulusi Selek, Reşat Leblebicioğlu, Ali Denizel, Sait Odyak, Akif Kınay, İbrahim Bulanalp, Fevzi Akarçay, Muammer Eriş, Namık Şemsiyeli, Arif Ertunga, Fethi Uyguner, Hasan Adanur, Ahmet Limoncuoğlu,

²⁵² "C.H.P. İzmir İl Kongresi Dün Başladı", **Yeni Asır**, 24 Haziran 1951

Adil Baltalı, Reşit Soyer, Ziya Şahan, Nazif Çağatay, Tahir Müstecaplıgolu isimlerinden oluşmuştur.²⁵³

İl kongresinin tamamlanmasından bir gün sonra ise il idare kurulu üyeleri Alsancak'taki parti merkezinde toplanarak vazife taksiminde bulunmuş, CHP il başkanlığına Şevket Adalan, ikinci başkanlığa emekli General Fevzi Akarçay, muhasipliğe Reşat Leblebicioğlu, sekreterliğe de Necdet Öklem seçilmişlerdir.²⁵⁴ Kongre sonrası göreve gelen il idare kurulu üye listesine bakıldığında, Hüseyin Kavalalı yerine Ziya Şahan'ın yeni idare kuruluna katıldığı, geçici il idare kurulu üyelerinden bir isim dışında heyetin aynı kadrodan oluştuğu görülmektedir. Bir bakıma il kongresinde, milletvekilleri genel seçimleri de dâhil, başarısızlıkla sonuçlanan dört seçimde görevde bulunan idari kadro, partililer tarafından güvenoyu desteğiyle tekrar göreve getirilmiştir.

G. 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimi

1. Halkevleri ve Halk Odalarının Kapatılması isteğine İl Örgütünün Tepkisi: Ara Seçimlere Girilmemesi Talebi

Yeni il idare kurulunun teşkilinden sonra il teşkilatı, siyasi sahadaki ilk mücadelesini, 16 Eylül tarihli milletvekili ara seçimlerinde yapacaktı. İstifa, ölüm ya da başka nedenlerle milletvekilliklerinin boşalması halinde, boşalan yerlere yeni üyelerin seçilmesi için²⁵⁵ yapılan ara seçimlerde, ülke genelinde toplam 20 milletvekili, İzmir'den ise 1 milletvekili seçilecekti.

CHP il teşkilatı seçilecek 1 milletvekili için aday yoklaması hazırlıklarına başlarken, genel idare kurulunun 11 Temmuz 1951 tarihli kararı ile İzmir il idare kuruluna ilettiği belgede, yapılacak ara seçimlere hazırlık safhasında uyulması gereken kurallar hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Genel merkez, ara seçimler için il ve ilçelerde yoklamanın 5 Ağustos 1951 tarihinde tamamlanmasını, yapılacak yoklamanın, parti tarafından yayınlanan seçim genelgesi ve milletvekilliği aday yönetmeliği çerçevesinde şekillenmesini istemiştir. Seçimi kazanmanın şartının partili ve tarafsız vatandaşlar tarafından sevilen, iyi tanınan bir adayın tespitinden ve tarafsız vatandaşların oylarının bu adaya yöneltilmesi ile gerçekleşeceğinin altı çizilirken, il merkezi ve ilçelerde yapılacak yoklamaları idare etmek üzere merkez temsilcisi olarak

²⁵³ “Cumhuriyet Halk Partisi İl Kongresi Tam Bir Başarı ve Ağırbaşlılıkla Dün Sona Erdi”, **Anadolu**, 25 Haziran 1951

²⁵⁴ “C.H.P İl İdare Kurulu Vazife Taksimi Yaptı”, **Anadolu**, 26 Haziran 1951

²⁵⁵ Tuncer, **Osmanlı'dan Günümüze...**, s.93.

atanan Cahit Zamangil'in yakın zamanda İzmir'e ulaşacağı ifade edilmiştir.²⁵⁶ Genel merkezden ulaşan istekler doğrultusunda ara seçimler öncesi siyasi faaliyetler hız kazanırken, DP İktidarının CHP'nin menkul ve gayrimenkul tüm malları ile Halkevlerine ait mallarının müsadere edilmesini öngören kanun tasarısının mecliste görüşülmeye başlamasına, CHP İzmir il teşkilatı tarafından, il merkezinde yapılan bir toplantı neticesinde siyasi hayatta önem arzeden bir tepki verilmiştir. Şevket Adalan'ın başkanlığında 27 Temmuz günü yapılan il idare kurulu toplantısı sonrası genel merkeze şu telgrafi çekilmiştir:

“Bugün olağanüstü bir toplantı yapan il kurulumuz, Halkevleri ile Halk Partisine ait mallar hakkında iktidar partisince verilen kararı inceledi. Bu karar partimizin son seçimlerle de beliren itibarının tevlit ettiği endişelerle tazelenen Cumhuriyet Halk Partisini tasfiye niyetinin açık bir tezahürüdür. Kanun hükümlerine uygun olarak iktisap edilen ve Anayasanın teminatı altında bulunan hakların ve hususiyle mülkiyet hakkının ihlali karşısında ara seçimlere girmemesi ve hatta partice Meclisten çekilmesini düşünmenin yerinde olacağı kanaatına vardı. Bu yeni şartlar içinde il başkanlarının iştirakiyle merkezde bir toplantı yapılmasında fayda mülhaza etmekteyiz. Saygılarımızla arzaderiz.”²⁵⁷

İl teşkilatının genel merkeze ilettiği bu istek sonrası, Karşıyaka'da yapılan toplantıda da aynı temennilerde bulunulmuş ve bu temennilere ek olarak, İzmir'de bir protesto mitinginin yapılması teklif edilmiştir.²⁵⁸ Nitekim CHP mallarının müsaderesine dair DP meclis grubunun aldığı karara karşı 31 Temmuz Salı günü saat 17.30'da Bahribaba Halkevi'nde büyük bir protesto toplantısı yapılmıştır. İlçelerden 50'ye yakın otobüsle katılımın sağlandığı toplantıyı il başkanı Şevket Adalan açmış sık sık alkışlarla kesilen bir konuşma yapmıştır. Toplantı sonunda bazı ilçe ve bucak başkanlarının imzalarıyla bir tahrir verilerek, daha önce il idare kurulunun genel merkeze ilettiği teklifle aynı kanıda olduğu vurgulanmıştır.²⁵⁹ CHP il teşkilatının tasarıya tepkileri sürerken, Halkevleri tasarısı komisyondan geçirilmiş, 8 Ağustos 1951 tarihinde, CHP'nin kontrolündeki malların büyük bir bölümüne el koyacak 5830 no.lu kanun

²⁵⁶ BCA, **CHP Ktlg**, 490.01/370.1559.1, s.4.

²⁵⁷ “C.H.P.nin Ara Seçimlere Girmemesi ve Meclisten Çekilmesi İsteniyor”, **Anadolu**, 26 Temmuz 1951

²⁵⁸ “Dün Karşıyaka'da Yapılan Toplantı”, **Anadolu**, 30 Temmuz 1951

²⁵⁹ “Gasp Kararı Dün Protesto Edildi”, **Anadolu**, 1 Ağustos 1951

kabul edilmiştir.²⁶⁰ Tasarının kanunlaşmasının ardından, İzmir il teşkilatının teklifine karşın genel merkezin tavrı ara seçimlere girilmesi yönünde olmuştur.

2. Milletvekili Adaylarının Tespiti: İl Başkanları Seçim Yarışında

Ara seçimlere girilmesi kararının kesinleşmesinin ardından CHP il yoklama kurulu, 5 Ağustos 1951 günü Cahit Zamangil'in başkanlığında parti il idare kurulu üyeleri, ilçelere gönderilen temsilciler ve ilçe başkanlarının katılımı ile toplanmıştır. Toplantı neticesinde İzmir il idare kurulu başkanı Şevket Adalan ara seçimlerde CHP İzmir milletvekili adayı olarak seçilmiştir.²⁶¹ Adalan'ın adaylığı hususunda, eski il başkanı ve CHP divan üyesi Nazif Çağatay, seçimlerin neticesine dair şansları eşit gördüğünü, seçimi DP adayının kazanması halinde bile oy farkının 14 Mayıs 1950 seçimleri kadar olmayacağını ifade etmiştir.²⁶²

CHP'nin İzmir adayı kesinleşirken DP İzmir teşkilatı da adayını tespit etmiş ve il başkanı Pertev Arat partinin İzmir milletvekili adayı olarak gösterilmiş ve ara seçimler, il başkanlarının mücadelesine sahne olmuştur. CHP il başkanı adaylık ile birlikte ilçe gezilerine başlamış, Tilkilik ilçesinin Namazgâh Ocağı'nda yapılan toplantıya birçok idari yönetici ile beraber katılmıştır. Yapılan toplantıda DP hükümetinin uygulamaları tenkit edilmiştir.²⁶³ İl teşkilatının diğer bir toplantısı ise 2 Eylül Pazar günü saat 17.30'da Eşrefpaşa Pazaryeri'nde yapılmıştır. Şevket Adalan'ın iktidarı tenkit ettiği konuşma sonrası, Nazif Çağatay ve Necip Mirkelamoğlu da konuşmalar yapmışlardır. Aynı gün CHP'li başka bir grup Buca Halkevi'nde, Buca köylerinden gelen vatandaşlara hitapta bulunmuşlardır.²⁶⁴

CHP'de seçim faaliyetleri sürerken, yerel basının seçimlere dair yaklaşımı netleşmiş, DP il idare kurulunun düzenlediği Tepecik ve Eşrefpaşa açık hava toplantılarının büyük ilgi ile karşılandığı haberi yayınlanırken, aynı haberde CHP İzmir il teşkilatının yaptığı toplantıların ise ilgisizlikle karşılandığı iddia edilmiştir.²⁶⁵ Aksi yönde destek yazılarını sürdüren Anadolu Gazetesi ise DP il teşkilatının seçimlere korku ile girdiğini ve seçimleri Halk Partisi tarafından kazanılacağını iddia etmiştir.²⁶⁶

²⁶⁰ **Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl Kronolojisi**, Ankara 2003, s.151; **Türkiye'nin 75 Yılı 1923–1998 Gün Gün Cumhuriyet Tarihi**, İstanbul 1998, s.117.

²⁶¹ "C.H.P. Adayları Tespit Edildi", **Anadolu**, 6 Ağustos 1951

²⁶² "C.H.P.nin İzmir Milletvekilliği Adaylığı", **Yeni Asır**, 6 Ağustos 1951

²⁶³ "İktidarın Gidişi Şiddetle Tenkit Edildi", **Anadolu**, 13 Ağustos 1951

²⁶⁴ "Halk Partilileri Yıldırımak İçin Tazyik ve Tehdit Son Hadde Vardı", **Anadolu**, 3 Eylül 1951

²⁶⁵ "Ara Seçim Mücadelesi Şehrimizde de hararetlendi", **Yeni Asır**, 3 Eylül 1951

²⁶⁶ "D.P Korku İçinde", **Anadolu**, 11 Eylül 1951

3.Milletvekili Ara Seçimleri Neticeleri ve Yansımaları

Tablo 14- 16 Eylül 1951 Seçim Neticelerinin Kıyaslı Tablosu²⁶⁷

Seçim Neticelerinin Yıllara Göre Kıyaslanması						
14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri			16 Eylül 1951 Ara Seçimleri			
Kayıtlı Seçmen Sayısı						
370282			376708			
Oyunu Kullanan Seçmen Sayısı						
321575			195487			
İştirak Nispeti						
% 89			% 51,8			
Partilerin Kazandığı Vasati Oy Sayısı ve Yüzde Nispeti						
DP	188476 – % 51		102959 – % 52,66			
CHP	137622 – % 37		84713 – % 43,33			
MP	6038 – % 2		7056 – % 3,6			
16 Eylül 1951 Ara Seçimleri İzmir ilçeleri Neticeleri						
İlçe	Seçmen	Katılan	CHP	DP	MP	Bağ.
Menemen	19370	8694	4011	4286	299	61
Urla	9543	5804	2973	2646	122	35
Dikili	6896	4010	1757	2045	189	19
Torbalı	13477	8937	4862	3709	249	71
Foça	4559	2716	1278	1344	85	9
Seferihisar	4866	3144	2094	936	108	1
Tire	24222	14085	6156	7303	548	76
Çeşme	5936	4360	2445	1885	3	7
Kemalpaşa	14773	11375	5232	5923	143	33
Kuşadası	9556	6341	3135	2936	229	13
Ödemiş	43870	28300	15222	11984	817	140
Bayındır	16741	9739	5232	5923	142	33
Bergama	23582	13343	5207	7847	310	22
Karaburun	4129	2676	1294	1331	36	15
Kınık	15475	9630	4038	5138	303	151
Kiraz	9906	5977	2611	2739	592	35
Merkez	149807	56330	18002	34984	2881	-
Yekûn	376708	195461	84713	102959	7056	721

²⁶⁷ “Seçim Neticeleri Dün Belli Oldu”, **Anadolu**, 19 Eylül 1951; “Ara Seçimlerde”, **Yeni Asır** 19 Eylül 1951

İl başkanlarının yarışı olarak ta isimlendirebilecek ara seçimi DP il başkanı Pertev Arat kazanırken, seçim sonucunda CHP il teşkilatının milletvekili adayı Şevket Adalan % 9'luk bir oy farkı ile milletvekili olma şansını yitiriyordu. 14 Mayıs 1950 seçimlerine nazaran katılım % 37 düşerken, partilerin arası oy farkında azalma olduğu görülmektedir. Seçim neticelerinin tablosu incelendiğinde (Tablo 14), CHP'nin altı ilçede DP'den daha fazla oy aldığı, seçmenlerin yarısının ara seçimlere iştirak etmediği görülmektedir. İl genel meclisi seçimlerinde Dikili ve Kiraz ilçelerinde galip gelen CHP, ara seçimlerde bu ilçelerdeki oy toplamında geride kalmış, fakat Urla, Kuşadası gibi ilçelerde DP'yi geçerek bu ilçelerdeki siyasi nüfuzunu arttırmıştır (Tablo 14). Seçimlerde liste usulü çoğunluk sisteminin uygulanması sebebiyle, DP İzmir il başkanı Pertev Arat, ara seçimlerde İzmir'i temsil edecek son vekil olarak seçilmiştir.

Seçim neticelerinin açıklanması ile CHP il teşkilatı adına seçim sonuçları üzerine ilk yorumu 14 Mayıs 1950 seçimlerinde olduğu gibi il başkanı yapmıştır. Şevket Adalan seçim sonuçları üzerine şu ifadeleri kullanmıştır:

“Görülüyor ki, bu defa iştirak miktarına göre partimizin kazandığı oy nisbeti 1950 seçimine göre hafif bir artış D.P.'nin kazandığı oy nisbeti ise % 4,7 miktarında bir noksanlık arz etmektedir. D.P.'nin İzmir merkezinde aldığı oy miktarı 950 seçimine nazaran 50.000 nokсандır. Ve iştirak miktarlarına göre % 6,1 bir noksanlık göstermektedir. Partimizin İzmir merkezinde kazandığı oy nisbetinde % 1,7 derecesinde bir artış vardır. İlçelerimize gelince: çoğunda partimiz lehine az da olsa bir ilerleme müşahade edilmektedir. 1950 seçimlerinde kazandığımız oyları iktidarda bulunmamıza atfedenler olmuş ve İzmir ilinde partimizin yok olduğu iddiaları velveleli bir şekilde ortaya atılmıştı. Bu neticeler gösteriyor ki, iktidarda bulunmamıza ve iktidar partisinin herkesçe bilinen çeşitli baskılarına rağmen partimizin kazandığı oy nisbetinde umumi olarak bir eksiltme değil, hafif bir artma vardır. Şurası kayda layıktır ki, köylerde ve şehirlerde hatta ellerinde seçim kartı bulunan ve 1950 seçimlerine iştirak ederek reyini kullanmış birçok vatandaşlar bu defa listelerde isimlerini bulamamışlar ve oylarını kullanamamışlardır. Ne gariptir ki bu vatandaşların büyük ekseriyeti C.H.P.'lidir.

Parti teşkilatımız vazifesini gereği gibi yapmıştır. Partimize alaka ve güvenini göstermiş olan vatandaşlarımıza teşekkür ederiz. Bu alaka ve güvenin her gün biraz daha artacağına ve önümüzdeki büyük seçimde daha başarılı bir netice elde edeceğimize inanıyoruz. Derhal ifade etmeliyim ki, ara seçimlerden aldığımız netice ne

olursa olsun iktidar kadar şerefli telakki ettiğimiz muhalefet vazifemize sarsılmaz bir azimle devam edeceğiz.”²⁶⁸

İl başkanın seçim sonuçları üzerine yaptığı değerlendirmede teşkilat lehine ilerlemenin olduğu vurgulanmış, ayrıntılara dikkat çekilerek yapılan saptamalar ile partilileri teselli eden ifadeler kullanılmıştır.

Ara seçimlerin sonuçları üzerine diğer bir değerlendirme ise genel merkezden İzmir’e gelen partinin genel sekreteri Kasım Gülek tarafından yapılmıştır. Ara seçimlere katılan illere düzenlediği geziler ile seçimler üzerine değerlendirmelerde bulunan Gülek, 3 Ekim Çarşamba günü ulaştığı İzmir’de CHP il binasında partililerle görüşmeler yapmış, aynı gün saat 17.30 da Eşrefpaşa ilçe salonu binasında kalabalık bir partili kitlesine konuşma yapmıştır. Gülek, seçim değerlendirmesinde 1950 seçimlerine göre oy nispetinde ilerleme kaydedildiğini, iktidarın seçimlerde kullandığı uygulamaların, seçimler üzerinde kötü etkiler bıraktığını söylemiştir. Ayrıca Gülek, seçimlerde demokrasinin hissedilmesinin, tarafsız adalet ile hür basınının ortak çabası ve özgür iradeli vatandaşların katkısı ile sağlanabileceğini dile getirmiştir.²⁶⁹

Genel sekreter Kasım Gülek’in seçimlere dair ifade ettiği düşünceler ile CHP il başkanının aynı konuda yaptığı değerlendirme büyük benzerlikler taşımaktadır. İyimser olarak tanımlanabilecek bu ifadelere rağmen, İzmir il teşkilatı, ikisi genel, üçü mahalli olmak üzere toplam beş seçimden yenilgiyle ayrılmıştır. Bir buçuk yıllık bu süreçte dikkat çekilmesi gereken husus ise, bu süre zarfında CHP il başkanlığı koltuğunun üç kez el değiştirmesi ile il ve ilçe idare kurullarında yaşanan görev değişiklikleridir.

DP İzmir teşkilatı 14 Mayıs 1950 seçimlerinin başlangıcından, son ara seçimlere dek uzanan süre zarfında, göreve gelen il başkanlarını seçimlerin neticesinde milletvekilliği ve belediye başkanlığı ve gibi görevlere getirmeyi başarmıştır. CHP İzmir il teşkilatı ise seçimler sonucunda hem il hem de ilçe yapılanmalarında yenilenme sürecine gitmiştir. Bu bağlamda CHP il teşkilatında mevcut fikir ayrılıklarının, seçimlerin sonuçları ile giderek keskinleştiğini söylemek de doğru bir tespit olacaktır. Nitekim seçim sonuçları, il başkanı ve genel sekreter ifadelerinde gelecek için umut ışığı olarak betimlenirken, il teşkilatındaki genel hava, kullanılan umut ifadelerinin ufak bir kitle tarafından benimsendiğini göstermektedir.

²⁶⁸ “C.H.P. İl Başkanı Diyor ki”, **Anadolu**, 20 Eylül 1951

²⁶⁹ “Kasım Gülek Dün İzmirde Mühim Bir Konuşma Yaptı”, **Anadolu**, 4 Ekim 1951

H. 16 Eylül 1951 Milletvekili Ara Seçimlerinden 1954 Milletvekilleri Genel Seçimlerine Dek CHP İzmir Teşkilatında Yaşananlar

Ara seçimlerin getirdiği siyasi havanın etkisinden kurutulma çabaları, ocak ve bucak kongrelerinde atılan nutukların, eski söylemlerden daha sert bir yönelim ile şekillenmesini mecburi kılıyordu. İl başkanının, ocak ve bucak kongrelerinde siyasi ortamı ve DP'nin siyaset üzerindeki etkinliğini yargıladığı konuşmalarda, İzmir seçimlerinin neticeleri üzerinde yok denilecek kadar az durulurken, ülke siyasetinin genel tablosuna dokundurmalar yapılmaktaydı.²⁷⁰ Üst üste beş seçim atlatan Halk Partisi teşkilatı, yoğun geçen seçim faaliyetlerinin ardından, siyasi rahatlığın getirdiği ortamdaki istifade ederek partililer ile olan toplantı sayılarını artırma yoluna gitmiş, bu süre içerisinde İzmir'de CHP aleyhine yapılan her türlü tenkit ve uygulamalara aynı hızla cevap vermiştir.

Selçuk'ta İsmet İnönü'nün büstüne 17 Mart gecesi bir saldırı yapılması üzerine, yaşanan olaya tepki olarak CHP il teşkilatı 23 Mart günü büyük bir tepki mitingi düzenlenmiş, il başkanı ve idare kurulu üyeleri yaşananlara dair beyanatlarında sert ifadeler dile getirmiştir.²⁷¹ Miting ve toplantılar dışında halk ile temas yollarını artırmaya gidecek değişik yöntemler de uygulanmıştır. CHP il teşkilatının 19 Mayıs'ta düzenlediği eşya piyangosu çekilişi bunlardan biridir ve partililer arasındaki bağı kuvvetlendirmeye yönelik bir adımdır.²⁷²

Bu süreç içerisinde genel merkez tarafından il teşkilatlarını ilgilendiren yeni düzenlemeler yerel teşkilat kademelerine ulaştırılıyordu. Bunlardan ilki vatandaşların oylarını kullanmaların önemini vurgulayan, oy kayıplarının önlenmesi ile seçimler öncesi yapılacak uygulamaların yer aldığı ve il ve ilçe başkanlarının bu uygulamalardaki sorumluluğunu belirten genelgedir.²⁷³ Parti teşkilatlarının Açık hava ve kapalı alanlarda yapacakları toplantılarda uyulması gereken hususları içeren bir diğer bildirim ise toplantıların usullerini, genel merkez ile yapılacak yazışmalar ile valiliklere yazılacak dilekçelerin örneklerini kapsayan geniş bir içeriğe sahipti.²⁷⁴

²⁷⁰ “İşçiye Grev Hakkı Ne Zaman Verilecek”, **Anadolu**, 21 Ocak 1952; “İktidar Partisi, Prensipsizlik ve Tezatlar İçinde Bocalıyor”, **Anadolu**, 21 Şubat 1952, “Muhalefeti Açıkça Tehdit Ediyorlar”, **Anadolu**, 23 Şubat 1952

²⁷¹ “Selçuk'ta Muazzam Bir Miting Yapıldı”, **Anadolu**, 24 Mart 1952

²⁷² “C.H.P İl Piyangosu Çekildi”, **Anadolu**, 20 Mayıs 1952

²⁷³ **Genelge C.H.P. İl ve İlçe Başkanlarına**, Ankara 1952, s.1-4.

²⁷⁴ **Kapalı ve Açık Yerlerde Yapılacak Kongre ve Siyasi Toplantılar**, Ankara 1952, s. 2-8.

1. İsmet İnönü'nün İzmir Seyahati

CHP İzmir teşkilatının parti toplantıları ile geçirdiği durağan dönem, CHP Genel Başkanı'nın İzmir'e düzenleyeceği ziyaret ile yerini hareketli faaliyetlerin yaşanacağı bir evreye bırakıyordu. İsmet İnönü; genel idare kurulu üyelerinden Kırşehir milletvekili Halil Sezai Erkut, Van milletvekili Ferit Melen, Dr. Kemali Beyazıt ve birçok basın mensubunu refakati ile İstanbul'dan hareketle, Ege gezisinin İzmir ayağını tamamlamak üzere yola çıkmıştır.²⁷⁵ Yerel basında yer alan bazı haberler, İnönü'nün İzmir ziyaretinin 1950 seçimlerinde alınan hezimet sonrası eski Cumhurbaşkanı'nın yaptığı ilk İzmir gezisi olması sebebiyle önem arz ettiği, il teşkilatının İnönü'nün ziyaretini karşılayacak kalabalığı toplamak için Ege bölgesinin diğer illerinden maddi imkânlar kullanarak vatandaşları İzmir'e taşıdığını iddia etmiştir.²⁷⁶ Geziye dair DP İzmir teşkilatından açıklamayı ise il başkanı Burhan Maner yapmış, basına verdiği beyanatta şu ilginç cümleleri kurmuştur:

“C.H.P. Genel Başkanı İnönü'nün bu pazar şehrimize geleceğini gazetelerdeki yazılardan öğrenmiş bulunuyoruz. Bir parti Genel Başkanının kendi teşkilâtını görmesi veyahut herhangi bir şehri ziyarette bulunması şüphesiz ki gayri tabii bir şey addedilemez. Yapılacak olan ziyaretler bu maksatla yapıldığı takdirde tabii karşılanır. Fakat bu maksadın dışında olarak mumaaileyhin yer yer dolaşarak sanki memlekette bir huzursuzluk ve vatandaşlar arasında nifak ve ayrılık mevcut olduğunu hatta memur ve hâkimleri bugünkü demokratik idarenin aleyhine kışkırtırcasına konuşmalar yapması her sınıf vatandaşı umumi surette tahrike yeltendiği kanaatini uyandırmakta ve bu suretle gezdiği yerlerde mevcut İktidar aleyhine bir ihtilal havası yaratmakta olduğu açıkça görülmektedir. İşte bizi bu düşüncelerimizi söylemeye sevk eden amel de budur. İnönü bugün şehir, şehir dolaşabiliyor ve istediği şekilde hakikatleri tahrif ederek konuşmak imkânını bulabiliyorsa bu haller onu böyle bir hakka sahip olduğundan daha ziyade demokrat parti iktidarının (Devri sabık) yaratmayacağız teminatının sayesinde olduğunun açıkça bilinmesini istemekteyiz. İnönü hangi yüzle şehrimize gelmektedir; bunu bir türlü havsalımıza sığdıramıyoruz. Düünün İnsan hak ve hürriyetlerini çiğneyerek onun üstünde tek şef, tek parti prensibini vaaz etmiş ve bu prensibe sadık kalarak bu milletin mevcudiyetine dahi ehemmiyet vermeden bir sürü halinde idaresine yeltenmiş olan bu adamın vatandaş huzuruna çıkararak dünkü yaptıklarının hesabını mı

²⁷⁵ “İnönü Bugün İzmire Geliyor”, **Anadolu**, 5 Ekim 1952

²⁷⁶ “C.H.P. Bir Siyasi Gösteriye Hazırlanıyor”, **Yeni Asır**, 4 Ekim 1952

verecek, yoksa bugünkü millete dayanan iktidarın yaptıklarının muhasebesini mi icra edecektir?”²⁷⁷

DP il başkanı basına verdiği beyanatta sert bir mizaç sergilerken, İnönü'nün 5 Ekim Pazar günü İzmir'e ulaşması ile CHP İzmir il teşkilatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İnönü'nün, İzmir ziyaretine başladığı günün gecesinde, CHP merkezlerinde bazı toplantılar yaptığı ve yapılan bu toplantılar neticesinde il başkanı Şevket Adalan'ın istifasını isteyeceği, istifa isteğinin sebepleri arasında ara seçimlerin kaybedilmesi, seçimlerden İnönü'nün ziyaretine kadar ki süreçte parti teşkilatını atıl bırakması ve meydana çıkan politik fırsatlardan il başkanının istifade edemeyişi gösterilmiştir.²⁷⁸

Anadolu Gazetesi'nde yer alan bu önemli iddia il teşkilatı içinde dikkatle karşılanırken, Genel Başkan İnönü Cumhuriyet Meydanı'nda kalabalık bir kitleye nutuk vermiştir. Konuşmasında iktidar partisinin muhalefetin varlığını koruyacak teminatı kanunlar ile sağlayamadığı, CHP'nin mallarına el konulması ve dolayısıyla partiyi borçlandırmaya yönelik bir girişimin demokrasinin zemini ile uyuşmadığı ifade edilmiştir.²⁷⁹ İnönü İzmir gezisini verdiği büyük nutuktan sonra da sürdürmüş, 6 Ekim Pazartesi günü saat 10.30'da Alsancak'ta il idare kurulunu ziyaret ederek, orada il ve ilçe başkanlarının hazır bulunduğu bir toplantıya başkanlık etmiş, yapılan toplantıda ilçelerde partililere yapılan muameleler hakkında tespitlerde bulunmuştur. Yapılan toplantı sonrası Eşrefpaşa ilçesine giden İnönü burada toplanan partililer ile sohbette bulunmuş, yaptığı konuşma sırasında Ergenekon derneğinin kurucularından biri olan Hikmet Adsız isimli bir vatandaşın tepkisi ile karşılaşması üzerine kısa bir süre devam eden gerilim yaşanmıştır.²⁸⁰

İnönü'nün İzmir gezisi Yeni Asır Gazetesi'nde ise sert eleştiriler ile haber haline dönüştürülmüştür. Gazetede İnönü'nün Cumhuriyet Meydanı'nda verdiği nutkun tahriklerle dolu olduğu ve mitinge az sayıda vatandaşın katıldığı iddia edilmiştir.²⁸¹

İnönü'nün İzmir gezisi sona ererken Adalan'ın istifasının isteneceği haberleri gerçekleşmemiş, CHP il idare kurulu, İnönü'nün İzmir gezisi ve CHP'nin mallarıyla ilgili tasarıya dair bir beyanname yayınlarak, basında çıkan haberlere rağmen görevi yürüttüklerini ve genel merkez ile aynı doğrultuda olduklarını ifade etmişlerdir:

²⁷⁷ “İnönü'nün İzmir Seyahati ve D.P Mahfillerindeki Akisler”, **Yeni Asır**, 4 Ekim 1952

²⁷⁸ “Şevket Adalan'ın İstifa Etmesi Bekleniyor”, **Anadolu**, 6 Ekim 1952

²⁷⁹ “İnönü'nün Konuşması”, **Anadolu**, 6 Ekim 1952

²⁸⁰ “İnönü Dün Şehirdeki Toplantılarda Bulundu”, **Anadolu**, 6 Ekim 1952

²⁸¹ “İ. İnönü İzmirde Bir Nutuk Söyledi”, **Yeni Asır**, 6 Ekim 1952

“Sayın İnönü’nün Ege gezisi ilk defa İzmir’de baltalanmak istenmiştir. Bu tertipleri almak için İnönü’nün gelişinden önce İzmir’de D.P.’nin yaptığı toplantıda bu partiye mensup bazı şuurlu vatandaşların gösterdikleri mukavemet ve muhalefet bu gayretleri sarstığı gibi bilhassa İnönü’ye karşı bütün muhitte kendisini gösteren geniş alaka ve sempati bu teşebbüsü tamamen akim bırakmıştır. Bununla beraber her ihtimali derpiş eden ve bu tertipleri evvelden haber alan il idare kurulunun 4 Ekim Tarihinde 540 sayılı yazıyla keyfiyetten Valiliği haberdar ettiği görülmüştür.

Netice olarak İzmir C.H.P. teşkilatı son olayların esef verici mahiyetini daha ziyade aziz milletimizin takdirine bırakarak şerefli bir memleket vazifesi olan muhalefette daima artan bir hızla çalışmak kararında olduğunu bir kere daha belirtmiştir. Maddi varlığımıza son vermek yolunda alınacak kararlar mahiyetleri ne olursa olsun bizi inandıığımız davalarda memlekete hizmete devamdan asla alıkoymayacaktır. Anayasasının teminatı altında bulunan siyasi hak ve hürriyetlerimizi kullanacağız bunun için de gine kanunlara ve Türk Milletinin varlığına ve sağduyusuna dayanacağız Hür ve Şerefli Türk basınının gösterdiği memleket ve hakseverlik de bizim için çok büyük bir kuvvet mesnetidir.”

2. Adnan Menderes’in İzmir CHP Konak İlçe Kongresini Ziyareti ve Yankıları

İnönü’nün gezisinin ardından CHP il teşkilatı içerisinde tartışmalara sebebiyet veren bir gelişme yaşanmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası partiler arası münasebetlerin gerginleştiği süreçte Adnan Menderes’in CHP Konak ilçe kongresine yaptığı ziyaret, yerel siyasetin ülke gündemine taşınmasına olanak sağlamıştır. 28 Aralık 1952 Pazar günü Karantina’ya giderek yapılmakta olan CHP Konak ilçe kongresine, Konak ilçe başkanının daveti ile iştirak eden Menderes, CHP kongresi üyelerine hitaben 45 dakika kadar süren konuşması ile Türk demokrasi hayatı için önemli bir gelişmeye de imza atmıştır. Konuşmanın ana hatlarını partiler arası münasebet, seçim sistemi ve Halkevleri mallarına dair yaşanan gelişmeler oluşturmuştur.²⁸² Menderes’in yaptığı konuşma halk partili delegelerin soruları ile sürerek eşine az rastlanır bir siyasi olayın tarihe geçmesini sağlamış, dönemin Başbakan’ı muhalefet partisine karşı yürüttüğü politikalar hakkında izahat vererek partiler arasında süren gergin havanın yerini ılımlı bir ortamın almasına olanak

²⁸² “Başbakan Konak C.H.P Kongresinde Bulundu”, **Yeni Asır**, 29 Aralık 1952; “Başbakan C.H.P İlçe Kongresinde Hazır Bulunarak Tenkitlere Cevap Verdi”, **Anadolu**, 29 Aralık 1952

sağlamıştır. Menderes'in yaptığı ziyaretin yansımaları çok geçmeden kendini göstermiş ve İnönü, Başbakan'ın İzmir ziyareti ve nutkunun demokrasinin gelişmesine dair atılan adımı memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir.²⁸³ CHP İzmir il teşkilatı Başbakan'ın ziyaretine dair açıklamasını ise Alsancak ilçe kongresinde yapmıştır. 4 Ocak 1953 Pazar günü toplanan ilçe kongresinde yapılan konuşmalarda Nazif Çağatay, Avni Karabece ve Şevket Adalan söz almış, ziyaretle ilgili il teşkilatının düşüncelerini dile getirmişlerdir. Konuşmaların genel çerçevesinde Menderes'in Konak ilçe kongresi ziyaretinin siyasi ortamın değişmesine katkı sağlayacağı, Başbakan'ın kongrede yaptığı konuşmasının muhalefet ve iktidar partileri arasındaki ilişkilerin gelişimi için önemli olduğu belirtilmiş, il teşkilatının, hükümetin yürüttüğü politikaları tenkit ve takip etmekte ısrarlı olacağı vurgulanmıştır.²⁸⁴

CHP Genel Başkanı İnönü'nün ziyarete dair olumlu yaklaşımı ve il teşkilatının Başbakan'ın ziyaretine dair yaptığı açıklamaya rağmen İzmir il teşkilatında Genel Başkanla ve il teşkilatının açıklamalarıyla aynı düşünceleri paylaşmayanların var olduğu da görülmektedir. Menderes'in Konak ilçe kongresini ziyaretine dair il teşkilatında meydana çıkan diğer düşünceleri ise Necip Mirkelamoğlu şöyle aktarmaktadır: *“Halk partisinin mallarının alınması müzakeresinden önce malların alınacağına dair dedikodular dolaşmaktaydı. Bu süre içerisinde bizim Güzelyalı ilçe başkanı Muammer Eriş Adnan Menderes'i kongreye davet etti. Hatta biz o zaman kongreye Menderes'i davet etmesinden ötürü kendisine kırıldık. Çünkü Adnan Menderes'e karşı partimize yapmış olduğu haksızlıklar karşısında ruhumuzda sonsuz bir nefret uyanmıştı. Bir süre önce Halk Partisi'nin Aydın milletvekili olan Başbakan şimdi eskiden üyesi olduğu partiyi yerden yere vuruyordu. Bu sebeple kendisine güven duyulmuyordu hatta mallara el konulacağı dedikodularına dair kongrede kendisine sorulan suale “hayır Halk Partisi'nin mallarını almak gibi bir düşüncemiz yoktur” diyerek yanıt vermişti.”*²⁸⁵

Menderes'in ziyaretine dair ilginç bir tespit de İzmir yerel basınından Hür İzmir Gazetesi'nin sayfalarında yer alıyor, gazetede Menderes'in ziyaretine dair şu ifadeler kullanılıyordu: *“Adnan Menderes'in C.H.P Konak ilçesine ziyareti partiler arasındaki gerginliği gidermiş artık politika hayatımızda kurtla kuzu sarmaş dolaş olacaktır.*

²⁸³ “Başbakanın İzmir Nutkunu İnönü Memnuniyetle Karşıladi”, **Anadolu**, 31 Aralık 1952

²⁸⁴ “C.H.P İl Teşkilatı Başbakana Cevap Verdi”, **Yeni Asır**, 5 Ocak 1953

²⁸⁵ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

*Gazeteler günlerden beri bu ziyaretle meşgul... Hâlbuki hadise basittir Menderes aslına rucu ediyor.*²⁸⁶

3. 31 Ocak 1953 İl Kongresi

Başbakan'ın İzmir nutkundan sonra siyasi havada yaşanan ılımlı süreç İzmir il kongresine kadar sürmüştü, basının ziyaret ile yayınladığı olumlu haberler, il kongresi arifesinde yerini yeni yönelimlere bırakmıştır.

İl teşkilatı, Şevket Adalan başkanlığında 29 Ocak Perşembe günü bir toplantı düzenleyerek, il idare heyetinin kongrede hiziplere karşı takınacağı tavrı belirlemeye çalışmıştır.²⁸⁷ Kongrede yaşanması muhtemel hizipleşmenin kongre öncesinde giderek şiddetlendiği, il idare heyetinin kongrede ağır ithamlara maruz kalacağı, ihtilaf mevzuunun il başkanlığı ve il idare heyeti seçimi ekseninde sürdürüldüğü ve CHP İzmir il teşkilatı içerisinde meydana çıkan bu gelişmelerin DP taraftarlarını şaşırttığı haberleri basında yayınlanmıştır.²⁸⁸ Nitekim hizipleşmenin tarafları kongre arifesinde basında neşredilirken, Behçet Uz, Hulusi Selek, Muammer Eriş, Münir Birsnel, Lebit Yurdoğlu muhalefet gurubunun, kongreye hâkim olacakları ve muhalefet gurubunun il teşkilatını, DP karşısında başarısız ve silik bir faaliyet yürütmesinden ötürü sert eleştirilere maruz bırakacağı iddia edilmiştir.²⁸⁹ Ayrıca kongrede başkanlığa kimin seçileceğine dair bazı ihtimaller üzerinde durulmuş, Başkanlık için Şevket Adalan ile Behçet Uz isimleri öne çıkmış, başkan adayları arasında olan Şevket Adalan'ın Nafia bakanlığı sırasında İzmir'e sağladığı hükümet yardımı sebebiyle en kuvvetli aday olduğu vurgulanmıştır.²⁹⁰

Basında ortaya çıkan bu iddialar eşliğinde kongre, 31 Ocak 1953 Cumartesi günü saat 14'ten itibaren Fuar'daki sergi sarayı salonunda başlamıştır. Delegelerin ve partililerin büyük katılımıyla açılan kongreyi, Demokrat Parti il başkanı ile bazı Demokrat Partililer de takip etmişlerdir. Gündem gereğince yoklama yapıp çoğunluğun mevcut olduğu anlaşıldıktan sonra kongre başkanlığı seçimine geçilmiştir. İlk olarak seçimin şekli hakkında bir teklif yapılması üzerine, başkanlık divanının açık oyla seçilmesi kararlaştırılmıştır. Kongre başkanlığı için yapılan seçimde birinci başkanlığa Alsancak ilçe başkanı Halit Arpaç, ikinci başkanlığa ise Orhan Sümen getirilmiştir. Başkanlık seçiminin ardından CHP Genel Başkanı İnönü'nün kongreye

²⁸⁶ "Aslına Rucu", **Hür İzmir**, 1 Ocak 1953

²⁸⁷ "C.H.P İl Kongresi Yarın Toplanıyor", **Yeni Asır**, 30 Ocak 1953

²⁸⁸ "C.H.P. İzmir İl Teşkilatında İkilik Had Safhaya Girdi", **Anadolu**, 29 Ocak 1953

²⁸⁹ "Cumhuriyet Halk Partisi İçindeki Mücadele Şiddetle Devam Ediyor", **Anadolu**, 30 Ocak 1953

²⁹⁰ "C.H.P. İzmir İl Kongresi Öğleden Sonra Açılıyor", **Anadolu**, 31 Ocak 1953

dair mesajı okunmuştur. İnönü mesajında İzmir'deki kongreden bahisle Halk Partisi'nin ehemmiyetini ispat ettiğini ileri sürmüş ve “*Bizim siyasi ve askeri hayatımızın en tatlı heyecanları İzmir adı ve varlığı üzerinde geçmiştir*” demiştir. Bundan sonra Şevket Adalan, 2 saat süren il idare kurulu raporunu okumaya başlamıştır.²⁹¹

Raporun içeriğinde daha önce gerçekleşen il kongrelerinden farklı konulara temas edilmiştir. Hatırlanacağı gibi daha önceki il kongrelerinde gerek bakanların çıkarması gerekse parti için önemli idarecilerin kongreye katılması, okunan rapor içeriğinin il teşkilatının faaliyetlerinden daha çok seçim hazırlığı için propaganda aracı olarak şekillenmesini sağlamış, bir bakıma rapor, kongreye katılanlar doğrultusunda şekillenmişti. 1953 il kongresinde katılımın il içerisindeki isimlerle sınırlı olmasından ötürü teşkilat çalışmalarını daha fazla barındırdığı görülmektedir. Nitekim il başkanı Şevket Adalan faaliyet raporunda ocak, bucak ve parti faaliyetlerinin yürütüldüğü teşkilatlanma sahalarında, değişen şartlara ayak uydurmak için çeşitli değişikliklerin yapıldığını ifade etmiş, İzmir'de partinin propagandasını sürdürecektir basın kollarının artırılmasına dair düşüncelerini dile getirmiştir. Önceki il kongre raporlarına göre daha fazla yer ayrılan teşkilat yapılanması ve yapılanmadaki faaliyetlere rağmen, okunan rapor şiddetli tenkitlere maruz kalmıştır. Rapora dair ilk sözü Ödemiş delegesi Mustafa Uyar almış, raporun gereksiz siyasi olayları içerdiğini ve teşkilatlanmanın raporda çok cüzi bir bölümü kapsadığını, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden beri teşkilatın başarısızlığını tam manasıyla açıklanmadığını ileri sürmüştür. Mustafa Uyar'dan sonra Muammer Eriş çalışma raporuna dair tenkitlerde bulunmuştur. Eriş, raporun siyasi zorlukları yansıtmayan bir içeriğinin olduğunu, belediyeye ait işlerin tenkitinin raporda bulunmadığını bu sebeple çalışma raporunun başarısız bir tablo çizdiğini dile getirmiştir. Eriş'ten sonra İhsan Alyanak, Cemal Sağcan, Muhittin Çiftçi ve Tarık Halulu da rapora dair olumsuz görüşlerini ifade etmiştir.²⁹² Kongrenin ilk gününde yaşanan bu hararetli ortamın, kongre öncesi basında yer edinen haberlerde neşredildiği gibi, hizip çatışmaları eşliğinde sürdürüldüğü, kongrenin ikinci gününde ise ilk günün tartışmalı havasının katlanarak arttığı görülmektedir.

Kongrenin son günü İzmir'e gelerek bir konuşma yapan genel sekreter Kasım Gülek de kongrede gerilen havanın yumuşamasını sağlayamamış, il başkanlığı ve idare heyetinin seçimi öncesi şiddetli münakaşalar devam etmiştir. Gülek'in konuşmasından

²⁹¹ “C.H.P. İzmir Vilayet Kongresi Dün Açıldı”, **Yeni Asır**, 1 Şubat 1953

²⁹² “C.H.P. İzmir İl Kongresi Açıldı”, **Anadolu**, 1 Şubat 1953

sonra Halit Arpaç'ın başkanlığında açılan toplantıda, tasnif komisyonunun seçilmesinin ardından il idare kuruluna seçilecek başkan ve üyelerin aday gösterilmesi hususunda bazı teklifler ileri sürülmüştür. Bir kısım delegeler, partinin çetin meseleler karşısında kalacağını düşünerek, il idare kuruluna seçilmek istenen adayların kongre huzurunda tanıtılmasını ve konuşmalarına müsaade edilmesini istemişlerdir. Bir delege de CHP'li gençler namına yapılan bir teşebbüsten bahsederek bu işe girişenlerin kimler olduğunu öğrenmek isteğinde bulunmuştur. İl teşkilatının önemli isimlerinden biri olan Seyfi Özgizler ise CHP'li gençlerin yaptığı bu işi kendini bilmezlik olarak nitelemiştir. Dr. Avni Karabece ile Reşit Soyer de kulis çalışmalarını şiddetle kınamış, Tarık Halulu CHP'li gençler adı altında hareketlerin, parti faaliyetlerini sabote etmek için yapıldığını söylemiştir. Bu gergin hava sürerken birçok delege oturdukları yerden Hulusi Selek, Nazif Çağatay, Fevzi Akarçay, Lebit Yurdoğlu gibi isimler üzerinde teklifler yapınca, genç delegeler yerlerinden ayaklanarak bu usulü beğenmediklerini söylemişler ve eski idarecileri tekrar iş başında görmek istemediklerini söylemişlerdir. Bu sebeple kongre başkanının yaptığı bir teklif üzerine, il idare kuruluna seçilmek istenenlerin kendilerini kongre huzurunda tanıtılmaları kararlaştırılmıştır. Bunu müteakip delegeler birer birer mikrofona gelerek kendilerini tanıtmaya başlamışlardır. Bu arada söz alanlardan Ali Özkanat'ın, bir kısım idarecilerin “*yağmanın böreği gibi şimdi iş başına geçmeye çalıştıklarını*” söylemesi üzerine Dr. Avni Karabece ile şiddetli bir münakaşa başlamış, uyarılar üzerine Ali Özkanat sözlerini kısa kesmek mecburiyetinde kalmıştır. Yaşanan tartışmalı ortamda Behçet Uz, eskilere yapılan hücum üzerine söz aldığını belirterek, Halk Partisi'nin gidişinin niçin iyi olmadığını belirtmiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Ben şuna kaniim ki 1930'da olan reaksiyon halen devam etmektedir. Bu, milletin büyük ıstırapı olduğunu gösterir. Bu ıstırapı gören olmamış mıdır? Gören olmuştur fakat maskelenmiştir. Demokrat Parti asıl İzmir'den tesirini göstermiş ise C.H.P si de davasını İzmir'de halletmekle işe başlamalıdır. Ben anlıyorum ki C.H.P içinde yeniden bir zafer sarhoşluğu havası esmektedir. Hatamızı bu teşkilat içinde halletmekten başka çaremiz yoktur. Bir yarayı tedavi etmek için nasıl üzerinde meşgul olmak lazımsa, bir parti de ıstıraplarla daha yakından meşgul olmalıdır. Parti her şeyden önce kendi bünyesini tashih etmelidir. Biz çok partili bir hayata girdiğimiz zaman 1946'da büyük bir ikaz ile karşılandık. Fakat buna aldırın olmadı. Partimiz 1950'ye kadar olan 4

senelik devre içinde kendini toplayabilirdi. Fakat yapamadı. D.P'nin kuruluşu isabet olmuştur. Eğer D.P'nin kurucuları teşebbüse geçmeseydiler, memlekette bir isyan çıkabilirdi. Böylelikle D.P kurulmasaydı ya Rusya'daki gibi sert bir diktatörlüğe gidebilirdi. Yahut da yumuşak bir idare tatbik etmek lazımdı. Fakat yumuşak bir idare tatbik etmek kolay değildir. Eğer C.H.P muvaffak olmak istiyorsa riyadan kurtulmak ve hakikate kavuşmak lazımdır. Böyle olduğu takdirde Avrupa demokrasilerinde olduğu gibi işe layık adamlar bulabiliriz. C.H.P benim nazarımda boşu boşuna ve lüzumundan evvel ihtiyarlamış bir partidir.”²⁹³

Behçet Uz'un konuşmasında yaptığı özeleştiri, o güne dek il kongrelerinde yapılan konuşmalar arasında eşine rastlanmayan bir içeriği barındırmaktaydı. Daha önceki kongrelerde dile getirilen tenkitler, parti teşkilatına dair faaliyetleri, bazen dozu yüksek şekilde eleştirirken bazen de destek mahiyetinde ileri sürülmekte, fakat kongrenin genel kapsamında DP faaliyetleri üzerinde ortak paydada buluşulmakta ve yönelim bu doğrultuda çizilmekteydi. Behçet Uz'un kullandığı ifadeler ise o güne dek yapılan konuşma kalıplarının dışında sert bir özeleştiriye kapsamasından ötürü CHP İzmir il teşkilatı için bir ilkin yaşanmasını sebep olmuştu. Yaşanan şaşkınlık ile birlikte Uz'un bu ifadelerine karşı hemen girişimde bulunulmuş, başkanlık divanına bir önerge verilerek kendisinden şu hususlarda izah istenmiştir:

“1- Behçet Uz, iktidar ile Ankara valiliği için pazarlık yapmış mıdır?”

2- C.H.P. Behçet Uz'a İzmir Belediye Başkanlığı vazifesi tevcih ettiği zaman kendisi hangi şartları öne sürmüştü?”

3- Behçet Uz herhangi bir sebeple partiden istifa etmiş veyahut istifanamesini cebinde taşımış mıdır?”²⁹⁴

Bu sualler üzerine başkandan söz isteyen Behçet Uz, usul harici olduğu için konuşturulmamış, kendisinin ancak dilekler faslında konuşulabileceği söylenmiş ve idare kurulu üyeleri seçimlerine geçilmiştir.²⁹⁵ Behçet Uz'un tavrı ve kongre sürecinde yaşanan hizipleşmeler ile ilgili dönemin tanığı olan Mirkelamoğlu şu cümleleri kurmaktadır:

“Her parti içinde hizipler vardır. Hizipler nasıl teşekkül eder? Mizaçları yorgunluğa gelmeyen, zahmete gelmeyen, meşakkate gelmeyen insanlar vardır. Akıllı

²⁹³ “C.H.P. İzmir Vilayet Kongresi Sona Erdi”, **Yeni Asır**, 2 Şubat 1953

²⁹⁴ “C.H.P. Kongresi Gürültülerle Sona Erdi”, **Anadolu**, 2 Şubat 1953

²⁹⁵ “C.H.P. Kongresi Gürültülerle...”, **Anadolu**, 2 Şubat 1953

fikirli insanlardır, tahsilli terbiyeli ama fakat fazla enerjik değillerdir. Her organizasyonda böyle muhtelif tip insanlar vardır. Muhtelif tip insanlardan mizaçları birbirine uygun olanlar bir araya gelirler bunlar hizip teşkil ederler. C.H.P içinde de böyle hizipler vardı. Behçet Uz tek parti döneminde ve C.H.P'nin belediye başkanı olarak İzmir'e çok büyük hizmet etmiş bir adamdır. O zaman vali Kazım Dirik vardı. Yunanların yaktığı İzmir'i bu iki gayretli adam İzmir'i yeniden yarattılar. Behçet Uz'un böyle bir şöhreti vardı. Behçet Uz 1945'ten sonra sağlık ve ticaret bakanlığı yaptı. Parti İzmir'deki faaliyetlerini değerlendirerek kendisini bu göreve layık gördü. 1950 seçimlerinde tüm İzmir milletvekilleri gibi Behçet Uz da meclisten düştü. Biz de kendisini belediye başkanı yapmak istedik. O zaman bize bir takım şartlar öne sürdü. (maaş, araba v.s) Halk Partisi'nin o zamanki hayatında yerine getirmesi mümkün olmayan bir takım şartlar ileri sürdü ve isteklerde bulundu. Biz belediyeyi kazanabiliriz umidiyle Behçet Uz'a bu teklifi götürdük. Behçet Uz il kongresinde partiyi itham eden bir konuşma yaptı. Belediye başkanlığı için de şartlar öne sürünce parti ile yolları ayrılma noktasına geldi.”²⁹⁶ Büyük gürültüler ile geçen kongre bitiminde yeni il idare kurulu Tablo 15'teki isimlerden meydana gelmiştir.

Tablo 15- 31 Ocak 1953 İl Kongresi İl İdare Heyeti ve Haysiyet Divanına Seçilenler²⁹⁷

İl İdare Kurulu	Oy	Yedek Üyeler	Haysiyet Divanı
Şevket Adalan	275	Tarık Halulu	Münir Birsal
Hulusi Selek	255	Fevzi Akarçay	Fevzi Akarçay
Arif Ertunga	221	Reşat Leblebicioğlu	Mehmet Orhan
Necdet Öklem	221	Kazım Beşerler	Haydar Aryal
Lebit Yurdoğlu	200	Muammer Eriş	S. Faik Özkan
Nazif Çağatay	184	İbrahim Bulanalp	
Şerif Remzi	178	Behçet Uz	
Avni Karabece	151	Ali Özkanat	
Said Odyak	150		
Necip Mirkelamoğlu	149		
Ziya Şahan	143		

²⁹⁶ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

²⁹⁷ “Yeni İl İdare Kurulu”, **Anadolu**, 2 Şubat 1953; “C.H.P İzmir Vilayet Kongresi Sona Erdi”, **Yeni Asır** 2 Şubat 1953

Oldukça tartışmalı geçen il kongresi sonucunda oluşan il idare heyetinde, bir önceki il kongresinde oluşan kadrodan altı ismin yeni yönetimde olmadığı görülmektedir. Kongre esnasında kuvvetli tenkitlerde bulunan ve muhalefet grubu olarak adlandırılan isimlerin yeni idare heyetinde bulunması, bir kısmının da yedek üyeliklere seçilmesi il teşkilatı için önemli değişiklik isteğinin bulunduğu işaretlerdir. Kongre bitimi oluşan listede dikkati çeken en önemli isim ise, CHP yapılanmasını ağır şekilde eleştiren Behçet Uz'un idare heyeti yedek üyeliğine seçilmesidir. Bu bağlamda kongre esnasında ağır ithamlarla karşı karşıya kalan Uz'un teşkilat içerisinde belli bir kitle tarafından düşüncelerinin desteklendiği ve seçim neticelerine bu desteğin yansıtıldığı görülmektedir. Neticede delegeler, düşünceleri farklı olsa da il teşkilatı yönetimi için ortak alanda çalışılmasını uygun bulmuşlardır.

4. İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler ve Behçet Uz'un İstifası

Kongre ile göreve başlayan yeni il idare kurulu listesinde muhalif isimlerin bulunması, il teşkilatının işleyişinde olumsuz gelişmelerin ortaya çıkacağına habercisiydi. Seçimlerden sonra hizip çatışmalarının giderek alevlendiği, idare kurulundaki üyelerin başkan Şevket Adalan ile anlaşamayacakları, bu sebeple başkan ya da il idare kurulu üyelerinin görevlerinden istifa edeceğine dair haberler okuyuculara ulaştırılırken, il idare kurulu üyelerinden Necdet Öklem'in görevinden istifa ettiği, yedek üyelere hiçbir adayın idare heyetindeki vazifeyi kabul etmeyeceği belirtilmiştir.²⁹⁸ Bir başka haber kaynağında ise kongre esnasında ortaya çıkmış olan eski-yeni, genç-ihtiyar mücadelesinin, kongre sonrasında da devam ettiği, Necdet Öklem'in istifasından sonra boşalacak yere Tarık Halulu'nun geçmesiyle kongrede boy gösteren genç üyeler için denge unsurunun sağlanacağı iddia edilmiştir.²⁹⁹

Behçet Uz'un kongrede delegeler karşısında kurduğu cümlelerin etkisi, parti içerisindeki çalkantılı havanın kısa zamanda düzelmeyeceğini göstermekteydi. Nitekim Karşıyaka ilçe başkanlığı görevini yürüten ve il idare kurulu yedek üyeliğine seçilen Tarık Halulu, Anadolu Gazetesi'ne verdiği röportajda Behçet Uz'a karşı kongrede uygulanan konuşuşturulmama kararı ve hakkında verilen önerge ile ilgili duyduğu üzüntüyü belirtmiş, Uz'un kurduğu cümlelerin partiyi kötülemediğini, aksine parti içerisinde bulunan ve uzun süreden beri partide aynı görevi işgal edenlerin yerine genç

²⁹⁸ "C. Halk Partisi İl İdare Kurulu İstifa Mı Ediyor", **Anadolu**, 7 Şubat 1953

²⁹⁹ "C.H.P. İzmir Teşkilatında Kaynaşma", **Yeni Asır**, 8 Şubat 1953

isimlerin yeni görevlere getirilmesinin öneminin üzerinde durduğunu ifade etmiştir.³⁰⁰ Behçet Uz ile ilgili süren gerilim görevde bulunan ocaklara da sıçramış, bazı ocaklar il idare kuruluna karşı muhalefet görevi yürüterek Uz'un parti için büyük bir önem arz ettiğini belirtmişlerdir.³⁰¹ Yaşanan gelişmeler hız kesmeden sürerken gazetelerde daha önce yer edinen bir ihtimal tekrar edilmiş ve il idare kurulu üyelerinden Necdet Öklem'in görevinden istifa ettiği, kurulan yeni idare kurulundaki isimlerin düşünce yapılarındaki farklılığının ilk meyvesini Öklem'in istifası ile verdiği öne sürülmüştür. Öklem'in istifasında, il idare kurulu üyelerinden Dr. Lebit Yurdoğlu ile arasında süren anlaşmazlığın etkin bir rol oynadığı ileri sürülürken, çok partili hayata geçiş öncesi Lebit Yurdoğlu ve Necdet Öklem'in ortak payda ile İzmir il teşkilatı içerisinde vücuda getirdikleri gençler grubunun artık ortak bir yönetimde çalışma sahası bırakmayacak ölçüde dağıldığı belirtilmiştir.³⁰²

İl idare kurulunda yaşanan sarsıntının ardından, uzun süredir CHP İzmir il teşkilatını meşgul eden isim görevinden ayrılmış, Behçet Uz'un istifası parti içerisindeki hizipleşmeyi sona erdirmek yerine, giderek artan bir çekişmeyi beraberinde getirmiştir. İstifa haberlerinin basında yer edinmesinin ardından İzmir, Aydın, Balıkesir, Denizli ve Muğla'dan Anadolu Gazetesi'ne ulaştırılan telgraflarla Behçet Uz'un desteklendiği ve partiden istifasının partiyi kötü yönde etkileyeceğine dair bilgilendirilmeler yapılmış, son kongrenin tüzük kurallarına aykırı oluşumlara mehil vererek Behçet Uz'u yanlış ithamlara götüren bir yönelimin izlendiği ve bu yönelimin senaryosunun da il başkanı Şevket Adalan tarafından yazıldığı iddia edilmiştir.³⁰³ Behçet Uz'un istifası üzerine görüşlerini belirten Adalan ise, Uz'un istifasının teessürle karşılanacak bir hadise olduğunu, istifanın asabi bir haleti ruhiyenin bir tepkisi olduğunu, parti içerisinde hizipleşme sahası yaratmak için Behçet Uz'un istifaya zorlandığı gibi üzücü ithamlarda bulunduğunu ve partide ikilik yaratma çabalarının olduğunu söylemiştir.³⁰⁴ İl teşkilatının çok partili hayata geçiş sonrası yaşadığı ilk büyük kargaşa dönemi tüm hızıyla devam ederken, il başkanın değişmesi ve yerine Hulusi Selek'in getirilmesi isteğinin büyük bir

³⁰⁰ "C.H.P İzmir Teşkilatında Behçet Uz Meselesi Büyüyor", **Anadolu**, 8 Şubat 1953

³⁰¹ "C.H.P. İzmir Ocakları İl İdare Kuruluna Karşı Muhalefete Başladılar", **Anadolu**, 10 Şubat 1953

³⁰² "Avukat Necdet Öklem'in C.H.P İl İdare Kurulundan İstifa Haberi Tahakkuk Etti", **Anadolu**, 12 Şubat 1953

³⁰³ "Behçet Uz'un İstifası C.H.P. Çevrelerinde Büyük Alaka Yarattı", **Anadolu**, 15 Şubat 1953

³⁰⁴ "Dr. Behçet Uz'un C.H.P. den İstifası", **Yeni Asır**, 15 Şubat 1953

kitle tarafından dillendirildiği öne sürülmüştür.³⁰⁵ Bu noktada Anadolu Gazetesi'nin kongre sonrası oluşan siyasi ortamda Şevket Adalan ve taraftarlarının aleyhine portreler çizdiğini belirtmek faydalı olacaktır.

Behçet Uz'un istifasının ardından il idare kurulundan istifa ettiği söylenen Necdet Öklem, Anadolu Gazetesi'ne tekzip mektubu göndererek partideki görevinden ayrıldığını yazmıştır. Bu mektuba rağmen gazete ısrarla Öklem'in görevinden ayrıldığını ve parti içerisinde yaşanan ihtilafın gizlenmeye çalışıldığını vurgulamıştır.³⁰⁶ Parti içerisinde ihtilafın sürdüğünü beyan eden diğer bir İzmir gazetesinde, Behçet Uz'un istifasının ardından Uz taraftarlarının partiden tasfiyesi için girişimlere başlandığı haberi yer almış, haberde Behçet Uz'un tarafında yer alan il idare kurulu birinci yedek üyesi olan Tarık Halulu'nun idare kurulunda yaşanacak bir istifa sonrasında direkt idare kuruluna gireceği ve olası bir istifa sonrası yaşanması muhtemel durumun engellenmesi için Halulu'nun Haysiyet Divanına verildiği iddia edilmiştir.³⁰⁷

İl kongresi sonrası teşkilat içerisinde demokrasi mücadelesi uğruna tarafların yürüttüğü faaliyetler basında farklı bakış açılarıyla neşredilirken, seçimlerde alınan olumsuz sonuçlar üzerine, sonraki dönemlere dek uzayacak hizip çatışmaları kalıcı bir temelle il yapılanmasının içine oturuyordu. İl kongresinin üzerinden takriben iki aya yakın bir süre geçmişken, Ödemiş'te yapılan ocak, bucak ve ilçe toplantılarına katılan il başkanı Şevket Adalan, İdare kurulu üyelerinden Ziya Şahan, Arif Ertunga ve Necip Mirkelamoğlu hizipleşmenin bir tarafını oluşturmalarına rağmen, İdare kurulunun bütünlük sergilediği ilk parti gezisini de gerçekleştirmişlerdir.³⁰⁸

5. CHP Malları Tasarısının Yasallaşması ve CHP İzmir Teşkilatı Mallarının Hazineye İntikali Süreci

İl teşkilatında devam eden çalkantılı dönemdeki kopukluğu giderecek gelişme, iktidarın uzun süredir üzerinde çalıştığı, CHP mallarına el konulmasına dair kanunun mecliste görüşülmesi ile meydana çıkıyordu.

Çok partili siyasi hayata geçiş sonrası siyasi faaliyet alanını temellerinden sarsan ilk adım, CHP yerel teşkilatlanmasının en güçlü yapılanması olan Halkevi ve Halkodaları'nın kapatılması ile atılmıştı. Halkevleri ile uygulamanın temelinde mal

³⁰⁵ "C.H.P il Teşkilatındaki İhtilaf Genişliyor", **Anadolu**, 16 Şubat 1953

³⁰⁶ "C.H.P İçindeki İhtilaf Gizlenmek İsteniyor", **Anadolu**, 22 Şubat 1953

³⁰⁷ "İzmirdeki C.H. Partisi İçindeki İhtilaflar", **Yeni Asır**, 17 Şubat 1953

³⁰⁸ "C.H.P. de Toplantı", **Yeni Ödemiş**, 28 Şubat 1953

varlığı gibi maddiyat içeren bir alanın kısıtlanması düşünülürken, siyasi sahada binlerce vatandaşın parti kadrolaşmasına giden ilk ayağının da kesilmesi hedeflenmişti. Bir bakıma çıkan yasa ile Halkevlerinin mal varlığı ile birlikte CHP'nin yerel teşkilatlanma kollarına da mühür vurulmuştu. Bu uygulamanın devamı olan ve uzun süre devam eden tartışmaları beraberinde getiren bir diğer gelişme ise CHP'nin elinde bulunan malların haksız yere parti elinde tutulduğu ve bu malların ülkenin ortak paydası olduğu iddiası ile bu mallara el konulmasına dair düşüncelerin kanunlaşması sürecidir. Düşündürücü olan nokta ise, bu kanunun 1951 yılında Halkevleri ile ilgili yasa ile aynı dönemde çıkarılabileceken, sürecin uzatılarak yaklaşan genel seçimlerinden altı ay gibi bir süre önce çıkarılmasıdır. Siyasi ortamın uygunluğu yahut siyasete sekte vurmamak gibi iki ayrı alandan bakılabilecek bu tartışmalı tasarı 14 Aralık 1953 tarihinde 5'e karşı 341 oyla kanunlaşırken 120 milletvekilinin katılmadığı oylama sonucunda 6195 sayılı yasa ile CHP'nin sahip olduğu bütün taşınır ve taşınmaz mallar ile paralar, öteki değerler, haklar ve alacaklar hazineye devrediliyordu.³⁰⁹

Yasa tasarısının kanunlaşma sürecinde CHP İzmir il teşkilatının yaşanan gelişmelere karşı ilk adımı, il teşkilatının elinde bulunan bazı emlakî satışa çıkarması olmuştur. 5 Ekim 1953 tarihinde, CHP il merkezinde, biri Kordon boyunda diğeri Menemen caddesinde olmak üzere iki gayrimenkulün pazarlıkla satılması kararı alınmış,³¹⁰ il teşkilatı satışa çıkardığı malları daha da genişleterek Alsancak'taki il merkez binası ile Turan'daki arsalarının da satışı için müzayede yapmıştır. 5 Ekim tarihinde yapılan müzayedede il binası ve diğer menkuller de dâhil, hiçbir malın satımı gerçekleşmemiş, fiyat konusunda yaşanan anlaşmazlık sebebi ile satılmayan mallar için yeniden müzayede yapılması karara bağlanmıştır.³¹¹ İl teşkilatının elindeki malları satışa çıkarmasının, gündemdeki gelişmelere karşı geliştirilen bir strateji olduğu kuşkusuzdur.

Yasa tasarısının kanunlaşması ile birlikte, ülke çapında CHP'nin mallarına el konulmasına dair uygulamalar hız kazanmış, İzmir teşkilatı da elinde bulunan mallara uygulanacak işlemler için beklemeye geçmişti. CHP'nin İzmir teşkilatında mevcut olan malların beyanı için, 17 Aralık 1953 tarihinde CHP İzmir il idare kuruluna defterdarlık tarafından bir yazı gönderilmiş ve Halk Partisi teşkilatı tarafından verilecek cevaba göre

³⁰⁹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi 4. Kitap İkinci Bölüm Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye**, Ankara 1999, s.85.

³¹⁰ "İlan, C.H.P. İl Başkanlığından", **Yeni Asır**, 19 Eylül 1953; "C.H.P. İzmirdeki Emlakini Satıyor", **Anadolu**, 22 Eylül 1953

³¹¹ "İzmir C.H.P. Teşkilatı Mallarını Satıyor", **Yeni Asır**, 6 Ekim 1953

malların tam olarak tespiti için vilayette bir komisyonun kurulması kararlaştırılmıştır.³¹² 19 Aralık'ta malların hazineye iadesi işlemi başlamış, defterdarlık tarafından oluşturulan 6 ekip partinin menkul ve gayrimenkullerini tespit etmek için faaliyetlerde bulunmuş, tespit faaliyetleri sonrası, İzmir merkez kazası ve ona bağlı köylerde 18'i tapulu 2'si tapusuz toplam 20 binanın hazineye devredileceği belirtilmiştir.

Tespit ekibi, İzmir il idare kurulu binasına uğrayarak burada da bütün menkul malları tespit etmiştir. Genel merkezin aldığı karar sebebiyle parti binasında bulunan bütün eşyalar bırakılmış, tespit çalışmasını izleyen il idare kurulu başkanı Şevket Adalan bir açıklamada bulunarak; *“Her şeyi bırakıyoruz. Hokka takımından koltuğuna ve defterlerden silgiye kadar hiçbir şeyi almıyoruz”* sözlerini kullanmıştır. İl merkezi binasına ve eşyalarına el konulması sebebi ile partililer İsmet İnönü'nün Mekke yokuşunda bulunan doğduğu evi, il idare binası haline getirmiştir. Yeni il idare binasına geçilmesi sebebiyle yapılan törende il başkanı Adalan Halk Partisi'nin hürriyetlerin savcısı ve savaşçısı olmaya devam edeceğini söylemiştir.³¹³ Tespit edilen 20 binanın 17'si 22 Aralık tarihinde tapu dairesi tarafından defterdarlığa teslim edilmiş, ihtilafı olan 3 binanın devir işlemleri ise sürdürülmüştür.³¹⁴ Devir çalışmaları Merkez ilçede 25 Aralık tarihinde tamamlanarak sonlandırılmıştır. Merkez ilçede toplamda 17 menkulün devri tamamlanmış, il teşkilatının İş bankasındaki 350 lira tutarındaki hesabı da defterdarlığa yatırılmıştır.³¹⁵

İl kongresi ile gelen kargaşa dönemini sona erdiren, mallara el konulması kanununun İzmir il teşkilatında bir canlanmaya vesile olduğu görülmektedir. Necip Mirkelamoğlu yaşananlar sonrası genel durumu şöyle aktarmaktadır:

“1954 seçimine kadar bizi parti teşkilatı olarak canlandıran iki olay oldu. İlki halk partisinin mallarının alınması kanunuydu. Partinin malları alınca partinin içinde bir ruh belirdi partiyi yaşatmak için. Binamızı aldılar her şeyimizi aldılar. İsmet Paşa'nın doğmuş olduğu Mekke yokuşundaki bir eve teşkilatı oraya taşıdık. Benim nişan yüzüğüm yoktur partiye verdim. Yalnız ben değil o dönem partili arkadaşların tümü fedakârlıklarda bulundular. Evindeki kilimi, sandalye masayı getirenler parti teşkilatı yeniden kuruldu. O zaman bizim için yeniden dirilmenin ilk alameti oldu. Halkevini de

³¹² “İzmirdeki Halk Partisi Mallarının Son Durumu”, **Yeni Asır**, 17 Aralık 1953

³¹³ “C.H.P. Mallarına Dair Teslim İşi Dün Başladı”, **Yeni Asır**, 20 Aralık 1953; “İnönü'nün İzmir'de Doğduğu Evde”, **Seçim**, 20 Aralık 1953

³¹⁴ “C.H.P. Mallarının Hazineye İntikali Dün de Devam Etti”, **Yeni Asır**, 23 Aralık 1953

³¹⁵ “İzmir'de C.H.P. Mallarının Tesellümüne Dair Çalışmalar Bitti”, **Yeni Asır**, 26 Aralık 1953

kapattılar. Ben İzmir’de Halkevi’nin son başkanıyım ve ben teslim ettim devlete. Maliye memurları geldiler götürdüler. İzmir’de parti hareketleri ve heyecanı bu iki sebepten dolayı alevlendi. Ne de olsa insanların ruhuna olumsuz etki yaptı bu hadiseler ve bir taraftan içlerindeki heyecanı yavaş yavaş uyandırmaya başladı”³¹⁶

6- 20 Mart 1954 İzmir İl Kongresi

Maddi anlamda teşkilat üzerinde yaşanan sarsıntılı durum, siyasi alanda uzun süredir devam eden hizipleşme çatışmalarının bir süreliğine askıya alınmasını sağlamıştı. İl teşkilatı için çözülmesi çok zor görülen sorunlar ve dağılması beklenen il idare kurulu yönetimi, meydana çıkan tablo sonrası çalışmalarını ortak hedef doğrultusunda sürdürmüş, yaklaşan genel seçimler için faaliyetlerini hızlandırmıştı.

Son il kongresinin yankıları uzun süre devam ederken, İzmir il teşkilatı için önemli bir isim olan Behçet Uz’un partiden ayrılması İzmir için bir kan kaybının yaşanması anlamına geliyordu. 1954 yılı il kongresine katılmak üzere İzmir’e davet edilen Genel Başkan İsmet İnönü, daveti başlangıçta kabul etmiş fakat kararından vazgeçerek il kongresine katılmayarak İstanbul’a hareket etmiştir. Diğer taraftan il kongresini takip etmek üzere parti genel sekreteri Kasım Gülek İzmir’e hareket etmiştir.³¹⁷ Kasım Gülek’in kongreye katılımı ile kongrenin seçimlerden kısa süre öncesine denk gelmesi, kongrenin havasının seçim propagandası çerçevesinde şekilleneceğinin sinyallerini vermiştir.

20 Mart 1954 günü saat 14’ten itibaren Fuar’daki sergi sarayında başlayan kongreye iştirak edecek olan Kasım Gülek, kongreye gelmeden evvel saat 10’da hava alanında karşılanmış ve bundan sonra taksilerden mürekkep bir konvoyla beraber bir gösteri yapmak maksadıyla şehir içinde gezdirilmiştir. İdare kurulu başkanı Şevket Adalan, “*iktidarın 4 yıllık tertiplerine rağmen ayakta durmaya muvaffak olan halk partisinin delegelerini selamlarım*” diyerek kongreyi açtıktan sonra divan başkanlığı seçimine geçilmiştir. Başkanlığa ittifakla Avukat Muammer Eriş seçildikten sonra Şevket Adalan faaliyet raporunu okumaya başlamıştır.³¹⁸ İl idare kurulu raporunda Kurultay ile ilgili bilgilendirme yapıldıktan sonra, İzmir teşkilatı içerisinde yeşeren kadın ve gençlik kollarının kuruluş çalışmaları hakkında izahat verilmiş, kadınlar ve

³¹⁶ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

³¹⁷ “İzmir C.H.P. İl Kongresi”, **Anadolu**, 19 Mart 1954

³¹⁸ “C.H.P İzmir Kongresi Dün Çalışmaya Başladı”, **Yeni Asır**, 21 Mart 1954

gençlerin parti çalışmaları için taşıdığı değerin altı çizilmiştir.³¹⁹ Yerel teşkilatlanma faaliyetlerinin aktarıldığı bölüm sonrası iktidar partisinin yürüttüğü politika üzerine dokundurmalar yapılmış, parti mallarına haksız ve kanun dışı bir uygulamaya tabi tutularak el konulduğu belirtilmiştir. Raporun diğer bölümlerinde ise yaklaşan seçimler, siyasi hayat ve ekonomik hayatın işleyişi hakkında düşünceler yer almıştır. Raporun büyük kısmı genel siyasete ayrılırken, teşkilatın yerel sahadaki faaliyetleri ise raporun son bölümünde küçük bir kısımda aktarılmıştır. Bu çerçevede 1953 yılı il kongresinden bu kongreye kadar geçen sürede il sınırları içerisinde 112 muhtarlık seçimi yapıldığı ve bu seçimlerden 83 tanesini CHP, 35 tanesini DP, 4 tanesini de bağımsız adayların kazandığı ifade edilmiştir.³²⁰

Raporun okunması bittikten sonra İsmet İnönü'nün kongreye gönderdiği şu mesaj okunmuştur:

“C.H.P. İzmir il kongresini büyük seçimlerin arifesinde yapıyoruz. İzmirli vatandaşlarımız kongremizde C.H.P.’nin düşüncelerine bir kere daha muhatap olacaklardır. C.H.P. 4 senelik muhalefet devrinde fikirlerindeki tazeliği prensiplerindeki kuvvet ve insafsız iftiraların hepsine hâkim olan tertemiz ahlakı ile vatandaşlara kendisini takdim ediyor. Partimiz kendisine güvenme, millete hizmet aşkı ve isabetli tedbirlerin sözcüsü olarak tevazu ile fakat sarsılmaz bir iman ve iradeyle vaziyet almıştır. Kongrenizde bizi dinleyen vatandaşlarımızın gelecek günleri huzur ile ve güvenle bekleyeceklerine emin bulunuyoruz. Memleket meseleleri her zamandan ziyade ehemmiyet peyda etmiştir. İç ve dış politika fikirleri ve tedbirleri belli ve tecrübe edilmiş C.H.P. adındaki büyük siyasi ve milli varlığın hizmetini bekliyor. Partimizin mensupları vatandaşlarımızın teveccühünü kazanmak için bütün şartları kolaylıkla izah edecek durumdadır. Memleketimizin mali ve iktisadi ihtiyaçları tamir kabul etmez safhalara düşmemek için bir an önce C.H.P.’nin hizmetine ve tedbirlerine lüzum gösteren bir vaziyettedir. Gelecek günler partimize ağır vazifeler hazırlamıştır. Vatandaş huzur ve emniyet, siyasi parti farkları içinde her vatandaş için eşit haklar ve muameleler, demokrasi tekâmülünün öncüsü ve yapıcısı olan partimizin idaresini hasretle bekliyor”³²¹

³¹⁹ C.H.P İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu, byy 1954, s.6–9.

³²⁰ C.H.P İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu, byy 1954, s.10–25.

³²¹ “C.H.P İl Kongresi Çalışmalarına Başladı”, *Anadolu*, 21 Mart 1954

Genel Başkanın mesajının okunmasının ardından müzakerelere geçilmiştir. Kongre seçimlere çok yakın bir zamanda yapıldığı için, üyeler sık sık “*nasıl olsa seçimleri kazanacağız*” şeklinde sözler kullanmış, dilek komisyonunun kurulup kurulmaması yolunda tartışmalar yapılırken, söz alan bir kısım üyelerin “*dertlerimizi anlayan ve dinleyen yok. O halde dilek komisyonuna da lüzum yok*” demişlerdir. Dilek komisyonu ile ilgili bir delege ise söylenenler karşısında, “*nasıl lüzum yok önümüzdeki seçimlerde iktidara geçiyoruz. Bu dilekleri şimdiden tespit edelim de tatbiki kolay olsun*” diye ifadelerde bulunmuş ve neticede dilek komisyonunun seçilmesine karar verilmiştir. Rapor hakkındaki konuşmalarını takiben Şevket Adalan yapılan tenkitlere cevaplar vermiştir. Yapılan seçimde il idare kurulu başkanlığına Şevket Adalan, üyeliklere de aldıkları oy sırası ile Arif Ertunga, Dr. Lebit Yurdoğlu, Hulusi Selek, Necip Mirkelamoğlu, Nazif Çağatay, Dr. Avni Karabece, Ziya Şahan, Reşit Soyer, Fevzi Akarçay ve Halit Arpaçın seçilmişlerdir.³²²

Bir önceki il kongresine nazaran çok ufak farklılıkların bulunduğu fikir beyanları, il kongresinin olumlu bir havada geçtiğini göstermektedir. Özellikle CHP mallarına el konulmasının ardından il teşkilatındaki hizipleşmeler, son il kongresi ile yok denecek kadar azalmıştır. Kongrenin ilk günü süren bütünlük havası ikinci gün de devam etmiş ve iktidar partisinin uygulamaları hakkında şiddetli tenkitler yapılmıştır. Kasım Gülek’in de konuşma yaptığı kongrenin son günü ile birlikte, 1954 yılı milletvekili genel seçimlerini yürütecek il idare heyeti, hizipleşmenin yaşanmadığı ortamda, oy birliğiyle görevine başlamıştır.

³²² “C.H.P İzmir Kongresi Dün Çalışmaya Başladı”, **Yeni Asır**, 21 Mart 1954

III. BÖLÜM

1954 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA CHP İZMİR İL ÖRGÜTÜ

Çok partili siyasi hayata geçiş süreci ve sonrasında yaşanan seçim mağlubiyetleri, CHP örgüt yapılanması içerisinde bazı değişimlerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Partinin 22–27 Haziran 1953 tarihinde toplanan 10. Kurultayında,³²³ milletvekilliği aday yönetmeliği tasarısı üzerinde görüşmeler yapılarak bazı maddelerin değiştirilmesi karara bağlanmıştır. 10. Kurultay tüzük komisyon raporunda yer alan önemli değişimlerden ilki, kadın kollarının kurulmasını güçleştiren tüzük maddesinin kaldırılıp, kadın kollarının kurulmasının önünün açılması, diğer bir değişim ise, gençlik kollarının kuruluş yönetmeliği ile çalışma programları tasarısının Kurultayda okunması ve seçilecek genel idare kurulunun, tasarısı ile ilgili çalışmalara başlaması kararının alınması olmuştur.³²⁴ Örgütlenmenin önemli kademelerini oluşturan kadınlar ve gençlere yönelik atılan bu adımlarla, teşkilatlanma kadrolarına her alandan katılımın sağlanması hedeflenmekteydi.

A. 1954 Milletvekilleri Genel Seçimleri Sürecinde CHP İzmir Teşkilatı

1954 milletvekilliği genel seçimleri, 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı kanunda belirtilen, tek dereceli ve liste usulü çoğunluk sisteminde bir değişiklik uygulanmadan gerçekleştirilmiş, 1950 seçimlerinde meclise 17 milletvekili soka İzmir, artan nüfusuna paralel olarak, 1954 seçimlerinde 20 milletvekilini tespit için sandık başına gitmiştir.³²⁵ Seçimlerin yaklaşması ile birlikte, partiler arası mücadele basın yolu ile şekillenmeye başlamış, tarafların iddiaları, yaklaşan seçim neticelerine etki etmek için yeni boyutlar kazanmıştır. Yerel basında Sabah Postası, Anadolu, Yeni Asır ve Demokrat İzmir Gazeteleri ile sürdürülen propagandaya yeni neşriyatlar da katılmış, 1954 seçimleri, yerel basının geniş bir alanda çarpışmasına vesile olmuştur. Yarın Gazetesi yaklaşan seçimlerin DP'nin zaferi ile sonuçlanacağını, iktidar partisinin zaferinin süreceğini iddia ederken,³²⁶ Yeni Seçim Gazetesi seçimlerde müstakil adaylara oy verilmesi gerektiğini ileri sürmüştü³²⁷ ve seçim sürecine dek müstakil adayların tanıtımını yürütmüştür. Diğer

³²³ Rahmi Kumaş, *CHP'nin Soy Ağacı*, İstanbul 1999, s.69.

³²⁴ *C.H.P. Onuncu Kurultayı Tüzük Komisyon Raporu*, Ankara 1953, s.2–6.

³²⁵ *Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili...*, s.67.

³²⁶ "Seçim Zaferi Yüzde Yüz D.P.nindir", *Yarın*, 19 Mart 1954

³²⁷ "Vatandaşlar Müstakil Adayları Destekliyor", *Yeni Seçim Gazetesi*, 25 Nisan 1954

yerel yayın Yükseliş Gazetesi ise 1954 Seçimleri sonucunda CHP'nin tekrar iktidara geçeceği tezini savunmuştur.³²⁸

Mallarının tamamını hazineye devreden CHP il teşkilatı, il kongresi sonrası milletvekilliği adaylarını tespit için çalışmalarına başlarken, aday tespiti sürecinde 25 Mart 1954 tarihine dek DP'ye 86, CHP'ye de 34 müracaat yapılmış, aynı tarih itibariyle müracaat süreleri sona ermiştir.³²⁹ CHP'ye yapılan başvuruların DP'nin aday sayısının yarısında kalması, il teşkilatının toparlanma çabalarını tam manası ile tamamlayamadığını göstermektedir. Aday listesine başvurunun bu denli az olması, yoklamaların erteleneceği söylentilerini gündeme taşımış,³³⁰ CHP il teşkilatının eski bakanlara adaylık için teklif götürdüğü fakat tekliflerin ret edildiği iddia edilmiştir.³³¹

Aday yoklamalarının önemli hususu olan yoklama güvenliği ile ilgili yürütülecek çalışmalar tespit edilmiş, 28 Mart Pazar günü başlayan aday yoklamalarında, oy pusulaları tamamen toplandıktan sonra, sayım kura ile seçilen beş kişilik tasnif heyeti tarafından açık usulle yapılmıştır. Tasnif bitiminde oy alan adayların isimleri ve aldıkları oy sayıları için üç nüshalık tasnif mazbatası düzenlenmiş ve mazbataların altları yoklama kurulu başkanı ve kâtipleriyle, tasnif heyeti tarafından imzalanarak mühürlenmiş, vilayet idare kurulunun mevcut adayların huzurunda açtıkları mühürlü zarfların neticeleri de telgrafla genel idare kuruluna bildirilmiştir.³³² CHP'nin son Kurultayında alınan karar üzerine, aday tespitinde genel merkezin % 30'luk tavsiye oranı sabit kalmış, 16 milletvekili adayının il teşkilatı, kalan 4 adayın ise genel merkez tarafından tespit edilmesi karara bağlanmıştır.³³³ Bu bağlamda CHP İzmir il teşkilatı yaptığı yoklama kurulları toplantısının sonunda aday listesini tespit etmiştir. İlçelerden ve merkezden alınan neticeler sonunda; Şevket Adalan, Osman Sabri Adal, Nazif Çağatay, Hulusi Selek, Lebit Yurdoğlu, Fitnat Saltuğ, Arif Ertunga, Necip Mirkelamoğlu, Ekrem Özkılıç, Orhan Rahmi Gökçe, Şerif Remzi Reyent, Muammer Eriş, Seyfi Özgizler, Sait Odyak, Sadık İleri, Mustafa Uyar'dan oluşan 16 kişilik aday listesine seçimlerde yarışmaya hakkı tanınmıştır. Diğer taraftan CHP Genel Merkezi ile il teşkilatının mutabık kalmaları neticesinde, Mustafa Kardiçalı, Muhittin Alam, Reşat

³²⁸ "954 de C.H.P.si İktidarda", **Yükseliş**, 6 Mart 1954

³²⁹ "İzmir ve Manisa C.H.P. Aday Listesinde Yer Alması Muhtemel İsimler Tespit Edilmiş Gibidir, İki Ana Partinin Seçim Hazırlıkları Hızlandı", **Anadolu**, 26 Mart 1954

³³⁰ "DP. Genel İdare Heyetinin Seçimle İlgili Toplantıları", **Yeni Asır**, 25 Mart 1954

³³¹ "CHP Aday Bulma Zorluğuna Uğradı", **Yeni Asır**, 26 Mart 1954

³³² "Bugün Bütün Yurtta Milletvekili Namzetleri Yoklamaları Yapılıyor", **Anadolu**, 28 Mart 1954

³³³ "D.P ve C.H.P. Bu Sabah Namzetlerini Seçiyorlar", **Yeni Asır**, 28 Mart 1954

Tardu (Bağımsız) ve Bahaeddin Horozoğlu'nun da İzmir CHP listesine alınmaları kararlaştırılmıştır.³³⁴ İl teşkilatının seçtiği aday listesindeki tek değişiklik ise Mustafa Uyar yerine Raif Cilasun'un aday gösterilmesi olmuş, böylelikle 20 kişilik milletvekili listesi kesinlik kazanmıştır.³³⁵ İl teşkilatı tarafından tespit edilen listede bulunan Mustafa Uyar'ın aday listesine girdiği kesinleşmişken, ani bir karar ile Raif Cilasun'un listeye alınması teşkilatın ödemiş ayağında büyük tepki ile karşılanmış, Ödemiş Halk Partisi üyeleri bu uygulama karşısında basına tepki mektup ve telgrafları göndermişlerdir.³³⁶

Aday tespitinin ardından seçim faaliyetlerinin arttığı evrede, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de Ege gezisinin İzmir ayağını 16 Nisan Cuma günü Cumhuriyet Meydanı'nda yaptığı konuşma ile sürdürmüştür. İnönü, büyük bir kalabalık tarafından karşılandığı meydana verdiği nutukta, anayasada mevcut bulunan eksiklikler, hâkimlerin teminatı, memurların hakları, basın üzerindeki baskı ve yabancı sermaye hakları gibi konuların üzerinde durmuş ve iktidarın bu alandaki politikalarını eleştirmiştir.³³⁷

Genel Başkanın İzmir ziyareti sonrası partilerin devam eden seçim faaliyetlerinde, partileri ortak liste üzerinde buluşturma hedefinde olan çalışmaların da yapıldığı görülmektedir. “Karma Liste” olarak adlandırılan listeler, birer öneri niteliği taşımalarına rağmen, partiler için bağlılıcılığı bulunmamakta, bireylerin kişisel çabaları ile iktidar ve muhalefeti aynı çatıda buluşturma istekleri sonucu şekillenmekteydi. 1954 yılı milletvekili genel seçimlerinde İzmir'de 300 bin adet basılacağı ileri sürülen karma listede ise şu isimler yer almaktaydı:

Ekrem Hayri Üstündağ (DP), Muhittin Alam (CHP), Abdullah Aker (DP), Mustafa Kardiçalı (CHP), Arif Güngören (DP), Said Odyak (CHP), Behçet Uz (DP), Osman Sabri Adal (CHP), Haluk Ökeren (DP), Arif Ertunga (CHP), Osman Kapani (DP), Ekrem Özkılıç (CHP), Muammer Çavuşoğlu (DP), Hulusi Selek (CHP), Nuriye Pınar (DP), Lebit Yurdoğlu (CHP), Necdet İncekara (DP), Nazif Çağatay (CHP), Mehmet Ali Sebük (DP), Bahaeddin Horozoğlu (CHP).

³³⁴ “Halk Partisinin İzmir Namzetleri”, **Yeni Asır**, 29 Mart 1954; “1954 Seçimlerine Girecek Aday Listesi Tespit Edildi”, **Anadolu**, 29 Mart 1954

³³⁵ “C.H.P. Aday Listesi Yüksek Seçim Kuruluna Verildi”, **Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1954; “Seçimlere Katılacak C.H.P. Adaylarının İsimleri Belli Oldu”, **Anadolu**, 12 Nisan 1954

³³⁶ “İzmir Namzet Listeleri”, **Yeni Asır**, 30 Mart 1954

³³⁷ “İnönü Mahşeri Bir İzmirililere Hitap Etti”, **Anadolu**, 17 Nisan 1954; “C.H.P.nin Dünkü İzmir ve Manisa Mitingleri”, **Demokrat İzmir**, 17 Nisan 1954

20 kişilik aday listesi, iktidar ve muhalefetten 10'ar üyeyi seçerek İzmir'in temsiliyetini ortak paydada buluşturmak niyetiyle oluşturulmuştu.³³⁸ Karma listenin tercih edilmesi için İzmir basınının büyük gazeteleri konuya pek taraftar olmazken, gazeteleri vasıtasıyla karma listeye aday sokmak yolunda olan ufak gazeteler, adayları ve listeleri neşrederken, ilgili seçim yasasının oy kullanacaklara tanıdığı hakları hatırlatmaktaydı:

“Vatandaş! Partilerin milletvekili aday listeleriyle müstakil adayların listesini neşre ediyoruz. Bütün partilerin milletvekili adaylarıyla müstakil adaylar, tetkik etmek imkânını, sana vermektedir. Ayrıca, bir de karma liste ismi altında bütün partilerin adaylarıyla müstakil adaylardan seçilmiş 1 listeyi tetkik edebilmen için neşre ediyoruz. Bundan maksadımız, parti adaylarıyla müstakil adayları topluca tetkik imkânını vermek ve millet meclisinde kuvvet muvazenesine dayanan temsili bir hüviyet görmek istiyorsan karma listenin nasıl yapıldığı baktığında sana bir fikir vermektir. Eğer karma liste bu şekliyle seni tatmin ediyorsa kes ve sakla. Oy vermekte kullanırsın. Yalnız şunu unutma: Çarşıdan aldığımız kuru veya taze sebze yi tencereye atmadan önce taşını toprağını ve kötü olanlarını ayırıyoruz, tütün vesaire mahsullerinizi çuvala koymadan ve balya yapmadan önce kötülerini ve işe, yaramayanlarını ayırt ediyoruz. Bunları yapıyoruz da ne neden 4 sene müddetle millet mukadderatını eline alacak olan milletvekilleri adaylarının içinden işe yaramayacakları ayırmayalım.

Seçim kanununu 89'uncu maddesi yukarıdadır. Bu kanun seçmen vatandaşa:

1—Kendisinin adaylardan istediklerini seçerek bir liste yapmak

2—Matbu olarak verilen parti listelerinden istediklerini silip yerlerine istediklerini yazmak hakkını veriyor.”³³⁹

Bu ilginç bilgilendirme milletvekilliği tercihine yönelik çok tartışma yaratan liste usulü çoğunluk uygulamasının yerine alternatif olarak geçebilecek dönem içerisindeki tek uygulamaydı. Partiler arası münasebetin seçimler öncesinde gittikçe gerildiği bir dönemde, rakip partilerin adaylarını karalama yolunda izlenen çalışmalar dışında, farklı siyasi düşünceleri sahiplenen bireyleri tek liste altında meclise sokmak hedefi, karma listenin demokrasi yolunda öne sürülen tercihler arasında önemli alternatif olarak gündemde kalmasını sağlıyordu. Her ne kadar çok partili siyasi hayata geçilmesinin üzerinden kısa zaman geçmiş olsa da demokratik hayatta siyasi alan içerisinde

³³⁸ “İzmirli Bitaraf Vatandaşlar Karma Bir liste Hazırlıyor”, **Anadolu**, 21 Nisan 1954;

³³⁹ “Karma Liste”, **Yeni Seçim Gazetesi**, 28 Nisan 1954

alternatiflerin yaratılması önem arz etmekteydi. Karma liste ile birlikte seçime iştirak edecek partiler ve milletvekilleri adaylarının tamamı ise Tablo 16'daki isimlerden meydana gelmekteydi.

Tablo 16- Milletvekili Seçimlerine Katılan Partiler ve Adayları³⁴⁰

DP	CHP	Türkiye Köylü Partisi	Müstakiller
Abdullah Aker	O. Sabri Adal	İhsan Cıvaoğlu	N. Fahri Adsay
Mehmet Aldemir	Şevket Adalan	Nuri Çavuşoğlu	Ahmet Arslan
Nebil Altuğ	Muhiddin Alam	Yalçın Dağlar	Fazıl Atacan
Perteve Arat	Rauf Celasun		Mustafa Çiftçi
Cihat Baban	Nazif Çağatay		Hadi Dura
Muzaffer Balaban	Muammer Eriş		Baha Doyranlı
Behzat Bilgin	Arif Ertunga		Tahir Divrik
M. Çavuşoğlu	O.Rahmi Gökçe		A. Tevfik Erksel
Sadık Giz	Sadık İleri		Adnan Karasu
Arif Güngören	Baha Horozoğlu		Ş. Öztürkeri
Necdet İncekara	Mustafa Kardıçalı		C. Sökmensüer
Osman Kapani	N.Mirkelamoğlu		M. Kazım Süren
Rauf Onursal	Sait Odyak		Ali Tan
Haluk Ökeren	Seyfi Özgizler		B. Fehmi Tükel
Nuriye Pınar	Ekrem Özkılıç		
M. Ali Sebük	Ş. Remzi Reyent		
İlhan Sipahioğlu	Fitnat Saltuğ		
Abidin Tekön	Hulusi Selek		
Behçet Uz	Reşat Tardu		
E. Hayri Üstündağ	Lebit Yurdoğlu		

Yerel basın tarafından karma listeler yayınlanırken, CHP İzmir teşkilatında, parti malların müsadereci süreci ile başlayan parti içi sükûnet dönemi, 31 Ocak 1953 tarihindeki kongrede il idare kurulu yedek üyeliğine seçilen Ali Özkanat'ın basına verdiği beyanat ile bozulmuştur. İl teşkilatının çalışmaları üzerine tenkitlerde bulunan

³⁴⁰ "Dikkat", **Yeni Seçim Gazetesi**, 28 Nisan 1954

Özkanat, seçim sürecinde CHP il teşkilatının suskun havasını bozacak olan şu cümleleri kurmuştur:

“C.H.P. ’nin bugünkü mebus adaylarından Necip Mirkelamoğlu, “Kasım Gülek, C.H.P. ’nin Makyavel’idir” yolunda sözler sarf etmiştir. Yine günümüzün namzetlerinden Muammer Eriş, Kasım Gülek’in faal durumdan uzaklaştırılmasını hedef tutan bir takrime imza koymuştur. 1953’te seçilen C.H.P. il idare heyeti, bir defa olsun ekseriyetle toplantı yapmış değildir. 15–20 defa kurula gelmeyenler hakkında muamele yapılmamış münhallar daima boş tutulmuştur. Esasen parti teşkilatı il idare heyetinden değil, “Mehmet Orhon ve ortağı” ticarethanesinden idare olunmuştur. Bir zamanlar il başkanlığına vekâlet etmiş olan Avukat Necdet Öklem ile Ödemiş adayı Mustafa Uyar ve Bergama adayı Mustafa Yazıcı’nın, milletvekili aday yoklamasında listeye girmemeleri için çeşitli siyasi kombinezonlar çevrilmiş bulunmaktadır.”³⁴¹

Özkanat’ın bu açıklamaları parti teşkilatı içerisindeki hizipleşme çatışmalarının tam manasıyla sona ermediğini açığa vururken, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek 23 Nisan’da İzmir’e gelmiş ve aynı gün saat 19.30 da İzmir radyosunda seçim konuşması yapmıştır.³⁴²

CHP İzmir il teşkilatından istifası ile büyük yankılar uyandıran ve seçimlere Müstakil aday olarak DP listesinden katılan Behçet Uz’un seçime dair tahminleri de dikkate şayandır. Bir sene öncesinde Halk Partisi saflarında siyasi çalışmaları yürüten Uz, milletvekili genel seçimleri için yapılan röportajda sorulan sorulara şu yanıtları vermiştir:

“— Seçim kampanyasının son günündeyiz. Müstakil aday olarak vatandaşlara ve bilhassa sizi çok yakından tanıyan İzmirliyle söyleyecek sözleriniz bulunduğu kanaatindeyiz. Düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

—Seçmen, bu seçimde çok yüksek bir vatani vazife ifası ile karşı karşıyadır. Reyini kullanırken akliseliminin ışığı altında memleketin bugünkü durumunu gözden geçirmesi icap edecektir. Kanaatimce, son dört yılda müspet sahalarda memleketin yarınını ışıklı halde hazırlamaya matuf büyük hamleler yapılmış, başarılar elde edilmiş ve ilerisi için de daha büyük başarılar vaat eden yeni ufuklar açılmıştır. Büyük icraata girişme cesaretini gösteren ve böylece maddi ve manevi taahhütler altına giren bir politikanın vatandaşlarca büyük samimiyetle desteklenmesini zaruri görmekteyim.

³⁴¹ “İzmir’de Halk Partililer Birbirlerini İtham Ediyor”, **Yeni Asır**, 22 Nisan 1954

³⁴² “Kasım Gülek Şehrimizde”, **Anadolu**, 24 Nisan 1954

İşte bu kanaatlerdir ki, şahsen ve müstakil aday olarak Demokrat Parti listesinde yer almış bulunuyorum. Müspet işler sahasında şimdiye kadar yapılmış olanlarla bundan sonra yapılması vatandaşlarca temenni edilen işler üzerinde ehemmiyetle durabileceğimiz bir yola, artık girilmiş olduğu kanaatindeyim İzmirli, benim dinamik faaliyetlerden ne kadar hoşlandığını yakinen bilirler. Şimdi memleket çapında bu mahiyetteki çalışmaların genişlediğini görmek, benim gibi her Türk vatandaşı için sevindirici bir mahiyet taşır. Seçim kampanyasının bu son gününde aziz seçmenlerden isteyebileceğim tek şey, bu vaziyetin iyice takdir edilerek, vicdan huzuru içinde kullanacakları reyin memleket hayrına olması temennisinden ibarettir.”³⁴³

Behçet Uz’un bu açıklamaları, seçim yasaklarının başladığı bir günün öncesinde seçimin genel tablosu üzerine yapılan bir değerlendirmeyi kapsamakla birlikte, partiler arası geçiş yapan siyasetçilerin mesajlarının kısa süre zarfında nasıl şekillendiğini de göstermektedir. Siyasi yasakların başladığı 28 Nisan tarihinden sonra neticeler için beklemeye geçilirken, 2 Mayıs 1954 tarihinde, meclise girecek İzmir milletvekilleri için halkın tercihi de ilerleyen saatler sonunda şekillenmeye başlıyordu.

B. 2 Mayıs 1954 Milletvekilliği Genel Seçimleri Neticeleri

1954 genel seçimlerinden CHP’nin beklentilerinin ne olduğunu Necip Mirkelamoğlu şöyle ifade etmektedir:

“1950–1954 yılları arasında şöyle bir kanat vardı, yalnız bizde değil genel olarak: Halk kuvvetli bir muhalefet olsun diye DP’ye rey verdi, Halk Partisini iktidardan düşürmek istemiyordu. Nasıl olsa ilk seçimde tekrar iş eski şekline döner, halk yapmış olduğu yanlışlığı tamir eder gibi bir teselli vardı bizim için. Bizden esirgediği iktidarı tekrar bize verir gibi bir ümit içindeydik. 1954 seçimlerine böyle ümitli girdik. Ve o zaman 60 milletvekili 30’a düştü ve daha ağır bir mağlubiyet içine düşmüş olduk.”³⁴⁴

Necip Mirkelamoğlu’nun seçimlere dair yorumu, il teşkilatının dileklerini yansıttığı gibi yorumu bir gerçeğin de itirafı niteliğindedir. CHP İzmir il teşkilatı, DP’nin Türkiye genelinde ve İzmir’de elde ettiği başarıyı, tek parti iktidarı uygulamalarının geçici bir süreliğine cezalandırılması olarak görmekte ve milletvekili seçimlerinde DP lehine dönen oy yönelimini kısa süreli bir heves olarak tanımlamaktaydı. Bu bağlamda 2 Mayıs 1954 seçimlerini bir dönüm noktası olarak

³⁴³ “Dr. Behçet Uz, Siyasi Görüşlerini Açıklıyor”, **Yeni Asır**, 28 Nisan 1954

³⁴⁴ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

gören il teşkilatı, seçimin neticesinde tekrar iktidarda olunacağı gibi kesin bir inanca sahipti. Bu düşünceler eşliğinde gerçekleşen seçimlerin İzmir ayağı, Necip Mirkelamoğlu ve İzmir teşkilatının bazı üyelerinin düşüncelerinin tam aksi yönünde neticelenmiş, seçimler sonrasında Tablo 17'deki görüntü meydana çıkmıştır.

Tablo 17- 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir İlçelerinde Alınan Oy Miktarları ve Kıyaslı Tablosu³⁴⁵

Yıl	Seçmen Sayısı	Kullanılan Oy	İştirak Oranı	Kazanan Parti	Oy Nispeti	Milletvekili Sayısı	
1950	370.282	321.575	% 86,8	DP	% 56,7	17	
1954	427.130	382.024	% 89,2	DP	% 61,2	20	
2 Mayıs 1954 Milletvekili Seçimlerinde Kazalarda Alınan Oy Sayısı							
Kazalar	Seçmen Sayısı	Atılan Oy	İştirak %	1. Parti	Oy	2. Parti	Oy
Merkez	179.417	153.595	85	D. P.	105.027	CHP	48.568
Ödemiş	48.027	44.799	93	CHP	22.966	D. P.	21.724
Tire	26.439	23.931	90	D. P.	14.812	CHP	9.119
Bergama	26.406	23.860	90	D. P.	15.509	CHP	8.319
Menemen	22.487	19.817	88	D. P.	12.042	CHP	7.619
Bayındır	18.309	16.497	90	D. P.	10.021	CHP	6.755
Kemalpaşa	15.845	14.800	92,5	D. P.	7.861	CHP	6.955
Torbali	15.320	14.325	89	D. P.	7.208	CHP	7.008
Urla	10.991	10.021	91	D. P.	5.313	CHP	4.707
Kuşadası	10.818	9.965	92,5	D. P.	5.619	CHP	4.316
Kiraz	10.735	9.627	89,5	D. P.	5.055	CHP	4.565
Dikili	7.529	6.926	92	D. P.	4.086	CHP	2.831
Kınık	16.620	15.662	94	DP	10.057	CHP	5.533
Çeşme	4.967	4.559	91	D. P.	2.353	CHP	2.190
Seferihisar	4.923	4.288	87	CHP	2.802	DP	1.479
Foça	4.926	4.555	93	DP	2.574	CHP	1969
Karaburun		*		DP.	2.015	CHP	1.740
Partilerin Aldığı Toplam Oy Sayısı				DP.	235.320	CHP	145.397

³⁴⁵ “İzmir’de 16 Kazanın Seçim Sonucu Belli Oldu”, *Yeni Asır*, 5 Mayıs 1954; *Cumhuriyet’ten Günümüze Milletvekili...*, s.67.

* Kınık’la Birlikte Hesaplanmıştır

1951 ara seçimlerinde 6 ilçede seçimleri önde bitiren CHP, 1954 seçimlerinde bu ilçelerden 4'ünü kaybederek sadece Ödemiş ve Seferihisar'da seçimi önde götürmüş, en farklı oy kaybını ise Merkez ilçe ve Kınık'ta yaşamıştır. Merkez ilçe de dâhil İzmir toplamında milletvekili adaylarının aldığı oy oranları ise Tablo 18'deki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 18- 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimlerinde İzmir Milletvekili Adaylarının Aldığı Oy Miktarı³⁴⁶

DP		CHP	
Adı Soyadı	Oy	Adı Soyadı	Oy
Dr E. Hayri Üstündağ	232.771	Muhittin Alam	147.612
Dr. Behçet Uz	232.251	Şevket Adalan	147.076
Muammer Çavuşoğlu	231.565	Osman Sabri Adal	146.924
Abdullah Aker	231.353	Said Odyak	146.905
Arif Güngören	231.040	Hulusi Selek	146.809
Osman Kapani	231.011	Reşat Tardu	146.417
Cihat Baban	230.644	Dr. Mustafa Kardiçalı	146.316
Nebil Altuğ	230.380	Şerif Remzi Reyent	146.230
Pertev Arat	230.336	Nazif Çağatay	146.138
Mehmet Ali Sabah	230.264	Bahaettin Horozoğlu	146.019
Necdet İncekara	230.260	Orhan Rahmi Gökçe	145.591
Behzat Bilgin	210.232	Necip Mirkelamoğlu	145.473
Mehmet Aldemir	230.154	Necmettin Eriş	145.443
İlhan Sipahioğlu	229.982	Sadık ileri	145.324
Abidin Tekön	229.968	Lebit Fehmi Yurtoğlu	145.272
Nuriye Pınar	229.799	Fitnat Saltuğ	145.196
Rauf Onursal	229.720	Raif Cilasun	145.084
Haluk Ökeren	229.685	Arif Ertunga	145.069
Sadık Giz	229.683	Ekrem Özkılıç	145.010
Muzaffer Balaban	229.387	Seyfi Özgizler	144.742

Milletvekili oy dağılımı sonrası, Türkiye Köylü Partisi'nin üç namzedinden Nuri Çavuşoğlu 387, Yalçın Dağlar 383, İhsan Civaoglu 363 rey almışlardır. Bağımsız

³⁴⁶ “İzmir Vilayetindeki Seçimin Kat’i Neticesi”, **Yeni Asır**, 6 Mayıs 1954; “Adaylardan En Çok Oy Alanların Milletvekili Seçimlerine Ait İl Seçim Kurulunca Düzenlenen Tutanak”, **Anadolu**, 7 Mayıs 1954

adaylardan Baha Doyranlı 673 oyla en fazla oyu, Ahmet Tevfik Erksel ise 8 oyla en az oyu almışlardır.³⁴⁷

İzmir milletvekili adaylarının aldıkları oy oranlarına bakıldığında göze çarpan ilk ayrıntı, bir süre önce CHP İzmir il teşkilatından istifa ederek DP listesinden seçimlere iştirak eden Behçet Uz'un DP listesinde ikinci sırada elde ettiği başarı olmuştur. Oy oranlarındaki farkın çok yüksek olması da, seçim sonuçlarının önemli hususlarından biridir. Bu bağlamda CHP İzmir il teşkilatı çok partili hayata geçişle birlikte altıncı seçim yenilgisini de tadıyor, seçimler sonrası il örgütlenmesinde yeni bir buhran döneminin kapıları açılıyordu.

C. Milletvekilleri Genel Seçimleri Sonrası CHP İzmir Teşkilatında Yaşananlar ve 7 Kasım 1954 Muhtar ve Köy İhtiyar Heyeti Seçimleri

Milletvekili genel seçimleri İzmir sonuçlarının kesinleşmesi ile birlikte CHP İzmir il teşkilatında seçimler üzerine değerlendirme, 1953 yılında faaliyete geçen İzmir il gençlik kolunun yayınladığı beyanname ile gelmiş, il gençlik kolları seçim sonuçları üzerine yayınladığı beyanname de şu hususları dile getirmiştir:

“1- Bizler ATATÜRK'ün fikir ve ideal mirasçularıyız. C.H.P. içinde bulunuşumuz Kemalizm prensipleri etrafında toplanmak kararımızın bir ifadesidir. Bu prensipleri politika menfaatları ve maksatları için çiğneyecek ve savuracak olanlar hangi parti içerisinde olurlarsa olsunlar içinde bulunduğumuz imkân ve şartları düşünmeden biz onlarla savaşacağız. ATATÜRK prensiplerinden fedakârlık ederek iktidara geçme ve iktidarda kalma yolunu bizler en karanlık ve en faziletsiz yol olarak kabul ediyoruz. C.H.Partisinin müstakbel ve mukadder iktidarı aynı zamanda inandığımız prensiplerin zaferi olacaktır.

2- Seçimlerin sonucu, bizlere ümit kırıklıkları ve bezginlikleri değil, halkımızın ve prensiplerimizin emrinde ve uğrunda savaşmak için yeni imanlar ve taze heyecanlar getirmiştir. Bundan sonra yalnız siyasi sahada değil halkımızın daha iyiye ve daha yükseğe ulaşması için sosyal ve kültürel sahalarda da yardım ve hizmet edecek çalışmalar yapacağız.

3- Bizler İnönü'yü yalnız erişilmez bir vatan kahramanı olarak değil izinde ve uğrunda olduğumuz ATATÜRK'ün devamı ve onun prensiplerinin en kuvvetli koruyucusu olarak görüyor ve O'na yürekten bağlı bulunuyoruz. Demokrasi

³⁴⁷ “İzmir Vilayetindeki Seçimin Kat'i Neticesi”, **Yeni Asır**, 6 Mayıs 1954

*premsiplerinin vatanımızda yerleşmesi için Genel Başkanımızın gösterdiği idealizmi sabrı, tahammül ve iman kudretini, ilerideki çalışmalarımız için kendimize rehber ve örnek olarak kabul ediyoruz. Seçim neticelerinin milletimiz için hayırlı olmasını dileriz.*³⁴⁸

Seçimler üzerine gençlik kolunun verdiği beyanat ile benzerlik gösteren bir yazıyı ise milletvekilliğine adaylığını koyan ve CHP listesinde 12. sırada seçimi tamamlayan Necip Mirkelamoğlu Mücadele gazetesinde yayınlamıştır. Mirkelamoğlu, seçim sonuçları üzerinde değerlendirmede bulunurken mevcut seçim sistemini eleştirerek, liste usulü çoğunluk sisteminin partilerin gerçek oy oranını meclise yansıtamadığını dile getirmiştir. Bu noktada çoğunluk sistemini uygulamaya koyan ve çok partili siyasi hayatta yeni bir devrin açılmasını sağlayan CHP'yi denenmemiş bir sistemi uygulamaya geçirmesi sebebiyle cesur bir siyasi irade olarak değerlendirmiş ve alınan seçim mağlubiyetinin mücadeleyi duraklatmak yerine hızlandıracağını vurgulamıştır.³⁴⁹

Son seçim yenilgisinin ardından CHP il teşkilatı yaklaşan bir diğer seçim için faaliyetlerine başlamış, muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimlerine giden süreçte il teşkilatı içerisinde bazı sarsıntılar yaşandığına dair haberler basında yer bulmuş ve CHP il başkanı Şevket Adalan'ın görevden ayrılacağı haberi yayımlanmıştır.³⁵⁰ Şevket Adalan için öne sürülen bu iddiaların temelinde il başkanının, banka idare azalığı yahut hususi elçilik talebinin olduğu, düzenlediği il idare kurulu toplantısında yönetimi toptan istifaya çağırdığı, seçimler öncesinde yapılan bu davranışın iktidar partisine yaranmak niyetiyle ortaya çıktığı iddia edilmiştir.³⁵¹ Ayrıca parti içerisinde il başkanına karşı tepkilerin giderek arttığı, ocak kongrelerinde yapılan konuşmalarda il başkanının pasif hareketlerinin eleştirildiği görülmektedir.³⁵²

Kaybedilen seçimler sonrasında toparlanma süreci tam manası ile gerçekleşmezken, il teşkilatı yaklaşan muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimlerine de bu hava içerisinde girmiştir. 7 Kasım 1954 günü yapılan seçimlerin sonucu ise daha önce yapılan yerel seçim neticeleri ile benzerlik göstermiş, il teşkilatı bu yerel seçimde de DP'nin gerisinde kalarak, çok partili hayat sürecinde yedinci seçim yenilgisi ile karşı

³⁴⁸ "Gençlik Kolu Beyannamesi", **Mücadele**, 14 Mayıs 1954

³⁴⁹ Necip Mirkelamoğlu, "Seçimler ve Sonuçları", **Mücadele**, 14 Mayıs 1954, s.1

³⁵⁰ "C.H.P. Başkanı Şevket Adalan Yakında İl Başkanlığından Ayrılacak mı?", **Yeni Karşıyaka**, 9 Ekim 1954

³⁵¹ "Partiler İçinde", **Yeni Karşıyaka**, 23 Ekim 1954

³⁵² "Partiler İçinde Şevket Adalana Muhalefet Çoğalıyor", **Yeni Karşıyaka**, 30 Ekim 1954

karşıya kalmıştır. Merkez kaza da dâhil olmak üzere bütün vilayette 190 köy ihtiyar heyetini DP, 43 köy ihtiyar heyetini CHP, bir köy ihtiyar heyetini müstakiller kazanmıştır. Vilayet dâhilindeki köylerde 334 muhtarlığı ve 304 ihtiyar meclisini DP, 210 muhtarlık ve 203 ihtiyar meclisini CHP, 14 muhtarlık ve 18 ihtiyar meclisini ise müstakiller kazanmıştır.³⁵³

D. 2 Nisan 1955 İl Kongresi

Son seçimler neticesinde il teşkilatının siyasi alanda elde ettiği başarısızlık, yaklaşan il kongresi öncesi parti içi mücadelelere zemin hazırlamıştır. 16 Mayıs 1951 tarihinde geçici il idare kurulu başkanlığına, sonraki il kongrelerinde ise seçim ile il başkanlığı koltuğuna oturan Şevket Adalan yönetiminde, 2 genel, 1 yerel seçim kaybedilirken, 1955 il kongresi, büyük tartışmalara yol açan gelişmelere sahne olmuş ve hizip çatışmaları il teşkilatını sarsan bir mahiyet kazanmıştır.

2 Nisan 1955 tarihinde Kültürpark'taki spor ve sergi sarayında çalışmalarına başlayacak il kongresine katılmak üzere yola çıkan CHP Meclis grubu başkan vekillerinden Sırrı Atalay ile Nüvit Yetkin, Kars mebuslarından İbrahim Us ve Kemal Güven, kongreden bir gün evvel şehre ulaşmıştır. Diğer taraftan İzmir kongresinde bulunmak üzere yapılan davete, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, mazeretine binaen gelemeyeceğini bildirmiş ve kongreye, başarı temenni eden bir mesaj göndermiştir. Kongrenin teşkilât içi bazı mücadelelere sahne olacağı söylenirken, idare heyeti ve başkanlığı için gruplaşan partililer, başkanlık için avukat Hulusi Selek, avukat Selami Savran ve Dr. Lebit Yurdoğlu'nun isimleri üzerinde durmuşlardır. Gazetecilerle konuşan avukat Hulusi Selek, *“filhakika başkanlığı için kendisine teklif yapıldığını, fakat bunu kabul edemeyecek kadar parti faaliyetlerinden uzak bulunduğunu”* söylemiştir. Ayrıca kongrede, mevcut idare heyetinin hepsinin mebusluğa aday olması ve hiç birinin başarı göstermemiş bulunmasının da tenkit edileceği iddia edilmiştir. İl başkanı Şevket Adalan'ın kongreden birkaç gün önce parti teşkilatına bir yazı göndererek, kendisinin çok yorulduğunu ve il kongresinde idare heyetine seçmemelerini ısrarla rica ettiği de basında dolaşan haberler arasında yer almıştır.³⁵⁴

2 Nisan 1955 tarihinde saat 14.30'da başlayan kongreye CHP katılımcılarının yanı sıra, DP'yi aralarında belediye başkanı ve il başkanının da bulunduğu 7-8 kişilik bir

³⁵³ “Seçim Neticeleri”, **Yeni Asır**, 9 Kasım 1954

³⁵⁴ “C.H.P. İl Kongresi Toplanıyor”, **Yeni Asır**, 2 Nisan 1954; “C.H.P. İl Kongresi Bugün Toplanıyor”, **Demokrat İzmir**, 2 Nisan 1954

grup temsil etmiştir. Kongre başkanlığına Said Odyak ikinci başkanlığına Kaya Bengisu'nun seçilmesinin ardından, Kars milletvekili Kemal Güven tarafından İsmet İnönü'nün kongreye göndermiş olduğu mesaj okunmuştur. İnönü'nü mesajında kongreye katılmayışının sebebi iletilirken, mesajın geri kalan kısmında siyasi alanda yaşanan gelişmeler ve muhalefet görevini yürüten CHP'nin yaşanan gelişmelere karşı izleyeceği yol hakkındaki düşünceler iletilmiştir. Mesajın okunmasının ardından Şevket Adalan tarafından il idare kurulu faaliyet raporu okunmuştur.³⁵⁵

Raporda teşkilat işlerine, seçimlere temas edildikten sonra, 1954 seçimleri sonrası iktidarın almış olduğu bazı kanunlar tenkit edilmiş ve bu bağlamda partiler arası münasebetin düzelmesinden duyulan memnunluk belirtilerek, *“Son günlerde, iktidar partisi Sayın Genel Başkanının iç politikaya ve partiler arası münasebetlere dair yaptığı konuşmaları memnunlukla karşılamaktayız. Yalnız, bu konuşmaları, kanuni teminatla ve tatbikatla teyit edilecek bir taahhüt saymak isteriz. İktisadi duruma temas eden kısımda, yurdun her tarafında bir yapma ve ilerleme hamlesinin mevcudiyetinin bir realite olduğu belirtilmiş ve bu arada hayat pahalılığının ve kara borsa ticaretin alıp yürüdüğü iddia olunmuştur.”* cümleleri kurulmuştur. Raporun okunmasından sonra tenkitlere geçilmiş, ilk sözü alan İhsan Alyanak (Tilkilik), il idare kurulunun parti mekanizmasını lâyıkıyla işletemediğini söylemiş ve heyet üyelerinin mebus seçimlerinde toplu olarak adaylık sevdasına düşmesini tenkit ederek sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Seçimlerde işçi topluluklarını avlamasını da bilemedik. Hâlbuki Demokratlar bizzat sendikaların ve işçilerin arasına girerek ve onlarla hemhâl olarak işçi reylerini kazanmaya muvaffak oldular. İl idare kurulunun raporunda belediye faaliyetlerine de hiç temas edilmemiştir. Şehirde belediye çalışmalarının tenkit edilecek birçok cepheleri vardır.”* İhsan Alyanak, ayrıca devlet radyosunun günde 9600 lira ve 14 Mayıs 1950'den beri geçen müddet içinde 17 milyon 520 bin lira sarf etmek suretiyle DP'nin partizan sesini duyurduğunu iddia etmiştir. İhsan Alyanak'tan sonra söz alan Bedia Özzambak (Karşıyaka) *“Raporda işçilerden olduğu kadar köylü vatandaşlardan da bahsedilmemiştir”* diyerek faaliyet raporunu eleştirmiş, Ödemiş delegesi Mustafa Uyar ise *“Biz ödemişli delegeler, raporun geç verilmesi yüzünden tetkiklerimizi yapamadık. Gelecek idare heyetinin raporu kongreden bir hafta evvel göndermesini rica ediyoruz.”* diyerek raporun daha önceki il kongrelerinde de rastlanan

³⁵⁵ “C.H.P. Vilayet Kongresi Açıldı”, **Demokrat İzmir**, 3 Nisan 1954

dağıtım zamanını tenkit etmiştir. Son olarak milletvekilliği seçimlerinde CHP listesinde en az oyu alan Seyfi Özgizler, “*Temel atma törenleri için lüzumundan fazla masraf yapılmaktadır. Kahve bulamıyoruz. Onun yerine arpa suyu içiyoruz.*” ifadesini kullanmıştır. Bundan sonra rapor üzerinde yapılan görüşmelerin sona ermesi üzerine Şevket Adalan kürsüye gelerek tenkitlere cevap vermiş, Şevket Adalan’ın izahlarını müteakip, verilen bir önerge üzerine kongrenin bir sonraki güne devrolmasına karar verilmiştir.³⁵⁶

Ertesi sabah saat 10’da başlayan kongrenin ikinci gününde ilk sözü alan Hacim Muhittin Çarıklı, yeni seçilecek il idare kuruluna bir işçi, bir köylü ve bir kadın üye seçilmesi teklifinde bulunmuştur. İl idare kurulu seçimlerine dair yapılan konuşmalarda söz alan Turan Altıok “*Konak ilçesinin namzetlerini takdim ediyorum*” demesi üzerine protestolar ile karşılanmış, bu arada il idare kurulu adayları için delegeler arasında 4 muhtelif listenin dolaştırıldığı öğrenilmiştir. Çeşmeli bir delegenin konuşması da diğer delegeler arasında lehte ve aleyhte tezahürata yol açmış, Çeşme delegesi umumi seçimler hakkında konuşmak isteyince gündem dâhilinde konuşmaya davet edilmiş ve bunun üzerine “*Ben hapishanelere düştüm. Fakat: İl başkanı benimle meşgul olmadı. Şimdi biz partimize bir kaptan arıyoruz, kaptan!*” diyerek düşüncelerini dile getirmiştir. Bu esnada kongre havası elektriklenmiş ve il idare kuruluna seçilmek isteyenlerin mikrofon başında kendilerini takdim edip etmemeleri hususunda hararetli bir tartışma yaşanmıştır. Neticede sadece il başkanı olmak isteyenlerin kendilerini takdim etmeleri kararı kabul edilince delegeler, Dr. Lebit Fehmi Yurdoğlu ile Avukat Selami Savran’ın isimlerini ileri sürerek her ikisini konuşmaya davet etmişlerdir.

İlk evvela kürsüye gelen Dr. Lebit Yurdoğlu fikir münakaşalarını kürsüye getirmek lazım geldiğini söylemiş ve Selami Savran’ı prensiplerini izah etmesi için kürsüye davet etmiştir. Bunun üzerine Selami Savran söz alarak hiçbir hizbe mensup olmadığını belirtmiş ve başkan olmak istediğini dile getirmiştir. Bundan sonra tekrar kürsüye gelen Dr. Lebit Yurdoğlu, koridor politikasının dışında kalacağını ve il başkanı olarak bütün kuvveti ile çalışacağını bildirmiştir.

Konuşmalar sonrası kürsüye gelen Kars mebusu Sırrı Atalay bir konuşma yapmış, bir tarafta hiddet ve şiddetin diğer tarafta da müsamahanın mevcut olduğunu ve bunun için bir muhalefet ninnisi söylemek niyetinde olmadığını belirterek sözlerine

³⁵⁶ “İzmir C.H.P. İl Kongresi Toplandı”, **Yeni Asır**, 3 Nisan 1955

başlamıştır. Daha sonra “*bizim memlekette muhalefet bir meşakkat ve haksızlığa maruz kalmak demektir*” diyen Atalay, seçim ve vatandaş emniyetinden de bahsedilemeyeceğini iddia etmiş ve CHP’nin iç durumuna temas ederek şunları söylemiştir: “*C.H.P fikir hürriyeti ile disiplini meze edememek durumundadır. Fakat bu vaziyet bize kuvvet vermektedir. İcap ederse fikir hürriyetine de bir sınır çizmek mecburiyetinde kalacağız.*” Atalay’ın konuşmasının ardından Malatya Mebusu Nüvit Yetkin politik hayatta artık samimiyetin olmadığını iddia etmiş ve iktidar tarafından partiler arası münasebetin iyi olduğuna dair teminatın ispat edilmesi lazım geldiğini söylemiştir.³⁵⁷

Daha sonra birkaç delegenin konuşmasını müteakip İnönü’ye ve Hüseyin Cahit Yalçın’a kongrece telgraf çekilmesi kararlaştırılarak toplantıya son verilmiştir. Yapılan seçim sonucunda idare heyeti başkanlığına 174 oyla Dr. Lebit Fehmi Yurdoğlu seçilmiştir. Rakibi Avukat Selami Savran ise 138 oy almıştır. İdare heyetine ise Mustafa Kardiçalı, Fitnat Saltuğ, Selami Savran, Nihat Eröz, Arif Ertunga, Münir Umar, Necip Mirkelamoğlu, Ziya Şahan, Osman Nuri Baykal, Fethi Alpdoğan seçilirken, Haysiyet Divanı’na Hulusi Selek, Reşat Leblebicioğlu, H.Hulki Cura, Fevzi Akarçay, S.Faik Özkan seçilmiştir.³⁵⁸

İl idare kurulu kongre tarafından tespit edilirken, idare kurulunun teşkilat içerisindeki görev yükünü dağıtması da sonuçlanmış, görev dağılımı sonrasında; Nihat Eröz Sekreterliğe, Osman Nuri Baykal Muhasipliğe seçilmişlerdir. Ayrıca iş bölümü genişletilerek kadın kolları sorumluluğuna Fitnat Saltuğ, gençlik kollarına Arif Ertunga, basın propagandasına Selami Savran, hukuki faaliyetlere Münir Umar, iktisadi meselelere Mustafa Kardiçalı, mesleki mevzulara Dr. Fethi Alpdoğan, şehir ocakları ile köy ocaklarına Ziya Şahan ve Necip Mirkelamoğlu getirilmiştir.³⁵⁹

Kongre sonrasında 4 yıldır il başkanlığı görevini yürüten Şevket Adalan koltuğunu genç kadronun önemli temsilcilerinden Lebit Yurdoğlu’na bırakmış, il idare kurulu kadrosuna seçilen listeye de, il teşkilatının muhalefet görevini taze kan takviyesi ile yapması ümit edilmiştir. Bu bağlamda, il kongresi bitiminde delegeler, kullandıkları oylar ile tek parti dönemi teşkilat yapısının kabuğunu kırmaya yönelik ilk girişimini de

³⁵⁷ “C.H.Partisi İzmir İl Kongresi Sona Erdi”, **Yeni Asır**, 4 Nisan 1955

³⁵⁸ “C.H.P Vilayet Kongresi Çalışmalarını Dün Bitirdi”, **Demokrat İzmir**, 4 Nisan 1955

³⁵⁹ “C.H.P. İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 4-4-955 – 11-3-1957”, İzmir 1957, s. 4.

yapmış, genç kadronun idare heyetine egemen olması ile CHP İzmir il teşkilatı daha enerjik bir görünüme bürünmüştür.

E. Kongre Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Lebit Yurdoğlu başkanlığındaki yeni il idare kurulu, göreve başlamasının ardından siyasi alanda yürüteceği faaliyetler hakkındaki düşüncelerini, yayınladığı tebliğdeki şu ifadelerle aktarmıştır:

“Cumhuriyet Halk Partisi il idare kurulu seçimini müteakip yaptığı müteaddit toplantılarda memleket meselelerini ele almış, umumi siyaset mevzularını ve il çerçevesi içinde parti işlerini incelemiştir.

Memleketimizde demokratik inkişafın sağlanmasında kuvvetli ve tesirli bir muhalefetin mevcut olması lüzum ve zarureti kabul etmiştir. Demokratik inkişafın seyrinde gerek iktidarın gerekse muhalefetin kendilerine göre payları ve sorumlulukları bulunduğu bir daha müşahade edilmiştir. Son günlerde partiler arası münasebetlerde görülen salahın yerleşmesi ve iktidarın başında bulunanların söz ve vaatlerinin bilfiil tahakkuk etmiş olabilmesi, memlekette hukuki teminatın teessüsiyle mümkün bulunacağı neticesine varılmıştır.

CHP il idare kurulu, idari makamların tarafsızlığı üzerinde hassasiyetle durmuş, adli teminat, üniversite muhtariyeti, memurlar teminatı, basın hürriyeti, demokratik müesseselerin tesisi yolunda gerekli inkişaflar kaydedilebilmesi hususunda ümit ve temennilerini izhar etmiştir. Demokratik gelişmemizin unsurları arasında seçim sistemi üzerinde yeni bir tetkikin mutlak zarureti bir kere daha tespit edilmiştir.

İl idare kurulu bu gayeler uğrunda temiz ve prensiplere dayanan bir mücadeleye elbirliği ve mutlak tesanüt havasının içinde girmeyi ve çalışmalarına hız vermeyi oy birliği ile kararlaştırmıştır.”³⁶⁰

Yeni il idare kurulunun, 14 Mayıs 1950 seçimleri ile birlikte İzmir’de yaşanan başarısız seçim deneyimleri üzerine ürettiği çözüm çareleri de basında yer bulmuş, il Başkanı Lebit Yurdoğlu düzenlediği basın toplantısında seçim sisteminin değiştirilerek “Nispi Seçim” sisteminin uygulanmasını istemiştir. Yurdoğlu basına verdiği beyanatta, “İzmir Vilayeti dâhilinde bulunan 150 bin C.H.P.’li seçmenin arzu ve temayülünü umumi efkâra açıklamak istiyorum” diyerek konuşmasına başlamış, uygulanan seçim sisteminin tek parti iradesini, mecliste tek seçenek olarak meydana çıkardığını,

³⁶⁰ “C.H. Partisi İl İdare Kurulunun Kararları”, **Demokrat İzmir**, 17 Nisan 1955

muhalefetin bu sistem içerisinde temsil hakkını tam manası ile sağlayamadığını söylemiştir. İlerde yapılacak belediye ve il genel meclisi seçimlerine nispi seçim uygulaması ile girilmesini talep eden il başkanı, mevcut seçim sisteminde yer alan 18–20 yaş arasındaki gençlerin mahalli seçimlere katılmalarının önündeki kanun engelini de şiddetle eleştirmiştir.³⁶¹

Daha önce görevde bulunan il idare kurulları, beyanatlarında seçim neticeleri üzerinden DP'yi şiddetle tenkit ederken, seçimler ile şekillenen tabloyu yorumlayıp çözüm yolunun seçim sisteminde yapılacak değişimle sağlanabileceğini söyleyen yeni il idare kurulu, 14 Mayıs 1950 ve sonrasındaki seçim neticelerinin analizini yaparak en uygun teklifi de öne sürüyordu. Necip Mirkelamoğlu'nun da dile getirdiği gibi seçim sistemi, aslında atılan oyların tam manası ile meclis kürsüsüne yansımalarını engelliyor, çoğunluk usulü, uzun süre üzerinde çalışılan hazırlıkların bir anda yok olmasına sebep oluyordu. Bu bağlamda Lebit Yurdoğlu başkanlığındaki il idare kurulu, siyasi sahada elle tutulur çözüm çarelerini il teşkilatı adına ifade etmeye başlayarak önemli bir adım da atıyordu.

Yurdoğlu başkanlığındaki idare kurulunun yeni uygulamalarından biri kadınlar istişare kolunu kurması olmuştur. Kadınların siyasi sahada çalışması ve yetişmesi amacıyla kurulan istişare kolu, ilk toplantısını 17 Mayıs 1955 Salı günü yapmış, il idare kurulu üyesi Fitnat Saltuğ'un başkanlığını yaptığı heyete; Ayşe Mayda, Mizal Akımsar, Kevser Piyale ve Sabahat Haraççı iştirak etmiştir. Yapılan ilk toplantıda Atatürk İnkılâpları sayesinde oy hakkına kavuşan Türk kadınının, yeni hedeflere yönelmesinin gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple siyasi alanda faaliyette bulunmak, bu alanda daha etkin olmak ve rekabet etmek üzere İzmirli kadınların yetiştirilmesi için istişare kolunun kurulduğu söylenmiş ve basın bu oluşumu desteklemesi rica edilmiştir.³⁶²

İl idare kurulunun uygulamaları, siyasi sahada her alandan bireyi teşkilat içine katmayı hedeflemekte ve dönemin siyasi eğilimi içerisinde daha önce örneğine rastlanmaması sebebiyle önem arz etmekteydi. İl idare kurulunun bir başka uygulaması ise hukuk danışma kolunu kurması olmuştur. 27 Mayıs 1955 Cuma günü ilk toplantısını yapan danışma kolu, il teşkilatının hukuksal alanda danışma merkezi görevini yürütecek

³⁶¹ “C.H.P. İzmir Reisi Nispi Seçim İstiyor”, **Demokrat İzmir**, 8 Mayıs 1955

³⁶² “C.H.P. İzmir İl Kadınlar Kolu”, **Demokrat İzmir**, 18 Mayıs 1955; “C.H. Partisi İzmir Teşkilatında”, **Torbalının Sesi**, 19 Mayıs 1955

olması sebebiyle teşkilatın sırtındaki yükünü de hafifletmekteydi.³⁶³ İl idare kurulunun teşkilat görevlerini genişleterek belli gruplara ayırması, il idare heyetinin siyasi faaliyet sahasında daha özgür bir şekilde hareketini kolaylaştırıyor, daha fazla katılım ile il teşkilatı yapılanmasını daha kuvvetli bir görüntüye kavuşturuyordu.

F. 25 Eylül 1955 İl Genel Meclisi Ve 13 Kasım 1955 Belediye Meclis Seçimlerine Dair alınan karar: CHP Seçimlere Katılmıyor

İl idare kurulu siyasi sahada yürüttüğü yenilik çabalarının meyvelerini, yaklaşan il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerinde almak için çalışmalarına başlamışken, son milletvekili seçiminden zaferle ayrılan DP iktidarı, 30 Haziran 1954 tarihinde 6428 sayılı yasa ile milletvekili kanununda yeni bir düzenlemeye gitmiştir. Yasaya göre bir siyasi partide adaylığı reddedilmiş kişinin, başka bir siyasi partiden de aday olarak gösterilmesinin önü kesilmiş, memurların seçimden 6 ay önce istifa ederek seçimlere iştirak edebileceği kararlaştırılmış, partilerin seçim anlaşması yaparak ortak liste ile aday göstermeleri yasaklanmış, radyodan siyasi partilerin seçim propagandası yapmalarına da engel konmuştur.³⁶⁴

Yasa her ne kadar mahalli seçimler için çok köklü değişiklikleri kapsamasa da, ilerleyen süreçte muhalefet partilerinin seçim çalışmalarını daha da zor bir çerçevede şekillendirmelerini zorunlu kılıyordu. Bu sebeple uzun süre üzerinde tartışılan yasaya karşı ilk tepki, CHP Genel Merkezi'nden çıkan karar ile kamuoyuna yansıtılmıştır.

Halk Partisi Meclisi, 5 Ağustos 1955 Cuma günü Cağaloğlu'ndaki İstanbul il merkezinde Genel Başkan İnönü'nün başkanlığında toplanmış, toplantıyı açan İnönü, memleketin son senelerdeki iktisadi ve siyasi meselelerine temas etmiş, belediye seçimlerine iştirak mevzuunda meclis üyelerinin sebep göstererek olumlu yahut olumsuz kanaatlerini bildirmelerini istemiştir. Düşüncelerin belirtilmesinin ardından okunan merkez idare kurulu raporu ve kurulun seçimlere iştirak etmeme teklifi müzakere edilmiştir. 7 saat devam eden uzun bir tartışmadan sonra seçimlere girilip girilmemesi mevzuu oya sunulmuş, Saat 17'de 2 çekimser oya karşı 28 oyla CHP'nin belediye ve genel meclis seçimlerine girmemesi kararlaştırılmıştır. Parti Meclisinin kararı, hazırlanan beyanname ile kamuoyuna ulaştırılmış, yayınlanan CHP tebliğinde yaklaşan yerel seçimlere katılmama kararı ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

³⁶³ “Yeni Kuruldu”, **Demokrat İzmir**, 28 Mayıs 1955

³⁶⁴ Ülkü Varlık-Banu Ören, **Seçim Sistemleri ve...**, s.91.

“C.H.P. esefle müşahede etmiştir ki iktidar demokrasinin esas mefhumları ile telifi mümkün olmayan bir yeni rejimi, mevzuat ve tatbikat ile rejime muhalefetin rıza ve teslimiyetini istemektedir. C.H.P. büyük inkılâplardan sonuncusu olan demokratik rejimin tesisine ve gelişmesine çalışmış, her iktidarın bu rejimi tekâmül ettirmekle vazifeli olduğuna inanmıştır. Bu sebeptendir ki, demokrasinin zıddına olarak kurulmak istenilen nizamlara rıza ve kabul reyini hiç bir zaman vermeyecektir.

Son zamanlarda ise, iktidar 1952’den beri kendini gösteren iktisadi buhranın bu yıl had bir şekil alması üzerine muhalefet aleyhine hiç bir memlekette hiç bir zaman misli görülmemiş bir tecavüz siyasetine geçmiş, bütün ikazlara rağmen ısrar ettiği hata iktisadi ve mali politikasının neticelerinden muhalefetin mesul olduğunu iddiaya kalkışmıştır. Bu yersiz iddiaya vatandaşı inandırmak gayreti ile şimdi muhalefetin şerefi ve hakları aleyhi ile her türlü tecavüzleri yapmaya devam etmektedir.

Bu şartlar karşısında C.H.P. önümüzdeki il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerine girmemeğe karar vermiştir. C.H.P. mevcut imkânlar içinde siyasi vazifelerine azim ve sebatla devam edecektir”³⁶⁵

Genel merkezin bu kararı, il teşkilatının çalışmalarını sınıyacağı seçimlere uzun bir evre katılmasının da önü kesmiş, bu süreci il teşkilatı örgütlenme faaliyetlerini geliştirme yolunda kullanmıştır. Alınan karara ilişkin Orhan Rahmi Gökçe bir destek yazısı yayınlamış ve yazı içeriği şu cümlelerden oluşmuştur:

“Mahalli seçimlere girmemek prensibini, şahsi bir görüşle bu sütunlarda açıkça mütalaa ettiğimizi hatırlarsınız. Hadise ve tecrübelerin yarattığı müşterek fikir ve kanaat o hale gelmiş ki, bunu şimdi her iki parti de benimsemiş ve Türk demokrasisinin tarihine mal olacak bir karar haline getirmişlerdir.

Bir milletin, yıllarca devam eden demokrasi mücadelelerinden sonra bir gün, sırtını seçim yoluna çevirerek tekrar bir (mukadderat) davası ile karşı karşıya kalması cidden acıklıdır. Hürriyetten, emniyetten mahrum bir topluluğu iktidar partisinin bir seçim festivalinde rol almış, figüranlar grubu halinde göreceklelerini sananlar, tarihi unutmamalıdır. Eğer muhalefet bir memlekette bir nevi kahramanlık haline yükselir ve küçücük basit bir hakikati yazıp konuşan vatandaş, parmakla gösterilen bir vatanperver olarak tanınırsa, o cemiyette demokrasi yok, demektir. Bugünkü hadiselerin tesiri altında (kahraman) mertebesine çıkarılmış her akli başında,

³⁶⁵ “Cumhuriyet Halk Partisi de Dün Seçimlere Girmeme Kararı Verdi”, **Yeni Asır**, 6 Ağustos 1955

vatansever yüreği parça parçadır. Keşke bu memlekette demokrasi ve hürriyet normal ve medeni bir hal almış bulunsaydı da kimse kahraman haline gelmeseydi... Seçim nedir? Seçim, vatandaşın kendi siyasi temayül ve kanaatini, tam bir emniyet içinde ver her türlü kanuni hakları mahfuz olarak sandığa oy atmak suretiyle açıklamasıdır. Ama yalnız sandık başına giden yolun emniyeti kâfi değildir. Bundan önce çeşitli şartların da mevcudiyeti lazım. Öyle bir mekanizma olacak ki, bütün toplantılar serbest, basın hür, idare tarafsız partiler eşit memurlar emekliliğe sürüklenmek endişesinden uzak yargıçlar teminatlı vesaire... Bunlardan birkaçı eksik ise, seçime tesir ve baskı başlamış demektir. Bütün bunlar hiç yoksa mesele de yok; ne seçim emniyeti vardır, ne de demokrasi demek... Hangi medeni demokrasinin iktidarı, kendi ekseriyetine dayanarak, muhalefete oy veren bir vilayeti cezalandırmıştır? Seçime girmemek hususunda verilmiş bu cesurane karar, aynı zamanda vatanperverliğin bir ifadesi olmuştur. Bu suretle, rejim üzerinde varılmış prensip kararımız ruhu da muhafaza edilmiştir.

Seçime girmekte fayda var mı? Yok. Seçimde emniyet? O da yok. Seçim neticeleri, muhalefet partileri ile onlara oy veren topluluklar ve şehirler için zararlı olabilir mi? Olabilir. İktidar partisi de memleket eskârına (demokrasi ve seçim teminatı olmasaydı, muhalefet teşekkülleri seçime girerler miydi?) diyerek semiz bir mugalâtayı sömürmek imkânı bulunabilir mi? Evet!

Şu halde mesele meydandadır. Fikrimizce her şeyden önce prensibe ehemmiyet verilmelidir. Rejimin müdafaası seçime girmemek suretiyle de yapılabilir. Bazen seçime girmemek, muhalefet partilerinin başlıca vazifesi haline de gelebilir. Türkiye’de mevcut bütün şartlar, tepeden turnağa, artık normal ve demokratik bir seçim imkân ve ihtimalini de sürdürüp gittikten sonra muhalefetin tutacağı yol da ancak bu suretle hareket etmek olabilirdi. D.P. şimdi mutlak bir şekilde, her sahada ve tam manasıyla kendi sorumluluğu ile baş başadır. Ta, 958 yılına kadar... O zaman gelsin muhalefet tekrar düşünür.”³⁶⁶

6 Eylül 1955 Salı günü Ankara’da toplanan il başkanları toplantısında da yerel seçimlere girmeme kararının görüşüldüğü, CHP İzmir il başkanı Lebit Yurdoğlu’nun da aralarında bulunduğu il başkanlarının, tam bir bütünlük ile alınan kararı destekledikleri görülmektedir.³⁶⁷

³⁶⁶ Orhan Rahmi Gökçe, “Son Karar”, **Sabah Postası**, 7 Ağustos 1955, s.1.

³⁶⁷ “C.H.P. İl Başkanları Dün Gülekin Reisliğinde Toplandı”, **Sabah Postası**, 7 Eylül 1955

G. İzmir’de 6–7 Eylül Olayları ve Siyasi Hayata Yansıması

Mahalli seçimlere girmeme kararı iktidar ile muhalefet arasındaki gergin ortamı alevlendirirken, siyasi hayatın işleyişini askıya alacak olaylar Eylül ayının ilk haftası şekillenmiştir. Türk siyasi hayatında derin izler bırakan ve İzmir’de de etkisi hissedilen 6–7 Eylül olaylarına gidiş sürecinde, İzmir’de faaliyette bulunan siyasi partilerin, Kıbrıs’ta yaşanan olaylar karşısında bazı girişimlerde bulunduğu, il teşkilatlarının tepki toplantıları ve mitingleri düzenledikleri görülmektedir.

CHP, gençlik ve işçi kuruluşlarının temsilcilerinin de katıldığı Kıbrıs Türktür Cemiyeti İzmir Şubesi’nin 3 Temmuz günü yaptığı kapalı salon toplantısında, Kıbrıs’ın her karış toprağı İçin mücadele edileceğine ve Kıbrıs’ın Türk’ten başka hiçbir ulusa mal edilmeyeceğine dair yemin edilmiştir. Toplantıda Cemiyet’in İzmir Şubesi Başkanı Fikret Florat yaptığı konuşmada, Kıbrıs için kan akacağına dair söylenenlerin doğru olduğunu, kanı akacak kitlenin asla Türklerin olmayacağını, Kıbrıs’ta bir zamanlar İzmir topraklarını kirleten Yunan ulusunun kanının akacağını belirterek, Atatürk’ün yetiştirdiği bir kuşak olarak Kıbrıs’ın hedefleri olduğuna dair ant içtiklerini ifade etmiştir.³⁶⁸ Kıbrıs’ta gelişen olaylara İzmir’de verilen tepki devam ederken, Tire ilçesinin kurtuluşunun kutlanması amacıyla 4 Eylül günü düzenlenen törenler için, bir de Kıbrıs kervanı hazırlanmış, oldukça kalabalık bir katılımın sağlandığı etkinliklerde Türklük, yurtseverlik ve Kıbrıs ile ilgili, üzerinde “*Bir Türk beş Rum’a bedeldir, Palikaryalar dünü ne çabuk unuttunuz!*” Gibi yazılar yazılı pankart ve afişler boy göstermiştir.³⁶⁹

5 Eylül 1955 Pazartesi günü Yunanistan’da Atatürk’ün doğduğu evde patlayan bomba ise İzmir’de ve ülkenin diğer bölgelerinde yaşanacak büyük olayların fitilini ateşlemiştir. Atatürk’ün doğduğu eve saldırıda bulunulduğu haberi, İzmir’de Gece Postası Gazetesi’nde 6 Eylül 1955 günü baskısında, “*Madem Yunanlılar Türk Konsoloslugu’nu bombaladı, öyleyse onların bayrağı da artık Konak Meydanı’nda dalgalanmamalı*” manşetiyle yayınlanmakta ve aynı akşam, uluslararası fuar nedeniyle Konak Meydanı’na çekilmiş olan Yunan bayrağı, saldırının hedefi olmaktadır.³⁷⁰

³⁶⁸ Olgun Gökçal, *6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını*, DEÜ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006, s.25.

³⁶⁹ Gökçal, *6/7 Eylül Olayları ve...*, s.59

³⁷⁰ Gürhan Gürçan, *6–7 Eylül 1955 Olayları*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.78

7 Eylül sabahı Demokrat İzmir Gazetesi'nde yazıldığı üzere yüz binlerce kişinin katılımı ile İzmir'de önü alınamaz olaylar yaşanmış,³⁷¹ olaylar sonucunda 14 ev, 6 dükkân, 1 pansiyon, Yunan Fuar Pavyonu, Yunan Konsolosluğu, Katolik Kilisesi ve İngiliz Kültür Heyeti yakılarak tahrip edilmiş, 57 kişi yaralanmıştır.³⁷²

Yaşanan olaylar sonrasında İzmir'in de içinde bulunduğu 3 şehirde ilan olunan Örfî İdare, siyasi alana da etki etmiş, CHP örfî idare sona erinceye kadar siyasi hayatta pasif kalma kararını almıştır. Kararı alan genel merkez idare kurulu azalarından bir üye olaylara ilişkin değerlendirmesinde, *“Her ne kadar örfî idare sadece 3 vilayette ilan edilmiş ise de memleketin içinde bulunduğu bu nazik vaziyette siyasi havayı gerginleştirebilecek her şeyden kaçınmak bir vazifedir. Bu itibarla arkadaşlarımızın büyük kısmı memlekette her şey normale avdet edinceye kadar siyasi faaliyetimize ara vermek icab ettiği noktai nazarındadır”*³⁷³ cümlelerini kullanarak yaşanan olayların siyasi hayata etkisini betimlemiştir. Sabah Postası Gazetesi de örfî idare kurallarından payına düşeni 15 Eylül 1955 günü almış, İzmir Örfî İdare Komutanı Cemal Gürselin bildiriyle Örfî idare kurallarına uymamasından dolayı kapatılmıştır.³⁷⁴

CHP Genel Merkezi tarafından alınan siyasi faaliyetlere ara verilmesi kararı İzmir il teşkilatı tarafından da uygulanmış, 6–7 Eylül olaylarına ilişkin teşkilat tarafından hiçbir açıklama yapılmamıştır. Siyasi konuları içeren ilk beyanat ise 2 Aralık 1955 tarihinde Lebit Yurdoğlu tarafından düzenlenen basın toplantısında verilmiştir. Teşkilat kongrelerinin başlaması sebebiyle yapılan toplantıda, DP'nin iktisadi ve siyasi alandaki uygulamaları üzerinde tenkitte bulunmuş, kongrelerin başlaması ile aralanan yeni çalışma evresinin teşkilat ve üyeler için yoğun bir çalışma temposunu getireceği ifade edilmiştir.³⁷⁵

H. CHP'nin Katılmadığı 25 Eylül 1955 İl Genel Meclisi Seçimi

25 Eylül 1955 Pazar günü yapılması planlanan ve 6438 sayılı kanunla tayin edilmiş olan il genel meclisi seçiminde; Karşıyaka kazası hariç olmak üzere, İzmir merkezinde 152,657 ve köylerinde de 17.837 seçmenin oy kullanacağı tespit edilmiştir. İzmir'de nahiyelerde 60, köylerde 67 sandık, bu suretle vilayet merkezi ile nahiye

³⁷¹ “Türk Milleti Hakareti Hazmedemedi”, **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1955

³⁷² Gökçal, **6/7 Eylül Olayları ve...**, s.70

³⁷³ “Muhalefet Propaganda Faaliyetinden Vazgeçti”, **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1955

³⁷⁴ “Örfî İdare Tebliği”, **Demokrat İzmir**, 16 Eylül 1955

³⁷⁵ “Yurdoğlu'nun Basına Beyanati”, **Sabah Postası**, 3 Aralık 1955

köylerinde toplam 432 sandık, Karşıyaka'da ise 69 sandık tesis edilerek 26.814 seçmen, böylelikle bütün şehirde 197.308 kişinin seçime katılacağı belirtilmiştir.³⁷⁶

İl genel meclisi seçimleri öncesi Örfi idarenin yayınladığı tebliğde seçim günü uyulması gereken kurallar neşredilmiş ve bu kurallara uyulması önemle vurgulanmıştır.³⁷⁷ CHP'nin yaşanan 6-7 Eylül olayları sebebiyle siyasi faaliyetlerini askıya aldığı ve genel merkez kararı ile katılmadığı il genel meclisi seçimlerine Cumhuriyetçi Millet Partisi de iştirak etmemiş, seçimler DP ile Türkiye Köylü Partisi arasında cereyan etmiştir.

İki partinin katılımı ile geçen il genel meclisi seçimleri sonrası 16300 kişi oy kullanmış, şehirde katılım oranı % 11, köylerde ise % 27 olmuş, DP 14.718, Türkiye Köylü Partisi ise 1582 oy almıştır.³⁷⁸ Seçimler neticesinde il meclisine seçilen adaylar ise şu isimlerden oluşmuştur:

İzmir Merkez ilçe: Sebati Acun, Ali Akdeniz, Şerif Altıntaş, Hasan Bağra, Salih Bükey, Mustafa Coşkun, Necdet Davran, Selahattin Erdönmez, Sedat Özkavalcıoğlu, Haşim Önder, Seydi Pamir, Melahat Pekderin, Adnan Uras, Ahmet Ünal

Karşıyaka: Belig Beler, Dünder Cüneyt, Ömer Atavardar

Bergama: Kemal Serdaroğlu, Emin Ertaşlı, Fuat Olugan, Mehmet Kuşaklı

Çeşme: Ahmet Ragıp Tosun

Dikili: Halil Eltem

Foça: Mustafa Konuk

Karaburun: Alaettin Ünlü

Kemalpaşa: Hidayet Armağan, Kemal Çam

Kiraz: Muzaffer Topraksever

Kınık: Hasan Kocatepe, Hüseyin Acar, Ziya Güngör

Kuşadası: İbrahim Öçal, Hüseyin Güven

Menemen: Bedri Onat, Tevfik Tuncer, Lütfi İlman

Ödemiş: Muzaffer Gönen, Hasan Demirtaş, Şükrü İmer, Âlim Efe, Süleyman Güler

Seferihisar: Şükrü Akkan

Tire: Hasan Atagün, Ali Ülker, Nuri Eren, Şükrü Hattatoğlu

³⁷⁶ "Vilayet Umumi Meclisi Seçimleri Tehir Edilmiyor", **Yeni Asır**, 14 Eylül 1955

³⁷⁷ "Örfi İdarenin Seçim ile ilgili Tebliği", **Yeni Asır**, 23 Eylül 1955

³⁷⁸ "Vilayet Umumi Seçimleri Dün Yapıldı", **Demokrat İzmir**, 26 Eylül 1955

Torbalı: Abdürrahim Sütman, Osman Balcı, Hüseyin Doğan

Urla: Müberra Kıran, Hayri Kılınç

Bayındır: Kazım Aksın, Muharrem Ağustos, Hüseyin Ergün³⁷⁹

Katılımın çok düşük olduğu bu seçimlerde iştirak nispetinin yok denecek kadar az olmasının iki sebepten kaynaklandığı söylenebilir. İlki muhalefet partilerinin seçime katılmamalarından ötürü DP'nin gayrı resmi olarak seçimin galibi olması, diğer nedeni ise demokratik anlamda seçimlerin baskı ile sürdürülmesine muhalefet partilerinin verdiği tepkiye destek olunmasıdır. Bu sebeplerden ilkinin 1950'den beri İzmir'de ortaya çıkan seçim neticelerinden çıkarılabilecek sonuç itibariyle en kuvvetli sebep olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

I. CHP'nin Katılmadığı 13 Kasım 1955 Belediye Meclis Seçimi

Muhalefetsiz bir seçim her ne kadar demokratik anlamda bir seçim özelliği içermese de Türkiye Köylü Partisi ile süren ufak çaplı yarış, seçimleri gerçek bir mücadeleymiş gibi göstermeye yetiyordu.

İl meclisi seçimlerinin ardından CHP'nin katılmadığı bir diğer seçim de belediye meclisi seçimleri olmuş, 30 Eylül tarihinde belediye meclisi adaylığı için başvuru süresi dolarken 81 aday DP'ye müracaatta bulunmuştur.³⁸⁰ Seçimler yaklaşırken CHP'nin bazı il örgütlerinin yaklaşan belediye seçimlerine girmek için çaba sarf ettikleri ve genel merkezin bu istekleri sert bir şekilde eleştirdiği basında yer edinirken,³⁸¹ CHP teşkilatının Türkiye Köylü Partisi'nin lehine gizliden propaganda faaliyetleri sürdürdüğü de iddia edilmiştir.³⁸²

Bu iddialar eşliğinde yapılan seçimler neticesinde iştirak nispeti % 10–15 arasında kalmış,³⁸³ DP asil adayları 475.669, DP yedek adayları 443.795, Türkiye Köylü Partisi asil adayları 146.876, Türkiye Köylü Partisi yedek adayları 19.722, müstakiller ise 540 oy almıştır.³⁸⁴

2 Nisan 1955 tarihinde göreve gelen il teşkilatı, iki mahalli seçime genel merkezin aldığı karar sebebi ile katılmazken, 6–7 Eylül tarihinde meydana gelen olaylar sebebi ile siyasi sahada elle tutulur bir faaliyette bulunmamış, Örfi İdare'nin kalkmasına dek

³⁷⁹ “Vilayet Meclisi Seçimleri Dün Yapıldı”, **Yeni Asır**, 26 Eylül 1955

³⁸⁰ “Belediye Meclisi Adaylığı”, **Yeni Asır**, 30 Eylül 1955

³⁸¹ “C.H.P.de Belediye Seçimine Girme Temayülleri Arttı”, **Yeni Asır**, 26 Ekim 1955

³⁸² “C.H.P.nin Faaliyetleri” **Yeni Asır**, 26 Ekim 1955

³⁸³ “Seçime İştirak Nispeti Yer Yer Değişiyor”, **Yeni Asır**, 14 Kasım 1955

³⁸⁴ “Şehirde Umumi Tasnif Neticesi”, **Yeni Asır**, 15 Kasım 1955

siyasi gelişmelerini en aza indirgediği görülmüştür. Yapılan seçimler üzerine il teşkilatının değerlendirmesi ise il başkanı tarafından şu ifadeler ile yapılmıştır:

“Kurultayımızın izinde hadiseleri yakından takip eden parti meclisimizin isabetli kararı ile Vilayet Meclisi ve Belediye seçimlerine girmedik. Fakat teşkilatımız bu seçimleri yakından takip ve imkân nispetinde murakaba etti. Seçimler halkın tam bir alakasızlığı içinde geçti. İktidar radyoda (bu nüfus sayımı değil seçimdir.) ihtarını yapmak mecburiyetinde kaldı. İştirak pek az oldu. Vatandaşın hemen yüzde doksananın reyinden mahrum heyetler vazifeye geçti. Bizzat iktidar partisi muhalefeti hiçe saymak isteyişinin cezasını gördü. Gerek seçimde ve gerek daha sonra yarasını hala sarmağa ulaştığı mühim hizip dalgalanmalarıyla karşı karşıya kaldı.

Demokrat Parti bilhassa İzmir merkezi gibi hürriyetine ve hakkına sımsıkı bağlı bir Şehirde kendi mensuplarının reyini bile hiçe sayması Belediye Meclisi adaylarının tespitinde adeta tayin yolunu tercih etmesi dikkat çekti. Hürriyet ve demokrasi getireceğini iddia eden bu partinin tutumu hatta kendi mensupları arasında bile çok üzüntü yarattı.

Mahalli seçimler şunu bir daha ortaya koydu: karşı partilere kıymet vermek ve muhalefetin de iştirak ettiği Meclislerin teşekkül çarelerini hazırlamak sade memleket için değil bizzat iktidar partisinin sıhhatli kalabilmesi için güzel çarelerden biridir. Muhtelif sebeplerle boşalan muhtarlıkların seçimine gelince görüşümüze göre bunlar bir idarenin ne kadar partizan olabileceğini gösteren misallere yenilerini ilave etmekten başka kıymet taşımamaktadır.³⁸⁵

İ. 1957 İl Kongresine Doğru İl rgtnde Yaşanan gelişmeler

Mahalli seçimlerin sona ermesi ile birlikte rfi idare eşliğinde askıya alınan Halk Partisi'nin siyasi faaliyetleri, 4 Aralık 1955'te CHP Karantina binasında yapılan bir törenle “CHP yeni yıl çalışmaları” olarak isimlendirilen toplantı ile açılmıştır. İl idare kurulu ve bütün ilçeler başkan ve idare heyeti mensuplarının katılımı ile gerçekleşen toplantıda il başkanı Yurdoğlu bir konuşmada bulunarak, DP iktidarında geçen 5 yıllık sürecin tahlilini yapmış, gençliğin ve kadının siyasi hayattaki rolüne dair ifadeler kullanmıştır. Yurdoğlu teşkilat yapısını bozma niyetinde olanlara fırsat verilmemesini vurgularken, yeni yıl çalışmalarının teşkilat için fayda getirmesini temenni ederek

³⁸⁵ C.H.P. İzmir il İdare Kurulu alışma Raporu 4-4-955..., s.12-13.

sözlerini tamamlamıştır.³⁸⁶ 4 Aralık toplantısından sonra 18 Aralık'ta CHP Söke ilçe kongresi yapılmış,³⁸⁷ 20 Aralık 1955'te Örfi İdare Bölge Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel imzasıyla, 7 Eylül 1955'ten beri İzmir'de uygulanmakta olan Örfi İdare'nin kaldırıldığı haberi yayınlanmıştır.³⁸⁸

6-7 Eylül olayları sonrası Genel merkez kararı ile duraksayan CHP İzmir teşkilatı faaliyetleri, Örfi İdare'nin kalkması ile olağan yapısına kavuşuyor, 26 Ocak 1956 tarihinde Genel Sekreter Kasım Gülek'in İzmir ziyareti ile İzmir'de mevcut olan siyasi suskunluk havası bozuluyordu. Tepeköy, Tire ve Ödemiş'te konuşmalarda bulunan CHP Genel Sekreterine, Hasan Reşit Tankut, Mebrure Aksoley, Eski İzmir valisi Osman Sabri Adal ve CHP il başkanı Dr. Lebit Yurdoğlu eşlik etmiş, İzmir'den hareketle ilk önce Tepeköy'e uğrayan Gülek, bir kahvede yaptığı konuşmada, CHP'nin Ege'de itibarla karşılanmakta olduğunu söylemiştir.³⁸⁹ İzmir'de sürdürdüğü gezilerin bitiminde il merkezinde bir toplantı düzenleyen Gülek, Ege gezileri hakkında beyanatta bulunmuş, il, ilçe ve ocak ziyaretleri sonrasında Halk Partisi'nin İzmir'de önemli bir kuvvete sahip olduğunu belirtmiştir.³⁹⁰

Gülek'in ziyareti sonrası İzmir'e 15 Mart tarihi itibariyle CHP'li milletvekillerinin ziyareti başlamıştır. Kars milletvekili Mehmet Hazer, Tunceli milletvekili Fethi Ünlü, Sinop milletvekili Vehbi Dayıbaşı, Kars milletvekili Remzi Çakır ve Malatya milletvekili Nuri Ocakçioğlu'dan müteşekkil grup, CHP il merkezinde partililerle temasta bulunmuş ve Ege seyahat programlarını belirlemişlerdir.³⁹¹ 16 Mart'ta tetkik ve temaslara başlayan vekiller iki gruba ayrılmış, bir grup Yenifoça ve Aliğa'ya diğer grup ta Cumaovası'na gitmiştir. Fethi Ülkü ve Remzi Çakır İzmir il ve ilçe idare heyetinden bazı isimlerin refakatinde Cumaovası'nda partililerle temasta bulunmuş ve iktisadi durumu tenkit etmişlerdir. Mehmet Hazer ve Nuri Ocakçioğlu ise Yenifoça ve Aliğa ziyaretlerinde teşkilat üyeleri ile toplantı yapmışlardır.³⁹²

³⁸⁶ "C.H.Partisi İzmir İli Yıllık Çalışmaları Büyük Bir Alaka İçinde Başlamıştır", **Sabah Postası**, 5 Aralık 1955

³⁸⁷ "C.H.P. Söke İlçe Kongresi Dün Yapıldı", **Sabah Postası**, 19 Aralık 1955

³⁸⁸ "Örfi İdare Komutanlığı Son Tebliği", **Sabah Postası**, 21 Aralık

³⁸⁹ "Gülek'in Şahsında C.H.P.ne Gösterilen Sevgi", **Sabah Postası**, 26 Ocak 1956 ; "Gülek'in Temasları", **Yeni Asır**, 27 Ocak 1956

³⁹⁰ "Dün Sabah Bir Basın Toplantısı Düzenleyen Gülek Memleketi, İçinde Bulunduğu İktisadi Buhrandan Kurtarmanın Çarelerini İzah Etti", **Demokrat İzmir**, 1 Şubat 1956

³⁹¹ "C.H.Partili Milletvekilleri Egede Vatandaş Emrinde", **Sabah Postası**, 16 Mart 1956

³⁹² "CHP. Mebusları Egede Adım Adım Dolaşıyorlar", **Sabah Postası**, 17 Mart 1956

Milletvekilleri 17 Mart'ta Çeşme'ye ziyarette bulunmuş, Alaçatı ve Çeşme ziyaretlerinden sonra Urla'ya gitmiş,³⁹³ aynı gün Ticaret ve Sanayi odasında İzmir tüccar ve sanayicilerinin sorunlarını tespit için bir toplantı yapılmıştır.³⁹⁴ 18 Mart'ta CHP Eşrefpaşa Kadriye Ocağı kongresine katılan vekiller,³⁹⁵ 19 Mart'ta Ege gezisini sürdürmek için Manisa'ya geçmiştir.³⁹⁶

İl teşkilatı, CHP'li milletvekillerinin İzmir gezisi sonrasında en önemli siyasi faaliyetini ise 14 Nisan 1956 tarihinde 21 ilçe başkanının katılımı ile yayınladığı tebliğ ile gerçekleştirmiştir. İl idare kurulunda yayınlanan tebliğde şu ifadeler kullanılmıştır:

“Bugün il merkezinde il idare kurulu ve 21 ilçe başkanı bir toplantı yaparak gündemindeki hususları ve bu arada günün siyasi manzarasını gözden geçirmiştir. Siyasi hâdiselerde vardığımız netice şudur ki bugünün davası milletçe tesisine çalışılan demokratik rejimi ortadan kaldırmak değil, onu medeni garp camialarında gördüğümüz mertebeye ulaştırmaktadır. Bugün için diktatörlük hevesleri bizlerde ciddi bir endişe yaratmaktan ziyade başarısız bir idarenin gayretlikleri mahiyetinde görülmektedir.

Bununla beraber böyle bir yola gidilirse inanıyoruz ki buna cüret edenler milletin ve Büyük Millet Meclisinin azmi ve iradesi karşısında hüsrana uğrayacaklardır. Memlekette on bir yıl evvel tesisine başlanan demokrasinin devamı milli gayret ve mücadeleyi icap ettirdiği anda idarenin gayri meşru hiçbir baskısından yılmadan rejim uğrunda bütün varlığımızla çalışmaktan bir an dahi geri kalmamayı azmetmiş bulunuyoruz.”³⁹⁷

Yerel siyasetin dışında, gündeme ilişkin bu beyanatın ardından İzmir'de siyasi ortamın bir süre durgunlaştığı görülmüş, muhalefet partilerinin İzmir kadroları, faaliyet alanında hiçbir etkinlik göstermemişlerdir.³⁹⁸ Kısa süren bu durgun hava CHP Genel Sekreterinin aynı yıl içerisinde Ege bölgesine düzenlediği ikinci ziyaretin ardından yerini hareketli bir döneme devretmiştir.

30 Nisan 1956 Pazartesi günü İzmir'e ulaşan Gülek, burada Hürriyet Partisi Meclis Grubu Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ'ı evinde ziyaret etmiş, CHP il binasındaki tetkikleri ve bazı heyetleri kabulünden sonra CHP Karantina kadınlar

³⁹³ “C.H.P. Milletvekillerinin İzmir Civarındaki Faaliyetleri”, **Sabah Postası**, 18 Mart 1956

³⁹⁴ “Tüccar ve Sanayicilerin Bir Toplantısı”, **Sabah Postası**, 18 Mart 1956

³⁹⁵ “C.H.P. Milletvekillerinin Dünkü Çalışmaları”, **Sabah Postası**, 19 Mart 1956

³⁹⁶ “C.H.P. Milletvekilleri Manisa Kazalarında”, **Sabah Postası**, 20 Mart 1956

³⁹⁷ “C.H. Partisi İzmir Kurulunun Modaya Uygun Bir Tebliği”, **Yeni Asır**, 15 Nisan 1956

³⁹⁸ “Ege'de Siyasi Hava Durgun”, **Yeni Asır**, 22 Nisan 1956

kolunun toplantısına katılmış ve burada kadınlar ile sohbette bulunmuştur. Ziyaretinin ardından Gürçeşme’de bir ocak açılışına katılan Gülek, şehirleşmede gecekondular sorunu üzerine tenkitlerde bulunmuştur.³⁹⁹ Bir sonraki gün CHP İzmir il teşkilatından üyelerle birlikte Seferihisar, Çeşme ve Urla’da ziyaretlerde bulunarak, buradaki toplantılarda yaptığı konuşmalarda kendisi hakkında süren davalar ve iktidarın faaliyetleri hakkında düşüncelerini dile getirmiş, bu ziyaretlerden sonra aynı gün İzmir’den ayrılmıştır.⁴⁰⁰

Gülek’in İzmir ziyareti il teşkilatı üzerinde olumlu bir etki bırakırken, CHP İzmir il teşkilatı içerisinde istifa edenlere dair isimler yerel basında yer bulmuştur. İstifa haberlerinde Torbalı, Bornova, Dikili CHP teşkilatına bağlı bulunan bazı muhtarlar ve bu ilçelerdeki bazı ocak üyelerinin, DP iktidarının icraat ve eserlerinden duydukları memnuniyet sebebiyle CHP’den ayrılarak DP’ye geçtikleri yazılmıştır.⁴⁰¹ Teşkilat içerisindeki bir başka olumsuz gelişme haberi ise Konak ilçe kongresinde önemli ayrılıkların olduğuna dair hizipleşme iddialarıdır. 2 Aralık 1956 günü yapılan ilçe kongresinde hizip çatışmalarının kongreyi etkilediği iddiaları öne sürülmüştür.⁴⁰²

İl teşkilatının, il kongresi öncesi yoğun olarak geçirdiği siyasi faaliyetler ilçe kongreleri ile başlamıştır. Karaburun ilçe kongresine iştirak eden il idare heyeti başkanı Lebit Yurdoğlu ve il idare kurulu üyeleri, kongrede beyanatlarda bulunarak ülkenin siyasi havasına dair dileklerini dile getirmiş,⁴⁰³ ilçe kongresinden bir hafta sonra genel merkez tarafından il başkanları toplantısı yapılarak yerel teşkilatlanma üzerine fikir alışverişinde bulunulmuştur.⁴⁰⁴

Yaklaşan il kongresi öncesi Konak ilçe teşkilatının, 3 Aralık 1956 günü yaptığı olağan ilçe kongresinde meydana çıkan sürtüşmelerden ötürü, olağanüstü kongreye gittiği haberleri basında yer alırken, yaşanan çatışmalardan ötürü genel merkezin, il delegeleri seçimini yenilemek için ikinci bir toplantıya lüzum gördüğü izah edilmiştir.⁴⁰⁵ İlçe bazında yaşanan bu gergin havayı değiştiren gelişme ise CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün il kongresi için İzmir’e gelmesi olmuştur.

³⁹⁹ “K.Gülek Dün Şehrimize Geldi”, **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1956

⁴⁰⁰ “Gülek’in Tatsız Sözleri Olaylar ile Karşılıyor”, **Yeni Asır**, 2 Mayıs 1956

⁴⁰¹ “CHP’den İstifalar”, **Yeni İzmir**, 1 Ağustos 1956; “C.H.P. den İstifa Ederek Demokrat Partiye Girenler”, **Yeni İzmir**, 10 Ağustos 1956; “DP’ye Geçen C.H Partililer”, **Yeni İzmir**, 18 Ekim 1956; “CHP’den İstifalar”, **En Son Saat**, 1 Ağustos 1956; “DP’ye Geçen C.H Partililer”, **En Son Saat**, 18 Ekim 1956

⁴⁰² “İzmir C.H.P. Teşkilatında Hizipleşme”, **Yeni Asır**, 3 Aralık 1956

⁴⁰³ “Karaburun ilçe Kongresi Dün Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 7 Ocak 1957

⁴⁰⁴ “C.H.P. İl Başkanları Toplantısı”, **Demokrat İzmir**, 14 Ocak 1957

⁴⁰⁵ “C.H.P. Konak Kongresinde Yine Hizipler Çarpıştı”, **Yeni Asır**, 9 Mart 1957

J. İsmet İnönü'nün İzmir Seyahati ve 11 Mart 1957 il Kongresi

CHP İzmir il kongresine katılmak için yola çıkan İsmet İnönü, refakatinde CHP Meclis Grubu Başkan Vekili Nüvit Yetkin, Genel Sekreter Yardımcısı Turgut Göle, Müstakil Mebus Hüseyin Balık, Parti Meclis üyeleri, Genel İdare kurulu azaları, Ankara ve İstanbul basını üyeleri ile birlikte 10 Mart 1957 Pazar günü İzmir'e ulaşmıştır. Büyük bir kalabalık tarafından karşılanan CHP Genel Başkanını, CHP İzmir il başkanı Lebit Yurdoğlu ve il teşkilatı kademeleri tam kadro halinde karşılarken, DP adına İzmir il başkanı Faruk Tunca ile il İdare kurulu azası Necdet Davran da karşılamada hazır bulunmuştur.⁴⁰⁶

11 Mart 1957 günü toplanan il kongresine DP Mebusları, DP il başkanı Faruk Tunca ve Hürriyet Partisi Genel Başkanı da katılmış, kongre saat 9.30 da il başkanı Lebit Fehmi Yurdoğlu tarafından açılmıştır. Bu sırada sinema salonunun, balkon ve giriş bölümü delege ve misafirlerle tamamen dolmuş, yoklama neticesinde 516 delegenin hemen hepsinin kongrede hazır bulunduğu anlaşılmıştır. Yoklama sonrası divan seçimine geçilmiş ve birinci başkanlığa Şevket Adalan, ikinci başkanlığa da Nazif Çağatay getirilmiş, sakin geçen kongre divan seçimi, 6 kâtibin tespitiyle tamamlanmıştır.⁴⁰⁷

Kongreye Genel Başkan ile birlikte muhalefetin diğer Genel Başkanı Fevzi Lütü Karaosmanoğlu'nun da katılması ve kongrenin yaklaşan milletvekilliği genel seçimlerinden evvel yapılması, il kongresinde iktidarın genel bir eleştiriye maruz kalması ve kongre havasının genel siyaset çerçevesinde şekillenmesine sebep olmuştur.

Divan seçiminin tamamlanması ile birlikte il İdare heyetinin faaliyet raporunun okunmasına geçilmiştir. İl başkanı Lebit Yurdoğlu tarafından okunan 21 sayfalık çalışma raporu 1,5 saat içerisinde delegelere aktarılmıştır. İl idare kurulu raporunun ana başlıklarını; siyasi çalışmalar ve engeller, fikri çalışmalar, parti çalışmaları, gençlik ve kadın kolları, hukuk komisyonu çalışmaları, yaklaşan seçimler için yürütülen çalışmalar, 1956 yılında yapılan mahalli seçimler, işçi meseleleri, köy ve köylü meseleleri, basın ve propaganda, diğer muhalefet partileri, iktisadi olaylar, İzmir'in imar mevzuu, mali durum ve rejim meselesi oluşturmuştur.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ "C.H.P. Lideri Dün Aksu Vapuru ile Şehrimize Geldi", **Demokrat İzmir**, 11 Mart 1957

⁴⁰⁷ "Kongrenin Safahatı", **Yeni Asır**, 12 Mart 1957

⁴⁰⁸ **C.H.P. İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 4-4-955...**, s.2-21

4 Nisan 1955 ile 11 Mart 1957 tarihi aralığını kapsayan faaliyet raporunda, yerel teşkilatlanmada gençlik ve kadın kolları üzerinde durulurken, partinin iştirak etmediği mahalli seçimlerin DP aleyhine bir uygulamaya dönüştüğünün altı çizilmiştir. Şehirde uygulanan imar politikası ve il idare heyetinin mali faaliyetlerinin dışında, raporun büyük kısmı ülke genelinde yaşanan siyasi gelişmelere ayrılmıştır.⁴⁰⁹

Faaliyet raporunun okunmasının ardından tenkitlere geçilmiş, Seyfi Özgizler, İhsan Alyanak, Abdullah Demir, Vedat Sengil, Mustafa Uyar, Fikri Florat, Mustafa Çetinkaya, Celal Balkanlı, Orhan Sunar, Mediha Özzambak, İhsan Yazıcı ve Hasan Adanır faaliyet raporu üzerine görüşlerini ifade etmiştir. Genel bağlamda faaliyet raporu ve il teşkilatının çalışmaları delegeler tarafından olumlu karşılanmıştır. İl başkanı Lebit Yurdoğlu'nun faaliyet raporu üzerine son konuşmasını yapmasını müteakip,⁴¹⁰ CHP Genel Başkanı İsmet İnönü bir nutuk vermiş, verdiği nutkun ana başlıkları şu ifadeler ile kurulmuştur:

“ – İktisadi kalkınma gibi müşterek bir davada hesaplı olmak lazımdır

– Münakaşaları halk seçim zamanı hükme bağlayacaktır ve bunun neticesini de kendisi çekecektir

–Hürriyet münakaşası devrini aşamadık. Bunu yapmadıkça verimli bir siyasi hayata kavuşamayız

–Muhalefette bulunan partiler siyasi emniyet bahsinde müşterek kadere sahiptirler

– Bağımsız mahkeme iktidara karşı halk emniyetini koruyacak başlıca kaledir.

– Rejim meselelerinin en başı ve en sonu basın mevzusudur.

–Üniversite muhtariyeti her iki iktidarca da yanlış anlaşılmıştır. Bunun düzeltilmesi lazımdır”⁴¹¹

Genel Başkanın siyasi hayata dair aktarımlarının ardından, parti içi gelişmelere dikkat çekmek için yaklaşan genel seçimlere dair aday yoklaması ve bu yoklamalarda seçilenler ile seçilmeyenler arasında bir bütünlük sağlanarak seçimlere gidilmesi istenmiş, İzmir il teşkilatının da bu hususa dikkat ederek çalışmalarını yapmasının gerekliliğini vurgulamıştır.⁴¹²

⁴⁰⁹ “C.Halk Partisi İl İdare Kurulu Faaliyet Raporu”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1957

⁴¹⁰ “C.H.P. Kongresi”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1957

⁴¹¹ “İnönü'nün Nutkundan Parçalar”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1957

⁴¹² “İnönü'nün Beklenen Konuşması”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1957

Genel olarak sakin bir havada geçen il kongresinin son uygulaması ise seçimlerde görev başında bulunacak il idare heyetini tespit etmek olmuştur. Yapılan oylama neticesinde Tablo 19'daki sonuç meydana çıkmıştır.

Tablo 19- 11 Mart 1957 CHP İzmir İl Kongresi İl İdare Heyeti Seçimi Sonuçları⁴¹³

Adı Soyadı	Aldığı Oy
Lebit Yurdoğlu	412
Selami Savran	360
Fitnat Saltuğ	350
Arif Ertunga	346
Necip Mirkelamoğlu	303
Mustafa Kardıçalı	290
Orhan Rahmi Gökçe	260
Ziya Şahan	241
Hulusi Selek	233
Nazif Çağatay	186
Said Odyak	181

412 oyla yeni il idare kurulu başkanlığa seçilen Lebit Yurdoğlu ve sıralamaya giren diğer idare kurulu üyeleri, 1955 il kongresine seçilen idare kurulu üyeleri ile karşılaştırıldığında, eski liste ile yeni liste arasında 4 ismin değişikliğe uğradığı görülmektedir. Oldukça sakin bir havada seyreden il kongresinin, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün katılımı ile bu seyri yakaladığını söylemek gerekir. Daha önce genel sekreter ve bakanların katılımı ile yapılan bazı kongrelerde ufak çaplı tartışmalar yaşanmış olsa da, CHP İzmir il teşkilatının 14 Mayıs 1950 seçimleri sonrası yaptığı il kongreleri içinde en sakin görev değişiminin yaşandığı kongrenin 1957 il kongresi olduğunu belirtmek gerekir. Sürecin bu denli olağan işleminin önemli sebeplerinden biri de 1955 il kongresi ile göreve gelen il idare heyetinin hiçbir genel yahut mahalli seçime katılmamış olmasıdır. Eski il kongrelerinde seçim neticelerinin il başkanlarını ve idare kurulu üyelerini istifaya ve zorunlu görevi bırakmaya yönelttikleri görülmüştü. Bu bağlamda Genel merkez kararıyla il idare heyetinin seçim yarışına katılmayışı il yönetimini yıpranmaktan uzak tutan temel neden olduğunu belirtmek gerekir.

⁴¹³ “İzmir C.H.P. Vilayet Yeni İdare Heyeti”, **Yeni Asır**, 12 Mart 1957; “C.H.P. İl İdare Heyeti”, **Demokrat İzmir**, 12 Mart 1957

Gürültüsüz sona eren il kongresi sonrası CHP Genel Başkanı 13 Mart sabahı saat 10'da CHP il başkanı Lebit Fehmi Yurdoğlu ile beraber DP il merkezini ziyaret etmiş, burada belediye başkanı Enver Dünder Başar, DP il Haysiyet divanı başkanı Belig Beler ve Belediye Daimi Encümeni azalarından Sabri Süphandağlı ile sohbette bulunmuştur. Çok partili siyasi hayata geçiş süreci ve sonrası ile ilgili yapılan 25 dakikalık sohbetten sonra Genel Başkan, Kemeraltı'ndaki CMP il merkezini ziyaret etmiş sonrasında HP il merkezine geçmiştir. HP il başkanı Mahmut Yalay tarafından karşılanan İnönü, HP'nin Genel Başkanı Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'nun da il binasına gelmesi ile kendisiyle kısa süren bir görüşmede bulunmuştur.⁴¹⁴ İnönü'nün partilerin il merkezlerini ziyareti, İzmir basınında siyasi havanın yumuşadığı yolunda haberlerin yayınlanmasını sağlarken, 13 Mart günü ziyaretler sonrası İnönü'nün İzmir'den ayrıldığı da aynı haberler içerisinde yer bulmuştur.⁴¹⁵ İnönü'nün il kongresindeki nutkunun⁴¹⁶ taleplerle dolu olduğu, fakat yumuşak bir eda taşıdığı, bu sebeple nutkun ve şehirde yaptığı parti ziyaretlerinin Ankara'da olumlu karşılandığı,⁴¹⁷ mutedil DP'liler ile tarafsız çevrelerin yaşananları Türk demokrasisine hizmet olarak tanımladığı haberleri basında yer bulmuştur.⁴¹⁸ Yerel basının iktidar yanlısı gazetesi Yeni Asır'da İnönü'nün kongre'de dile getirdiği söylemler "*hakikatler dile geliyor*" isimli köşe yazısı ile beğeni kazanıyor, il kongresindeki bütün konuşmalar bir tarafa ayrılıp, İnönü'nün konuşmasının şiddet ve tahrik içermediği vurgulanıyordu.⁴¹⁹

Siyasi havada yaşanan bu ılımlı yaklaşımlar, daha önce Kıbrıs hadiseleri üzerine partilerin verdiği beyanatlarda aynı zemin üzerinde buluşulmasını sağlamıştı. Kıbrıs meselesi ile ilgili İzmir il başkanları ile yapılan röportajlarda, kullanılan farklı cümlelere rağmen, bazı ortak noktalarda buluşulduğu görülmektedir.

DP il başkanı Faruk Tunca, "*Kıbrıs meselesinin NATO camiasına mensup üç memleketi ağır müşküllerle karşı karşıya bırakmış olmasına üzölmemek mümkün değildir. Bu camia en kuvvetli müntesibi olan birleşik Amerikanın da meselenin halli ile yakinen ilgileneneğine şüphemiz yoktur. Türkiye'nin Kıbrıs'la olan tarihi alâkası ve mevzunun halinde gösterdiği ve göstereceği hassasiyeti diğer müttetiklerimiz*

⁴¹⁴ "İsmet İnönü Siyasi Partileri Ziyaret Etti", **Yeni Asır**, 13 Mart 1957

⁴¹⁵ "Hava Isınıyor", **Demokrat İzmir**, 13 Mart 1957

⁴¹⁶ İsmet İnönü'nün CHP İzmir il kongresinde söylediği nutka ait not için bkz. Ek-6.

⁴¹⁷ "Ankara ve İstanbul'da İlk Akisler", **Yeni Asır**, 13 Mart 1957

⁴¹⁸ "İnönü'nün Nutku Umumiyetle Karşılandı", **Demokrat İzmir**, 13 Mart 1957

⁴¹⁹ M. Tuncer, "Hakikatler Dile Geliyor", **Yeni Asır**, 13 Mart 1957, s.1.

anlayışla karşılayacağını ümit ederim. Bu mevzuda bizim en küçük bir geri adım atacağımızı dahi farz etmek Türkiye'yi ve Türk milletini tanınamak demek olur." ifadelerini kullanırken CHP il başkanı Lebit Yurdoğlu, *"Kıbrıs Türkiye'nin hayati emniyet mevzularının başındadır. Bu bakımdan ve orta şarkta sulhun en kuvvetli bekçisi olmamız göz önüne alınırsa meselenin bize yakın nispette İngiltere ve Amerika'ya da alakadar ettiği anlaşılır. Sulh isteyen bütün İnsanlık âlemi, uzaktan yakından bölgemizle meşgul olan devlet adamlarından, hisleri ile soğukkanlılıkları ve mantıkları ile hareket etmelerini bekliyor."* cümlelerini kullanmış, Hürriyet Partisi il başkanı Mahmut Yalay ise Kıbrıs meselesi üzerine düşüncelerini, *"İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde takip etmesi lazım gelen siyasette bu hükümetin Lozan muahedesini göz önünde bulundurması, NATO ve Birleşmiş Milletlere dâhil memleketler arasındaki bu ihtilâfta çok mühim bir rolü olması itibariyle de dünya müsalem ve huzuruna bozmaktan koruyucu bir istikamet takip etmesi icap eder. Bilhassa Türkiye'nin emniyeti ve adada yaşayan 120 bin Türkün masumiyeti bu mevzudaki siyasi hareket ve kararında ehemmiyetle nazarı dikkate alması lazım gelen hususlardır. Makariosu serbest bırakmakla meydana getirdiği had durumun ıslâhı yolunda bu hükümetten daha hakşinas ve daha müdebbir bir hareket tarzı ve karar beklemek hakkımızdır."* şeklinde dile getirmiştir.⁴²⁰ Ortak bakış açısını ifade eden bu farklı cümlelerle, ülke için önem arz eden bazı konularda ortak hareket edilebileceğine dair, İzmir siyasi hayatı temel alınarak bir örneklendirme yapılabilmektedir.

İl kongresi sonrası CHP İzmir il teşkilatını yoğun bir tempoya sokan ilk faaliyet ise CHP İzmir il teşkilatının ev sahipliğini üstlendiği, il merkezinde yapılan CHP bölge toplantısı olmuş, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Denizli, Muğla ve havalisi il, ilçe idare kurullarının katılacağı geniş katılımlı bu toplantıda seçim konusu üzerinde görüşmeler yapılacağı haberleri yayınlanmıştır.⁴²¹ Nitekim parti genel sekreteri Kasım Gülek'in de katıldığı toplantının ana maddeleri seçimler, iş ve işçi hakları ile mesken politikaları olmuştur.⁴²² Gülek bölge toplantısının ardından Namazgâh Yenigün Ocak kongresine katılmış, saat 20.30'da başlayan kongrede konuşma yapan Gülek, DP iktidarının iktisadi politikaları üzerinde eleştirilerde bulunurken sendikalaşma sorununa

⁴²⁰ "Kıbrıs Meselesi ve İzmir Parti Reisleri", **Yeni Asır**, 23 Nisan 1957

⁴²¹ "C.H.P. Bölge Toplantısı Bugün Yapılacak", **Demokrat İzmir**, 14 Mayıs 1957

⁴²² "C.H.P Genel Sekreteri, Dün Şehrimizde Siyasi Temas ve Konuşmalar Yaptı", **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1957

değirmiştir. Yaklaşan seçimler üzerine de bir değerlendirmede bulunan Gülek, “seçim yaklaşıyor. İyi bir idareci seçebilmek için bir fırsat daha geliyor. Bu memleketi iyi idare edebilecekleri seçin. Yalnız seçim hür ve serbest olmalıdır. İktidar yaptıklarından emin değilse ve yaptıklarını halkın beğenmediğini anlıyorsa zora başvurur. Bunların başında baskı gelirse de, artık bu memlekette baskı yapılamaz. İkincisi para gelir. O zamanlar para oynatırlar. Sizlere para verirlerse alın, helaldir. Fakat rey vermeyin haramdır. Çünkü sizin paranızı size verecekler” diyerek oy kullanacaklara uyarıda bulunmuştur. Seçimler ile ilgili değerlendirmesinin ardından muhalefet cephesinde yaşananlara dair de görüşlerini belirten Gülek, “muhalefette bugün vazife almak bir kahramanlık olmuştur. Yalnız C.H.P. değil, diğer muhalif partilerin de vazifeleri ağırdır. Bunu takdir ediyoruz. Bunun için, muhalefetin birbirini desteklemesi icap ettiği kanaatindeyim” diyerek seçimlerde muhalefetin ortak hedefle hareket etmesine vurgu yapmış, konuşmasını bitirdikten sonra ocak kongresinden ayrılmış, 15 Mayıs tarihinde ise İzmir ziyaretini sonlandırarak İstanbul’a hareket etmiştir.⁴²³

⁴²³ “K. Gülek Seçimlerde Baskı Yerine Para Rol Oynayacaktır Dedi ”, **Demokrat İzmir**, 15 Mayıs 1957

IV. BÖLÜM

1957 SEÇİMLERİ VE SONRASINDA CHP İZMİR ÖRGÜTÜ VE YAŞANAN GELİŞMELER

A. 27 Ekim 1957 Milletvekili Genel Seçimleri Sürecinde Partiler arası İşbirliği Çabaları ve İzmir'e Yansımaları

Türk siyasi tarihi içerisinde, iktidar partisine karşı kuvvetleri birleştirme çabaları, çok partili siyasi hayata geçiş sonrası kullanılan seçim sistemine istinaden zaman zaman uygulanmaya çalışılan bir yönelim olmuş, 1957 milletvekili genel seçimleri öncesinde de bu girişimlerin bulunduğu dair basında haberler yer edinmiştir. Muhalif partilerin aynı safta mücadeleye katılma çabalarının örneklerinden biri, 8 Temmuz 1956 tarihinde, üç muhalefet partisi liderinin imzası ile yayınlanan tebliğde meydana çıkmıştır. 8 Temmuz 1956 tarihli tebliğde, muhalefet partilerinin siyasi hayata dair şu konularda hemfikir olduğu ilan olunmuştur:

“Büyük Millet Meclisinde temsil edilen üç muhalif partinin Meclis grupları, iktidar partisinin demokratik rejimi iptal yolunda silsile halinde aldığı tedbirler ve bunların sonuncusu olan toplantı ve cemiyet kurma hak ve hürriyetlerinin tahribi sebebiyle memleketin siyasi durumunu müştereke gözden geçirmişlerdir.

Bilhassa 2 Mayıs 1954 seçimlerinden sonra hesaplı bir plan içinde safha safha alınan Anayasa dışı idari ve kanuni tedbirlerle; Vatandaş muhalefete rey verdiği taktirde şahsının hatta beldesinin tecziye edileceği tehdidi altına sokulmuş, dilediğini seçmek ve seçilmek imkânlarından toplanma, cemiyet kurma, söz ve fikir hürriyetleri gibi tabii haklardan; adalet istiklalden, hâkim teminattan, üniversite muhtariyetinden, mahrum edilmiş;

Mebusların Anayasa ile sağlanan hakları açıkça ihlal edilmiş ve matbuatın her türlü tenkid, murakabe, hatta haberleşme hürriyeti ortadan kaldırılmış olduğu ve böylece;

Demokratik usullerle ve memlekette demokratik rejimi tam ve kâmil bir surette kurma taahhüdü ile iktidara gelmiş olan Demokrat Parti'nin;

1- *Memlekette kapalı ve totaliter bir idare tesis yoluna girdiği.*

2- *Bugün muhalif partilerin mevcudiyetine tahammül eder görünmesinin dahi zevahiri kurtarmağa matuf bulunduğu ve bu partilerin, Meclis içi ve meclis dışı çalışma imkânları ile organlarına devam eden kasıtlı tecavüzlerin toptan mevcudiyetine tevcihinin dahi muhtemel bulunduğu.*

3- Muhalefet partilerinin seçim zamanına kadar mevcudiyetlerini muhafazaya müsaade edilse bile vatandaşın iradesini serbestçe izhar edebileceği normal bir seçimden inanarak bahsetme imkânlarının selbedilmiş olduğu.

4- Rejimin sürüklendiği bu hali önlemesi beklenebilecek organlardan da şimdiye kadar müsbet bir hareket sadır olmadığı.

5- İktidar partisi liderlerinin bu açık kasıt ve niyetlerinden Türk milletini haberdar etmenin muhalefet gruplarına düşen tarihi bir vazife haline geldiği,

Hususları müştereken müşahade ve tesbit olunmuştur.

Kısacası ifade olunan bu durum karşısında:

1- Bugün memleketimizin en mühim meselesinin rejime vaki tecavüzünün önlenmesi ve memlekette teminatlı bir demokratik rejim kurulması meselesi olduğunu.

2- Türk milletinin layık olgunlukta bulunduğu sonsuz inançlarından aldıkları kuvvetle imkânlarının son haddine kadar demokratik rejimi kurtarma mücadelesine devam azminde bulduklarını umumi eskâra ilana her üç grup müştereken karar vermişlerdir.”⁴²⁴

1956 yılında neşredilen tebliğin üzerinden geçen süreç içerisinde milletvekili seçimlerinin yaklaşmasından ötürü partiler arası işbirliği çabalarının yoğunlaştığı ve tebliğin altına imza atan partilerin 1957 yılı seçimlerine ortak cephede katılma hedefinde oldukları görülmüştür. Buna göre CHP’yi; İnönü, Gülek, Göle, Kırkoğlu, Hür Partiyi; Karaosmanoğlu, Güreli, Öktem, CMP’yi ise Fuat Arna, Bilgin ve Ardıçoğlu’nun temsil edeceği bir toplantı yapılacağı iddia edilmiştir.⁴²⁵

İnönü’nün Taşlık’taki evinde toplanan muhalefet liderlerinin seçimler için anlaşma çabalarını sürdürdüğü ve anlaşmanın sağlandığı haberleri aktarılırken,⁴²⁶ anlaşma sürecinin ilerleyen zamanda sekteye uğrayacağı ve seçimlere partilerin ortak çatı altında katılamayacaklarına dair karşıt haberler de basında yer bulmuştur.⁴²⁷

Birleşme çabalarının söylenti olarak dolaştığı bu süreçte, CHP İzmir il teşkilatının ittifak ile ilgili bazı söylemleri İzmir halkı ve partili üyeleri ile paylaştığı ve ittifak çabalarının gerçekleşmesine dair bir takım girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Nitekim birleşmeye dair söylemlerin gün yüzüne çıkması bile İzmir’in siyasi havasını

⁴²⁴ “Tebliğ”, **Akis**, Cilt VII, Sayı 114, (Ankara 1956), s.6

⁴²⁵ “Her şeye Rağmen Muhalefet Cephesi Kuruluyor”, **Demokrat İzmir**, 9 Ağustos 1957

⁴²⁶ “Muhalefet Anlaştı”, **Demokrat İzmir**, 20 Ağustos 1957

⁴²⁷ “İşbirliği ve Seçim Konusunda Kurultay Dün Tuzağa Düşürüldü”, **Yeni Asır**, 11 Eylül 1957; “Muhalefet Seçimde Hile Yolu Arıyor”, **Yeni Asır**, 16 Eylül 1957

değiştirmeye yetmiş, CHP il teşkilatı, ittifak sürecine dair faaliyetler ve söylemlerinde aceleci bir tavra bürünmüş, CHP İzmir il başkanı Lebit Yurdoğlu birleşme çabaları ile ilgili Eşrefpaşa ilçesi Altıok Ocağı kongresinde şu ifadeleri kullanmıştır:

“Muhalefet partilerinin memleket ve rejim meselelerinde ciddi bir fikir beraberliğine ulaşması iktidarda telaş uyandırdı. Bunu bilinen bazı sözcülerin barometreleri birden fırtınaya dönen üslupları ile anlamak mümkündür. Muhalefet olarak tehdit ve küfürle karşı karşıya bulunuyoruz. Davasından emin olan toplulukların soğukkanlılığı içindeyiz.

Niçin kızıyorlar, bizi birleştiren bizzat Demokrat Parti'nin başındaki zihniyettir. Biz Demokrat Parti veya partililerle mücadele etmiyoruz. Onlara yanlış istikamet veren bir avuç insanın hatta kendileriyle de değil demokratlıkla alakası olmayan bugünkü zihniyetleri ile mücadele halindeyiz. O zihniyet değiştiği gün mesele bitecektir. Hayır Efendiler...

Demokrat Partiyi kurtaracağını zannederek diktatörlüğün labirentlerine doğru tuttuğunuz yol teşekkülünüzü zaafa götürmektedir. Durum açıktır. Bugün ortada bir rejim meselesi var mıdır? Yok mudur? Evvvela bunu söyleyiniz... Yoktur diyorsanız ve çocukları bile inandıracağınızı sanıyorsanız aldaniyorsunuz. Başını kuma salkıyan deve kuşlarından daha mahir olabilirsiniz. Asırlar boyunca insanların gönlünü feth etmiş hürriyet fikrine küfürle karşı gelebileceğinizi mi zannediyorsunuz. Demokrasiyi kurtaracağız bahanesiyle demokrasiyi yok eden tedbirler usulü kurtla kuzu hikâyesinden beri orijinalitesini kaybetti. Partinizi yeniden kıymetlendirmek istiyorsanız telaşlı ve sinirli olmayınız. Kuruluş gayelerinize dönünüz. Siz de o fikirlere katılınız. İçimizin bütün açıklığı ve iyi günlerin hasreti içinde söylüyoruz. Bırakınız şu tehditleri, gürültüleri de rejim meselelerinde siz de birleşmeğe geliniz.”⁴²⁸

İl başkanının birleşme çabaları üzerinden iktidarı eleştirdiği konuşmasının ardından, İzmir'de birleşmeye dair ilk adımlar atılmış, 6 Eylül 1957 Cuma günü CHP ve CMP Eşrefpaşa ilçe idare heyetleri, CMP ilçe binasında müşterek bir toplantı yapmışlardır. İki saat süren toplantıda 80 bin seçmene hitap eden Eşrefpaşa ilçesinde seçim kampanyasında izlenecek yol hakkında fikir alışverişinde bulunulmuştur. Yapılan toplantı sonunda sandık başında bulunacak görevlilerin seçim kanunda yer alan kurallar çerçevesinde, hukukçular komisyonu nezaretinde 3 günlük bir kursa tabi tutulmaları

⁴²⁸ “İktidara Tavsiye”, **Demokrat İzmir**, 24 Ağustos 1957

kararı alınmış, ayrıca üç partinin ilçe idare heyetlerinin haftanın belli bir gününde toplanmaları karara bağlanmıştır.⁴²⁹ Muhalefet partileri arası kaynaşma süreci Hürriyet Partisi'nin il kongresinde de sürmüştür, kongre günü CHP il idare heyeti üyeleri ve ilçe idare heyeti üyelerinden önemli bir grubun Hürriyet Partisi il kongresine katıldıkları görülmüştür.⁴³⁰ Ayrıca Hürriyet Partisi Ege bölge müfettişinin, İzmirli muhalefet partilerinin işbirliği çabalarında uygun zemini yakaladıklarına dair söylemleri de yerel basında yer edinmiştir.⁴³¹

CHP il teşkilatının resmi olarak seçim çalışmalarına başladığı 15 Eylül 1957 tarihinde, seçimlere ortak kuvvet ile girilmesinin önemi üzerinde duran il başkanı Yurdoğlu, birleşmenin önemini üzerinde durarak şu cümleleri kullanmıştır:

“Önümüzdeki yıllarda kaderimizi elinde tutacak olan Büyük Millet Meclisi, kırk iki gün sonra Türk milletinin muhterem reyleri ile teşekkül edecektir. Öyle bir seçim sistemi içindeyiz ki, bugün bir rey farkı ile muhalefet beş yüz milletvekili kazanabileceği gibi aksi de mümkün olabilecektir. Çok az rey farklarına rağmen muhalefet, mecliste otuz mebuslukla kalabilecektir. Milyonlarca reyi hiçe sayan bir sistem karşısında bu iki ihtimali de particilik hislerimizden kurtulmağa çalışarak hesap etmek zorundayız. Ne olacaktır sonu...”

Muhalefet seçimi kazanırsa, üç partinin karşılıklı taahhüd ve teminatı altında bulunan rejim meseleleri halledilecektir. Eğer bir parti tereddüt gösterirse diğer ikisi muvazene unsuru vazifesini başaracaktır. Böylece muhalefetin birleşmesi, yıllardanberi tahakkukunu özlediğimiz çok parti sisteminin kuvvetli bir temelini teşkil edecektir. İktisadi meseleler de bu ışık altında ele alınacaktır.”⁴³²

İl başkanının bu söylemleri çerçevesinde başlatılan seçim faaliyetleri kısa süre sonra meydan çıkan bir karar ile yönelimlerin sil baştan yapılmasına sebep olmuştur. Seçimlere ortak cephede katılma çabalarının sürdürüldüğü faaliyetler, İzmir ili içerisinde ortak bir payda ile hareket edilmesinin ilk adımları ile şekillenirken, muhalefet partilerinin genel merkezlerinden basına yansıyan haber tüm dileklerin

⁴²⁹ “Muhalefetin Üç ilçesi Müstereken Toplandı”, **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1957

⁴³⁰ “Hür. P. İzmir İl Kongresi Canlı ve Alakalı Geçti”, **Demokrat İzmir**, 9 Eylül 1957

⁴³¹ “İzmirliiler, İşbirliği İçin Formül Buldular”, **Demokrat İzmir**, 13 Eylül 1957

⁴³² “C.H.P. İzmir’de Seçim Faaliyetine Başladı”, **Sabah Postası**, 16 Eylül 1957

kenara bırakılmasına sebep olmuş,⁴³³ basında ittifak çabalarının kesin sonucunu belirten şu başlık yer almıştır: “*Partiler seçime müstakilen iştirak edecekler*”.⁴³⁴

B. Seçim Propagandası ve Milletvekili Adaylarının Tespiti Süreci

Birleşme çabaları başarısızlıkla neticelenirken, yaklaşan seçimler için propaganda faaliyetleri de hız kazanmış, CHP il teşkilatı ve diğer muhalefet parti il örgütlerinin, işbirliği çabalarının askıya alınmasından ötürü ümitsizliğe düştüğü haberleri basında yer bulmuştur.⁴³⁵ Yeni Asır sütunlarında CHP il teşkilatında olumsuz bir hava bulunduğu iddia edilirken, il örgütü, haberin bir gün sonrasında il merkezinde ilki ocak, bucak ve sekreterleri ile diğeri işçi vatandaşlardan oluşan grup ile toplam iki toplantı yapılmıştır. İlk toplantıda teşkilatın seçim hazırlıkları ile ilgili görüşmeler yapılırken, ikinci toplantıda işçi meselelerine dair geniş bir fikir alışverişi yapılmıştır.⁴³⁶ İşçilerle yapılan toplantıda söz alan il başkanı Yurdoğlu, İktidar döneminde işçiler üzerine uygulanan politikalar üzerinde değerlendirmelerde bulunmuş, işçilere uygun yaşam haklarını sağlayan kanunların tek parti döneminde çıkarıldığını söylemiştir.⁴³⁷ Aynı konuda CHP Ata Ocağı toplantısında konuşan il başkanı Yurdoğlu, “*Her işçiye bir çatı diyen D.P. 3.5 senede ancak İzmir’de 160 ev yapabildi*”⁴³⁸ diyerek, iktidarının barınma sorununa dair yaklaşımını eleştirmiştir.

İl başkanının seçimler öncesinde temas ettiği önemli bir konu da, seçim kütüklerine ilişkin beyanatıdır. Her seçim sonrası muhalefette kalan parti temsilcileri seçim alanında usulsüzlük yapıldığına dair iddialarda bulunmuşlardır. 1957 seçimleri öncesinde bu hususla ilgili bir uyarıda bulunan Yurdoğlu, il sınırları içerisinde DP’ye oy vermesi muhtemel vatandaşların 7–8 kütükte oy kullanma hakkına sahip olduklarını iddia etmiştir. 24 Eylül Salı günü saat 16’da il binasında düzenlenen toplantıda açıklamada bulunan il başkanı, seçimlerde tespitte bulunduğunu öne sürdüğü konularda şu beyanatı vermiştir: “*Bugün memleket basınına, bütün İzmir efkârı umumiyesini ve hatta belki Türkiye’yi alakadar edeceğini umduğumuz mühim bir mevzuu, bazı vesikalar göstermek suretiyle arzetmek istiyorum:*

⁴³³ “3 Parti Seçime Teker Teker Giriyor”, **Sabah Postası**, 20 Eylül 1957

⁴³⁴ “Partiler Seçime Müstakilen İştirak Edecekler”, **Demokrat İzmir**, 21 Eylül 1957

⁴³⁵ “Muhalefet Saflarında Çöküntüler Başladı”, **Yeni Asır**, 21 Eylül 1957

⁴³⁶ “C.H.P. Yarın Şehrimizde 2 Mühim Toplantı Yapacak”, **Sabah Postası**, 21 Eylül 1957; “CHP. Çalışmaları”, **Demokrat İzmir**, 23 Eylül 1957

⁴³⁷ “D.P. İşçileri Kandıracağını Zannediyorsa Aldanıyor”, **Sabah Postası**, 23 Eylül 1957

⁴³⁸ “İzmirli İşçi Bu Gidişle Ancak Bin Senede Ev Sahibi Olabilir”, **Demokrat İzmir**, 23 Eylül 1957

1950–1954 seçimlerinden önce bütün kütükler muhtarlar tarafından yeni baştan yazılır ve bir nüshası da muhalefet partilerine verilir. Bu sefer meclis tatil edilmeden evvel yapılan kanunda nedense, bu usul de değiştirilmiş ve 1954 kütüklerinin esas alınması ve düzeltilmesi usulü kabul edilmiştir. Mevcut mevzuat içinde çalışmaya başlayan muhtarlar, birçok yerlerde mahalleye çıkmaya dahi lüzum görmeden ve hatta muhalefet temsilcilerini yanlarına almadan 1954 kütüklerini esas tutarak bazı düzeltmeler yapmışlardır. Görünüş odur ki, bu tutum dâhilinde birçok noksanlıklar ve karışıklıklar olacaktır. Vatandaşların mühim bir kısmı kütüklerde isimlerini bulamamak tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Biz bugün için gerek vatandaşları ve gerek mesul makamları ikaz etmeyi, muhalefet olarak bir vazife sayıyoruz. Asıl üzerinde duracağımız mühim mevzuu şudur:

Bu seçimde de esas olacak 1954 seçim kütüklerini şöyle bir müşahedededen geçirdik. Ve her aile reisini göreceğiniz kartlara yazdık. Bu kartları soyadına göre tasnif ettiğimiz zaman daha çalışmalar sona ermemiş olduğu halde, birden fazla aynı isim ve soyadında vatandaşın şehrin muhtelif yerlerinde 2–3 defa yazılı olduğunu gördük. Tetkikler artırıldığı zaman, bu rakamın çok daha fazlalaşacağı kanaati hâsıl oldu. Acaba bir şehrin içinde aynı isim ve soyadında binlerce insan mevcut mudur? Yoksa kasıtlı veya kasıtsız iki yerden yazma mümkün oluyor mu? Hadise vatandaşın vicdanında istifham yaratacak mahiyettedir. İdari makamlarının ve seçimi idare ile yetkili bütün organların, seçim emniyeti hususunda her türlü tedbiri almaları, vicdani ve kanuni vazifeleridir.”⁴³⁹

Seçim kütüklerine ilişkin beyanat ile seçime iştirak edecek vatandaşları ve seçimi idare edenleri ikaz eden Yurdoğlu, konuşmasının sonunda olaya ilişkin bir adres örneğini basın mensuplarına vermiştir.⁴⁴⁰ Kütüklere ilişkin uyarı mahiyetindeki beyanat sonrası milletvekilleri aday tespit çalışmaları hız kazanırken, Lebit Yurdoğlu başkanlığında 27 Eylül Cuma günü il merkezinde; ilki saat 13.30’da il idare heyeti üyeleri ile diğeri 17.30’da il idare heyeti Kurultay delegeleri ve ilçe başkanlarının katılımı ile iki toplantı yapılmıştır. Toplantılarda milletvekili aday tespitinde İzmir’in hususiyetleri göz önüne alınarak şahıslardan ziyade prensipler üzerinde fikir birliğine varıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca milletvekilliği aday yoklamasında İzmir’de bulunan yoğun işçi ve ticaretçi sayısının dikkate alınarak aday tespitinde bu kitlelere listede

⁴³⁹ “C.H.P. İl Başkanı Vesikalara Dayanan Mühim Bir Açıklama Yaptı”, **Sabah Postası**, 25 Eylül 1957

⁴⁴⁰ “Yurdoğlu İkaz Ediyor”, **Demokrat İzmir**, 25 Eylül 1957

geniş yer verilmesinin gerekliliğine oy birliği ile karar verilmiştir. Bu arada artan nüfusa paralel 22 milletvekili ile temsil edilecek İzmir’de adayların 16’sını CHP İzmir il teşkilatının kalan 6’sının da genel merkez tarafından belirleneceği ve CHP iktidara geldiği takdirde nispi sistem üzerinden tekrar seçime gidileceğine dair birer taahhütname verilmesi de kararlaştırılmıştır.⁴⁴¹ Aday yoklaması için kalan sürede 27 kişi teşkilata müracaat etmiş, 16 adayın tespit edileceği liste için müracaat sayısının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Genel merkezin de İzmir CHP listesine ekleyeceği 6 isim için çalışmalarına başladığı ve DP İktidarında bakanlık yapmış bir ismin bu listede CHP saflarına katılacağı öne sürülmüştür.⁴⁴²

Basında yer edinen bu haberler eşliğinde CHP milletvekilliği aday yoklaması 29 Eylül Pazar günü saat 10’da il merkezinde başlamıştır. 21 ilçeden toplam 1882 yoklama kurulu üyesinin katılımı ile yapılan aday tespiti sürecini, en yaşlı üye olan Ziya Şahan açmış, yoklama kurulu başkanlıklarına Necdet Öklem ve Kerim Beşerler seçilmişlerdir. Olaysız geçen yoklama neticesinde CHP İzmir milletvekilliği adaylığı için, il teşkilatının seçtiği 16 kişilik liste meydana çıkmıştır (Tablo 20).

Tablo 20- 29 Eylül 1957 CHP İzmir Milletvekilliği Aday Yoklama Sonucu⁴⁴³

Adı Soyadı	Aldığı Oy	Adı Soyadı	Aldığı Oy
1. Nüvit Yetkin	1577	9. Said Odyak	1347
2. A. Nafiz Gürman	1558	10. Hulusi Selek	1286
3. Lebit Yurdoğlu	1558	11. Arif Ertunga	1274
4. Şevket Adalan	1504	12. Osman Sabri Adal	1228
5. Münir Birsell	1461	13. Burhanettin Asutay	1188
6. Orhan Rahmi Gökçe	1424	14. Selami Savran	1152
7. Şerif Remzi Reyent	1420	15. Mustafa Uyar	1072
8. Fıtnat Saltuğ	1338	16. Selahattin Sansever	953

⁴⁴¹ “C.H. Partisi İzmir Namzet Yoklaması Yarın Yapılıyor”, **Demokrat İzmir**, 28 Eylül 1957

⁴⁴² “C.H.P.nin İzmir Mebus Adayları Bugün Seçiliyor”, **Sabah Postası**, 29 Eylül 1957

⁴⁴³ “Kat’i Aday Listesi”, **Sabah Postası**, 1 Ekim 1957

İl teşkilatının belirlediği 16 isimden sonra, geriye kalan 6 adayın tespiti için genel merkez kararının beklenmesine geçilmiştir. Genel merkezin kararının beklendiği süreçte CHP il başkanı Lebit Yurdoğlu durumla ilgili basın mensuplarına Şu beyanatı vermiştir:

“Taraflı tarafsız Halk Partili, Demokrat Partili, Hürriyet Partili ve Cumhuriyet Millet Partili, hemen bütün İzmirli II seneden beri bir fikrin muzaffer olması mücadelesini yapıyorlar. Topsuz tüfeksiz, zulümsüz işkencesiz, beş kıt’a insanlığının gönlünü fetheden bu fikir hürriyet fikridir. Demokratik nizamın yerleşme mücadelesidir. İzmir bu meselelerin ön safındadır. Basının böyle bir mücadeledeki değerini göz önünde tutarsak, senelerden beri çile çekmekte, ızdırap çekmekte olan değerli basın mensuplarına, kurucu mecliste vazife verilmesinin en tabii bir vefa hissi olduğu anlaşılır. Yoksa basına sadece kongrelerde teşekkür telgrafi çekmekle vazife yerine getirilmiş olmaz. Kaldı ki, bu seçimde ya muhalefet ekseriyeti kazanacak veyahut kaybedecek ve mecliste ekalliyette kalacaktır. Her iki ihtimalde de geniş bir basın kütesinin mecliste bulunması zarurettir. Eğer kurucu meclis tahakkuk ederse, hürriyetlerin en esaslı teminatı olan hür basının, bir daha bugünkü felaketlerle karşılaşmamasının esaslarını da tespit lazımdır. Bu çalışmalarda hadiselerin çelik örsünde dövülmüş basın mensuplarının hizmeti büyük olacaktır. Bütün bu mülahazalarla Genel Merkezimizin geniş bir basın kadrosu ile listemizi kuvvetlendireceğini tahmin ediyoruz.”⁴⁴⁴

Bu açıklama ile İzmir teşkilatının belirlediği aday listesine ek olarak seçilecek 6 ismin basında etkin kişilerden seçilerek, basının desteği ile İzmir’de seçime girilmesi temennisi il teşkilatı adına Yurdoğlu vasıtasıyla genel merkeze iletilmiştir. İl başkanının beyanatından bir süre sonra açıklanan listedeki 6 isim ise Şemsettin Günaltay, Hüseyin Cahit Yalçın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Adnan Düvenci, Reşat Tardu ve Cafer Tüzel’den oluşmuştur. Açıklanan listeye bakıldığında il başkanın verdiği beyanat ile örtüşen bir tercihin genel merkez tarafından yapıldığı görölmektedir. İl teşkilatının tespit ettiği 16 kişilik liste içerisinde bulunan Sabah Postası Gazetesi başyazarı Orhan Rahmi Gökçe’nin varlığına ek olarak CHP listesinden müstakil olarak katılan Demokrat İzmir Gazetesi sahibi Adnan Düvenci de genel merkez tarafından listeye dâhil edilmiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Hüseyin Cahit Yalçın gibi yazarların da

⁴⁴⁴ “C.H.P. ne Kitlevi iltihaklar Var”, **Sabah Postası**, 1 Ekim 1957

listeye eklenmesi, basın kanadı ile hedeflenen destek isteğini kuvvetli bir görüntüye kavuşmuştur.⁴⁴⁵

Aday listesinin açıklanması ile birlikte daha önce başlayan seçim çalışmaları da yoğun bir tempoya girmiştir. Listenin kesinleştiği gün CHP İzmir il teşkilatı seçim faaliyetleri için birçok yerde toplantı düzenlemiştir. Kançeşme Adalet Ocağı'nın açılışı, Eşrefpaşa ilçesi Yeşilyurt semtindeki Esentepe Ocağı'nın kongresi, Tilkilik Vatan Ocağı, Alsancak ilçesinin Mersinli ve Eşrefpaşa ilçesinin Asansör Ocakları ile Selçuk ve Bayındır'da⁴⁴⁶ yapılan toplantılar, seçimler öncesinde siyasi havanın giderek ısındığını göstermiştir. Siyasi sahada verimliliği artırma yolundaki toplantılar sürerken, CHP il teşkilatında seçimlere dair daha önce kararlaştırılan bir yeniliğe imza atılmıştır. CHP İzmir adaylarının ekseriyetle meclise girilmesi halinde, altı ay içinde nispi temsil sistemi getirerek seçimi yenileyeceklerine dair verdikleri söze dayanan taahhütnameleri imzalamaya başlamışlardır. Taahhünameye ilk imza atan, il başkanı Yurdoğlu olmuştur. İmzalanan taahhütname metninde şu cümleler yer almıştır:

“Senelerce otoriter sistemle idare edilen bir cemiyette demokratik nizamın yerleşmesi ve tek parti diktatöryasından kurtulmak için mutlaka yarıya yakın muhalif mebusun meclisde bulunması lazımdır. Bugünkü geniş bölge ekseriyet usulü buna imkân vermiyor. Üçbuçuk milyon da rey alsa muhalefet meclisde 30 mebus bırakıyor. Bu bakımdan, süratle nisbi sistemin tatbiki birçok derterin devası olacaktır.

Muhterem İzmir efkârı umumiyesi bilirler ki, biz Halk Partisi iktidarı zamanında dahi bu fikri savunmaktaydık. Azası bulunduğumuz Yüksek Divanda ve neşretmekte olduğumuz (DOKUZ EYLÜL) gazetesinde ısrarla bu noktayı ileriye sürüyorduk. Şimdi 10 seneden beri mücadelesini yaptığımız bir fikrin muzaffer olması yolundayız. Muhterem İzmir halkı bizi bu davada desteklerse, her seçimde en aşağı 200 muhalif milletvekilini, meclise alacağı muhakkak olan nisbi sistemi kabul etmek ve altı ay sonra seçimi yenilemek namus ve şeref borcumuzdur.”⁴⁴⁷

Türk siyasi tarihi içerisinde yerini alması muhtemel bu ilginç taahhünameyi CHP İzmir milletvekilleri adaylarının imzalamaları ve seçim sonrası için imzalı bir yazı ile garanti vermeleri seçim propaganda çalışmalarına yeni bir usul kazandırmaları anlamına geliyordu.

⁴⁴⁵ “C.H.P. Adaylarını Dün ilan Etti”, **Sabah Postası**, 6 Ekim 1957

⁴⁴⁶ “C.H.P. Bugün Yedi Toplantı Yapıyor”, **Sabah Postası**, 6 Ekim 1957

⁴⁴⁷ “C.H.P. Şeref Sözü Veriyor”, **Sabah Postası**, 7 Ekim 1957

Yerel basının aday tanıtımına ilişkin yaklaşımları da dikkat çekicidir. Demokrat İzmir Gazetesi, CHP Genel Merkezi tarafından İzmir listesine eklenen isimlerden Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şemsettin Günaltay ve Hüseyin Cahit Yalçın'dan bahisle, "İzmir'in Dev Adayları" başlığı ile ana sayfanın büyük kısmını kaplayan tanıtım haberlerine yer veriyordu.⁴⁴⁸

Seçim faaliyetlerinin ilk mitingi 10 Ekim Perşembe günü Tepeköy'de yapılırken mitinge büyük bir kitle dinleyici olarak katılmıştır. İzmir Mebus adaylarından Orhan Rahmi Gökçe, Selahattin Sansever, Arif Ertunga ve Mustafa Uyar ile birlikte parti teşkilatından Turan Altıok, Talat Orhon ve Seyfi Özgizler de hazır bulunarak birer konuşma yapmışlardır.⁴⁴⁹ Devam eden seçim propagandaları, 11 Ekim'de Kemalpaşa'da⁴⁵⁰ 13 Ekim'de Mimar Sinan Ocağı, Bozyaka Ocağı, Çiğli Ocağı, Aziziye Ocağı, Yapıcıoğlu Ocağı, Orhaniye Ocağı, Atilla Ocağı, Çamdibi Mersinli Ocağı, Kadifekale Ocağı, Hak ve Örnekköy Ocaklarında sürmüştür. Bu toplantılarda Muammer Eriş, Ziya Şahan, İzmir adayları Hulusi Selek, Selami Savran, Orhan Rahmi Gökçe, Burhanettin Asutay, Arif Ertunga ve il teşkilatından Necdet Öklem, Fikret Florat, Nazif Çağatay, Safa Dülgeroğlu, Raci Kösemen, Turan Altıok, Akif Kınay, İsmail Yolcuk ve Seyfi Özgizler birer konuşma yapmışlardır. Ayrıca Tire'nin muhtelif yerlerinde de aynı gün toplantılar yapılmıştır.⁴⁵¹

16 Ekim'de CHP İzmir kadın kolları il merkezinde bir toplantı düzenleyerek, seçim mevzuunda görüşmelerde bulunmuş ve yürütülecek çalışmalar için bazı kararlar almıştır.⁴⁵² Aynı gün Menemen ve Torbalı'da düzenlenen mitinglerde de mebus adayları konuşmalar yapmışlardır.⁴⁵³

Seçim faaliyetleri sürerken il başkanı Yurdoğlu 17 Ekim Perşembe günü İstanbul'a hareketle Genel Başkan İsmet İnönü ile görüşmüş, aynı gün İzmir'e geri dönerek seçimlere dair düşüncelerini basın mensupları ile yaptığı bir toplantıda dile getirmiştir:

"1957 yılı seçim mücadelesi son günlerine yaklaşıyor. Mihrak noktasının her zamanki gibi Ege'ye intikal edeceğini tahmin ediyorum. Halk tıpkı kuvvetli bir hakem

⁴⁴⁸ "İzmir'in Dev Adayları", **Demokrat İzmir**, 10 Ekim 1957

⁴⁴⁹ "C.H.P. İlk Mitingini Dün Tepeköyde Yaptı", **Sabah Postası**, 11 Ekim 1957

⁴⁵⁰ "C.H.P. nin Kemalpaşa Açık hava Toplantıları", **Sabah Postası**, 12 Ekim 1957

⁴⁵¹ "Bugün D.P nin Takip Ettiği Yol Atatürk'ün Yolunun Tam Tersidir", **Sabah Postası**, 14 Ekim 1957

⁴⁵² "Toplantı", **Sabah Postası**, 17 Ekim 1957

⁴⁵³ "C.H.P.nin Bugün Şehrimizde ve ilçelerdeki Toplantıları", **Sabah Postası**, 17 Ekim 1957

gibi yakın bir dikkat ve geniş bir alakayla bu mücadeleyi takip ediyor. Maç kızıymıştır. Canlı günler geçireceğiz. Galiba D.P ofsayttan gol atarak maçı kazanmak isteyecek, fakat hakem zekidir. Görüşü çok iyidir. Ona güveniyoruz. Netice alacağız.”⁴⁵⁴

İl başkanının ilginç benzetmelerle dolu bu beyanatı seçimlerde süren mücadelenin şiddetini de yansıtmaktadır. CHP İzmir mebus listesinde bulunan ve listenin en kuvvetli isimlerinden biri kabul edilen Şemsettin Günaltay ise İzmir’de ilk hitabını Menemen ilçesinde yapmıştır.⁴⁵⁵

İzmir’de Seçim çalışmalarını kısa bir süre etkileyen olay ise, CHP İzmir listesine genel merkezin tercihi ile giren Hüseyin Cahit Yalçın’ın 18 Ekimde vefat etmesidir. Basın kanadının önemli bir isminin ölümü ile boşalan yere, yine basından bir isim olan Orhan Birgit getirilmiştir.⁴⁵⁶

CHP İzmir il teşkilatının milletvekili aday süreci ile birlikte seçimler öncesinde gerçekleştirdiği en büyük gövde gösterisi ise, 21 Ekim 1957 Pazartesi günü Cumhuriyet Meydanı’nda düzenlendiği miting olmuştur. Mitingin etkili olmasını sağlayan en önemli faktör CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün alanda yaptığı konuşmadır. 20 Ekim saat 21.50’de İzmir’e ulaşan İnönü, havaalanında büyük bir partili kitle tarafından karşılanmıştır.⁴⁵⁷ İnönü’nün ziyaretini sayfalarında büyük yer ayırarak yansıtan Demokrat İzmir ve Sabah Postası Gazeteleri, 21 Ekim’de düzenlenecek mitinge herkesin iştirak etmesini önemle vurgulamıştır. 21 Ekim’de düzenlenen miting ve sonrası için Sabah Postası Gazetesi’nde şu başlıklar yer alırken: “*İzmir Halkı, İnönü’ye Ve CHP’ye Olan Bağlılığını Dün Bir Kere Daha İspat Etti*”, “*Muhteşem Miting*”,⁴⁵⁸ “*Vatandaşlar, D.P.’yi Alaşağı Ediniz, Kurtulmak İçin CHP’ye Oy Veriniz*”,⁴⁵⁹ “*Vatandaş! Milli Vazife Seni Bekliyor Elini Vicdanına Koy ve Oyunu Kullan*⁴⁶⁰”, Demokrat İzmir Gazetesi’nde miting ile ilgili şu manşetler dikkat çekiyordu: “*İzmir’de Eşi Görülmemiş Miting*”, “*İzmir’in Yaşadığı Büyük Tarihi Gün*”,⁴⁶¹ “*İktidar*

⁴⁵⁴ “D.Parti Ofsayttan Gol Atarak Seçimi Kazanmak İsteyecek”, **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1957

⁴⁵⁵ “Bu Memlekette Cami Kapatacak Bir Tek Alçak Kalmayacaktır”, **Demokrat İzmir**, 19 Ekim 1957

⁴⁵⁶ “Muharrir Orhan Birgit C.H.P. İzmir Adayı Oldu”, **Sabah Postası**, 19 Ekim 1957

⁴⁵⁷ “İnönü Bugün İzmir’de Konuşacak”, **Sabah Postası**, 21 Ekim 1957; “İsmet İnönü Görülmemiş Bir Tezahüratla Karşılandı”, **Demokrat İzmir**, 21 Ekim 1957

⁴⁵⁸ **Sabah Postası**, 22 Ekim 1957

⁴⁵⁹ **Sabah Postası**, 23 Ekim 1957

⁴⁶⁰ **Sabah Postası**, 27 Ekim 1957

⁴⁶¹ **Demokrat İzmir**, 22 Ekim 1957

Değişecektir”,⁴⁶² “*Milli İrade Bugün Tecelli Ediyor Vatandaş, Sonradan Pişman Olmak İstemiyorsan Reyini Mutlaka Kullan*”⁴⁶³

16 gün süren Seçim sürecinde faaliyette bulunan siyasi partiler, İzmir’de toplam 2031 konuşma yapmışlardır. 582 kapalı 92 açık hava toplantısı düzenlenirken, adayların 60930 dakika konuşma yaptıkları ve 101 adayın kampanya sürecinde sesinin kısıldığı haberi Sabah Postası Gazetesi’nde yer edinmiştir.⁴⁶⁴

Seçim kampanyaları sona ererken, seçimden bir gün evvel yayınlanan Demokrat İzmir Gazetesi’nde, CHP İzmir il başkanı, verdiği beyanatla seçimlerde hile yapılacağına dair dikkat çekmek istemiştir. İl başkanı Yurdoğlu, düzenlediği basın toplantısında seçimler başlamadan hilenin kendini gösterdiğini vurgulamak amacıyla şu ifadeleri kullanmıştır:

“Alakalılara yakından destek olmak bir memleket vazifesidir. İzmir’de bir kısım seçmen vatandaşlara, kütüklere mükerrer geçilmek suretiyle iki seçmen kartı verildiği görölmektedir. Bu çok mühim bir mevzuu olup; neticeler hakkında vicdanlarda şüpheler yaratmaktadır. Daktilo v.s hataları mümkündür. Ancak şehrimizdeki seçmen sayısının artışı ile yapılan genel nüfus sayımlarındaki nüfus artışı arasında gayet bariz mübayanetler bulunduğu yaptığımız uzun tetkikler neticesinde ortaya çıkmaktadır.

*Ankara’da seçmen kartları dağıtılırken nüfus cüzdanlarının mühürlenmesi cihetine gidilmiştir. Şehrimiz için böyle bir imkân kalmadığına göre, hiç olmazsa alakalılarca sandık başlarında oy atan vatandaşların nüfusları mühürlenerek böylelikle iki yerden rey atmak gibi büyük bir suç önlenmelidir. Seçim emniyetinin temini bakımından bir vatandaş olarak ortaya attığım bu yerinde tedbirin, ilgililerce üzerinde önemle durulacağını ümit ederim.”*⁴⁶⁵

CHP İzmir İl Başkanı, son dakika golü olarak tanımlanabilecek bu atağı iki sebepten dolayı dile getirmiş olabilirdi. İlk seçenek, seçim sandıkları üzerinde şaibe söylentilerini gün yüzüne çıkarıp İzmir halkına duyurmak, ikincisi ise İzmir seçimlerini kaybetme ihtimalini düşünerek seçim sonrası, seçim kuruluna yapılacak başvurular için zemin hazırlanması isteğidir. Bu iki ihtimal arasında 27 Ekim sabahı, İzmir’de yeni mebusların isimleri netleşmeye başlamıştır.

⁴⁶² **Demokrat İzmir**, 23 Ekim 1957

⁴⁶³ **Demokrat İzmir**, 27 Ekim 1957

⁴⁶⁴ “Hatipler Şehrimizde 2031 Konuşma Yaptılar”, **Sabah Postası**, 24 Ekim 1957

⁴⁶⁵ “İzmir Seçiminde Hile Yapma İhtimali Var”, **Demokrat İzmir**, 26 Ekim 1957

C. Milletvekili Genel Seçimleri Neticeleri Ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Tablo 21- 27 Ekim 1957 Milletvekilliği Genel Seçimi İzmir İli Kıyaslı Neticesi⁴⁶⁶

Yıl	Seçmen Sayısı	Atılan Oy	İştirak Oranı	Kazanan Parti	Oy Nispeti	Milletvekili Sayısı
1950	370.282	321.575	% 86,8	DP	% 56,7	17
1954	427.130	382.024	% 89,2	DP	% 61,2	20
1957	516.495	398.167	% 77,1	DP	% 55,8	22
İlçelerde Alınan Neticeler						
Kazalar	Seçmen	Atılan Oy	DP	CHP	HP	CMP
Merkez	214.493	144.667	84.361	57.013	2832	1958
Ödemiş	51.853	44.732	18.954	23.719	1134	773
Tire	28.494	24.632	14.296	9559	317	533
Bergama	36.520	31.888	19.371	11.278	950	265
Menemen	25.390	21.178	11.971	8.244	481	143
Bayındır	20.027	16.883	9.619	6.540	290	265
Kemalpaşa	16.561	15.098	7.670	7.066	267	96
Torbali	16.732	15.052	7.480	7.197	265	40
Urla	9.176	8.055	4.244	3.487	200	113
Karşıyaka	40.801	27.035	15.289	11.070	593	189
Kiraz	12.661	10.731	5.343	4.776	234	329
Dikili	8.294	6.971	3.706	2.904	337	20
Kınık	9.608	8.549	5.006	2.862	473	196
Çeşme	6.304	4.765	2.265	2.441	38	2
Seferihisar	5.008	4.385	1.617	2.707	59	-
Foça	5.260	4.741	2.649	1.933	149	23
Karaburun	4.194	3.683	1.827	1.649	196	-
Selçuk	5.529	5.122	2.649	1.993	149	-

⁴⁶⁶ Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili..., s.67; "İzmir Mebus Seçiminin Kati Sonucu Alındı", Yeni Asır, 30 Ekim 1957

Tablo 22- 27 Ekim 1957 Milletvekilliği Genel Seçimi İzmir Milletvekillerinin Aldığı Oy Oranları⁴⁶⁷

DP		CHP	
Adı Soyadı	Oy	Adı Soyadı	Oy
Ahmet Ünal	217.935	Şemsettin Günaltay	166.947
Vamık Tayşi	217.886	Osman Sabri Adal	166.833
Dr. Behçet Uz	217.885	Nüvit Yetkin	166.834
İlhan Sipahioğlu	217.853	Münir Birsell	166.812
Ekmel Kavur	217.749	Hulusi Selek	166.797
Muammer Çavuşoğlu	217.744	A.Nafiz Gürman	166.792
Osman Kapani	217.727	Y. Kadri Karaosmanoğlu	166.746
Abdullah Aker	217.699	Said Odyak	166.727
Necdet Davran	217.699	Adnan Dövinci	166.696
E. Dündar Başar	217.698	Selami Savran	166.677
Selim Ragıp Emeç	217.692	Cafer Tüzel	166.664
Necdet İncekara	217.686	Fitnat Saltuğ	166.856
Behzat Bilgin	217.667	Şerif Remzi Reyent	166.655
Perihan Arıburun	217.655	Arif Ertunga	166.623
Kemal Serdaroğlu	217.626	Şevket Adalan	166.555
Selahattin Akçiçek	217.623	L.Fehmi Yurdoğlu	166.539
Sadık Giz	217.621	Orhan Rahmi Gökçe	166.515
Rauf Onursal	217.607	Selahattin Sanver	166.463
Danyel Akbel	217.582	Burhanettin Asutay	166.449
Sebati Acun	217.538	H. Cahit Yalçın	166.312
Nuriye Pınar	217.423	Reşat Tardu	166.276
Fevzi Uçaner	217.353	Mustafa Uyar	160.553

İzmir’de seçime giren diğer partilerden CMP’nin adaylarından il başkanı Dr. Süleyman Çoruh 4896, HP listesi lideri Fethi Çelikbaş 8870 oy almıştır. Vatan Partisi’nden en çok rey alan Kamil Akar’a, merkez kazada 68, Karşıyaka’da 8,

⁴⁶⁷ “İzmir İli Adaylardan En Çok Rey Alanların Milletvekili Seçimlerine Ait İl Seçim Kurulunca Düzenlenen Tutanak”, **Demokrat İzmir**, 31 Ekim 1957; “İzmir İli Seçim Kurulu Başkanlığından”, **Sabah Postası**, 1 Kasım 1957; İzmir Mebus Seçiminin Kati Sonucu Alındı”, **Yeni Asır**, 30 Ekim 1957

Çeşme’de ise 8 oy verilmiştir. Bağımsız adaylardan Mustafa Necip Çerçi İzmir ve Ödemiş’te birer, Karşıyaka’da 6, Salim Çetin İzmir’de 1, Karşıyaka’da 8 oy almıştır.⁴⁶⁸

Seçim sonuçlarını yansıtan tablolar incelendiğinde CHP İzmir il teşkilatı Ödemiş, Seferihisar ve Çeşme dışında diğer kazalarda DP’nin gerisinde kalmış, daha önceki milletvekilliği seçimlerine göre, oy toplamında önde gidilen ilçe sayısında azalma yaşanmıştır. Daha önceki milletvekili seçimlerine göre çok daha kuvvetli bir liste ile girilen yarışta, milletvekili adaylarının aldığı oylar arasındaki farkın azalması ise CHP il teşkilatının seçimlerden başarılı olarak sayılabilecek tek kazanımı olmuştur. 1954 milletvekilliği aday listesinden 10 aday, bir değişikliğe uğramadan 1957 Milletvekilliği seçim listesine sokan il teşkilatının, bu bağlamda çok köklü bir değişikliğe gitmediğini, artan nüfusa paralel bir hamle ile birkaç güçlü isimle dengeyi sağlamaya çalıştığı fakat istediği başarıyı sağlayamadığı görülmektedir.

1. İl İdare Kurulunun Seçimlere Dair Beyanatları ve Seçimlere İtirazı

14 Mayıs 1950 seçimlerinden bu yana 4 genel, 4 de mahalli seçimde DP karşısında başarısızlık elde eden il teşkilatı adına, seçimlere dair ilk değerlendirmeyi il başkanı Lebit Yurdoğlu yapmıştır. Seçimlerden bir gün sonra netleşmemiş seçim sonuçlarına istinaden bir beyanat vererek şu cümleleri kurmuştur:

“Muhterem İzirliler iyi biliyorlar ki biz seçim mücadelesinde belirttiğimiz fikirlerin başında kuvvetli bir muhalefetin mecliste bulunmasını da ön planda tutuyorduk. D.P. Genel Başkanı açıkça kahir ekseriyet (Muhalefetsiz Meclis) istiyordu. Görülüyor ki Türk Milleti cevabını vermiş 200 etrafındaki muhalif mebusla kuvvetli bir murakabe sağlamıştır.

Şu anda iyi duygularla bu kuvvetli muhalefeti mecliste görmenin sevincini taşıyoruz. Vatandaşların gözleri önünde olduğu 950 seçimlerini tam bir intizamla geçiren bu şehir 27 Ekim günü sandık başlarında bir kere daha birçok hakikatleri müşahade etmenin vicdan muhasebesini yaptı. Elimizdeki kuvvetli delilleri hukukçularımız tespit ve tasnifle meşguldürler, itiraz edeceğiz...

Çalışmalarımızda daima geniş alaka gösteren muhterem hemşerilerimize içten gelen duygularla teşekkür ederken, önümüzdeki yeni mücadelelerin hazırlığına başladığımızı arz ederiz”⁴⁶⁹

⁴⁶⁸ “İzmir Mebus Seçiminin Kati Sonucu Alındı”, **Yeni Asır**, 30 Ekim 1957

⁴⁶⁹ “L. Yurdoğlunun Beyanati”, **Sabah Postası**, 29 Ekim 1957

İl başkanının, seçim arifesinde basın mensuplarına verdiği beyanat ile seçimden bir gün sonra yaptığı açıklamalarda ortak noktalar üzerine vurgu yaptığı görülmektedir:

“İl seçim kurulu Demokrat Parti'nin müracaatı üzerine seçim günü akşamı verdiği bir kararla elinde seçmen kartı bulunan her hangi bir şahsın seçmen kütüklerinde adları yazılı olmasa dahi, ellerindeki kartın ibrazı suretiyle kütüklere kayıtları ilave olunarak oylarını kullanabileceklerine dair verdiği kararın bir örneğini seçim sona erdiği zaman partimize tebliğ etmiştir.

Mükerrer doldurulan kartlar muhtarların sahiplerine vermedikleri kartlar, nasıl ve nereden tedarik edildiği hangi mühürle nasıl mühürlendiği belli olmayan paketler dolusu binlerce kartlar seçim günü sokaklarda dağıtıldı.

Yedi üyesi Demokrat Parti teşkilatında bulunan il Seçim Kurulunun hâkim ve diğer üyeleri muhalefetiyle ve yalnız demokrat üyelerin kararlarına göre seçim bitmesine iki saat kala bu kararı verdiler. Saat 16'dan itibaren sandıklara kütle halinde demokratların müracaatı başladı. Bir tarafta eksik karışık ve birçok mükerrer kayıtları ihtiva eden listelerde bir kısım vatandaşlar oylarını kullanmazken, mükerrer kart alan, başkalarının kartlarını kullananlardan başka asıl ve esas sahte olan kartlarla binlerce şahıs oylarını kullandı.

Seçim kanunu, 13'üncü maddesinin birinci fıkrasında (seçmenlik sıfatının tayininde esas seçmen kütükleridir.) hükmünü koymuştur. Oy kullanma hakkı ancak kütüğe istinaden kullanılabilir. 30'uncu madde kartın ancak seçmenlik hakkı kütük ile sabit olan bir vatandaşın kimliğini isbata yarayacağını gösterir. Bu karar ile seçmen kütüğünün esas olduğuna dair kanun hükmü ortadan kaldırılmış ve kanuna göre yalnız kimliği tesbitten ibaret bir kıymeti olan kart esas yerine kaim olmuştur.

Bu kararın kanun hükmünü açıkça ihlal ettiği ve birçok yolsuzluk ve haksızlıklara sebebiyet verdiği meydandadır. Seçim sona ermiş olsa bile böyle bir kararın ortada kalmaması kesinleşmemesi icabeder. İl seçim kurulunun 17.10.1957 tarihli (bize verilen yarı yazılı örnekte karar sayısı belli değildir.) kararın bozulmasına karar verilmesini rica ederiz.”⁴⁷⁰

Ayrıca CHP il başkanlığının 15 maddelik bir itirazname ile seçimler esnasında rastlanan kanunsuz hareketleri sıralayarak, neticede ilçe seçim kurullarınca tanzim edilen tutanakların iptaliyle, DP adaylarının seçilmemiş olduğuna karar verilmesini

⁴⁷⁰ “C.H.P. İzmir İl Teşkilatı Seçimin İptalini İstiyor”, **Sabah Postası**, 30 Ekim 1957

istemiştir.⁴⁷¹ 1 Kasım 1957 Cuma günü bu istekle ilgili Yüksek Seçim Kurulu'na, 6 hukukçu tarafından 4 günde hazırlanan 12 sayfalık itirazname ile birlikte 3.000 vesika, 1500 civarında mükerrer seçmen kartı ve 50 bin kadar seçmenin mükerrer oy kullandığına dair örnekler il başkanı Lebit Yurdoğlu tarafından iletilmiştir.⁴⁷²

İl teşkilatı seçimlere yapılan itirazın sonucunu beklemeye geçerken il başkanı Yurdoğlu, 8 Kasım Cuma günü, seçimler neticesinde mecliste sayılarını arttıran CHP milletvekillerini tebrik etmek ve Genel Başkan İsmet İnönü ile görüşmek üzere Ankara'ya hareket etmiştir.⁴⁷³ Ankara ziyaretinde İzmir seçimlerine yapılan itirazın halen il ve yüksek seçim kurullarında incelenmekte olduğunu belirten il başkanı, seçimlerin iptalini istediği konularda delil olarak saydığı belgeleri Ankara'da da göstererek İzmir seçimlerinin haksız bir uygulamaya tabi tutularak neticelendiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁴

Yapılan itirazların ilk sonucu, ilçe seçim kurulundan alınan netice olmuştur. 13 Kasım Çarşamba günü toplanan ilçe seçim kurulu CHP'nin İzmir seçimleri hakkında yaptığı itirazı inceleyerek, itirazın reddine karar vermiştir. Bu kararın, CHP'nin itirazı kanun müddeti dâhilinde yapmamasından ötürü alındığı belirtilmiştir.⁴⁷⁵ İl seçim kurulu ise il başkanı Yurdoğlu'nun yüksek seçim kuruluna 1 Kasım 1957 tarihinde yaptığı itiraz dosyasını yüksek seçim kurulundan isteyerek incelemeye tabi tutacağını belirtmiştir.⁴⁷⁶ İl seçim kurulunun 26 Kasım Salı düzenlediği toplantıda CHP İzmir il başkanı Lebit Yurdoğlu da hazır bulunmuş, itiraz konuları hakkında kurula açıklamalarda bulunmuştur. 4 saat süren toplantıdan ise itiraza dair bir sonuç çıkmamıştır.⁴⁷⁷ 27 Ekim seçimlerinden sonra yapılan itirazın neticesi ise 10 Aralıkta kesin karar bağlanmıştır. 4 saat süren toplantıda CHP temsilcisi hariç olmak üzere komisyon azalarının ortak kararı ile itiraz reddedilmiş ve seçim neticeleri onaylamıştır. Açıklanan bu karar üzerine CHP il idare kurulunun, il seçim kurulunun verdiği karara yüksek seçim kurul nezdinde itiraz edeceği ve itirazın 11 Aralık tarihinde yapılacağı haberi basında yer bulmuştur.⁴⁷⁸

⁴⁷¹ "C.H.P. İzmir Seçiminin 15 Sebepden İptalini İstedi", **Demokrat İzmir**, 30 Ekim 1957

⁴⁷² "C.H.P. Dün Yüksek Seçim Kuruluna Müracaat Etti", **Sabah Postası**, 2 Kasım 1957

⁴⁷³ "C.H.P. İl Başkanı Ankaraya Gidiyor", **Demokrat İzmir**, 8 Kasım 1957

⁴⁷⁴ "CHP İzmir Seçimlerini Ne Şekilde Kaybetti", **Sabah Postası**, 11 Kasım 1957

⁴⁷⁵ "İzmir Seçimleri Hakkında Yapılan İtiraz Reddedildi", **Sabah Postası**, 14 Kasım 1957

⁴⁷⁶ "İzmir Seçimine İtiraz Dosyası Geri İstendi", **Sabah Postası**, 24 Kasım 1957

⁴⁷⁷ "İzmir Seçimleri Hakkında Dün de Karar Verilmedi", **Sabah Postası**, 27 Kasım 1957

⁴⁷⁸ "İzmir Seçimi Tasdik Edildi", **Sabah Postası**, 11 Aralık 1957

2. İstifalar ve Fevkalade İl Kongresine Dek Yaşanan Gelişmeler

Seçimler sonrasında yoğun bir tempo ile seçimlerin iptali için uğraşan CHP İzmir il teşkilatını sarsan olay 28 Kasım tarihinde yaşanmıştır. Sabah Postası Gazetesi'nde çok ufak bir alanı kaplayan bölümde, CHP İzmir il başkanı Lebit Yurdoğlu, il sekreteri Nazif Çağatay, il idare kurulu üyelerinden Arif Ertunga ve Necip Mirkelamoğlu'nun istifa ettiği haberi yer almıştır.⁴⁷⁹

Daha önce İzmir'de yapılan seçimler sonucunda CHP İzmir il başkanlarının dolaylı yollardan yahut il kongresi bitiminde görevlerinden ayrıldıkları görülmüştü. Buna rağmen seçimlerin sonuçlarının direkt istifa ile sonuçlandığı ilk uygulama 1957 milletvekili genel seçimleri sonrasında yaşanmıştır. Uzun süre seçim kurulları ile mücadele eden il başkanı ve beraberindeki 3 üyenin istifası sonrası, yeni il idare heyetinin tespiti çalışmaları başlamıştır. 29 Kasım Pazar günü il merkezinde yapılan ve istifa eden üyeler dışındaki, il idare asil ve yedek üyelerinin katılımı ile yapılan toplantıda il başkanlığına Selami Savran, Sekreterliğe Nihat Eröz, Muhasipliğe de Münir Umar seçilmişlerdir. Yeni il idare kurulu, seçimin ardından istifa eden eski il idare kurulu yöneticilerine hizmetlerinden dolayı teşekkür ederek görevine başlamıştır.⁴⁸⁰

Göreve başlayan yeni il idare kurulunun ilk faaliyeti, il örgütünün dayanışma içinde olduğunu İzmir halkına yansıtma çabası olmuştur. İstifalara rağmen, birlik yolunda olunduğuna dair il merkezinde yapılan toplantıya, ilçe başkanları ve ilçe idare heyetleri katılmış, toplantıda kongrelerin zamanı ve seçim neticeleri üzerinde fikir alışverişinde bulunulmuştur.⁴⁸¹ İl idare kurulu, il başkanı ile birlikte yaptığı gezilerle bu yönelimi sürdürmüş Güzelyalı, Karantina ve Konak ocaklarını ziyaret ederek seçim sonrasındaki parti faaliyetlerine başlatmıştır.⁴⁸²

Seçimlere yapılan itirazın 10 Aralık'ta sonuca bağlanmasının ardından il örgütünün dayanışma içerisindeki görüntüsünü bozan çatlaklar gün yüzüne çıkmış, herhangi bir gürültüye mahal vermeden istifa eden il idare kurulu üyelerinden Arif Ertunga, istifalara dair açıklamasıyla teşkilat içerisindeki fikir ayrılıklarıyla ilgili ilk betimlemeyi de yapmıştır:

⁴⁷⁹ "İstifalar", **Sabah Postası**, 29 Kasım 1957

⁴⁸⁰ "C.H.P. İl Başkanı Selami Savran Oldu", **Sabah Postası**, 30 Kasım 1957

⁴⁸¹ "C.H.P. Tam Bir Tenasüt İçinde", **Sabah Postası**, 3 Aralık 1957

⁴⁸² "C.H.P. İl İdare Kurulu Üyeleri Ocakları Gezdi", **Sabah Postası**, 10 Aralık 1957

“Demokratik bir rejimin kurucusu olan partimizin, asıl sahibi sizlersiniz. Her fikir ayrılığında ancak teşkilâtımız hakem olacaktır. Hiçbir meselemiz, aile ocağımızın sahiplerinden kaçırılıp gizlenemez. Bu fikir mücadelesi iddia edildiği gibi zarar değil, bilakis fayda getirir, partimizin hayatiyetini ifade eder, esasen şartları yerine getirildiği için tüzüğümüz de buna âmirdir. Olağanüstü kongrenin toplanmasını imza sahiplerinin arzusu hilâfına hiç kimse geciktiremez. Hukuk nizamının kurulması mücadelesini iktidara cesaretle yapan bir parti hukuku, tüzüğü asla çiğneyemez. Zaten bu meselenin hali için Lebit Yurdoğlu ve Necip Mirkelamoğlu, başkanımız Sayın İnönü'nün şahsi bir daveti üzerine Ankara'ya gitmiş bulunuyorlar. Yakın zamanda her şey halledilecek, bizler davamıza sahip olmanın gururu içinde ve taptaze bir kuvvette, ideallerine hayatımızla bağlandığımız partimizin, İzmir'deki gelecek çalışma ve mücadelesine yeni yeni zaferler katacağız.”⁴⁸³

Ertunga'nın ifadelerinde yer alan Ankara ziyaretinde yaşanan gelişmeleri ise, bir başka kaynak ayrıntıları ile neşrediyordu:

“Geçen haftanın sonunda bir gün İsmet İnönü'nün Çankaya'daki evinde, geniş yemek salonundaki masanın başında -vaktiyle orada kabine toplantıları yapılırdı- iki ağır sıklet pehlivan karşı karşıya geldiler. Pehlivanların biri 105, diğeri 103 kiloydu. Ancak bunlar minderde güreşen pehlivanlar değildi. Siyaset sahasında elense çekiyorlardı. İkisi de aynı partili –C.H.P.- ikisi de aynı bölgeyi –İzmir- idiler. 105 kilo olanın adı Dr. Lebit Yurdoğlu'ydu, 103 kiloyu başarıyla muhafaza eden ise Hulusi Selekti.

İzmir C.H.P. teşkilatında son derece vahim bir anlaşmazlık çıkmıştı ve taraflar meseleyi Genel Başkana etraflı anlatmaya gelmişlerdi. Zira İzmir'de bütün gayretlere rağmen bir anlaşmaya varmak imkânı bulunamamıştı. Taraflardan birini Dr. Lebit Yurdoğlu–Necip Mirkelamoğlu ekibi, ötekini Selami Savran-Hulusi Selek takımı teşkil ediyordu. İsmet İnönü hepsini kemali sükûnetle ve sabırla dinledi. Zaten bir akşam evvel bir başka İzmirliyi, Şerif Remzi Reyent'i de kabul etmiş ve fikir edinmişti. Fakat bu haftanın başında İzmirliiler Ankara'dan ayrılırlarken ihtilaf halledilmiş değildi. İsmet İnönü bir arabulucu vaziyetinden ileri gitmeyi istememiş ve tarafları uzlaştırmaya bakmıştı. Kendisi bir yol “empoze” ediyor durumuna girmekten dikkatle kaçınmıştı.

⁴⁸³ “C.H.Partisi Kongreleri Alâka İle Devam Ediyor”, **Demokrat İzmir**, 13 Ocak 1957

Fakat uzlaşma çaresi bulunamamıştı. O zaman Genel Merkezin bir karar vermesi gerekiyordu. Karar ihtimal bugünlerde verilecekti.

İzmir’de 1954 seçimlerinden bu yana bir ihtilaf devam ediyordu. İhtilafa pek ala “Yeniler-Eskiler” ihtilafı denilebilirdi. “Yeniler”i Dr. Lebit Yurdoğlu-Necip Mirkelamoğlu grubu temsil ediyordu. Gerçi karşı hizip olarak Ankara’ya Selami Savran-Hulusi Selek gelmişlerdi ama aslında o tarafın liderleri Şevket Adalan ve Münir Birseldi. 1954 seçimlerinden sonra yeniler, seçimlerin kaybedilmiş olmasından faydalanarak Parti içinde iktidarı ele geçirmişler ve 1957 seçimlerine kadar çalışmışlardı. Bu devre zarfında Yenilerin eskiler tarafından tam manasıyla rahat bırakıldıklarını söylemek zordu. Ancak şurası hakikatti ki, iktidarı elinde tutmuşlardı. Şimdi, 1957 seçimleri de kaybedilmişti. 1954 seçimlerini müteakip yenilerin yaptığı darbeyi, bu sefer eskiler tekrarlamışlardı. Ortaya bir “seçim masrafları” meselesi atılmış, bir takım yolsuzluklar olduğu ileri sürülmüştü. Gerçi sonradan bir suistimalin mevcut bulunmadığı anlaşılmıştı ama idare kurulu içindeki Eskiler o zamana kadar Yenileri tutan birkaç kişiyi –nasılsa aday olmadan muhasib üyeyi- kendi taraflarına çekmek suretile beşe karşı altıyla Başkana –Dr. Lebit Yurdoğlu- âdemi itimad beyan etmişlerdi. Bunun üzerine Dr. Lebit Yurdoğlu arkadaşlarıyla beraber idare kurulundan çekilmişti. Eski başkan çekilir çekilmez teşkilattaki taraftarları bir fevkalade kongrenin akdi için imza toplamışlar ve idare kuruluna başvurmuşlardı. Ancak idare kurulu, bazı imzaların sahte olduğu mucip sebebiyle talebi reddetmişti. Bunun üzerine yeni bir “imza toplama” kampanyası başlamış ve delegelerin ekseriyetinin Yenileri tuttuğu anlaşılmıştı. Eskiler bunu tabii olarak karşılamışlardı, zira kongre delegeleri Yenilerin iktidarda buldukları sırada seçilmişlerdi. Bu, bir şey ifade etmezdi. Delegeler yeniden seçilmeli ve kongre normal şekilde yeni delegelerle toplanmalıydı.

Ankara görüşmelerinde taraflar görüşlerinde ısrar ettiler. Yeniler diyorlardı ki: “Ya fevkalade kongre toplansın, ya da bir Geçici Kurul tayin edilerek teşkilat kongreleri onun nezaretinde cereyan etsin.” Eskilerin tezi işe şuydu: “Bunlara lüzum yoktur, kongreler mutad şekilde yapılır. Büyük Kongreye geçilir, Büyük Kongrede kozlar paylaşılır.”⁴⁸⁴

Akis dergisinde yer alan ve CHP İzmir il teşkilatı içerisindeki hizipleşmenin kısa tarihine değinen bu haber, aslında il teşkilatının, İzmir basınında ve il teşkilat

⁴⁸⁴ “C.H.P. Kaynayan İzmir”, **Akis**, Cilt XII, Sayı 193, (Ankara 1958), s.14–15

gezilerinde dile getirildiği gibi, bir bütünlük gayesiyle çalıştığı iddialarını da yürütüyordu. Çekişmenin çözüm yolunun toplanacak fevkalade kongre ile sağlanacağını genel merkez de kabul etmiş, bu doğrultuda bir bilgilendirme İzmir il teşkilatına iletilmiştir. Nitekim 14 Şubat 1958 tarihinde CHP il idare kurulu fevkalade kongreyle ilgili şu tebliği yayınlamıştır:

“C.H.P. il idare kurulu başkanlığından tebliğ olunmuştur: Tüzüğüün 14’üncü maddesi gereğince fevkalade kongremiz 18 Şubat 1958 Salı günü sabah saat 9’da Karantina’da Köşk sinemasında toplanacaktır. Gündemini idare kurulundan istifa eden arkadaşların istifa sebeplerinin konuşulması teşkil edecektir. Delege arkadaşlarımızla Kurultay delegelerinin teşrifleri rica olunur.”⁴⁸⁵

Diğer taraftan kongrede bulunmak üzere Elazığ Mebusu Hürrem Müftüoğlu, parti meclisi üyesi Fazıl Şerafettin Bürge ve parti meclisi üyesi Emekli Dr. General Şahap Gürler’in İzmir’e geleceği, Bütçe müzakereleri dolayısıyla Gülek’in İzmir kongresinde bulunamayacağı haberleri basında yer bulmuştur.⁴⁸⁶ 15 Şubat tarihinde il merkezinde düzenlenen toplantıda basın mensuplarının sorularını yanıtlayan il başkanı Selami Savran, istifalar ve fevkalade kongre üzerine şu açıklamalarda bulunmuştur:

“— Tüzüğe uygun nisapta delegenin isteğine rağmen kongrenin geciktirilmiş olması tenkit mevzuu yapılmaktadır. Ne dersiniz?

— Kongrenin toplanması talebi 108 İmza ile 17 Aralık günü yapıldı. Aynı gün Ege tetkik seyahati yapan heyet de buraya geldi. Ve ihtilâfla alakadar oldu. 20’sinde heyet buradan ayrıldı ve giderken (Kararımızı beklemenizi rica ederiz) dediler. Neticeyi beklerken Genel Başkanın daveti ile karşılaştık. 11 Ocakta oraya gittik, 13 Ocakta döndük. Yine bir ses çıkmadı. 20 Ocakta ise Tüzük hükümlerine göre kongre yapılması lüzumunu bildirdiler. Tüzüğümüze göre delegelere bir hafta evvel haber vermek mecburiyeti vardır. Ekici tütün piyasası ise 27 Ocakta başlıyordu. Piyasanın ne kadar süreceğini kestirmek mümkün olmuyordu. Onun için bir fasıla vermek mecburiyetini duyduk ve keyfiyeti de Genel Merkez’e anlattık. Kongre için yer aradık, cumartesi, pazar günleri için yer bulamadık. Büyük sinemalar yine baskı korkusu ile salonlarını bize vermeğe yanaşmadılar. 10 Şubatta Köşk sineması ile mukavele akdedebildik. Hazırlığımızı tamam olduğu için ve iki gün evvel bize söz verildiği için 10 Şubatta davetiyelerimizi gönderdik. Onun için bir gecikme yoktur. Kongrenin nasıl

⁴⁸⁵ “C.H.P. İzmir İl Kongresi İl İdare Kurulunun Tebliği”, **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1958

⁴⁸⁶ “C.H.P. İzmir İl Kongresi Ankaradan Gelecek Heyet”, **Demokrat İzmir**, 15 Şubat 1958

cereyan edeceğini biz merak ediyoruz. Yalnız C.H.P. kongrelerinin daima itidalli geçmiş olması, bizi itimat veriyor.

— Dr. Lebit Yurdoğlu ile arkadaşlarının il Başkanlığı ile idare heyeti azalıklarından istifa etmelerinin sebebi nedir?

— Sebep, idare tarzının münakaşa edilmesidir. Bunları Salı günkü kongremizde tafsilâtı ile ve kararları ile dinleyeceksiniz.

— İstifa sebebi için şu söylentiler var: Deniliyor ki, idare heyetinden bazı azalar, seçimlerde 'harcanan paraların sarf tarzına itiraz ettiler ve ayrıca (Başkanın son seçimler den dolayı mesuliyetine katılmıyoruz) dediler. Bu söylentiler doğru mudur?

— Bütün sebepler iki gün sonraki kongremizde ortaya konulacaktır. Ancak şu kadarını söyleyeyim ki, istifalardan evvel, gerek idare heyetinde cereyan eden müzakereler sırasında gerek sonra herhangi bir suiistimal bulunmadığı söylenmemiştir. Binaenaleyh suiistimal dedikoduları hakikat hilafıdır. Ama idare tarzı ihtilafı mucip olmuştur.

— Kongrede çarpışacak iki tarafın artık bundan sonra beraber çalışmalarının imkânsız bulunduğu söyleniyor. Hatta ya bir tarafın yahut öbür tarafın mutlak netice alacağı tahminleri yürütülmektedir. Buna ne dersiniz?

— Filhakika tüzüğümüz fevkalâde kongrede seçim yapılmasına müsait değildir. Yalnız iki tarafın bir arada çalışmalarına imkân yoktur diye bir kaide konmaz. Ben şahsen aksine kaniyim. Beraber çalışabiliriz. Nihayet muayyen bir devrenin idare tarzının görüşülmesi ve bunda ihtilafın çıkması meselesi bahis mevzuudur.

— Peki, kongrede hangi taraf kazanacak?

— Orasını bilmem, ama iki taraf da terleyecek galiba !”⁴⁸⁷

İl başkanı, basın mensuplarının sorularına verdiği cevaplarla, fevkalade il kongresinin sıradan bir işleyişle, hizipleşmenin çok uç noktalara varmadan tamamlanacağı izlenimini vermiştir.

3. 18 Şubat 1958 Fevkalade İl Kongresi

Seçimler sonrası idare heyetinde meydana çıkan tartışma üzerine, il başkanı Dr. Lebit Yurdoğlu başkanlıktan, arkadaşları Necip Mirkelamoğlu, Arif Ertunga ile Nazif Çağatay ise idare heyeti azalığı vazifelerinden istifa etmişlerdi. Bunun üzerine yedek üyelerin de davet edildiği yeni vazife taksiminde, il başkanlığına avukat Selami Savran

⁴⁸⁷ “İzmir’de Yapılan Partizan Baskılar”, **Demokrat İzmir**, 16 Şubat 1958, “Partizan İdare Vatandaşın Günlük Ekmeğini Tehdit Ediyor”, **Sabah Postası**, 16 Şubat 1958

getirilmişti. İdare heyetinin bünyesinde bu değişiklik gerçekleşirken, istifa eden başkan ve idare kurulu üyeleri fevkalâde kongre istemiş ve ihtilâfta bir üst merciin hakem olmasını talep ederek, bu maksatla bazı girişimlerde bulunmuşlardı. Nitekim girişimler sonucu Fevkalade kongrenin toplanması kararı alınmıştır.

18 Şubat 1958 Salı günü Karantina Köşk sinemasında saat 9’da başlayan ve ara verilmeden saat 18.30’a kadar devam eden kongre⁴⁸⁸, 1950 yılı sonrası CHP İzmir il teşkilatı içerisinde yaşanan ilk olağanüstü kongre olması sebebiyle önem arz ediyordu.

Kongreyi il başkanı Selami Savran kısa bir konuşma ile açmış ve kongre divanı seçimine geçilmiştir. Oylama sonucunda birinci başkanlığa Avukat Mutahhar Başoğlu, ikinci başkanlığa Hasan Adanır, kâtipliklere Faruk Bingöl, Talat Orhon, Nihat Tınay ve Sadık İleri seçilmişlerdir.⁴⁸⁹ Kongre başkanlığına seçilen Mutahhar Başoğlu yaptığı konuşmada, toplantının gerekliliğini şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Biz bu kongremizde Halk Partisi’nin bir murakabe nizamı içinde bulunduğunu memlekete vaat ediyoruz. İdare heyetindeki ihtilafın üzerinde duracağız. Bir merci olarak kongremiz bu ihtilafı ele alacak murakabe edecektir. Zira biz diyoruz ki C.H.P bir murakabe sistemi içindedir. Çünkü demokrasi bir murakabe dönemi içinde yaşar ve gelişir. Dava istihalesini ve tekâmülünü savunan C.H.P halkın hâkimiyetini idare edenlere karşı daima hissettireceğini bu kongre ile gösterecektir. Sanıyorum memleketçe ve milletçe ıstıraplarımızın kökü ve temeli murakabe yapanlarının gayri faal çalışamaz şekilde bulunuşundadır.”⁴⁹⁰

Kongre başkanının konuşmasının ardından, toplantının başında gündemin tespiti mevzuu, umumi heyetin yetkilerine ait hususlar dile getirilmiş, sonrasında tüzüğün bir maddesinin idare heyetlerinin fevkalade kongrede ihraç edilemeyecekleri ve yeni seçim yapılamayacağı hususunu içerdiğine dair düşünceler ileri sürülmüştür.⁴⁹¹ Bu hüküm sebebiyle çeşitli tezler öne sürülmüş, bu görüşlerden birinde, tüzüğün umumi heyete, idare heyetini ihraç hakkını vermediği ama bir üst merci olarak idare heyetini denetlemek ve onun uygulamaları hakkında fikir belirtmek yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda ihtilaf konusu ve istifaların sebebi etraflı şekilde tartışmaya açılabilirdi. Diğer görüşe göre, idare heyetine ait tutum üzerinde, umumi heyet

⁴⁸⁸ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü Halk Partisinin Dün Yaptığı Fevkalade Kongre”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁴⁸⁹ “C.H.P. Fevkalade Kongresi Dün Tartışmalı Geçti”, **Sabah Postası**, 19 Şubat 1958

⁴⁹⁰ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁴⁹¹ “İzmir C.H.P lileri Dün Birbirini İtham Etti”, **Yeni Asır**, 19 Şubat 1958

tarafından karar halinde düşünce beyan edilmesinin bir ihraç kararı mahiyetinde olduğu dile getirilmiş, neticede kongreyi hazırlayan sebeplerin münakaşası sonunda umumi heyetin sahip olduğu düşüncenin karara bağlanması doğru görülmüştür. Alınan karar sonrasında Eski-Yeni çatışması olarak nitelendirilen hizipleşmenin tarafları kürsüye gelerek konuşmalarına başlamış, idare heyeti adına ilk sözü alan il başkanı Selami Savran şunları söylemiştir:

“İdare heyeti adına evvela şunu arz edeyim. Hesaplarda bir suiistimal vardır iddiasını eski arkadaşlarımız için hiçbir zaman ortaya atmadık. Bu ciheti basına verdiğim beyanatta da teyit ettim. Ayrıca ilçe, bucak ve köylere de tamimler yaptık, kimseyi zan altında bırakmadık.”⁴⁹²

Savran’dan sonra eski il başkanı Lebit Yurdoğlu konuşmasına başlayarak şu ifadeleri dile getirmiştir:

“Tezahüratınız, içimde heyecan uyandırdı. Biliyorum ki, bu, beraber çalıştığımız günlere karşı basit bir vefa hissinden ibarettir. Ancak ilk alkışlar insanların mesuliyetlerini biraz daha arttırır. D.P.’nin haline bakınız: 950’de ne alkışlarla gelmişti, bugün ne haldedir? Bugün huzurunuzda çetin bir imtihan vereceğimi sanıyorum. Eğer bu imtihanda muvaffak olursam, tasvibinizi ve alkışlarınızı alırsam, o zaman bir kat daha bahtiyar olacağım.

Sevgili arkadaşlarım,

Sayın başkan hesaplarımızda bir suiistimal olmadığını teyit ettiler. Ortada verilen bir karar var. Bu karar, bir ademi tasvip mahiyetindedir. Seçim masraflarını! ademi tasvibini tespit etmektedir. Ademi tasvip nedir? Hukuki çeşitli mütalaalar yapılabilir. Ama bir de halka giderse çeşitli tefsirlere yol açar. Şahsım için değil. C.H.P. için zedeleyici olur. Usulden de olsa hesaplarda ademi tasvip bahis mevzuu olunca şahsım ve partim namına kuvvet verecek bir murakabeyi rica ediyorum. İdare heyeti başkanım beni Murakabe eder hakkıdır ve vazifesidir. Ama oradaki ekseriyetin murakabesi mutlaka iyi olmaz. Ya onların ekseriyeti yanıldı ise o zaman ne olacak? Demokrasi nizamı içinde büyük gelişmeler gösteren C.H.P. ’nin nizamları bunu tespit etmişti. Onlar beni nasıl murakabe etti ise, ben de onların kararının murakabesini yüksek

⁴⁹² “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

huzurunuzdan rica ediyorum. Murakabe edeceksiniz, karar vereceksiniz, kararınız bizim için büyük bir şevk olacaktır.”⁴⁹³

Bu konuşmalardan sonra gündem net bir şekilde tespit edilmiş, ayrıca münakaşanın tarzı karara bağlanmıştır. Buna göre, istifa eden üyelerle, idare heyeti üyeleri arasında sıra ile ve karşılıklı olarak konuşmalar yapılacak ve bu konuşmalar sona erdikten sonra delegeler fikirlerini söyleyeceklerdi.

Tespit edilen müzakere tarzının ilk konusu olarak “*istifa sebeplerinin izah ve bir neticeye bağlanması*” hususu tartışılmaya başlanmış, il başkanı Selami Savran, evvela kongrenin hazırlıklarını izah ederek istifa sebeplerini şöyle anlatmıştır:

“Şimdi muhterem heyetinize istifa hâdisesini kısaca izah edeceğim. Seçimlerin ne şartlar altında cereyan ettiğini biliyorsunuz. Seçim öncesi ve seçim günü husule gelen hadiseler içinde, yaşadınız ve ıstırabını çektiniz. Bir ay sonraki idare heyeti toplantısında seçimin sevki idaresi ve seçim masrafları üzerindeki hesap muamelelerinin incelenmesine karar verildi. Konuşmalarımız boyunca bir suiistimal ihtimali asla varit olmadı. Aksine suiistimal fikri toplantıda açıkça reddedildi ve arkadaşlarımız tenzih edildiler. Beş saatten fazla süren konuşma, efendilik, nezaket ve nezahet içinde ve sesler tabii perdelerinden yükselmeden cereyan etti ve sonunda: şu karar ekseriyetle verildi:

(27 Ekim 1957 tarihinde yapılan milletvekilleri seçimlerinin sureti sevk ve idaresinde, idare heyeti başkanı kendi takdir ve inisiyatifi ile hareket etmiş olup aday intihabı dâhil, bütün seçim ve parti işlerinde idare heyeti kararını istihsal etmediği için ahenkli olmayan bu çalışmaları ve neticelerine idare heyetinin iştirak etmediğine ekseriyetle, aynı seçim esnasında yapılmış olan masrafların idare heyeti salahiyeti alınmadan yapılmış olması sebebiyle idare heyetinin bu sarfiyatı usulsüz kabul ettiğine sarfiyatı tasvip etmediğine,

Üyelerden Necip Mirkelamoğlu bir fevkalade kongre akdi veya müteşebbis heyetin teşkili için genel merkeze müracaat edilmesini teklif etti, Mustafa Karıçalı teklifin ehemmiyetine binaen görüşmenin yarın yahut hafta içinde bir güne bırakılmasını yerinde gördü ve her iki teklif ekseriyetle reddedildi.)

Karar budur arkadaşlar. Muhalefet şerhini koyan Necip Mirkelâmoğlu, ya fevkalade bir kongrenin toplanmasını veya müteşebbis bir heyete devrini istedi. Bu

⁴⁹³ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

heyetin normal bir kongreye kadar vazife görebileceğini ileri sürdü. Biz de bunun bazı kötü tefsirlere sebebiyet vereceğini ve partimiz bakımından zararlar yaratacağını düşünerek doğru görmedik.

İstifa eden iki arkadaşımızla istifa etmeyen 4 arkadaşımız birleşerek bu tehir talebini reddettiler. Nazif Çağatay evvela, ahenk görmediği için istifa ettiğini söyledi. Necip Mirkelamoğlu'nun da istifa ettiğini ertesi sabah Lebit Yurdoğlu ile Arif Ertunga'ya ait bir istifa ile birlikte dört istifayı iki İzmir gazetesinde, öğleden sonra da iki İstanbul gazetesinde okuduk. İstifaların 29 Kasım gazetelerinde ilan edilmesi ile tereddüt edenleri emrivaki karşısında bırakmak gayesi ile gazetelerde duyurmak gayesi güdüldüğü anlaşıldı. Bu kat'i karar karşısında ilin teşkilatsız kalması mahzurlu görüldü. İdare heyeti yedeklerle boşalan yerleri doldurdu.

17/12/1957 tarihli yazı ile Genel Merkez, yeni kurulan idare heyetinin tüzüğe uygun olduğunu bildirerek, il idare heyetini tebrik etmiş ve başarılar dilemiştir. Bu yazıyı okuyacağım:

(10/12/1957 tarihli ve 456 sayılı yazıya karşılıktır:

İl idare heyeti başkanının ve bazı üyelerinin istifasından sonra il idare heyetince tüzüğümüzün 42'nci ve 16'ncı maddeleri gereğince hareket edildiği merkezce tespit ve teyit edildi. Başta zatiâliniz olmak üzere yeni teşekkül eden yeni il idare heyeti üyelerini tebrik eder, mesaisinde başarı dileği ile sevgi ve saygılar sunarım. C.H.P. Genel Sekreteri Kasım Gülek)

Kongrenin buraya kadar olan kabataslak cereyanı budur. Bu kongremizin C.H.P.'lilere has ağır başlılık, nezaket, vekar ve sükûnet içinde geçeceğine şüphemiz yoktur. Bu kongrede, C.H.P. il teşkilâtını ihtilâfların çukuruna yuvarlanmış görenler varsa, aldanacaklardır.

Bizim ocak kongrelerimizden Kurultayımıza kadar daima fikirler üzerinde tartışılır. Bugünkü kongremizin de aynı olgunlukla devam edeceğini görmek, bizlere bahtiyarlık verecektir. Kongreyi niçin davet etmeğe lüzum gördüklerini şimdi bu arkadaşlar izah edecekler, biz de karşı mütalaalarımızı söyleyecek, kongrece gerekli görülen noktalarda cevaplarımızı arz edeceğiz. Bu cevaplarda, yalnız hadiseler ve fikirler üzerinde duracağız. Toplantı bir görüş farkının münakaşası maksadı ile yapıldığına göre edebiyatı, hisleri tahrik etmeği bir tarafa bırakıyorum. Hadiseler ve fikirler üzerine eğiliyorum. Hiç kimsenin partiye bağlılığı hususunda üstünlükte

*bulunamayacağına kaniyiz. Hepinize ve partimize faydalı olacak büyük başarılar dileriz.*⁴⁹⁴

İl başkanının konuşmasını eski il başkanı Dr. Lebit Yurdoğlu'nun konuşması takip etmiş ve Yurdoğlu Şu konuşmayı yapmıştır:

“ Sevgili arkadaşlarım, güzel bir fikir münakaşası istikametini alan bu toplantıda, sayın il başkanı arkadaşım Selami Savran'ın açtığı fikir istikametine teşekkür ederek sözüme başlamak istiyorum.

C.H.P. mazisi içinde yeni fikirlerin mücadelesini yapan bir teŐekküldür. Tarihe dikkat ediniz, çalışmalarına bakınız, mütemadi bir gelişme içindedir. Bugün karar verdiğiniz demokrasi nizamı içinde 3 milyondan fazla taraftarımızla hürriyet mücadelesi yapıp, insan haklarını korumanın mücadelesini yapan bin bir fedakârlıkla bu davayı yürütmeye çalışıyoruz. Bu davada Türk cemiyeti içinde vazifelerimiz vardır. Demokrat Parti kendi içinde demokrasi nizamını kurarsa, biz kendi içimizde demokrasi nizamını kurarsak dava tamamen hallolur. Bir taraftan D. Parti ile mücadele ederken onun kadar kutsi bir vazifemiz de içinde müteselsil bir murakabe sistemini kat'i olarak kurmak ve teyit etmektir. Bu vazifemiz, D.P. ile mücadele kadar başta gelen mevzulardan biridir. Bir başkan arkadaşınıza salahiyyet vermişsiniz. İdare heyeti ile çalışmak istemişsiniz. Sizin kongrenize layık olarak bir çalışma istikametine girmiş. Kendi çapımızla imkânımızla beraber çalışmışız. Kusurlarımız olmuş veya olmamış, idare heyetimizin bizi murakabeye hakkı vardır ve vazifesidir. O da bir murakabeyi yapmış, ama haksız ve yanlış bir karar vermiş olabilirler. Bir insan çalışır, didinir, fedakârlık eder kendisini anlatamaz. Belki onlar kadar benim de kusurum olabilir. Belki iyi niyetle onları kırmış olabilirim. Ama hadise bundan çıkmadı. Beni murakabe eden arkadaşlarımın murakabeye hazır olmaları lazımdır. Bugün Türkiye'de bir ekseriyet diktatörlüğünün ıstırabını çekmekteyiz. Fertler diktatör olabilir, zümreler diktatör olabilir, ama murakabe kademeli kurulursa, o zaman cemiyet murakabeli bir rejim içinde ıstıraplarından kurtulur. İdare heyeti başkanı arkadaşımız kararı okudular. Ama haksız bir karar verildi ise, 6 kişi birleŐtiđi zaman her Şeyi yapar hale gelirse, bu toplulukta o zaman murakabe kalkar.

Mesele Şudur: Bir karara varıyorlar. Diyoruz ki, müsaade ediniz bu karar haksızdır. Bir başkanı hesabı tasvip edilmemiş bir halde gösteriyorlar. Sonra biz Şunu

⁴⁹⁴ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

demek istemedik, bunu demek istemedik, diyorlar. Bu sokağa böyle gitmez, köye böyle nakledilemez. Başkanın hesabı tasvip edilmez ne demektir? Bu kararlar kendisine yardımcı olmadığı anlaşılan bir idare heyeti içinde bu mesuliyetimin devamına imkân yoktu. Yeni bir güvene yeni bir itimada gitmek lâzımdı. O halde bir karar verildiği zaman derhal teklifim bu oldu. Arkadaşlarım fevkalâde kongreye gidelim, bunları görüşelim. Fevkalade kongre mahzurludur, denildi. O gün hayatımın en soğukkanlı ve sakin halini yaşıyordum. Yapılan taarruzlara karşı katiyen mukabele etmedim. Partiyi rahatsız edecek bir istikamet vermek istemiyordum. O zaman kongreye gelmek doğru idi, değil mi idi? Düşünülecek bir nokta idi.

Sevgili arkadaşlarım dedim ki, bugün bu karara varmayınız. Fikirleriniz bu olabilir, muhteremdir, ama sabır ediniz rica ediyorum. Bugün kongreye kadar sabır ediniz. Normal kongrede ben raporumu yazarım, siz de muhalefet şerhini yazarsınız, konuşursunuz. Hayır, dediler bugün bu karar yazılacaktır. Dedim ki, müsaade ediniz bu teklifi reyinize koymayayım. Mesuliyetini ben alayım. Partimin menfaatlerini düşünüyorum, dedim. Hayır, dediler, mutlaka reye koyacaksınız. Beni mutlaka tasvip edilmemiş bir başkan vaziyetine sokmak istediler. Tekrar söyledim. Bu kararı verecekseniz müsaade ediniz de fevkalade kongre teklifi ile birlikte oyunuz arz edeyim. O zaman kongreye diyeceğim ki, siz böyle diyorsunuz ben de böyle diyorum. Kongre hakem olsun dedim. Onlar hayır sen evvela şu teklifi oya koy fevkalade kongreyi sonra düşünürüz, dediler.

Ben arkadaşlarımın isteğine uymayıp, 20 senelik hayatımda, talebe cemiyeti reisliği, meslek teşekkülleri reisliği, sonra da C.H.P içindeki bütün kademelerde şiar edinmiş bir insanım. Artık her teklifi yaptıktan sonra kararı oya koydum. Karar yazıldı. Ben artık o zaman bu idare heyetinin içinde çalışamayacağımı anladım. Zira usulden, şundan bundan (ama kelime bu) ademi tasvip halinde bir başkandım.

Fevkalade kongre teklifini reye koydum. Bu talep reddedildi. Bu suretle, kendisini murakabe ettirmek isteyen bir insan her ne pahasına olursa olsun murakabeden uzak tutulmak vaziyetine getiriliyordu. 6 kişi bir araya gelirse her şeyi yapabilecek midir? Tüzük sarıhtir. Büyük Kongre, o kararların denetleme organıdır. Sizler bu ihtilafın muhasebesini yapacaksınız. Haklı iseler, vereceğiniz karar arkadaşlarımıza kuvvet verecek ve emirlerinde bir fert olarak hizmet etmek vazifemiz olacaktır. Ama kararı haksız bulursanız o zaman kanaatlerinizi belirteceksiniz. Bu zaman da şu zihniyeti

hâkim kılacaksınız, C.H.P. sinde aşağıdan yukarıya devamlı bir murakabe sistemi vardır, bunu göstereceksiniz. Bunun güzel bir örneğini vereceksiniz ümit ediyorum ki, C.H.P. Türkiye'nin bu demokrasi gelişmesinde İzmir gibi uyanık bir yerde bu parlak netice ile demokrasi nizamımızda güzel bir örnek vermiş olacak ve siz de bunun huzuru ile buradan ayrılacaksınız.”⁴⁹⁵

Lebit Yurdoğlu'nun konuşmasından sonra idare heyetinin, Yurdoğlu'nun sözlerine dair konuşacak bir mevzusu olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine istifa eden idare heyeti azalarından Necip Mirkelamoğlu kürsüye gelerek, “*Huzurunuzda okunan karar idare heyeti müzakerelerinin neticesidir. Arkadaşlarımız bu meseleyi getirdikleri zaman birçok sualler sormuşlar ve cevaplar almışlardır. Karara berraklık vermek için müzakerelerin havasını bu kongreye getirmek ve o zaman da karşılaştığımız sualleri belirtmek lazımdır*”⁴⁹⁶ diyerek idare heyetini böyle bir açıklama yapmaya davet etmiştir. Mirkelamoğlu'nun ardından il idare heyeti adına Hulusi Selek cevaben şu konuşmayı yapmıştır:

“C.H.P. fevkalade kongresinin partimiz için olgun bir hava içinde geçeceğine ve neticede alınacak kararın şu veya bu şekilde yine partimiz lehine tecelli edeceğine şahsen inanyorum. Muhterem kardeşlerim, mesele ne bir gruplaşma meselesi ne de bir tertip meselesi ve hatta ne de Necip bey arkadaşımın söylediği gibi muayyen hâdiselerle muayyen sorulara karşı il başkanı arkadaşımızın verdiği cevapların tatmin edip etmemesi meselesidir. Mesele tamamen bir usul meselesidir. Şimdi Lebit Yurdoğlu arkadaşım ve ondan sonra konuşan Necip Mirkelamoğlu arkadaşımın konuşmalarından sanki idare heyetin de bir grup var ve bu grup sanki bazı sabit fikirlerle hareket etmekte ve il başkanı ile mücadele halindedir. Hâlbuki mesele şudur:

Temsil sıfatı idare heyetine ait olması ve ona muzaf bulunmasına rağmen biz muayyen bazı meselelerde hiç haberimiz olmadan gazete havadislerinde emrivakilerle karşılaştık. İstenirse hâdisenin tafsilâtına gireriz. Parti menfaati varsa, şahısları da ortaya atmak suretiyle atalım. Fakat asıl üzerinde durduğumuz nokta, seçimlerde gösterilen adaylar dâhil her şey idare heyetine gelmemiş, kararlardan geçmemiştir. Bunun arasında muhasebe mevzuu da ortaya atılıyor. Hakikaten C.H.P. çalışmalarında zaruri masraflar yapılmıştır, bunlar kanunidir. Ve bunu esas itibariyle tasvipten katiyen çekinmemektedir. Fakat her cemiyette olduğu gibi bizim parti olarak nizamımız vardır.

⁴⁹⁵ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁴⁹⁶ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

Bir başkan sarf salâhiyetini alır idare heyetinden ve bu masrafları yapar. Bunu yapmıyorsa, bu pratik sayılmıyorsa muayyen masraflar yaptıktan sonra veya yapmadan evvel idare heyetinin kararını almış bulunur. Biz dedik ki şu hadiselerde bizden karar almadınız. Bu sebeple muamelelerinizi tasvip etmiyoruz. Hesap meselesinde de aynı şeyi söyledik. Fakat mevzuyu başka türlü ortaya atıp il başkanını efkârı umumiye karşısında kötü duruma sokmak istemişiz gibi bir hava estirilmek istenmiştir.

Evvela arkadaşlarım, böyle bir tertiple arkadaşlarımızı güçleştirecek bir maksattan idare heyetini tenzih ederiz. İstenen şey şudur: Hiçbir zaman kendileri ile ihtilâfa düşmedik. Çalışmalarımız son seçime kadar ahenkli idi. İlk kararlarımız meydandadır. Bunu tetkik buyurabilirsiniz. İdare heyetine seçildikten sonra hangi parti meselesini getirmek istemişse pek âlâ fikir teatisinde bulunuldu muayyen kararlar aldık. Bir iki belli başlı hâdise müstesna ihtilaf haline düşmedik. İstifa eden arkadaşlarımızın seçim sonuna kadarki çalışmalarını, canla başla parti için de gayret gösterdiklerini müşahede ettik ve bunu daima, onları takdirkârı olarak ortaya atarız. Çalışmalarımız faydalı olmuşsa hepimiz için iftihar edilecek bir keyfiyettir. Böyle bir tertipten şikâyet eden arkadaşımızın şu hadisesi ile karşılaştık, bu arkadaşlar beni candan, şu hâdisede desteklemediler demiş olması lazımdır. Arkadaşlar usulü noktaya bilhassa dikkatinizi çekmek isterim. Biz ortaya atılan hadiselerde haklı olabiliriz, haksız olabiliriz. Kararımızda diyoruz ki, il başkanı bütün seçim faaliyeti içerisinde idare heyetini saymadı meseleleri idare heyetine getirmede, idare heyetinden karar almadı.

Kendileri için hiçbir ithamımız yoktur. Kendilerini tenzih ederiz. Hatta komisyon teşkilini bile bu bakımdan lüzumsuz bulduk. Seçim sırasında 70 bin liradan fazla bir masraf yapılmıştır. Bunların bir kuruluş için dahi idare heyetinden karar almış mıdır? Hangi cemiyet idare heyeti üyesi böyle muazzam masraf yaparken reisi bulunduğu idare heyetinin tasvibini almış olmadan, başıbozuk masraf yapmış olsun. Bizim tasvip etmediğimiz budur. L. Yurdoğlu arkadaşımız murakabeden bahsettiler. Murakabenin normal yolları vardır. Biz il kongresinin fevkalade olarak toplanmasına katiyen muhalefet etmedik. Bizim bu mevzuda düşündüğümüz tek nokta, nizam içinde yapılabilecek normal toplantıda delege arkadaşlarımızın bizi tenkit etmeleri ve hesapların ortaya atılması normal iken, niçin istifalardan sonra ve iki ay beklemeden ve partimizin dış münasebetleri bakımından mahzurlar yaratabilecek bir kongreye gittiler?

İdare heyeti karar defteri burada. Hadiselerde bizden karar almış mıdır, almamış mıdır? Böyle bir karar alma teamül, usul ve Cemiyetler Kanunu bakımından mecburi midir? Hesap bakımından da aynıdır. Binaenaleyh mesele seçim faaliyetinin müspet veya müsmir olması veya olmaması veya sarf edilen yere sarf edilmiş olup olmaması meselesi değildir, sureti katiyete istifa etmek, katiyen tasvip ettiğimiz bir şey değildir. İstifadan vaktinden evvel haberdar olsaydık, bu nevi istifaların etrafta C.H.P. aleyhinde yapacağı fena tesirlerden endişe ederek, şahıslarını düşünerek bu arkadaşlarla karşı karşıya oturur, bu istifayı bertaraf eder ve işi devam ettirirdik. Lebit Yurdoğlu ve diğer arkadaşları kendilerine tevcih ettiğim birinci kusur budur. Beraber çalışabilirdik, fakat bize bilgi vermeden hemen o gün İstanbul ve İzmir gazetelerine röportaj verir gibi haberi yaydılar. İstifadan sonra yaptığımız hareket tüzüğe uygun bir harekettir. Bunu yapamamazlık edemezdik. Bit tabi yedekleri davet edecektik. Bit tabi bir il başkanının seçimi bahis mevzuu olacaktı. Bütün bunlar yapılmış oldu.”⁴⁹⁷ Selek’in yaptığı bu konuşmanın cevabı ise Necip Mirkelamoğlu tarafından şu ifadelerle dile getirilmiştir:

“Arkadaşlar, meselenin mahiyetini ve hususiyetini birbirinden tefrik etmeğe mecburuz. Partinin normal mekanizmasının çalışmasında günlük meselelerde ihtilafa düşebiliriz. Seçim geçirmişiz, İzmir’de 200 bin kişilik bir kadronun maddi ve manevi yükünü almışız, dişimizi turnağımıza takmışız, mücadele etmişiz. Bir netice almışız. Gelmişiz idare heyetine. Seçimin hemen bitiminden evvel seçim meseleleri görüşülecek demişler. Seçim meseleleri görüşülünce şunu anlamışız: Seçimde ne olmuş, nasıl kütükler tanzim edilmiştir, ne eksiklerimiz vardır? Umumi olarak iktidarın getirdikleri nedir, adliyenin getirdiği nedir, polisin dediği nedir? Bunların görüşülecek kanaatiyle hazırlıklı bulunmak için ilçelerimizle temaslar yapmışız, bu temaslara göre görüşelim dedik. Diyolar ki kütük itibariyle seçimler normal cereyan etmiştir. Seçimde kasda makrun herhangi bir kütük tahrifi olmamıştır. İdari veya siyasi hiçbir baskıya maruz kalmamışız. Demişiz ki, Bayındır’a gittik, Tire’ye gittik, Selçuğa gittik, orada burada bize tazyik yapıldığını söylediler. C.H.P. ocakları şu veya bu istikamette çalışırlarken adamları karakolda sabaha kadar bekletiliyorlar, bir arkadaşımız gelmiş, seçimin idari mesuliyetini almıyoruz demiş. Böyle mesnetsiz karar olmaz. Müzakerelere hâkim olan meseleler nedir? Neyin üzerinde durmuşlardır. Bunların görüşülmesi lazımdır”⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁴⁹⁸ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

Mirkelamoğlu bundan sonra istifanın emrivaki olduğu iddiasını cevaplamış, istifanın şekillenme evresini anlatarak sebeplerini izah etmiş ve kongrenin toplanması için hazırlanan önergelerin inceden inceye tetkik edildiğini anlatarak şöyle demiştir:

“Kendileri murakabe ediyorlar, murakabeden kaçıyorlar. 118 İmzalı tavriri il sekreterlik bürosuna veriyorlar. 10 gün sonra 118 imzanın sahibini yerlerinde bulmak gayretine girişiliyor. Bu arkadaşlarımızdan imzalarından sarfınazar etmeleri isteniyor. Fevkalâde kongrenin zararlı olacağı, parti içinde suriş yapacağı söyleniyor. Bu imzaların sahte olabileceği söyleniyor. Biz ise, 118 imzalı diğer bir önerge daha verdik ve arkadaşlarımız ilçe ilçe, ocak ocak gezerek bu zararlı teşebbüstür diye imzaları geri alacaksınız, diyorlar. Bunda muvaffak olamayınca imzada sahtekârlık vardır iddiasına girişiyorlar. Bu iddialar İnönü’ye kadar götürülüyor.”⁴⁹⁹

Mirkelâmoğlu, bundan sonra başkanı ademi tasvip durumuna düşürüp, idare heyeti kararını hazırlayan soruların ortaya dökülmesini isteyerek sözlerini tamamlamıştır. Fevkalade Kongrede yaşanan gerilim Selek’in, Mirkelamoğlu’na verdiği yanıtla devam etmiştir:

“Benden evvel konuşan Necip Mirkelamoğlu arkadaşşıma eğer müsaade buyurursanız bundan sonraki konuşmalarında bir şey müsaadeleri ile tavsiye edeceğim. Ortaya meseleler atılırken bu meselelerin doğruluğuna, kendisinin inanmış olması ve bunu ispat edecek deliller göstermiş olması lâzımdır. Eğer bunu yapmaz da ispat edilmeyen, doğru olmayan bazı isnatlarla partili arkadaşları iknaa altında bırakmaya çalışırsa bu doğru dürüst hareket olmaz. Müsaade ederseniz hangi hadiselerin doğru olmadığını, bu arkadaşın yanlış ortaya attığını teker teker söyleyeceğim.

Muhterem arkadaşım diyor ki, güya idare heyetinde, seçimin umumi idaresi mevzuunda sarih olarak fikirler, noktai nazarlar atılmış ve bir kısım arkadaşlarımız seçimde hile yapılmadı, idari baskı olmadı diye noktai nazarlar ileri sürmüşler. Muhterem arkadaşlar bu doğru değildir, vaki değildir.

Arkadaşlar, vaziyet şöyledir: Seçimler geçmiş, bir bakmışız. İdare heyeti başkanı, kendi takdirine göre bir iki arkadaşşı almış kaza gezmelerine çıkmış. Kaza gezmelerinde seçimin niçin kaybedildiğini tamamen kendi takdirine göre etrafa beyanlarda bulunarak anlatıyor. Gazetelerde neşriyatta bulunuyorlar. Arkadaşımıza demişiz ki, seçimin umumi kritiğini evvela idare heyetine yapalım, idare heyetinde muayyen bir neticeye

⁴⁹⁹ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

varalım ve buna göre bir fikir birliğine varalım, ondan sonra kaza gezmelerine beraberce çıkalım. Bu makbul delil midir arkadaşlarım, Lebit Yurdoğlu arkadaşımız falan yerde hile yapılmıştır derse, sanki bütün idare heyetinin noktai nazarı imiş gibi şahsi noktai nazarını telkine çalışır ve ben de Menemen de aksine görüşürsem seçim neticesinin teşhisine ait münakaşa ihtilali imiş gibi görünürsek doğru mu olur?

Bunu etraflı olarak tetkik edelim. Niçin Bergama'da kaybettik. Ödemiş'te kazandık. Baskının, hilenin derecelerini, muayyen done'lerle, muayyen vesikalarla fikir birliği halinde ortaya çıkaralım. Siz muayyen şahsi fikirlerinizi telkine çalışırsanız bu bizim partiyi ilzam etmez, dedik. Bir fevkalâde kongre yapılırken bu imzalar hakikaten delegelik sıfatını haiz kimselere ait midir? Bunu tetkik ve tevsik etmek bir basiretin icabıdır. Kaldı ki bunu sevk eden sebepler de vardır. İki imza sahibi bu imza benim değil demiştir. Tesadüfen bu utulaımıza gelen bir mevzu idi. Yine imza atanlardan bir kısmının yedek delege olduğunu gördük. İl kongresinin toplanmasına kat'iyen muhalefet etmedik. Çünkü bunun bir mesnedi hukukiyesi yoktu. İmzalarda sahtekârlık vardır demedik. Böyle bir iddia bize yakışır mı?"⁵⁰⁰

Eskiler ve Yeniler olarak isimlendirilen grupların yoğun kürsü konuşmaları bu sınırdan kalmamış istifa eden eski il başkanı Lebit Yurdoğlu gündeme dair şu konuşmayı yapmıştır:

“Sevgili arkadaşlarım, Müzakereye sakin bir istikamet vermek için, sen böyle dedin, ben böyle dediğimden ziyaden daha sarıh delillere gitmekte fayda mülâhaza ediyorum. Zira münakaşalar, mesnetsiz iddialarda bulunmak istidadını alabilir.

Meselâ Sayın Hulusi Selek arkadaşım sarıh olarak dediler ki: İl Başkanı Lebit Yurdoğlu yalnız istediği insanlarla kazaları dolaştı. Şimdi her zaman tarafsız olan insanları işhad ediyorum, her kazaya gideceğini zaman bilâistisna sekretere emir vermişimdir, her idare heyeti arkadaşşıma mutlaka haber vermesini istemişimdir. Kim isterse otomobil isteyin demişimdir. Sekreteri şahit gösteriyorum. Yemin etsin, söylesin, bilâistisna her kazaya gittiğim zaman isim tasrih etmeden her il idare heyeti arkadaşşıma çağırır haber veririm. Gelmediler, ama gelmedilerse, beni suçlu hale getirmesinler, vicdanlarına sığınırım.

Çok sevgili arkadaşlarım, herkes takati nispetinde çalışır, ama beni suçlu göstermesinler hiç değilse söylediğim şudur:

⁵⁰⁰ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

Ben il Seçim Kuruluna partimizin itirazlarını götürüp müdafaa ettiğim zaman, parti müşahidi olarak hâkim Mustafa bey vardır, onu şahit gösteriyorum, D.P.'den dış doktoru Refik Tezer, Senin idare heyetinden herkes seninle beraber değil, nasıl bunu savunuyorsun, demiştir. Ve delil olarak siz seçim itirazınızı bunun için 5 saat geç verdiniz, diye ilave etmiştir.

Seçim itirazları kıymetli hukukçu kadrodan çıkmıştır. Bizim itirazlarımızın bozulması sebeplerinden biri de, bu kadar kıymetli hukukçu kadrosu içinde bulunduğumuz halde seçim itirazını maalesef 5 saat geç vermemizdir. Hâdise göstererek, isim göstererek zikrediyorum.

Seçimden sonra bir sürü beyanat yaptı il başkanı diyorlar. Kendiliğimden beyanat yapmadım. Ankara'ya giderken bu idare heyetinin kararı ile kurulmuş hukuk komisyonunun itirazlarını Ankara'ya götürdüm. Orada yüksek kademeye izahat verdim. Yüksek kademedeki bu itirazlarımızı basına söylememe fayda mütalaa edildi. Genel merkezde bir basın toplantısı yapıldı. Ben mazbatada söylenenleri, yani bu kurulun kararı ile teşekkül etmiş komisyonun itiraz sebeplerini basına söyledim. Büyük alâka gördü, döndük geldik, bir vazife yapmanın huzuru içinde geldim. İl idare heyetine geldim, yorgunluğum gitmemişti, Münir Umar, Sen nasıl gidersen idare heyetine sormadan basın toplantıları yaparsın dedi. Çalıştığımı söylüyorlar. Masraflarımı tasvip etmediklerini söylüyorlar. Bunun mesnetlerini huzurunuzda getirmek zorundadırlar. Yahut haksızlıklarını kabul etsinler. Kusurlarını kabul etmek bir meziyettir ve kendilerine o zaman hürmetim bir kat daha artar”⁵⁰¹

Bundan sonra konuşan il başkanı Selami Savran, istifa eden üyelerin, istifalarına ait haberleri gazetelerden okumuş, haberlerin açıklamalarına dair izahlarda bulunarak, daha evvel yaptığı konuşmasını teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Seçim itirazının 5 saat geç hazırlanmış olduğu düşüncesine cevap vererek Seçim Kanunu bakımından itirazların seçim sandıklarında başlaması gerektiğini söylemiş, aynı gecikmenin diğer vilâyetlerde de gerçekleştiğini anlatmıştır. Konuşmayı takiben Necip Mirkelamoğlu söz almış, İdare heyeti içindeki gayri dayanışma durumu anlatarak, önergedeki imzaların uygulanma tarzını eleştirerek, idare heyetindeki bazı konuşmaları kongre üyelerine aktarmıştır. Sonrasında konuşmasına devam ederek, İzmir CHP mebus namzetlerinin tespiti faaliyetini anlatmış, başkanın burada idare heyetinin olurlarını almadan hareket

⁵⁰¹ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

etmesinden bahsedilemeyeceğini, zira bir kısmının yoklamalara geçtiğini, bunda da herhangi bir telkinin kongrede bulunan delege arkadaşlarını şahit göstererek ortaya konulabileceğini, gerisinin ise Genel Başkan tarafından, merkezden gösterildiğini söylemiştir. Orhan Rahmi Gökçe ise üyelerin istifalarına ait haberin gazeteye intikal edişindeki belirsiz ifadeyi izah edip bir hata olduğunu söylemiştir.⁵⁰²

Kongrenin gerilimli havası sürerken, Arif Ertunga istifaların idare heyeti toplantısında gerçekleştiğini, sadece idare heyeti azalığından ayrılma varken istifa haberinin karşı hizip tarafından gazeteye partiden istifa etmişler intibasını verecek şekilde kaleme alındığını söylemiş, gazetemiz (Sabah Postası) maalesef objektif tarafsız şekilde idare edilememektedir demiştir. Arif Ertunga ayrıca, idare heyetinin son seçimlerden doğacak neticelerin mesuliyetine katılmadıklarını karar defterine geçirdiklerini anlatarak “*Buna neden lüzum görmüşlerdir?*” diye sormuş ve sözlerine devam etmiştir:

*“Bizim çekilmemiz hata değildi. Bir emrivaki idi. Bizi çukurun yanına getirmişler ve itmişlerdir. İş yapamaz hale geldik. En masum tekliflerimiz onların reddi ile karşılaşılıyordu.”*⁵⁰³

Ertunga’yı takiben Selami Savran konuşarak, Arif Ertunga’nın bir iddiasını açıklamış, bundan sonra idare heyetinden istifa edenler arasında bulunan ve bir dönem il başkanlığı görevi yürütmüş olan avukat Nazif Çağatay şu konuşmayı yapmıştır:

“Her şeyden evvel şu müzakereler muhterem heyetinize bir kanaat getirmiştir ki idare heyetindeki geçimsizlik hiçbir zaman seçim kampanyası zamanına münhasır kalmamıştır. Vazife aldığımız andan itibaren bu idare heyeti arasında insicam olmamıştır. O hallere gelinmiştir ki başkanın herhangi bir sözünün altından birçok manalar araştırmak, birçok yorumlar yapmak idare heyetinde âdet haline gelmiştir. Birçok meselelerdeki konuşmalarımızda, gırtlaklaşmalar olmuştur. Çalışmamamızın sebepleri bunlardır. Benim idare heyetindeki konuşmalarda başkanı mutlaka tasvip etmediğim manası çıkmasın. Birçok hatalı hareketleri olmuştur. Fakat daima tenkitleri hiçbir zaman partiye zarar verecek şekilde yapmadım. Şu kararlar bu kararlar alınmadı diyorlar. Bazı mevzular vardır idare heyeti değil, başkan ve sekreteri alakadar eder. Bazen da karar almak icap ettiği halde halin mahiyeti buna imkân vermez. O zaman

⁵⁰² “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958; “İzmir C.H.P lileri Dün Birbirini...”, **Yeni Asır**, 19 Şubat 1958

⁵⁰³ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

oradan telefon, buradan mektup. Nerede hatip bulursak oraya adam gönderiyorduk. O zaman idare heyetini bulup şu kadar masraf yapılacak, otomobil tahsis edilecek diye karar almak mümkün değildir. Fakat sonradan idare heyetine getirildiği zaman hüsnüniyet o kararların tasvip edilmesini icap ettirirdi.

*Biz idare heyetinde hesaplar için üç kişilik bir heyet teşkil ettik. Üç afiş basılmıştır. Neden ambar defteriniz yoktur, derler. Yahut ben pencereden gördüm o kadar değildir, şu kadar galiba. Bu ademi tasvip kararından evvel idare heyetinde birçok iddialar ortaya atılıyordu. Böyle bir idare heyetinde kalmanın faydası yoktu ve ayrılmak bir zaruretti. Biz kalsaydık hadiseler daha büyüyecekti, daha kötü neticeler doğuracaktı ve daha vahim akıbetlerle karşılaşabilirdik. Bugünkü kongre murakabe unsurudur işe el koymuştur.*⁵⁰⁴

Bu konuşma üzerine tekrar konuşan Hulusi Selek, idare heyetinde nihayet bir usul hükmünün ve bir muhasebe talimatnamesinin bahis mevzuu olduğunu söylemiştir. Lebit Yurdoğlu'nun istifası bir emrivaki olunca evvela Münir Birsnel'e gidildiğini, başkanlığı kabul etmesinin kendisinden istendiğini, sıhhatinin müsaade etmediğini ileri sürerek başkanlığı reddedince Şevket Adalan'a aynı teklifin yapıldığını, Adalan tarafından da başka bir mazeret sebebiyle bu talebin kabul edilmediğini, nihayet Selami Savran'dan rica edildiğini ve kendisinin kabul etmek zorunda kaldığını anlatarak, *“Bizim hiçbirimiz başkanlık iddiasında değiliz. Bir başka iddiamız da yok. Partiye hizmet etmek gayesindeyiz”* diyerek konuşmasını şöyle sonlandırmıştır:

*“Parti içinde hiçbir iddia yoktur. Partinin muvaffak olmasına azmetmiş insanlarız. Meselelerimiz üzerinde duralım, birbirimizi kırmayalım. Bu kongrede bir karar almanızı doğru görmem. Yani Nisan toplantısına kararınızı talik etmenizde hiç bir mahzur yoktur. 1,5 ay sonra idare heyetinize istediğiniz şekli veriniz. Şimdi bizi tüzüğe göre iskat edemeyeceğinize göre, yeni seçime gidemeyeceğinize nazaran kararınızı gelecek kongreye bırakınız.”*⁵⁰⁵

Bu konuşmadan sonra kürsüye gelen Lebit Yurdoğlu ise son konuşmasına şöyle başlamıştır:

“CHP. nin tesanüte en muhtaç olduğu bir devrede yaşıyoruz. Bugünün şartları bunu göstermektedir. İnsan hakları gittikçe budanmakta, hürriyet nizamında çeşitli uçurumlar açılmakta ve bunun, karşısında en büyük muhalefet teşekkülü olarak C.H.P.

⁵⁰⁴ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁵⁰⁵ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

Milletin ümidini üstüne çekmektedir. O halde, C.H.P.'nin tesanütüne memleket için lüzumlu olduğu günleri yaşıyoruz. Mesele bu tesanütün teminindedir. Muhterem fevkalade kongrenizde bu tesanüt temin edilme yolundadır. Şu tesanütü temin etmek hangi usullerle olacaktır? Bu tesanütü temin etme, demokratik usullerle olacaktır. 500 sene yukarıdan idare edilmiş bir cemiyetten bu yana geliyoruz. Toplantılar yok, münakaşalar yok. Bir sultan istediğini yapmış, istediğini asmış. Ancak 10 senedir yeni geleneklerimiz tesis ediliyor. Bu gelenekler, demokrasi gelenekleridir. İşte bu gelenekleri böyle açıkta millet huzurunda kurabiliriz. C.H.P. açıklıktan berraklıktan korkmuyor. Göreceksiniz ki, fikirler birleşecek, mücadelede ve münakaşada usuller ortaya çıkacak ve o zaman daha kuvvetli olacaksınız.

Dikkat ediniz bütün mesele, murakabe meselesidir. Arkadaşlar bana A. Menderes'e benzetecek kadar diktatörlük atfettiler. Sevgili kardeşlerim, diktatör temayüllü olan bir idare adamı 6 kişinin icraatını tenkit ettiği zaman bu kararınızda haksızsınız, beni bu devrede tasvip edilmemiş bir başkan olarak bırakmayın veya iki ay bekleyin yahut fevkalâde kongrede bunun hesabına girişelim demezdi. Beni murakabe etmek isteyenlerin kendileri murakabeden kaçıyorlar.”⁵⁰⁶

Lebit Yurdoğlu, bundan sonra idare heyetinin uzun çalışma devresinde kendisine usulsüzlük iddiasında bulunmadığını, «*Bak senin bu hareketin usule uygun değildir*» demediğini, sonunda “ademi tasvip” kararı çıkardığını anlatmış ve bu aradaki tezdâ belirterek “*Otur otur sonra da âdemi tasvip kararı al! Böyle şey olmaz! Mürakabe yapacaklar idiyse, devamlı bir murakabe yapmaları gerekmez miydi?*” diye sormuştu. Yurdoğlu’nu takiben il başkanı Selami Savran konuşarak bazı iddiaları cevaplandırmış “*Murakabeden bahsediyorlar. Diyorlar ki 6 kişi bir araya gelecek ve başkana âdemi itimat reyî verecek bu mudur murakabe diyorlar. Peki, bir kişi başını alacak idare heyetini dinlemeden istediğini yapacak? Bu mudur murakabe? Biz kendi başına giden başkanı durdurmak istiyorduk*” diyerek sözlerini tamamlamıştır.⁵⁰⁷

CHP fevkalade il kongresinde tarafların dile getireceği konuşmalar tamamlanarak delegelerin konuşmalarına geçilmiş, sonrasında fevkalade kongreyi neticelendirecek teklifler ileri sürülmüş, ileri sürülen iki teklif ayrıca tartışmalara sebep olmuştur.⁵⁰⁸ Tartışmalara mehil veren tekliflerden ilki şu görüşü barındırıyordu:

⁵⁰⁶ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁵⁰⁷ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 Şubat 1958

⁵⁰⁸ “İzmir C.H.P lileri Dün Birbirini...”, **Yeni Asır**, 19 Şubat 1958

*“Eski il başkanı Dr. Lebit Yurdoğlu’nun çalışmalarını tasvip ettiğimizi, tüzüğe ve teamüllere aykırı olarak âdemi tasvip kararı alan ve bu kararın murakabesini mümkün kılacak fevkalade kongre teklifini 6 kişilik ekseriyeti ile reddeden heyetin 28/11/1957 tarihli kararının iptalini arz ve teklif ederiz”*⁵⁰⁹

Oylamaya konulan bu teklif büyük çoğunlukla kabul edilirken, delegelerin bir kısmı tepki göstermek amacıyla salondan ayrılmıştır. Bu sırada Selami Savran il idare kurulunun kararının iptal edilemeyeceğini ifade etmiş, Ödemiş delegesi Kaya Bengisu ise, daha yüksek bir organ olması sebebiyle kongre kararının geçerliği olduğunu savunmuştur.⁵¹⁰ Bu tartışmalar esnasında kongre başkanlığına sunulan ikinci teklif ise şu istekleri içermiştir:

*“İdare heyeti, başkan ve arkadaşlarının istifasından sonra yedeklerle teşekkül eden heyetin, bu istifaları mevzuunu görüşüp neticeye bağlıyacak fevkalâde kongrenin toplandığı şu ana kadar geçen zaman içinde tek taraflı ve adaletsiz ölçülerle ve partimizin maddi ve manevi imkânlarını kullanarak, kesif bir gayret içinde bulunan müstafti arkadaşlarımızı tahrip etme faaliyetlerini müşahede ettiğimiz mevcut idare heyeti üyelerine kongre itimadı olmadığının tespitini arz ve teklif ederiz.”*⁵¹¹

167 imzalı bu teklifte oya sunulmuş ve yine büyük bir çoğunlukla kabul edilmiş,⁵¹² böylece, eski Başkan Dr. Lebit Yurdoğlu ve arkadaşları, kendilerine “ademi tasvip” kararı veren idare heyeti üyelerine karşı, fevkalâde kongrede itimatsızlık kararını çıkarmayı başarmış, Eski-Yeni hizipleşmesinin ibresi, fevkalade kongrenin bitiminde Yeniler olarak tanımlanan Lebit Yurdoğlu ve ekibine dönmüştür.

4. 18 şubat 1958 Fevkalade İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Fevkalade il kongresinin sona ermesi ile meydana çıkan çalkantılı süreç çok geçmeden etkilerini göstermeye başlamıştır. Fevkalade kongrenin tüzükte yazılı olduğu şekle göre, görevde bulunan idare heyetini değiştirip yerine yeni bir idare heyetinin teşkilini sağlaması mümkün görülmüyordu. Fakat görevde bulunan idare heyetinin, eski idare heyetini istifaya götüren sürecini kabul etmeyen kongre kararı ve görevdeki idari heyete dair çıkan itimatsızlık kararı, dolaylı olarak idarenin yok sayılması manasına geliyordu. İşte bu gelişmelerin İzmir il teşkilatını sarsan konuma gelmesi neticesinde

⁵⁰⁹ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 şubat 1958

⁵¹⁰ “C.H.P. Fevkalade Kongresi Dün...”, **Sabah Postası**, 19 şubat 1958

⁵¹¹ “Siyasi Hayatımızın Müstesna Günü...”, **Demokrat İzmir**, 19 şubat 1958

⁵¹² “C.H.P. Fevkalade Kongresi Dün...”, **Sabah Postası**, 19 şubat 1958

fevkalade il kongresinin evrakı 20 Şubat günü il merkezine verilmiş, CHP il idare heyeti aynı gün saat 17.30’da bir toplantı yaparak, kongre evrakını ve alınan kararları inceleyeceğini bildirilmiştir.⁵¹³ Genel merkezin tavrı beklenirken, il idare heyeti yaptığı toplantı sonunda il teşkilatı içerisinde çalkantılı süreci devam ettirecek şu tebliği yayınlamıştır:

“Olağanüstü kongreyi takiben toplanan idare kurumumuz, kongrenin idare tarzını, kongredeki hadise ve kararları dikkatle incelemiştir. Kongrece alınan kararlar partimizin tüzüğüne aykırıdır. Bu kararların tüzük ve kanun yollarıyla kaldırılması mümkün olduğuna göre partimizin prestijinin ve prensiplerinin ne kadar nazik vaziyete düşürüldüğü aşikârdır. İdare heyetimiz kongrece verilmiş bu tüzük harici ve karara uyarak değil, kongrenin böyle bir karara sevk edilmiş bulunmasından duyduğu derin bir teessür içinde istifa etmeyi kararlaştırmıştır. Keyfiyet Genel Merkeze bildirilecek Müteşebbis kurul teşkili rica edilecektir. Söylemeye lüzum yoktur ki bundan sonra da partimiz ve prensipleri uğrundaki gayretimize bütün varlığımızla devam edeceğiz”⁵¹⁴

İl idare kurulunu istifaya götüren süreç sonucunda, hiziplerden “Yeniler” olarak isimlendirilen gurubun zaferi tescillenmiş, Lebit Yurdoğlu ve ekibinin tekrar göreve gelmesi için uygun zemin meydana çıkmıştı. İstifa kararını içeren tebliğde yer alan tüzüğe aykırılık iddiası ise fevkalade kongrenin başkanlığını yürüten Mutahhar Başoğlu’nun Demokrat İzmir Gazetesi’ne gönderdiği yazı ile tezkip edilmiştir:

“Gazetenizin 21 Şubat 1958 günlü nüshasının birinci sahife, altıncı sütununda C.H.P. İzmir il idare kurulunun istifasını bildiren tebliğinde 18 Şubat 1958 günü toplanan İzmir C.H.P. olağanüstü il kongresi kararlarının tüzüğe aykırı olduğu beyan edilerek mezkûr kararların malul gösterilmek istendiği üzüntü ile müşahede olunmuştur. Başkanı bulunduğum kongre gündeminin tespitinde Cemiyetler Kanunu’nun 21’inci maddesi ve kıyas yoluyla de C.H.P. tüzüğünün 23’üncü maddesinin son fıkrasına dayanılmış; il idare kurulunun ihtilafa ve bazı istifalara sebep olan 28.11.1957 tarihli kararının, iptaline ve yeni il idare kurulu hakkında 167 imza ile verilen tahrir üzerine alınan karar da C.H.P. tüzüğünün 13. maddesinin 2. fıkrasına müsteniden ittihaz olmuştur.

⁵¹³ “İzmir C.H.P. İl Teşkilatında Anlaşmazlık”, **Yeni Asır**, 20 Şubat 1958

⁵¹⁴ “C.H.P. İzmir İl İdare Heyeti Dün İstifa Etti”, **Demokrat İzmir**, 21 Şubat 1958; “İzmir C H P. İl İdare Heyeti İstifa Etti”, **Yeni Asır**, 21 Şubat 1958

Tüzüğe ve mevzuata aykırı bir cihet yoktur. Gazetenizin ilk çıkacak sayısının aynı sahife ve aynı sütununda bu maruzatımızın umumi efkâra duyurulmasını saygılarımla rica ederim."⁵¹⁵

Aynı düzeltme yazısı Sabah Postası Gazetesine de gönderilmiş, fevkalade kongrede alınan kararların tüzüğe uygun olduğu ve İzmir halkına bu doğrultuda haberlerin aktarılması istenmiştir.⁵¹⁶

İl teşkilatının tartışmalı geçen fevkalade kongre süreci, İzmir basınında geniş sütunlar halinde neşredilirken, istifa eden idare heyeti yerine kurulacak geçici heyet için çalışmalara başlanmıştır. Çalışmaları yürütmek üzere yerel basında ismi neşredilen ilk aday Osman Sabri Adal olmuştur. Yapılan yayınlara istinaden geçici heyeti tespit için kendisine kurucu yetki verilmediğini İzmir basınına bildiren Adal, kendisinin değil başka bir ismin İzmir'e geleceğini ve bu yönde genel merkez tarafından çalışmaların sürdürüldüğünü belirtmiştir.⁵¹⁷ Nitekim CHP Merkezi'nde il müteşebbis heyetini teşkil etmekle görevlendirilen heyete dâhil Uşak milletvekillerinden Avni Oral ve Mehmet Hazerin İzmir'e ulaşmış,⁵¹⁸ İzmir'de CHP il müteşebbis idare kurulunu teşkil etmek hazırlığı ile meşgul olan heyet, bazı parti ileri gelenleri ile temaslarda bulunmuştur.

Diğer taraftan 15 Mart tarihinde CHP Genel Sekreterliği'nden İzmir il merkezine bir tebliğ yapılmış, tebliğe göre parti meclisi son toplantısında, İzmir fevkalade il kongresinde mevcut idare kuruluna karşı itimatsızlık kabul eden düşüncenin oya konulmasının ve bu yolda karar alınmasının tüzük karşısında hükümsüz olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca tebliğde idare kurulu istifa etmiş olduğundan, geçici idare kurulu teşkilinin merkez idare kuruluna verildiği bildirilerek kararların il teşkilatına aktarılması istenmiştir.⁵¹⁹

Genel merkez tarafından yayınlanan tebliğden bir gün sonra çalışmalarını sürdüren CHP merkez idare kurulu üyesi ve Kars milletvekili Mehmet Hazer, Uşak milletvekili Avni Ural ve genel merkez temsilcisi Osman Sabri Adal 16 Mart tarihinde çalışmalarını bitirmişler ve basına konuyla ilgili beyanat vermişlerdir:

⁵¹⁵ "C.H.P'nin Fevkalâde İzmir İl Kongresinde Alınan Kararlar Parti Tüzüğüne Uygundur", **Demokrat İzmir**, 25 Şubat 1958

⁵¹⁶ "C.H.P. Olağanüstü İl Kongresi Başkanlığından: Zaruri Bir Açıklama", **Sabah Postası**, 25 Şubat 1958

⁵¹⁷ "CHP. İl İdare Kurulunu Teşkil İçin Ankara'dan Heyet Gelecek", **Sabah Postası**, 28 Şubat 1958;

"Kurulacak CHP İzmir İl İdare Heyeti", **Demokrat İzmir**, 28 Şubat 1958

⁵¹⁸ "C.H.P. İl İdare Kurulu İçin Hazırlık", **Sabah Postası**, 11 Mart 1958

⁵¹⁹ "C.H.P. İl İdare Kurulu Hazırlığı", **Sabah Postası**, 16 Mart 1958; "C. H. P. Fevkalade İzmir il Kongresinin Âdemi İtimat Kararı Merkezce Bozuldu", **Demokrat İzmir**, 16 Mart 1958

“Birkaç günden beri İzmir’de yaptığımız tetkik ve temasları bitirmiş bulunmaktayız. Evvelce ve sonra istifa eden C.H.P. İzmir il idare kurulu başkan ve üyelerinin de müşterek arzu ve itimatları ile Sayın Reşat Leblebicioğlu’nun başkanlığında (Tüccar Mehmet Orhon, Avukat Mustafa Tüzün, Avukat Abdullah Aksakoğlu, Dr. Hüseyin Hulki Cura, Dr. Esedullah Someren ve emekli Mithat Peta) dan mürekkep bir geçici il idare kurulu teşkil olunmuştur. Bu kurulun çalışmalarında başarı kazanması için gerekli şartları hazırlayacaklarını, evvelce il idare kurulunda vazife alanlarla halen parti kademelerinde çalışan arkadaşlar tarafından müştereken vaat ve ifade edildiğini memnuniyetle müşahede ve tespit etmiş bulunuyoruz.

Bu itibarla İzmir’de parti hizmetlerinin bir samimiyet ve tesanüt havası içinde yürütüleceği inancı ile buradan ayrılmak üzere olduğumuzu belirtmeyi zevkli bir vazife saymaktayız.”⁵²⁰

Böylelikle CHP İzmir il teşkilatı içerisinde ittifakla seçilemeyen il idare heyeti, 27 Ekim 1957 seçimlerinden 5 ay sonra, genel merkezin tespiti ile göreve başlamıştır.

5. Geçici İl İdare Heyeti Yönetiminde 6 Ekim 1958 İzmir İl Kongresine Dek Yaşanan Gelişmeler

Geçici il idare kurulu 17 Mart günü Reşat Leblebicioğlu başkanlığında yapılan ilk toplantıda sekreterliğe Hüseyin Hulki Cura, muhasipliğe ise Mehmet Orhon’u seçerek vazife taksimini gerçekleştirmiştir. İlk toplantıda alınan karar gereğince, ilçe başkanları ve Genel Merkez temsilcisi Osman Sabri Adal’ın katılımıyla 22 Mart’ta bir toplantı düzenlenmiş ve yapılan toplantıda şu kararlar alınmıştır:

“a) Kongre divanlarının tüzüğümüzün de emredici hükmüne uyularak behemehal delegeler arasından seçilecek kimselerle kurulması

b) Gençlik ve Kadın kollarımızla birlikte koordine bir çalışma yoluna girilmesi

c) 1957 seçimlerinde partimizce sağlanmış oy miktarının, mukayyet partili üye sayısı olarak kabul edilmesi ve ilçe kongrelerinde il kongresi için seçilecek delege adedinin bu miktar esas tutularak tayin ve tespiti hususları birer prensip kararı halinde benimsenmiştir.”⁵²¹

⁵²⁰ “İzmir C.H.P İl Müteşebbis Heyeti Dün Teşkil Edildi”, **Sabah Postası**, 17 Mart 1958; “C. Halk Partisinin İzmir İl Müteşebbis Heyeti Kuruldu”, **Demokrat İzmir**, 17 Mart 1958

⁵²¹ **C.H.P İzmir İl Kongresinde Sunulan Geçici İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 17.3.1958–6.10.1958**, byy 1958, s.4.

Geçici il idare heyeti siyasi faaliyetleri için yönelim belirlemeye başlarken, CHP il gençlik kolu idare heyeti de fikir çalışmalarını hızlandırmış, hazırlıkların ilk aşamasını tamamlayarak gençlerin parti içi çalışmalarını daha iyi bir şekilde sokmak üzere toplantılar yapmayı uygun görmüştür. 25 Mart'ta başlayan görüşmelerde, bu tip çalışmaların yüksek kademeler tarafından takibinde fayda görülmüş, görüşmelerden sonra gençlik kolu il idare heyeti olağanüstü bir toplantıya girerek konuyu incelemiştir. Üç saate yakın bir zaman devam toplantı sonucunda bazı konularda fikir birliğine varılmıştır:

“1- Milletvekilleri ile temasa geçerek yukarıda belirtilen toplantılara iştiraklerinin temini

2- Aynı maksada matuf olmak üzere, Suphi Baykam, Bülent Ecevit, Hıfzı Oğuz Bekata ve Turhan Feyzioğlu ile temasa geçilerek davet edilmesi

3- Yukarıda zikredilen zevatın İzmir'e gelmelerini temin ve gençlik kollarının diğer ana meselelerini görüşmek gayesiyle gençlik kolu il başkanı İlter Akat ve sekreter Okyay Kugay'ın Ankara'ya giderek genel merkez ile temasa geçmeleri kararlaştırılmıştır.”⁵²²

İl gençlik kolunun mebuslar vasıtasıyla İzmir'de yapmayı planladığı toplantılar, il idare kurulunun yaşadığı kargaşa döneminin dışında, teşkilat için şekillenen olumlu gelişmeler açısından örnek teşkil etmekteydi.

Geçici il idare heyeti, il merkezinde düzenlediği toplantılar sonrası rutin uygulamalarına Selçuk ilçe kongresi ile başlamıştır. Kongreyi takip etmek üzere CHP vilâyet müteşebbis heyeti reisi Reşat Leblebicioğlu, vilâyet idare heyeti azalarından Mustafa Tüzün, Hüseyin Hulki Cura, Dr. Esedullah Someren, avukat Abdullah Aksakoğlu, Mithat Peta ile partinin İzmir gençlik kolu reisi Okyay ve Tilkilik idare heyeti azası İhsan Alyanak hazır bulunmuşlardır.⁵²³ İl başkanı Leblebicioğlu, teşkilatın kütük yoklamalarında izlemesi gereken yollar hakkında düşüncelerini ifade etmiş, il teşkilatı içerisinde yaşanan fikir ayrılıklarına rağmen ortak hedef yolunda ilerlemenin önemini vurgulamıştır.⁵²⁴ İl başkanı ve idare heyeti üyelerinin söylemleri CHP Urla ilçe

⁵²² “C.H.P İl Gençlik Kolları Mebusları İzmir'e Davet Etti”, **Sabah Postası**, 26 Mart 1958

⁵²³ “Selçuk CHP Kongresi“, **Demokrat İzmir**, 26 Nisan 1958

⁵²⁴ “C.H.P. Selçuk İlçesinin Dünkü Kongresinde İl Başkanı Reşat Leblebicioğlu Dedi ki”, **Sabah Postası**, 26 Nisan 1958

kongresinde de sürmüş,⁵²⁵ Kemalpaşa ilçe kongresine geçici il idare heyeti başkanı ile birlikte eski il başkanı Lebit Yurdoğlu da iştirak etmiştir. Leblebicioğlu ve Yurdoğlu kongrede söz alarak DP İktidarı üzerinde şiddetli tenkitlerde bulunmuşlardır.⁵²⁶

Geçici il idare kurulunun, il kongresine kadar sürdürdüğü görev süresinde; 26 Mayıs İkiçeşmelik ilçe Kongresi, 30 Mayıs Menemen ilçe Kongresi, 8 Haziran Bayındır ilçe Kongresi, 15 Haziran Konak ilçe Kongresi, 6 Temmuz Tire ilçe Kongresi, 15 Temmuz Dikili ilçe Kongresi, 16 Temmuz Kiraz ilçe Kongresi, 18 Temmuz Seferihisar ilçe Kongresi, 19 Temmuz Tilkilik ilçe Kongresi, 28 Temmuz Karşıyaka ilçe Gençlik Kongresi, 3 Ağustos Tepecik ilçe Kongresi, 7 Ağustos Torbalı ilçe Kongresi, 8 Ağustos Kınık ilçe Kongresi, 10 Ağustos Foça ilçe Kongresi, 11 Ağustos Bergama ilçe Kongresi ve Kiraz ilçe Gençlik Kongresi, 17 Ağustos Eşrefpaşa ilçe Kongresi ve il gençlik Kongresi, 22 Ağustos Çeşme ilçe Kongresi, 31 Ağustos Bornova ilçe Kongresi, 7 Eylül Alsancak ve Buca ilçe Kongreleri, 28 Eylül Söke ilçe Kongresi yapılmıştır.

Geçici il idare kurulunun ilçe kongrelerinde İktidar partisinin faaliyetlerini tenkiti sürerken, DP il idari heyeti başkanı ile CHP il başkanı arasında, 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu sebebiyle Cumhuriyet meydanında düzenlenen gösterilerde yaşanan olaylardan ötürü tartişma yaşanmıştır. Yaşanan tartişmanın taraflarından DP il idare kurulu başkanı Faruk Tunca, uygulamanın yerinde bir karar olduğu ve CHP il teşkilatının da bu uygulamayı tasvip ettiği yolundaki açıklamaları yerel basın kanalı ile İzmirliyle aktarılırken, CHP il idare kurulu başkanı Reşat Leblebicioğlu, uygulama ve DP il başkanının düşünceleri ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur:

“D.P il Başkanı Bay Faruk Tunca'nın 12/9/1958 tarihli Yeni Asır ve Ege Ekspres Gazetelerinde çıkan, Kurtuluş bayramında Zafer alayına siyasi partilerin iştirak ettirilmemeleri hakkındaki beyanatı hayretle okudum.

Güya Zafer alayına siyasi partilerin iştirak etmemelerinin teminini, C.H.P'nin mesuliyet mevkiinde olan şahısları, D.P idare kurulu üyesi Bay Mehmet Karaoğlu'ndan rica etmişler. Bu mesnetsiz iddiaların sayın hemşerilerimize izahına bir kere daha zaruret hâsil olmuştur. şöyle ki:

⁵²⁵ “C.H.P. Urla İlçe Kongresinde D.Parti İktidarının Keyfi İdaresi Dün şiddetle Tenkit Edildi”, **Sabah Postası**, 10 Mayıs 1958

⁵²⁶ “Kemalpaşa CHP İlçe Kongresi Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 26 Mayıs 1958; “C.H.Partisi Kemalpaşa ilçe Kongresinde”, **Sabah Postası**, 26 Mayıs 1958

1- Ben C.H.P il başkanı olarak, bu konuda ne Bay Mehmet Karaoğlu ve ne de herhangi bir D.P idarecisi ile konuşmadığım gibi, herhangi bir arkadaşına böyle bir yetki de vermedim.

2- Her sene olduğu gibi bu sene de, 9 Eylül programını hazırlamak üzere Belediye Riyasetinde toplanacak komiteye temsilci göndermemiz istenmiş: idare kurumumuz üyesi Doktor Esedullah Someren, temsilcimiz olarak, Belediye Riyasetinde toplanan komiteye iştirak etmiştir.

Program görüşülürken, siyasi partilerin Zafer alayına iştirak etmemeleri keyfiyeti, ilk olarak komiteye başkanlık eden Belediye Reis Muavini tarafından teklif edilmiştir. Temsilcimiz bu fikre şiddetle itiraz ederek İzmir'in Kurtuluş bayramına, her sene olduğu gibi, siyasi partilerin iştirak etmelerinin vazife olduğunu, bu mutlu günde parti temsilcilerini vatandaşların bayramlarını kutlama imkânından mahrum bırakmanın çok haksız bir karar olduğunu söylemiştir. Uzun tartışmalardan sonra, siyasi parti il idare kurullarının topluca ve aralıksız olarak geçmeleri ve bu suretle de siyasi partiler idare kurullarının alayda yer almaları kararlaştırılarak programa ithal edilmiştir.

Hadise belediyede toplanan bütün komite azalarının huzurunda cereyan etmiştir. Vilayetin men kararını almasının sebebini aramak lazım gelirse; programdan ısrarla siyasi partilerin çıkmasını isteyen teklif Belediye Riyaseti tarafından talep edilmiş olması akla daha yaygın gelmektedir. Rekabetten hiç korkmadıklarını iddia eden DP Başkanının, bizlere böyle bir imkân vererek tecrübe etmesini çok arzu ederim.⁵²⁷

Hiç kuşkusuz CHP'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilen 9 Eylül'ün, İzmir'in Kurtuluş gününe rastlaması, iktidarın il kademelerinde, CHP il teşkilatının kutlamaları siyasi bir propaganda alanına dönüştürebileceği düşüncesinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İzmir'in Kurtuluşu günü kutlamaları ile ilgili parti teşkilatlarının sürtüşmesi sürerken, il kongresi için geri sayım başlamış, il kongresi öncesi son söylemler 28 Eylül tarihinde Söke ilçe kongresinde dile getirilmiş, il kongresinin başkanlık için en büyük adaylarından biri olan Lebit Yurdoğlu ilçe kongresinde DP iktidarını tenkit eden konuşmalarda bulunmuştur.⁵²⁸

6. 6 Ekim 1958 İl Kongresi

Geçici il idare kurulu ile yürütülen CHP İzmir siyasi faaliyetleri, yapılacak olağan kongre ile idari görevini yeni yönetim listesine devretmeye hazırlanıyordu. 8 Ekim 1958

⁵²⁷ "Reşat Leblebicioğlu Gerçekleri Açıklıyor", **Sabah Postası**, 13 Eylül 1958

⁵²⁸ "C.H.P. Söke ilçe Kongresinde Tehditlere Kat'i Cevaplar Verildi", **Sabah Postası**, 29 Eylül 1958

Pazartesi günü Tepecik Büyük sinemada toplanması karara bağlanan kongreye, CHP milletvekillerinden İsmail Rüştü Aksal, Ferit Melen, Hamza Eroğlu, Ali Rıza Akbıykoğlu ve Avni Ural'ın katılacağı,⁵²⁹ şehre ulaşan mebusların Sanayi odası, Ticaret Odası ve Borsa'yı ziyaret edeceği haberleri yayınlanmıştır.⁵³⁰

Büyük sinemada toplanan olağan il kongresi CHP mebusları, Genel Sekreter Kasım Gülek, delegeler ve partili vatandaşların katılımı ile geçici il idare heyeti başkanı Reşat Leblebicioğlu tarafından açılmıştır.

Kongre başkanlığı için Dr. Lebit Yurdoğlu ve Haydar Aryal arasında yapılan oylamayı Yurdoğlu kazanmış, ikinci başkanlığa Kaya Bengisu, kâtipliklere ise Memduh Gürmükçüoğlu, Şevket Müdüroğlu, Mehmet Zühal ve Adnan Berik seçilmişlerdir. Kongre başkanlığı seçimi sonrası Yurdoğlu seçim sebebiyle bir teşekkür konuşması yapmış, sonrasında geçici il idare kurulu başkanı Leblebicioğlu idare heyetinin faaliyet raporunu okumuştur.⁵³¹

İki bölümden oluşan faaliyet raporunun ilk bölümünde il teşkilatı çalışmaları hakkında bilgilendirme yapılmış, göreve başlanmasının ardından il idare heyetinin görev dağılımı, parti kademelerinde yaşanan değişimler, gençlik ve kadın kollarının faaliyetleri, kongreler, kütük yoklamaları ve mahalli seçimler ve mali durum hakkında izahat verilmiştir. Parti kademelerinde yaşanan değişimler başlığının içerisinde Buca'da 4, İkiçeşmelik'te 2, Karşıyaka'da 1, Alsancak'ta 2 bucak açıldığı ifade edilirken, gençlik kollarının parti içerisinde önemli bir alanı kapladığı ve geleceğin partililerin bu kademelerden yetişeceği söylenmiştir. Kadın kollarının 2500'ü geçen faal bir üye kadrosuna sahip bulunduğu aktarılırken, ilçe, ocak ve bucak kongrelerinin tüzükte belirtilen sürede tamamlanamadığı, yaşanan sarkmanın Ramazan ayı ve ilçelerin mevsimsel durumları göz önüne alınarak anlayışla karşılanması istenmiştir. Geçici il idare kurulunun göreve geldiği süreden kongreye kadar geçen süre zarfında; 28 tarım kredi kooperatifi seçiminden 19'unu, 12 tarım satış kooperatifi seçiminden 8'ini, 23 Muhtar seçiminden 16'sını, 4 ihtiyar heyeti ve meclisi seçiminden 3'ünü parti teşkilatının kazandığı vurgulanmıştır.⁵³²

⁵²⁹ "C.H.P.'li Mebuslar Gelmeye Başladı", **Demokrat İzmir**, 3 Ekim 1958

⁵³⁰ "C.H.P. Meb'uslarının Bugün Şehrimizde Yapacakları Tedkikler", **Demokrat İzmir**, 4 Ekim 1958

⁵³¹ "Kongreden Notlar", **Sabah Postası**, 7 Ekim 1958

⁵³² **C.H.P İzmir İl Kongresinde Sunulan Geçici İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 17.3.1958-6.10.1958**, byy 1958, s.4-8

İlk bölüm il teşkilatı ile ilgili olağan çalışmaları içerirken ikinci bölümde ülkenin siyasi gelişmeleri ile ilgili bilgilendirmeler yapılmış, iktidarın tutumu, rejim buhranı, iktisadi ve ticari sıkıntılar, Türk işçisi ve DP başlıkları ile genel durumla ilgili tenkitler aktarılmıştır.⁵³³

Faaliyet raporunun okunmasının ardından raporla ilgili tenkitlere geçilmiş, ilk sözü alan Hasan Adanır, “*Adnan Menderes D.P. il kongresi vesilesiyle bu salonda teşkilatımızla partimiz genel merkezi arasını açmak gayretinde bulunmuştur. Geçici kurumumuz buna raporunda cevap vermeli idi*” demiştir. Sonrasında söz alan Recep Erinç, “*kalkınma adı altında belirtilen iktidarın eserleri raporda zikredilmiş, fakat bu eserlerin altındaki suiistimaller, türeyen hırsız zenginler, dış borçlar, eriyen altınlarımızdan bahsedilmemiş, eksiklidir*” diyerek eleştiride bulunmuştur. Mutahhar Başoğlu geçici idare heyetinin raporunun daha güzel olması gerektiğini, Şakir Turhal rapordan köylü meselelerine çok az değinildiğini, Avni Turan memurların karşılaştıkları zorlukların raporda yer almadığını, Hüsametdin Balkanlı İşçi ve köylü meselelerinin ihmal edildiğini belirtmiştir. Reşat Leblebicioğlu yapılan tenkitlere karşın konuşma yapmış, ticari mevzular hakkında yaptığı konuşmasının ardından seçimlere geçilmiş,⁵³⁴ delegeler 316 oyla Lebit Yurdoğlu’nu başkanlık koltuğuna taşırken, il idare heyeti listesi ise “Yeniler” olarak tanımlanan isimlerle şekillenmiştir (Tablo 23)

Tablo 23- 6 Ekim 1958 İl Kongresi Sonucu Seçilen İl İdare Heyeti Listesi

Asil Üyeler	Oy	Yedek Üyeler
Ziya Hanhan	391	Fikret Florat
Arif Ertunga	318	Abdullah Aksakoğlu
Fıtnat Saltuğ	311	İlter Akat
Necip Mirkelamoğlu	297	Sami Katırcıoğlu
Orhan Sunar	275	Halil Arpaç
Talat Orhon	257	Turhan Altıok
Hasan Adanır	251	Hüseyin Hulki Cura
Nazif Çağatay	250	Reşit Soyer
Nihat Tınay	205	Said Odyak
Haluk Faralyalı	166	Selami Savran

⁵³³ C.H.P İzmir İl Kongresinde Sunulan Geçici İl İdare..., s.8-14

⁵³⁴ “Kongrenin Safahatı”, Demokrat İzmir, 7 Ekim 1958

İl idare listesi Tablo 22'deki şekli alırken, denetçiliğe Sami Kulakçı, Haysiyet Divanı asil üyeliklerine; Mehmet Orhon, Mustafa Tüzün, Zekai Oral, Hüsnü Merye, Tahir Müstecaplıgolu, yedek üyeliklere ise Reşat Leblebicioğlu, Ziya Şahan ve Haydar Aryal seçilmişlerdir.⁵³⁵

İl idare heyeti seçimlerinin yapılmasının ardından siyasi konuşmalara geçilmiş ilk konuşmayı genel sekreter Gülek yaparken, sonrasında İsmail Rüştü Aksal, Turhan Feyzioğlu ve Faik Ahmet Barutçu birer konuşma yapmışlar, İzmir il kongresinin yerel siyaset havasını, genel siyasi faaliyetleri tenkit ile değiştirmişlerdir.⁵³⁶

Kongrenin bitimi ile birlikte İzmir halkına kongre adına bir bildiri yayınlanmıştır:

“Demokrat parti liderleri zaman zaman partimizin Teşkilat-Merkez tesanüdünü bozma hevesine kendilerini kaptırmaktadırlar. Demokrat Parti Genel Başkanının İzmir Cumhuriyet meydanında söylediği nutukta bu tazmini açık bir şekilde müşahade etmek mümkündür.

1- Partimizin liderleri ile teşkilatın arasına açmağa, birliğini tahrif etmeğe matuf bir hareket bundan evvel olduğu gibi bundan sonra da daima heveskârların hüsraneleriyle neticelenecektir. Umduklarının aksine bir tesirle teşkilatın hür iradesiyle seçilen idarecilerimizin ve Genel Başkanımız İnönü'nün etrafında daha azimli ve inançlı olarak toplanmamıza vesile olacaktır. Şurasını belirtmek isteriz ki: bizim liderlerimiz emirle işleyen malum haysiyet divanlarında beyin yıkama ameliyesine tabi tutulmuş insanlardan müteşekkil heyetler tarafından seçilmemişlerdir. Kongrelerimiz ve kurultayımız bütün medeni âlemin anladığı manada demokratik şekillerin ve usullerin bir mekanizma halinde işlediği ve netice verdiği yerlerdir. Sıhhatli işleyen bu mekanizmanın berrak ve temiz neticeleri ile mesuliyet ve hizmet verdiğimiz idarecilerimiz işte bu sebepledir ki, düşmek, ya da düşmemek kaygılarından uzak ve rahatça uyuyabilmekte ve çalışabilmektedir.

2- Demokrat Parti Genel Başkanının Ege nutuklarında gerek anayasamızda, gerekse insan hakları beyannamesinde kabul ve ilan edilen insanlık ve vatandaşlık hak ve hürriyetlerinden elde son kalanları da milletten esirgemek yolunda oldukları müşahade edilmektedir. Şu hususu iyice bilmeleri lazımdır ki insanları küçülten menfaat

⁵³⁵ “C.H.P. İzmir Yeni İl İdare Kurulu”, **Sabah Postası**, 7 Ekim 1958; “Seçimler”, **Demokrat İzmir**, 7 Ekim 1958

⁵³⁶ “C.H.P. Sözcüleri İktidara Dün Ezici Cevaplar Verdiler”, **Sabah Postası**, 7 Ekim 1958; “Hesap Sorulacaktır”, **Demokrat İzmir**, 7 Ekim 1958

ve korku Türk topraklarında hür ve eşit vatandaşlar olarak yaşamak azmimizi kırmayacaktır. Aç, fakat hür ölmeyi Demokrat Parti'nin getirmeğe çalıştığı zincirli refah topluluğuna tercih ederiz.

3- Rejimin temel meseleleri hallini zaruri gördüğümüz adalet istiklali, üniversite muhtariyeti, basın hürriyeti, partizan olmayan idare ve radyo, işçisi, köylüsü, tüccar ve memuru ile Türk halkını geçim ve yaşama ıstırabından kurtarma davaları iktidar içinden sahip beklemektedir. Vehmi, vesveseyi bırakarak bu davalara sahip çıkmalarını halisane ve samimiyetle tavsiye ederiz.

Bu temel meseleler üzerinde ve uğrunda yaptığımız mücadeleden bizi hiçbir kuvvetin alıkoyamayacağını bir kere daha belirtmeği faydalı ve lüzumlu görmekteyiz.”⁵³⁷

İl kongresinin bitiminde yayınlanan bildiri, teşkilat içi hizipleşmelerin bir kenara bırakılıp, iktidar partisine ve partinin il teşkilatına karşı ortak hedef ile hareket edileceğinin sinyallerini vermiştir. 27 Ekim 1957 seçimlerinde alınan mağlubiyetten sonra, il teşkilatını ortak alanda birleştirme ve teşkilatı bu yönelimle bütünleştirme çabaları, uzun süredir çatlaklar yaşayan teşkilatın toparlanması içinde kabul görülecek bir adımdı.

Tebliğin yayınlanmasından bir gün sonra, seçilen idare heyetinin vazife taksimi yapılmış, Lebit Yurdoğlu başkanlığında toplanan CHP il idare kurulu tarafından sekreter üyeliğe Nazif Çağatay, muhasip üyeliğe Hasan Adanır, basın ve propaganda işleri üyeliğine Ziya Hanhan, kadın kolları üyeliğine Fitnat Saltuğ, gençlik kolları ve işçi meseleleri üyeliğine Arif Ertunga, teşkilat İşleri üyeliğine Necip Mirkelamoğlu, hukuk İşleri üyeliğine Orhan Sunar, iktisadi mevzuular ve tüccar, esnaf meseleleri üyeliğine Haluk Faralyalı, seçim işleri üyeliğine Talat Orhon, köy ve köylü işleriyle zirai meseleler üyeliğine Nihat Tınay atanmışlardır.⁵³⁸ Aynı gün il ve ilçe kadınlar kolu başkanları da parti lokalinde bir toplantı düzenlemiştir.⁵³⁹

D. İl Kongresi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

İl idare heyetinin görev taksimi tamamlanırken, Türk siyasi hayatı, partilerin ittifak ile bir sonraki seçime katılma çabaları ile sürat kazanmıştır. CMP ile Köylü Partisi'nin birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Partisi ismini alacağı haberleri basında

⁵³⁷ “C.H.P İzmir İl Kongresi Adına Umumi Efkâra Bir Bildiri Neşredildi”, **Sabah Postası**, 8 Ekim 1958

⁵³⁸ “C.H.P. İl İdare Heyetinde Vazife Taksimi”, **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1958

⁵³⁹ “Kadınlar Kolu”, **Demokrat İzmir**, 9 Ekim 1958

neşredilirken,⁵⁴⁰ Hürriyet Partisi'nin toplanacak kongre ile CHP'ye katılacağı iddia edilmiştir.⁵⁴¹ Muhalefet partileri birleşme çabalarını daha önce de denemiş, fakat çabalar sonuçsuz kalmıştı. Muhalefet kanadında yaşanan gelişmelere karşılık iktidar partisi, yeni çabaların ciddi bir güç kaybı yaratacağı hissiyatıyla muhalefetin güçbirliğine karşı "Vatan Cephesi" ismiyle siyasi arenaya kuvvetli bir çıkış yapıp ülke genelindeki gücünü korumaya çalışmıştır.

1. Hürriyet Partisi İle CHP Arasındaki Birleşme Çabalarının İl Örgütüne Yansımaları

Partiler arası birleşme çabaları ile ilgili İzmir il teşkilatı adına ilk konuşmayı ilçe gezilerinde bulunan il başkanı Lebit Yurdoğlu yapmıştır. Yurdoğlu konuşmasında birleşmeye dair şu ifadeleri kullanmıştır:

*"Hürriyet Partisi, idealistlerin partisidir. Demokrasi prensiplerine samimi olarak bağlı olmasalardı, «nimet»i terkedip «külfet»e, iktidarı bırakıp muhalefete geçmezlerdi. Münevver, genç öncülerden, fedakâr üyelerine kadar tam bir idealist teşekkül olan Hürriyet Partisi, bugünün şartları içinde memleket meselelerini ve siyasi durumu gözden geçirmektedirler. İnaniyoruz ki, bu idealist insanların alacakları karar, hangi istikamette olursa olsun memleketin hayrına olacaktır. Aynı anlayışın Millet ve Köylü Partisi saflarında bulunan aklüselim sahibi vatandaşlarımız tarafından da gösterileceğini ümit etmekteyiz."*⁵⁴²

CHP İzmir il teşkilatında birleşmeye yönelik olumlu bir yaklaşım mevcutken, Hürriyet Partisi İzmir il teşkilatında da aynı doğrultuda bir yönelimin olduğu göze çarpmaktadır. HP ikinci başkanı Dr. İbrahim Öktem, İzmir'de parti il merkezinde partililerle 6 saat süren bir toplantı yapmış, toplantıda İzmir'de mevcut bulunan 17 ilçe idare heyeti üyeleri, büyük kongrenin 23 delegesi ve 100 e yakın bucak ve ocak başkanı hazır bulunmuştur. Yapılan toplantı sonrasında HP İzmir il teşkilatının da, CHP il teşkilatı gibi birleşmeye olumlu baktığı ifade edilmiştir.⁵⁴³

Partiler arası ittifak tohumları hızla yeşerirken, 1946 seçimlerinde DP İzmir Müstakil Milletvekili adayı olan ve 1951–1953 senelerinde Millet Partisi Genel Başkanlığı yapan Mustafa Kentli, CHP saflarına katılarak muhalefetin birleşme

⁵⁴⁰ "C.M.P ile Köylü Partisi Nihayet Birleşiyorlar", **Sabah Postası**, 17 Ekim 1958

⁵⁴¹ "Hürriyet Partisi'nin CHP'ye İltihak Etmesi Bekleniyor", **Demokrat İzmir**, 18 Ekim 1958

⁵⁴² "C.H.P. İl Başkanı Yurdoğlu'nun Şayanı Dikkat Konuşması", **Demokrat İzmir**, 21 Ekim 1958

⁵⁴³ "İzmir Hür. P. Teşkilatı da CHP. ile Birleşmeye Hazır", **Demokrat İzmir**, 6 Kasım 1958; "İzmir Hür. P.'lileri Dün Güç Birliğini Müzakere Etiler", **Sabah Postası**, 6 Kasım 1958

çabalarını desteklediğini ifade ederek, bütün muhalefet partilerinin CHP çatısı altında güç birliğine girmelerini istemiştir.⁵⁴⁴ İsteklerin gerçeğe dönüştüğü ilk adım ise 24 Kasım'da toplanan olağanüstü kongrede atılmış ve Hürriyet Partisi, olağanüstü kongrede kendisini dağıtarak CHP'ye katılma kararı almıştır.⁵⁴⁵

Hürriyet partisinin kongre ile aldığı karar, İzmir'de kısa süre içerisinde uygulanmaya başlanmış, 29 Kasım'da CHP il merkezinde güç birliği konusunda CHP ile HP il idare kurulu üyeleri arasında toplantı yapılmıştır. İl başkanı Yurdoğlu toplantı bitiminde birleşmenin sadece parti kademelerinde değil, partiye üyeliklerin artırılması yoluyla da desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca aynı toplantıda işbirliği sebebiyle CHP ocaklarına kayıt yaptıranların isim listeleri yayınlanmıştır.⁵⁴⁶

Güç birliğine dair İzmir'de planlı çalışmanın başlangıcı yapılarak gelecek dönemler için izlenecek yollar tespit edilmiş, CHP il başkanı, il idare kurulu ve ilçe başkanlarının esaslarını hazırladığı çalışma programı bütün teşkilata iletilmiştir. Hazırlanan programa göre; her ocak mahallesi bir program hazırlayarak, sokaklara görevli partilileri koyacak, görevliler vatandaşların sorunlarını dinleyerek derledikleri bilgileri üst kademelerine bildireceklerdir. Program sadece ocak idare kurulları değil bütün partilileri kapsamakta olup, güç birliğini takviye edecek üyeleri kazanma yolunda partililere sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda partililer mahalli seçimlerde yaşanması muhtemel kütük hilelerini önlemek için vazifelendirilecek, vazifelendirilen sandık başı görevlileri de gerekli bilgilendirmeye tabi tutulacaktır. Ayrıca gençlik kolları ve kadın kolları da mahalli örgütlenmenin önemli bir alanını kapsadığı için faaliyetlerini artıracak, birleşme ile gelen kuvveti güçlendirme yolunda gayret sarf edeceklerdir.⁵⁴⁷

Muhalefet partilerinin işbirliği çabaları sürerken, Başbakan Adnan Menderes, 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa'da yaptığı bir konuşma ile halkı muhalefete karşı Vatan Cephesi'ne katılmaya davet etmiştir.⁵⁴⁸ VC'nin propagandası gazeteler, dergiler ve radyo aracılığıyla yapılırken, muhalefet partileri radyoyu "*partizan radyo*" olarak

⁵⁴⁴ "Dr. Mustafa Kentli C.H.Partisinde", **Sabah Postası**, 11 Kasım 1958; "Eski Millet Partisi Genel Başkanı Mustafa Kentli, C.H.P.'ye Geçiş Sebeplerini Dünkü Basın Toplantısında İzah Etti", **Demokrat İzmir**, 12 Kasım 1958,

⁵⁴⁵ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın...**, s.187.

⁵⁴⁶ "Vatandaşlar Akın Akın Güçbirliğine Katılıyor", **Sabah Postası**, 30 Kasım 1958

⁵⁴⁷ "Güçbirliğini İzmirde Geliştirme Gayreti", **Demokrat İzmir**, 3 Ocak 1958; "CHP. Teşkilatı, 1959 Yılına Yeni Bir Plan ve Çalışma Programı İle Girdi", **Sabah Postası**, 3 Ocak 1959

⁵⁴⁸ Hakkı Uyar, **Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek**, İstanbul 2001, s.40.

adlandırmış, radyoda DP propagandası yapılmasından ötürü “Ajans Haberlerini Dinlemeyenler Derneği” kurmuştur.⁵⁴⁹ VC’nin İzmir propagandası ise şehirde yayınlanan Vatan Cephesi Sizindir gazetesiyile yapılmıştır.⁵⁵⁰

VC’nin radyo ve yazılı basın aracılığı ile üye olanların isimleri duyurması, muhalefet partisine mensup üyelerin tepkisine sebep olmuştur. 22 Mart 1959 tarihinde toplanan CHP Gültepe ocak kongresinde, partili bazı vatandaşlar VC’ye üye oldukları haberini yalanlamışlardır. Ayrıca radyoda yayınlanan isimlerden birinin CHP bir vatandaşın vefat eden babasına ait olduğu ve VC’nin propaganda araçlarında yalana dayalı bilgilendirme yaptığı vurgulanmıştır.⁵⁵¹ Necip Mirkelamoğlu, her gün saat 5 ile 7 arasında yayında olan radyo aracılığıyla VC’ye üye olanların isimlerinin okunduğunu, ilerleyen süreçte mizah temayülü olan kişilerin radyoya besledikleri kedi ve köpeklerinin isimlerini yolladığını, dikkatsizce hazırlanan listelerde bu isimlerin de okuduğunu söylemiştir.⁵⁵² Ayrıca İzmir basınında VC’nin muhalefet parti mensuplarına yönelik partizan baskılar yaptığına dair haberler de yer bulmuş, Kiraz ilçesine bağlı Çanakçı köyü muhtarının VC’ye geçmesi için baskı yapıldığı ve köy suyunun hiçbir tetkik yapılmadan valilik kararı ile ikiye bölündüğü haberi yayınlanmıştır.⁵⁵³

Muhalefet taraftarı yerel basında yer edinen VC görünümüne karşın, muhalefetin güç birliğine alternatif olarak kurulan Vatan Cephesi, 1959 Aralık ayında ülke genelinde 973.170, İzmir’de ise 38.677 üye sayısına ulaşmıştır.⁵⁵⁴

2. İsmet İnönü’nün İzmir Gezisi ve Yaşanan Olaylar

Partiler arası ittifak çabaları İzmir’de uygulama alanlarını keskinleştirirken, İzmir’in yerel basınının iki önemli kuvveti Demokrat İzmir ve Sabah Postası Gazeteleri, İzmir il teşkilatının, ilçe, bucak ve ocak kongrelerini, büyük bir gelişmenin safhaları halinde aktarmayı sürdürmüştür.

11 Nisan 1959 Cumartesi günü İzmir’den hareketle Ankara’ya ulaşan il başkanı Lebit Yurdoğlu, Genel Başkan İsmet İnönü’nü ile Ege gezisi sebebiyle bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁵⁵⁵ CHP il teşkilatını ve İzmir basınına ilerleyen süreçte büyük zorluklara sokacak gezinin ilk temasları Ankara’da gerçekleşirken, İnönü daha İzmir’e

⁵⁴⁹ Uyar, *Vatan Cephesi...*, s.43.

⁵⁵⁰ Uyar, *Vatan Cephesi...*, s.45.

⁵⁵¹ “Vatan Cephesinin İç Yüzü Dün Bir Kere Daha Ortaya Döküldü”, *Sabah Postası*, 23 Mart 1959

⁵⁵² Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

⁵⁵³ “Partizanlık Köylerin Suyuna Kadar Uzandı”, *Sabah Postası*, 12 Haziran 1959

⁵⁵⁴ Uyar, *Vatan Cephesi...*, s.113.

⁵⁵⁵ “Dr. Lebit Yurdoğlu Ankara’da”, *Demokrat İzmir*, 12 Nisan 1959

ulaşmadan İzmir’de katılacağı faaliyetler için konulan ilk yasaklamalar da yerel basında yerini almıştır. CHP Genel Başkanı’nın İzmir seyahati sırasında il teşkilatı İnönü şerefine bir balo düzenlemeyi planlamıştır. Tertiplenecek baloya karşın İzmir Valiliği, “Müsaadesi istenen bu balonun bir siyasi toplantı mahiyetinde olabileceği, dolayısıyla şehrin emniyet ve asayiş tehdit edilebileceğinden balonun yapılmasının yerinde görülmediği bildirilmektedir.” yazan belgeyi il idare kuruluna ileterek baloya müsaade edilmediğini haber vermiştir. İnönü İzmir’e ulaşmadan ortaya çıkan gerilim üzerine il başkanı Lebit Yurdoğlu Dâhiliye Vekâletine şu yazıyı göndermiştir:

*“Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 11’inci maddesi gereğince baloların hiçbir siyasi mahiyeti olmadığı aşikârdır. Türkiye Cumhuriyeti kuruldu kurulalı hiçbir balonun emniyet ve asayiş tehdit ettiği görülmemiştir. İzmir Valisi, kanunların kendisine başka maksatlar için verdiği takdir salâhiyetini yanlış kullanarak, menettiği balonun yapılmasına Dâhiliye Vekâletince müsaade edilmesini rica ederim.”*⁵⁵⁶

İl başkanının yazısına bir cevap verilmezken, CHP Genel Başkanı İnönü, 46’sı milletvekili, 47 CHP’li ile Ege gezisine başlamak üzere 29 Nisan tarihinde Ankara’dan trenle hareket etmiştir.⁵⁵⁷ Uşak’ta İnönü’nün hafif yaralanmasına da neden olan olaylar sonrasında İnönü’nün Ege gezisi sürmüş ve İnönü İzmir’e ulaşmadan, Türk siyasi tarihine ilginç bir detay olarak girecek tebliğ, İzmir Valisi Kemal Hadımlı imzasıyla yayınlanmıştır:

“1- C.H.P Genel Başkanının İzmir seyahati vesilesiyle mezkûr parti il idare kurulunun sayıları onu geçen kongreler, toplantılar, davetler ihdas etmesi parti mensuplarını şehrin içinde müteaddit yerlerde toplantılara daveti mutazammın matbu beyannameler yayınlaması, köyler, nahiyeler ve kazalarla civar vilayetlerden vatandaş kitlelerini şehre celp ve tezahürat gayesiyle muhtelif yollara başvurması, gazetelere çeşitli şekilde demeç ve beyanat verilmesi ve bazı gazetelerin vatandaşları tahrik edici neşriyatta bulunması ve bu suretle şehirde hükümleri mer’i ve cari kanunlara aykırı yığışmalar, toplantılar, yürüyüşler, amme huzur ve emniyetini ve umumi sükûn ve istirahatı selbedici hareketler ihdasına teşvikle beraber Vilayet ve Emniyet müdürlüğü gibi kanun mercilerinin mevzuatına müsteniden almağa teşebbüs ettikleri çeşitli önleyici zabıta tedbirlerini aksatmağa ve bozmağa matuf fiil ve hareketlere devam edgeldikleri

⁵⁵⁶ “İnönü Şerefine Verilecek Baloya Müsaade Edilmedi”, **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1959

⁵⁵⁷ “İsmet Paşa’nın Ege Seyahati Bir Mesele Oldu”, **Demokrat İzmir**, 28 Nisan 1959

müşahede edilmektedir. Bu hal her bakımdan mühim bir merkez olan İzmir’de mahzurlu olup emniyet ve asayiş ihlal edecek mahiyet taşıdığından amme huzur ve emniyetini, amme istirahat ve sükûnunu sağlamak maksat ve gayesiyle parti kademeleri kongreleri ile bunların tertipleyecekleri toplantılar, il idaresi kanununun verdiği selâhiyetline müsteniden menedilmiştir, ilan olunur.

2- Bu karar 2/5/959 tarihinden itibaren 5/5/959 Pazar günü saat 24’e kadar mer’idir.

3- bu karar ikinci Yurtiçi Bölge kumandanlığına, İzmir C. Müddeiumumîliğine, Merkez komutanlığına, Emniyet Müdürlüğüne ve siyasi partilerin il idare kurulu başkanlarına tebliğ edilmiştir.”

CHP Genel Başkanı’nın İzmir gezisini ve CHP İzmir il teşkilatının faaliyetlerini nazik bir dille, kanunlarla eşleştirerek iptal etmesini isteyen İzmir valisine yanıt CHP il idare kurulu tarafından kısa süre içinde verilmiştir. Valinin bu şekilde bir yetkiye sahip olmadığı, kanunların siyasi partilere tanıdığı hakların çiğnendiği, toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanunu ile çelişen bu yasaklara karşın kongrelerin ve siyasi faaliyetlerin süreceğini ifade eden yazı Sabah Postası Gazetesi’nde yasağın başladığı gün neşredilmiştir.⁵⁵⁸ Yasağın yürürlüğe girdiği gün bir başka muhalif gazete Demokrat İzmir Gazetesi’nde de Uşak olayları ile ilgili geniş aktarımlar yapılarak yasaklar delinmiştir. Nitekim yayınların yapıldığı gece Demokrat İzmir gazetesi kimliği belirlenemeyen kişilerce tahrip edilirken, valiliğin tebliğine karşılık CHP il idare kurulunun cevap metnini yayınlayan Sabah Postası Gazetesi de toplatılmıştır.⁵⁵⁹

Bu şartlar içinde 2 Mayıs günü İzmir’e ulaşan İnönü, Belkahve’de bir basın toplantısı düzenlemiş, İzmir’e girmek için arabasına binerken şehre girilmesinin engellenmesi için konvoyunun önü kesilmiş, 20 dakika süren tartışmalar sonunda kafilenin hareketiyle İzmir’e doğru hareket etmiştir. Saat 18.50’de CHP İzmir il binasına ulaşan İnönü kalabalık bir partili kitesince karşılanırken, il binasının balkonuna çıkan Genel Başkan’ın teşekkür konuşması esnasında yaşanan gerilim sebebi ile 10 kişinin hafif şekilde yaralandığı haberleri basında yer edinmiştir.⁵⁶⁰ İnönü İzmir gezisini 3 Mayıs günü Karşıyaka ilçe kongresine katılarak sürdürmüş, ilçe kongresinin

⁵⁵⁸ “C.H.P. İl İdare Kurulunun Valilik Tebliğine Karşı Cevabi Tebliği”, **Sabah Postası**, 2 Mayıs 1959

⁵⁵⁹ “Demokrat İzmir Gazetesi Dün Gece Tahrip Edildi”, “Sabah Postası Toplatıldı”, **Sabah Postası**, 3 Mayıs 1959

⁵⁶⁰ “İsmet Paşa İzmir’de”, **Sabah Postası**, 3 Mayıs 1959

bitiminde bir basın toplantısı düzenlemiştir. Basın toplantısının sona ermesi ile binadan ayrılan Kasım Gülek'in partililer ile bina dışında yaptığı görüşme sebebi ile İzmir Valisi Kemal Hadımlı ile Kasım Gülek arasında sert tartışmalar yaşanmıştır.⁵⁶¹

İnönü'nün olaylı Ege gezisinin İzmir ayağı iki gün sonunda tamamlanırken, CHP'li bir heyetin CKMP'yi ziyaret ettiği, CHP ile CKMP arasında İnönü'nün tarifiyle bir muhalefet cephesinin kurulması temennisinin il merkezine taşındığı görülmektedir. 4 Mayıs günü saat 17'de Turan Güneş, Hıfzı Oğuz Bekata, Şevket Raşit Hatipoğlu ve il başkanı Lebit Yurdoğlu'ndan oluşan CHP heyeti, CKMP il merkezini ziyaret ederek İsmet İnönü'nün CKMP il teşkilatına gönderdiği mesajı iletmiştir.⁵⁶²

3. İsmet İnönü'nün İzmir Gezisi Sonrası Uygulanan Yasaklar ve Yargılamalar

CHP Genel Başkanı'nın gezisinin, İzmir basınına etkilerinden ilkinin 16 gün süre ile kapalı kalan Demokrat İzmir Gazetesi yaşamıştır. Demokrat İzmir Gazetesi 2 Mayıs'taki baskısında İzmir Valiliği tarafından yayımlanan tebliğe uymadığı iddiası ile toplatılmış, 3 Mayıs gecesi saldırıya uğramış, 19 Mayıs'ta ara verdiği yayınlarına tekrar dönmüştür. Yayın hayatına dönmesi münasebetiyle CHP Genel Başkanından da bir mesaj alan gazete, yayına başladığı 19 Mayıs tarihli baskısında, izlediği yönelim ve tutumlarının arkasında olacağını sütunlarında neşretmiştir.⁵⁶³

Demokrat İzmir Gazetesi'nin yayın hayatına ara verdiği süre içerisinde İzmir yerelinde muhalif basının diğer önemli ismi Sabah Postası Gazetesi hakkında da Valiliğin yayımlandığı tebliğe karşın, CHP il idare kurulunun cevap metnini yayınlamasından ötürü takibat başlatılmıştır. İzmir toplu basın mahkemesinde daha önce gazetelerde yayımlanan haberlerden ötürü Demokrat İzmir Gazetesi'nin 4, Sabah Postası Gazetesi'nin ise 2 davasının ayrıca sürdürüldüğü belirtilmiştir.⁵⁶⁴ Süren davalardan biri neticelenirken Demokrat İzmir Gazetesi sahibi Adnan Düvenci ve yazı işleri müdürü Şeref Bakışık 16'şar aya mahkûm olmuşlardı.⁵⁶⁵ İnönü'nün İzmir ziyareti ile ilgili süreçte Karşıyaka ilçe kongresi'nin yapılması isteğiyle yayımlanan tebliğ

⁵⁶¹ "Gülek ile Vali Arasında Sert Tartışmalar Oldu", **Sabah Postası**, 4 Mayıs 1959

⁵⁶² "C.H.P. li Heyetin Ziyareti", **Sabah Postası**, 5 Mayıs 1959

⁵⁶³ **Demokrat İzmir**, 19 Mayıs 1959

⁵⁶⁴ "C.H.P. İl Tebliğini Neşrettiğimiz İçin Gazetemiz Hakkında Takibat Başlatıldı", **Sabah Postası**, 7 Mayıs 1959

⁵⁶⁵ "Gazete Sahibimizle Yazı İşleri Müdürümüz 16'şar Ay Hapse Mahkûm Oldu", **Demokrat İzmir**, 4 Haziran 1959

sebebiyle 4 CHP il idare kurulu üyesi ve Sabah Postası Gazetesi sorumluları 15 Haziranda ifade vermiştir.⁵⁶⁶

İnönü'nün İzmir gezisinin üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen yerel basın ve CHP il teşkilatı aleyhine açılan davalar sürdürülmüş, valiliğe cevap tebliğini yayınlayan Sabah Postası Gazetesi sahibi Orhan Rahmi Gökçe, neşriyat müdürü Nejat Türkeri, Demokrat İzmir Gazetesi sahibi Adnan Düvenci ve Şeref Bakşık ile CHP İzmir il idare kurulunun 11 üyesi hakkında yeni bir dava açılmıştır.⁵⁶⁷ Savcılığın Sabah Postası ve Demokrat İzmir Gazetesi ile CHP İzmir il idare kurulu üyeleri aleyhine açtığı davaya 5 Ağustos'ta başlanacağı belirtilirken, CHP il idare kurulunun da valinin uygulamaları hakkında dava açma hazırlığında olduğu haberi yayınlanmıştır.⁵⁶⁸ 5 Ağustos günü başlayan davada CHP il idare kurulunun 11 üyesinin de bulunduğu toplam 15 kişilik sanık listesinden 13'ü mahkemede hazır bulunmuş, CHP il idare heyetini 32 avukatın temsil ettiği duruşma, iddianamenin okunması ile başlamıştır:

“1 Mayıs 1959 Tarihinde C.Halk partisi lideri İsmet İnönü, siyasi bir maksat tahtında Ege havalisine bir geziye çıkmış ve ilk uğradığı Uşak ilinde asayiş bozar bir mahiyette bazı hadiseler cereyan etmiştir. Bu seyahatin müteakip kısımlarında da yine asayiş bozar mahiyette bazı müessif hadiseler vukua geldiğinden Uşak'tan itibaren idare tarafından alınan tedbirlerin kâfi gelmediği ve devam eden kargaşalık sebebiyle asayişin bozulduğu anlaşılarak gazetelerde bu mevzuda yapılan neşriyat ta göz önünde bulundurulmak suretiyle İzmir'de vukuu melzuh hadiselerin kamu, düzen ve güvenini korumak için il idaresi kanununun verdiği salahiyyete müsteniden vilayetçe 2 Mayıs 959 tarihinden 10 Mayıs 959 tarihine kadar İzmir'de bilumum parti toplantıları ile bu teşekkül tarafından tertiplenecek diğer toplantıların yapılması yasak edilmişti. İşte buna karşı yukarıda adı yazılı maznunlardan C.H.P. il idare heyetini teşkil eden eşhas, 1 Mayıs 1959 tarih ve 40 sayılı taşıyan bir karar almışlar ve diğer 4 maznun da bunu gazetelerinde neşretmişler, bu karar sebeb, saik ve heyeti umumiyesinin arzettiği mana itibariyle resmi makam aleyhine tahrik edici mahiyettedir. Parti idare heyetini teşkil eden maznunlar bu haberin basına intikalinden haberleri olduğunu bildirmek suretiyle basın kanununun 16'ncı maddesiyle tayin edilen mesuliyete iştirak etmişlerdir. Bu itibarla bütün maznunların basın kanununun 16/2'nci maddesi göz önünde tutularak 6334 sayılı

⁵⁶⁶ “Gazetemiz Mesulleri Dün İfade Verdi”, **Sabah Postası**, 16 Haziran 1959

⁵⁶⁷ “Gazetemiz Hakkında Yeni Bir Dava Daha Açıldı” **Sabah Postası**, 18 Temmuz 1959

⁵⁶⁸ “C.H.P. İl İdare Kurulu Vali'yi Dava Ediyor”, **Sabah Postası**, 30 Temmuz 1959

*kanununun muaddel 3 üncü maddesi ve basın kanununun 30/5 inci maddesi gereğince tecziyelerine karar ittihaz buyrulmasını saygı ile talep ederim.*⁵⁶⁹

İddianamenin okunmasının ardından sanıkların ifadelerine geçilmiş, İlk sözü Şeref Bakışık alırken sonrasında Orhan Rahmi Gökçe ve Nejat Türkeri ifade vermiş, yargılanmanın basın kanadı, yayınlanan cevap tebliğinin bir suça mahal verecek nitelikte olmadığını ve anayasal hakların vali tarafından çiğnendiğini ifade etmişlerdir. Türkeri'den sonra CHP il başkanı Lebit Yurdoğlu ifade vermeye başlayarak şunları söylemiştir:

*“Genel Başkanımız İsmet İnönü İzmir’e gelmek istediği zaman, vilayet kanun hudutlarından daha dar tahditler yapmak istediği henüz Uşak hadiseleri meydana yokken, bizim balo teşebbüsümüzün Valilikçe menedilmesiyle anlaşmıştır. Şimdiye kadar hiçbir siyasi partini balosunun yasak edildiği vaki olmamıştır. Lehimize olan bu delilleri de savcı toplasa idi iyi olurdu. Bu hadiseler devam etmiş kanun dışı emirler tevali etmiştir. Bu hadiseler karşısında kongremizin İzmir Valiliğince yasak edildiğini gördük. Valinin emrini derhal kabul etmek mi, yoksa hukuki bir mülahaza ile düşünmek mi icap ediyor. Mesela İzmir Valisi üç gün sokağa çıkılmayacağı emrini verirse, bunun münakaşasını yapmayacak mıydık? O anda hukukçu arkadaşları ve selahiyetli üyeleri topladım. Bir metin hazırladılar ve idare heyetimize getirdiler. Tahrik kastımız olmadığı sadece bir hukuki görüşü ifade ettiğimiz, bununla anlaşılmaktadır.”*⁵⁷⁰

İl başkanının ardından il idare kurulunun diğer üyeleri de farklı cümleler ile aynı düşünceyi ifade etmişler ve neticede davanın 26 Ağustos tarihine ertelenmesi karara bağlanmıştır.⁵⁷¹ 26 Ağustos tarihinde devam eden duruşmada CHP il idare heyetini 20 den fazla avukat savunmuş, ayrıca CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay da duruşmayı izlemiştir. 15 sanığın yargılanma süreci 26 Ağustos tarihinde de karara bağlanamamış 16 Eylül 1959 tarihine ertelenmiştir.⁵⁷²

İnönü'nün ziyaretinin üzerinden 4 ay kadar bir süre geçmişken, olaylara ilişkin yargılamalar sürmüş, İzmir yerelinde 1929 yılından beri faaliyette olan Halkın Sesi

⁵⁶⁹ “15 Sanıklı Davanın Duruşmasına Başlandı”, **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1959

⁵⁷⁰ “15 Sanıklı Davanın Duruşmasına...”, **Demokrat İzmir**, 6 Ağustos 1959

⁵⁷¹ “C.H.P. İl İdare Kurulu Üyeleri, Gazetemiz ve D.İzmir Mesullerinin Duruşmasına Dün Başlandı”, **Sabah Postası**, 6 Ağustos 1959

⁵⁷² “C.H.P. İl İdare Kurulu İle Gazetemiz...”, **Sabah Postası**, 27 Ağustos 1959

gazetesi de iktidarın çıkardığı resmi ilanlar ve reklâmlar kararnamesinden etkilenerak 29 Ağustos 1959 tarihinde yayın hayatına son vermiştir.⁵⁷³

CHP il başkanı, il idare heyeti üyeleri, Sabah Postası ve Demokrat İzmir Gazetesi hakkındaki 16 Eylül 1959 tarihinde yapılan duruşma şahitlerin dinlenmesi isteği ile 26 Eylül'e bırakılmış, 26 Eylül'de yapılan duruşma 3 saat sürerken, sanıkların tahliye isteği reddedilmiş ve 45 şahitten sadece 5'i dinlenebilmiştir.⁵⁷⁴ 15 kişilik sanık listesinin yargılanma süreci, 27 Ocak 1960 tarihiyle İzmir toplu basın mahkemesinde sürmüş,⁵⁷⁵ İnönü'nün ziyaretinden beri süren yerel basın ve CHP il idare kurulu aleyhine açılan davalar 10 Şubat 1960 tarihinde karar bağlanmıştır. İzmir toplu basın mahkemesinde sürdürülen 6 davanın dört tanesi beraatla sonuçlanmıştır. Vali Kemal Hadımlı'ya karşı il idare heyetinin ve basın mensuplarının suç işlediğine dair savcılık tarafından açılan dava neticesinde CHP il başkanı ve il idare heyeti üyeleri ile Sabah Postası ve Demokrat İzmir Gazetesi sorumluları beraat etmiştir. Ayrıca Sabah Postası Gazetesi'ne dair açılan usulsüz tekzip yayınlama davası da beraatla sonuçlanmıştır.⁵⁷⁶

4. CHP Milletvekillerinin İzmir Gezisi

CHP il gençlik kolunun 25 Mart 1958 tarihli toplantısında üç madde halinde yayınladığı isteği gerçekleşiyor (bkz. s.160), milletvekillerinden teşkil olan ve il gençlik kolunun özellikle istediği isimlerin de bulunduğu CHP heyeti 1959 Eylül ayında İzmir'e ulaşıyordu. 9 kişilik heyet Adana Milletvekili Suphi Baykam'ın başkanlığında Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Şevket Raşit Hatipoğlu, Bülent Ecevit, Ali Rıza Akbıykoğlu, Kemal Sarıbrahimoğlu, Adil Sağıroğlu, Hasan Fehmi Evliya ve Recep Dengin'den oluşmaktaydı.⁵⁷⁷ Parti teşkilatları ile temaslarda bulunmak ve toplantılar düzenlemek üzere Ege gezisine çıkan heyet, 6 Eylül'de ocak kongrelerine katılarak konuşmalarda bulunmuş,⁵⁷⁸ 7 Eylül Pazartesi günü İzmir meslek ve işçi kuruluşları ile toplantılar yapmış, Ticaret Odası ve Borsa'yı ziyaret etmiştir.⁵⁷⁹ 8 Eylül'de ilçe ziyaretlerine başlayan milletvekilleri, il başkanın refakatiyle Ödemiş, Tire ve Bayındır'a gitmişler, Ödemiş'te partiler arası bağı kuvvetlendiren güçbirliğinin ilk ocağını açmışlardır. Ali

⁵⁷³ "Halkın Sesi Kapandı", **Sabah Postası**, 30 Ağustos 1959

⁵⁷⁴ "Sanık Gazeteciler ve CHP'liler Yargılandılar", **Demokrat İzmir**, 27 Eylül 1959

⁵⁷⁵ "İl C.H.P. İl İdare Kurulu Üyesi Yargılandı", **Sabah Postası**, 28 Ocak 1960

⁵⁷⁶ "Basın Mahkemesi CHP Tebliğinde Suç Görmedi", **Demokrat İzmir**, 11 Şubat 1960; "İl C.H.Partisi Üyesi İle Gazetemiz Beraat Etti", **Sabah Postası**, 11 Şubat 1960; "Dört Basın Davası Beraatle Sona Erdir", **Ege Ekspres**, 11 Şubat 1960

⁵⁷⁷ "Ege'de Gezi Yapacak C.H.P. Heyeti Geliyor", **Demokrat İzmir**, 25 Ağustos 1959

⁵⁷⁸ "Millet, Kendisine İhanet Edenleri Alaşağı Edecektir", **Demokrat İzmir**, 7 Eylül 1959

⁵⁷⁹ "C.H.P. Mebusları Ticari Durumu Tetkik Etiler", **Sabah Postası**, 8 Eylül 1959

Rıza Akbıykoğlu, Bülent Ecevit, Şevket Raşit Hatipoğlu, Suphi Baykam ve il başkanı Lebit Yurdoğlu açılış sonrası konuşmalarda bulunarak hükümetin uygulamalarını tenkit etmişlerdir.⁵⁸⁰

9 Eylül İzmir'in kurtuluşu etkinliklerine katılan CHP ekibi, aynı gün akşam saatlerinde CHP'nin 37. kuruluş yıldönümü sebebiyle il merkezinde yapılan ziyaret ve tebrikleri kabul ettikten sonra ikiye ayrılmıştır. Bülent Ecevit ve Suphi Baykam, il teşkilatından önemli isimlerinde refakatiyle Bergama'ya hareket etmiş ve burada toplantı yaparak partililerle temasta bulunmuştur.⁵⁸¹ 10 Eylül tarihinde Torbalı'ya geçen ekip, 11 Eylül'de ise Urla ve Çeşme'de sohbet toplantılarında bulunarak İzmir gezilerini sona erdirmiştir.⁵⁸²

İzmir'de son toplantılarını da gerçekleştiren ekip, CHP İzmir il merkezinde bir basın toplantısı düzenlemiş ve gezi ile ilgili bir demeç vermiştir:

“Genel merkezin verdiği bir vazife ile İzmir ilinde geçirdiğimiz bir hafta içinde, şehirde, ilçelerde ve köylerde birçok kongrelere katıldık. Partili, partisiz vatandaşlarla geniş temaslarda bulunduk. Ayrıca ticaret odasını, borsayı, işçi sendikaları federasyonu ile işçi sendikaları birliğini, esnaf dernekleri birliğini, balıkçıklar kooperatifini bazı gazeteler ve gazeteciler sendikası üyelerinden mürekkep bir heyeti ziyaret ederek kendilerini ilgilendiren memleket meseleleri üzerine görüştük.

Vatandaşlarla temaslarımızın ve kongrelere gösterilen çok geniş ilginin bize verdiği intiba odur ki, D.P.'nin en kuvvetli bulunduğu yerlerden biri sanılan İzmir, bugün bütün varlığı ile hürriyet mücadelesine katılmış, C.H.P. ni desteklemektedir. 1957 seçimlerinde C.H.P. ne 100–200 oy çıktığı söylenen bazı mahallelerde C.H.P.'ye binlerce kayıtlı üyesi bulunan muhtelif ocakların gözyaşartacak kadar heyecanlı toplantılarında, kongrelerinde bulunduk.

İzmir'de bulunuşumuz, mutlu bir tesadüfle hem İzmir'in kurtuluş günü hem de C.H.P. nin kuruluş günü olan 9 Eylülle rastladı. Vaktiyle D.P.'nin çok önem verdiği ve bütün teşkilat mensuplarıyla katıldığı 9 Eylül töreninde, son yıllarda siyasi partilere yer verilmediği için, bu yılki törene, ancak il idare kurulu üyesi arkadaşlarımızla birlikte çelenklerimizi kendimiz taşıyarak katılma fırsatını bulduk. Böylece başta Atatürk ve

⁵⁸⁰ “Muhalefetin Ege'deki İlk Güçbirliği Ocağı Ödemişte Açıldı”, **Demokrat İzmir**, 9 Eylül 1959; “CHP Ekibi Dün Ödemişte Güçbirliği Ocağını Açtı”, **Sabah Postası**, 9 Eylül 1959

⁵⁸¹ “C.H.P. Mebusları Dün Bergama'da Konuştu”, **Demokrat İzmir**, 10 Eylül 1959; “CHP. Ekibi Bergamada”, **Sabah Postası**, 10 Eylül 1959

⁵⁸² “C.H.P. Ekibinin İzmirdeki Temasları Dün Sona Erdi”, **Sabah Postası**, 12 Eylül 1959

İnönü olmak üzere, C.H.P. ni kurmuş büyük insanların önderliğinde saflanmış olan 9 Eylül zaferinin eşsiz heyecanını İzmirliyle beraber yaşadık. O gün çelenklerimiz taşıyarak İzmir sokaklarından geçtiğimiz sırada bağımsız ve hürriyetini her şeyden üstün tutan değerli ve cesur İzmir halkının, bağımsızlık savaşı önderlerinin kurmuş olduğu, şimdi de hürriyet savaşının ön safında giden C.H.P.'ye gösterdiği göz yaşartıcı sevgi ve güven tezahüratı, bu hürriyet savaşında katıldığımız güçlüklerin bizim için en büyük manevi mükâfatlarından biri oldu.

Bu vesile ile bir defa daha gördük ve inandık ki 1957 Ekiminde 1950 Mayısındaki kadar dürüst bir seçim yapılmış bulunsa idi, kütük yolsuzlukları, mükerrer oy kullandırma tertipleri olmasa idi 1957 seçimlerini İzmir'de C.H.P. kazanmış olacaktı.

Gene bu vesile ile 1957'den beri İzmir'deki iktidar ve D.P. idarecilerinin siyasi partileri 9 Eylül törenine katılmaktan niçin menetmek istediklerini de anladık. İzmir'de seçimlerde belirmesini türlü yolsuzluklarla önlemeğe çalıştıkları hakikatın, partiler arasında halkın tercihini gösteren bir ölçü olarak kabul edilegelmiş 9 Eylül törenlerinde ortaya çıkmasını o suretle önlemek istediklerine kanaat getirdik. Fakat önümüzdeki seçimlerde başvuracakları hiçbir tertip C.H.P.'nin zaferine engel olamayacaktır. Onun için önümüzdeki seçimlerin dürüst yapılması vatandaşa olduğu kadar D.P. idarecilerine ve sorumlu idare amirlerine de huzur getirecektir.

Olgun ve uyanık İzmirli vatandaşı, partizan idarenin, baskının, haksızlığın ıstırapı içinde bunalmış fakat hürriyet ve demokrasi idealini gerçekleştirmek için her şeyi göze alacak kadar azimli ve kararlı bulduk. Bu azim ve kararlılık, İzmirli vatandaşı çektiği bütün ıstıraplardan kısa zamanda kurtaracaktır. Bu azim ve kararlılık bundan sonraki hürriyet ve demokrasi mücadelemizde, bizler için yeni bir güç kaynağı olacaktır.

İzmir'de ve köylerde kulaklarımızı çınlatan "hürriyet" seslerini Türk milletinin hürriyet mücadelesinde yaklaşan zaferin bir işareti ve teminatı saymaktayız.

Bu durum karşısında, iktidarı elinde tutan ve bırakmamak için tertipler peşinde koşan, bu tertipleri can ve mal güvenliğini ortadan kaldıracak kadar ileriye götüren D.P. idarecilerine, millet iradesi karşısında sükûnetle boyun eğmeğe hazırlanmalarını tavsiye ederiz. ”⁵⁸³

CHP'li mebuslar teşkilata moral aşıladığı gezilerini sonlandırırken, CHP il teşkilatı siyasi faaliyetlerine kaldığı noktadan devam ediyor, teşkilat kongreleri bazı

⁵⁸³ “CHP. Meb’usları Basın Toplantısında Şöyle Dediler”, **Demokrat İzmir**, 12 Eylül 1959

müdahale girişimlere sahne oluyordu. 26 Eylül 1959 tarihinde yapılan Seydiköy bucak kongresine başlanmadan önce Seydiköy’de elektriklerin kesildiği, il idare kurulu üyesi Arif Ertunga’nın konuşma yaptığı esnada Jandarmaların kongreye müdahale ettikleri,⁵⁸⁴ Karşıyaka’da mevcut olan bazı ocaklarda milli ve parti bayraklarının Kaymakam’ın emriyle polisler tarafından indirildiği,⁵⁸⁵ 1 Kasım 1959’da Bulgurca bucak kongresinde ise Bulgurca muhtarının düzenlenen kongreyi dağıtma girişiminde bulunduğu dair haberler basında yer almıştır.⁵⁸⁶

5. CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal’ın İzmir Ziyareti ve 20 Aralık 1959 Tarihli Urla Belediye Seçimleri

İzmir’de CHP İzmir il teşkilatına yönelik ufak çaplı baskı hareketleri sürdürülürken, CHP Genel Merkezi’nde 1950 yılı itibariyle genel sekreterlik görevini yürüten ve İzmir il kongrelerinin çoğunda bulunan Kasım Gülek, 27 Eylül 1959 tarihinde görevinden istifa ediyordu. Boşalan genel sekreterlik görevine İsmail Rüştü Aksal getirilirken, genel sekreter yardımcılığına da Kemal Satır seçilmiştir.⁵⁸⁷ Yeni genel sekreter, yurt gezisine kısa süre sonra başlamış, İzmir ise 9 Kasım tarihinde ulaşmıştır.⁵⁸⁸ Aksal, aynı gün refakatinde CHP milletvekillerinden Nüvit Yetkin, Turgut Göle, Avni Ural, Atalay Akan, parti meclis üyesi Şevket Raşit Hatipoğlu, İlhami Sancar, il idare kurulu üyelerinden Fıtnat Saltuğ, Nazif Çağatay, Haluk Faralyalı, Necip Mirkelamoğlu, Arif Ertunga, Nihat Tınay ve Eski devlet Bakanı Şevket Adalan ile çevre il, ilçe temsilcileri refakatinde CHP Menemen ilçe kongresine katılmıştır. Genel sekreterin ve milletvekillerinin konuşmada bulunduğu ilçe kongresi büyük bir kalabalık tarafından dikkatle takip edilmiştir.⁵⁸⁹

10 Kasım’da İzmir ilçe ve bucak başkanları ile il merkezinde bir toplantı düzenleyen genel sekreter, 11 Kasım’da Torbalı, Bayındır, Tire ve Ödemiş’i ziyaret etmiş, aynı gün İnönü ve 9 Eylül Ocak kongrelerinde hazır bulunmuştur.⁵⁹⁰ Ege gezisinin İzmir ayağını 12 Kasım’da tamamlayan Aksal, gezinin son gününde, il teşkilatına yönelik başlatılan baskı girişimlerinden payına düşeni almıştır. İl merkezinde

⁵⁸⁴ “Seydiköy CHP Kongresine Dün Müdahale Edildi”, **Demokrat İzmir**, 27 Eylül 1959

⁵⁸⁵ “Karşıyaka Kaymakamı C.H.Parti Binalarında Asılı Bayrakları İndirtti”, **Sabah Postası**, 31 Ekim 1959

⁵⁸⁶ “Bulgurca Muhtarı, C.H.P Kongresini Dağıtmak İstedi”, **Demokrat İzmir**, 2 Kasım 1959

⁵⁸⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikamız...**, s.201.

⁵⁸⁸ “CHP. Genel Sekreteri Bugün İzmir’e Geliyor”, **Ege Ekspres**, 9 Kasım 1959

⁵⁸⁹ “Menemen C.H.P. İlçe Kongresi”, **Sabah Postası**, 10 Kasım 1959

⁵⁹⁰ “C.H.Partisi Genel Sekreteri Bugün Şehrimizde İki Konuşma Yapacak”, **Sabah Postası**, 11 Kasım 1959

parti çalışmalarıyla bir süre meşgul olan Aksal, beraberindeki milletvekilleri ve il teşkilatı üyeleri ile birlikte Urla'ya hareket etmiştir. Urla'da partililerle yapılan sohbet toplantısında Aksal'ın konuşmasının kesildiği ve Kaymakam'ın emri ile Jandarmaların toplantıyı dağıtmaya dair girişimlerde bulunduğu haberi basında yer bulmuştur.⁵⁹¹ Suphi Baykam'ın 15 Eylül'de neşredilen bir beyanatının, Sabah Postası Gazetesi'nde yayınlanması ve beyanatın içeriğinin Başbakan Menderes'le ilişkili olması sebebiyle gazete hakkında bir takibat başlatıldığı da aynı günkü sayıda yayınlanmıştır.⁵⁹²

İzmir'deki siyasi gerilimler olağan hızı ile sürerken, uzun süredir adından söz edilmeyen seçim faaliyetleri ufak bir sınamayla tekrar gün yüzüne çıkmıştır.

Müstakillerin idaresinde bulunan Urla ilçesinde, belediye idarecilerinin istifa etmesi sebebiyle mahalli idareyi tespit için seçimlere gidilmiştir. 20 Aralık 1959 Salı günü yapılan seçimlerde CHP ile DP 22 yedek 22 asil aday göstermişlerdir. CHP il idare heyeti ile bazı partili milletvekillerinin hazır bulunduğu ilçe seçimlerine, il merkezinden bazı partililer de izleyici olarak seçim merkezine taşınmış, İl başkanı Lebit Yurdoğlu ve idare heyeti zaman zaman sandıkları kontrol etmiştir. 6340 seçmenin kayıtlı bulunduğu ilçede, 4185 seçmen oy kullanmış, % 65 iştirak nispeti sağlanmıştır. Toplam 20 sandığın mevcut olduğu seçimlerde, 6 sandıktan CHP, 14 sandıktan ise DP önde çıkmış, DP 2634, CHP ise 1550 oy almış, sonuçta DP 1084 oy farkı ile seçimi kazanmıştır.⁵⁹³

Ufak çaplı bir deneme olarak nitelendirilebilecek seçimler, Eylül ayı başında İzmir'e gezi düzenleyen milletvekili heyeti ve genel sekreter Aksal ile beraberindeki partililerin beyanatlarının ana temasını oluşturan CHP İzmir il teşkilatının, İzmir'de kuvvetlenerek DP il teşkilatının önünde olduğu ifadelerini de boşa çıkarmıştı.

Yeni Asır Gazetesi, Urla seçimlerinin bazı CHP'lilerin tahrikleri sebebiyle 6 kişinin yaralanmasına sahne olduğunu, İzmir'den ilçeye sabıkalı kişilerin taşınması ile tartaklanma ve hafif yaralanmaların yaşandığını, DP il başkanı Faruk Tunca'nın girişimleri ile daha büyük olayların önüne geçildiği haberini yayınlamıştır.⁵⁹⁴ Yapılan seçimler sonrası bir beyanat veren CHP il başkanı Lebit Yurdoğlu ise, daha önce milletvekilliği genel seçimi için tekrarladığı söylemlerini Urla seçimleri için de

⁵⁹¹ "Urla C.H.P. Toplantısına Jandarma Müdahale Etti", **Sabah Postası**, 13 Kasım 1959

⁵⁹² "Gazetemiz Hakkında Takibat", **Sabah Postası**, 13 Kasım 1959

⁵⁹³ "Hadiseli Geçen Urla Seçimini D.P. Kazandı", **Ege Ekspres**, 21 Aralık 1959

⁵⁹⁴ "Hadiseli Cereyan Eden Urla Belediye Seçimlerini D.P Kazandı", **Yeni Asır**, 21 Aralık 1959

sürdürmüş, seçimlerin kanunsuz ve baskı ile şekillendiğini belirterek, basın mensuplarının sorularına şu yanıtları vermiştir:

“– D.P il başkanı yaptığı toplantıda Urla seçimlerinin 1957 umum seçimlerine nazaran C.H.P. için hezimet olduğunu söyledi; yine Faruk Tunca, önümüzdeki seçimler için meydan okumaktadır; bu mevzuda sizin görüşünüz nedir?

– Vatandaşa rey attırmamak için D.P. idarecilerinin baskı ve tertipleri Urla’da müşahade olunmuştur. Nitekim 2 bin küsür vatandaş Urla’da reyini kullanamamıştır. Bunlara mani olmayıp; teşvik etmek üzücüdür. Bu usulün kaldırılması lazımdır. Urla seçimleri normal şartlar altında yapılmamıştır. Sokaklarda sopalı adamlar dolaştırıp; vazifeli kimseleri dahi serbest bırakmayan bir zihniyet ile karşı karşıyayız. Biz Urla’da sadece münevverlerle ve hukukçularla vazife verdik. Bunu sarahaten açıklıyorum

– D.P. il başkanı Faruk Tunca Ege çapında seçime hazır olduklarını bildirdi; fikriniz nedir?

– Demekki D.P. liler Ege çapında zeytin sopalılarını imal edip hazırlamışlar. Biz de teşkilat olarak seçime hazırız. D.P.’nin İzmir teşkilatının başında bulunan arkadaşlarımıza tavsiyemiz: hangi şartlarla geldiği bilinen belediye başkanlığından istifa etsin de İzmir’de belediye seçimlerini yapsın.

– Bu kütüklerle seçim yapılırsa ne olur?

– Bir defa daha dünyada itibarımız sarsılır.”⁵⁹⁵

Yurdoğlu’nun basın aracılığıyla İzmir halkına iletildiği seçim betimlemesi, ileride yapılacak seçimlerin baskı ve sindirmeye yönelik uygulamalarla şekilleneceği izlenimini vermiştir. Yurdoğlu Urla seçimleri ile ilgili 21 Aralık 1959’da Yeni Asır Gazetesi’nde yayınlanan haberi tekzip etmiş, hadiseleri değerlendiren Yurdoğlu’nun tekzip yazısı şu cümlelerden oluşmuştur:

“1-İzmir’den Urla’ya hem DP. li hem de C.H.P. li pek çok vatandaş seçim günü gitmişti. Gerekirse orada gördüğümüz D.P. lilerin isimlerini açıklayacak durumdayız. O halde çıkan hadiselerin İzmir’den Halk Partililer geldiği için vuku bulduğu tarzındaki tefsir doğru değildir.

2-Yazınızın bir yerinde C.H.P il başkanı Lebit Yurdoğlu’nun bir kısım kabadayılardan başına geçerek gösteri yürüyüşü yaptığı söylenmektedir. Ben uzun zaman parti merkezinde çalıştım, Kaymakamın daveti ile hadiselerden sonra Hükümet

⁵⁹⁵ “C.H.P. İl Başkanının F. Tuncaya Cevabı”, **Sabah Postası**, 25 Aralık 1959

konağına otomobille gittim. Ve yine hadiselerden sonra geniş bir grup D.P li vatandaşlarımın arasına tek başıma katıldım. Eksik olmasınlar alaka gösterdiler, elimi sıktılar. Urlalılar hadiselere şahittir denilmektedir. Eğer D.P. liler de dâhil olmak üzere bir tek Urlalı benim geniş kalabalıkları ve sabıkalarını etrafıma toplayıp gösteri yürüyüşü yaptığımı söyleyebilirse, bunun bütün manevi mesuliyetini kabul ediyorum. Eğer bu söylenmezse, gazetenize bu tarz haberler verenlerin ne mahiyette insanlar olduğu hakkında hüküm vermeyi muhterem Urlalıların vicdanlarına terk ediyorum.”⁵⁹⁶

CHP il teşkilatı, 14 Mayıs 1950 seçimleri de dâhil olmak üzere Urla ilçesinde tek başarısını 16 Eylül 1951 seçimlerinde elde etmiş (Tablo 13), diğer seçimlerde DP'nin gerisinde kalarak seçimi tamamlamıştır. Teşkilatın ufak bir yarış olarak nitelendirilebilecek Urla seçimlerinden yenilgi ile ayrılması, hiç kuşkusuz il örgütü içerisinde olumsuz bir havanın doğmasına sebep olmuştur.

⁵⁹⁶ “Yeni Asır Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne”, **Yeni Asır**, 1 Ocak 1960

V. BÖLÜM

27 MAYIS 1960 DARBESİNE GİDEN SÜREÇTE İZMİR VE CHP İL TEŞKİLATINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Türk siyasi hayatında, dönüm noktaları olarak kabul edilebilecek gelişmeler incelenirken, dönemi, içinde bulunduğu koşulları ele alarak tenkit etmekte fayda bulunmaktadır. Demokrat Parti iktidarının son altı ayında, siyasi hayatın kanunlar yoluyla tespit edilmeye çalışılması ve irade mekanizmasının çıkarılan tasarılarla kısıtlanmaya çalışılması, siyasi hayatı eşğinden dönülmez bir yola sürüklemiş, İzmir’de muhalefet görevini yürüten CHP il teşkilatı da bu süreçte, yürüttüğü faaliyetler ve verdiği tepkilerle bazı yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır.

A. Tahkikat Komisyonuna Giden Süreçte Yaşananlar

Siyasi yasakların hız kazandığı süreç 1954 seçimleri sonunda keskinlik kazanmış, 1954–1958 yılları arasında 1161 gazeteci takibata uğramıştır.⁵⁹⁷ Rakamın bu denli yüksek olması İktidar-Basın ilişkilerinin boyutunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

İzmir’de ise muhalefet üzerinde bazı yaptırımlar uygulanmış, düzenlenen CHP ocak ve bucak kongrelerinde kolluk kuvvetlerinin toplantılara müdahale ettiği görülmüştür. Buna tepki olarak ilçe, bucak ve ocak kongrelerinde yapılan konuşmalar “Hürriyet Mücadelesi” sloganıyla şekillenmiş, iktidarı tenkit konuşmaları, basın ve parti üyelerine karşı yürütülen baskı uygulamalarını tenkit çerçevesinde yapılmıştır. 31 Ocak 1960 Pazar günü toplanan Alsancak ilçe kongresinde söz alan il idare kurulu üyesi Talat Orhon, “Öyle bir iktidar karşısında muhalefet yapmaktayız ki, 1954 senesinden beri, çıkardığı baskı kanunları yetmiyormuş gibi, yeni baskı kanunları peşindedir. İdare amirlerine kanunsuz, tatbiki suç olan emirler verilmektedir. İdare amirleri köylerde, kentlerde dolaştırılarak V.C ye insan toplattırılmaktadır. İdare amirlerinin gözleri önünde bir milli kahraman taşlattırılmakta, tarafsız basın mensupları kırbaçlanmakta ve matbaaları yakılıp yıkılmaktadır.”⁵⁹⁸ diyerek il idare heyetinin tepkisini dile getirmiştir.

⁵⁹⁷ “Dört Senede 1161 Türk Gazetecisi Takibata Uğradı”, **Demokrat İzmir**, 10 Ocak 1960

⁵⁹⁸ “CHP Alsancak ve İkiçeşmelik İlçe Kongreleri Dün Yapıldı”, **Demokrat İzmir**, 31 Ocak 1960

Tahkikat Komisyonu'na giden süreci etkileyen önemli adım 8 Şubat tarihli kanunlaşan yasa tasarısı ile atılmış, mahalli seçimlerde oy kullanma yaşı 18'den 22'ye çıkarılarak, siyasi hayata katılımında genç kitlenin temsiliyet hakkı elinden almıştır.⁵⁹⁹

1. Tarihi Belirsiz Seçimler İçin Hazırlıklar ve Beyanatlar

Yerel basın ve CHP il idare heyeti üzerinden sürdürülen yargılama faaliyetlerinin bir kısmı sonuca bağlanırken, ülke genelinde tarihi kesinleşmemiş seçimler için hazırlıklara girilmiş, genel ve yerel basın haber faaliyetlerini bu doğrultuda şekillendirmiştir. İzmir'de faaliyette bulunan Köylü Partisi'nin İzmir teşkilatının bölünüp diğer partilere iltihak edeceği, seçimlerden sonra tekrar teşkil olunacağı haberleri basında yer alırken,⁶⁰⁰ seçim ihtimalleri üzerine dayalı haberler yerel basında yer edinmeye devam etmiş, Demokrat İzmir Gazetesi seçimlerin 15 Mayıs'ta,⁶⁰¹ Ege Ekspres Gazetesi ise seçimlerin Mayıs ayı içerisinde yapılacağını ileri sürmüştür.⁶⁰²

8 Mart tarihinde 67 il başkanının katılımı ile Genel Merkez'de "Küçük Kurultay" olarak isimlendiren toplantıda Genel Başkan İsmet İnönü, iktidar partisinin her an seçime gidebileceğini söylemiş ve il örgütlerinin bu doğrultuda hazırlıklarına başlamasını istemiştir.⁶⁰³ İl başkanları toplantısı sonunda açıklamada bulunan Genel Sekreter İsmail Rüştü Aksal "*3 gün devam eden çalışmalardan sonra, C.H.P. il başkanları toplantısı sona ermiş bulunuyor. Bütün illerimizin temsil edildiği bu toplantı, son derece faydalı olmuştur. Bu toplantı göstermiştir ki, bütün Türkiye'de teşkilatımız her zamankinden daha kuvvetli, heyecanlı ve azimlidir. Yaklaşan seçimler için hazırlıklıdır. Bu hazırlıkların her cephesi üzerinde durulmuş ve gerekli kararlar verilmiştir. Toplantı C.H.P.'nin önümüzdeki seçimleri kazanacağı yolundaki kanaatimizi bir kat daha kuvvetlendirmiştir.*"⁶⁰⁴ diyerek seçimler için temennilerini ve il teşkilatının hazırlıklarını dile getirmiştir.

Ankara'da "Küçük Kurultay" olarak adlandırılan toplantının yapıldığı gün, İzmir'de de seçimlere hazırlıkların başladığı, CHP İzmir milletvekilliği adaylığı için;

⁵⁹⁹ "Mahalli Seçimlerde Oy Kullanma Yaşının 18 den 22 ye çıkarılması kararlaştırıldı", **Sabah Postası**, 9 Şubat 1960

⁶⁰⁰ "Köylü Partisinin İzmir Teşkilatı Taksim Oluyor", **Ege Ekspres**, 12 Şubat 1960

⁶⁰¹ **Demokrat İzmir**, 29 Şubat 1960

⁶⁰² **Ege Ekspres**, 4 Mart 1960

⁶⁰³ "İnönü, Seçime Hazırlık İstedi", **Ege Ekspres**, 9 Mart 1960

⁶⁰⁴ "CHP, Seçimden Ümitli", **Ege Ekspres**, 11 Mart 1960

Lebit Yurdoğlu, Arif Ertunga, Fıtnat Saltuğ, Mustafa Kentli ve Necip Mirkelamoğlu gibi isimlerin basın tarafından öne çıkarıldığı görölmüştür.⁶⁰⁵

CHP İzmir il teşkilatı, il başkanları toplantısından sonra seçimlerin kısa zamanda tecelli edeceği kanaatiyle siyasi faaliyetlerini hızlandırmış, teşkilat bünyesine yeni ocaklar katmıştır.⁶⁰⁶ CHP Dikili ilçe kongresinde parti meclis üyeleri ve partili milletvekillerinin katılımı ile DP aleyhine tenkitlerde bulunulurken, iktidar partisinin seçimlere gitmekten kaçındığı ifade edilmiştir.⁶⁰⁷ Aynı tarzda konuşmalar Kemalpaşa ilçe kongresinde de sürmüş, seçimlere hile karışması durumunda Halk Partisi'nin kendisini müdafaa yolunda olacağı dile getirilmiştir.⁶⁰⁸ 24 Mart akşamı ise ilçe başkanlarının katılımı ile il binasında Lebit Yurdoğlu başkanlığında bir toplantı düzenlenmiştir. Merkez ilçe başkanları ile ilçe idare kurulu üyelerinin hazır bulunduğu toplantıda konuşma yapan Yurdoğlu, Ankara'da toplanan ve Küçük Kurultay adı verilen il başkanları toplantısında görüşülen, prensip kararlarına varılan konuları ve genel merkezin seçimler konusundaki düşüncelerini il teşkilatı üyelerine aktarmıştır. Kısa zaman içinde yapılması muhtemel seçimler için İzmir teşkilatının takip edeceği yol hakkında toplantıların tekrar edeceği de belirtilmiştir.⁶⁰⁹

2. Ülke'de Yaşanan Olaylar ve CHP İzmir İl Teşkilatına Yansıması

Siyasi yolların tıkanıldığına inanıldığı dönemlerde, partiler arası gerilim, parti idarecilerinin çatışmasını aşarak, partili vatandaşların karşılıklı mücadelesine dönüşmesine de sebebiyet vermiştir. Tahkikat komisyonu olarak isimlendirilen uygulama, seçimle iktidara gelmiş bir partinin, yine halkın oylarıyla mecliste bulunan rakip iradeyi hukuksal sınımadan geçirme süreci ile şekillenirken, komisyonun kurulmasını hızlandıran süreç, farklı partilere mensup vatandaşların ülke genelinde ses getirecek eylemlere imza atması ile başlamıştır.

25 Mart 1960 tarihinde Kayseri'nin Yeşilhisar kazasında CHP ve DP'liler arasında çıkan hadiselerde polisin açtığı ateş sonucu 3 kişi yaralanmış, CHP'ye mensup 10 vatandaş nezarete alınmıştır. Tarım Kooperatifi seçimlerinin CHP tarafından kazanılması üzerine başlayan olaylarda CHP, DP taraftarlarını, Polis ise CHP'yi olayları

⁶⁰⁵ "İzmirde Seçimlere Hazırlık Başladı", **Ege Ekspres**, 9 Mart 1960

⁶⁰⁶ "C.H.P. Dün İki Ocak Daha Açmıştır", **Sabah Postası**, 14 Mart 1960

⁶⁰⁷ "CHP Mebusları Dün Dikili'de Konuştular", **Demokrat İzmir**, 16 Mart 1960; "Dikili Kongresinde M. Vekilleri Konuştu", **Sabah Postası**, 16 Mart 1960

⁶⁰⁸ "Seçimlere Hile Karışsa Ne olacak", **Sabah Postası**, 19 Mart 1960

⁶⁰⁹ "CHP. İzmir Teşkilatında Çalışmalar", **Sabah Postası**, 25 Mart 1960

tahrik etmekle itham etmiş, olaylar sebebiyle CHP Kemal Satır, Turhan Feyzioğlu, Atalay Akan ve Nüvit Yetkin'den oluşan bir heyeti ilçeye göndermiştir.⁶¹⁰ Olay yerine ulaşan CHP tahkik heyeti “*Yeşilhisar hadisesi D.P.nin zor ve şiddet kullanarak ayakta durabilmesi hayaline kapılan bazı partizanların eseridir*” cümlelerini içeren bir açıklamada bulunarak olayların sorumluları olarak DP’yi göstermiş, neticede yaşanan olaylar sonunda 2 DP’li, 11 CHP’li tevkif edilmiştir.⁶¹¹ Yeşilhisar’a giden CHP’li heyet yaşanan gelişmeler için Mecliste bir tahkikat talep etmeyi Genel Başkan İsmet İnönü’nün evinde yaptığı bir toplantı ile karara bağlamışken,⁶¹² 28 Mart tarihinde Yeşilhisar olayları ile ilgili yayımlar mahkeme kararı ile yasaklanmıştır.⁶¹³

Kayseri’de yaşanan olayların sıcaklığı geçmemişken, 31 Mart tarihinde Adana’da DP’li ve CHP’liler arasında yaşanan kavgada 10 kişi yaralanmıştır. CHP Adana Milletvekili Kasım Gülek’in bayram ziyareti esnasında yaşanan olay sonucu ciddi yaralanmalar meydana gelmiştir.⁶¹⁴ Art arda yaşanan partili kavgaları ülke genelinde gerilimli sürecin şiddetlenmesine sebep olurken Tahkikat Komisyonu’na vesile olacak olay İsmet İnönü’nün 2 Nisan’da Kayseri’ye hareketi ile başlıyordu.

2 Nisan’da Kayseri’ye ulaşan İnönü’yü, daha önce İzmir’de gerçekleşen bir olay gibi, vali engeli ile başlayan olaylar zinciri karşılıyordu. Kayseri Valisi Ahmet Kınık, 25 Mart tarihinde Kayseri’de yaşanan olaylar ile bağlantı kurarak “*Tahrik ve tertipler sonunda siyasi havanın gerginleştiğini*” öne sürerek bütün siyasi toplantıları yasaklamış ve bu haberi de sabah saat 5 sularında CHP Genel Başkanı’na bildirmiştir. İnönü bildiriye karşı yaşanan olayları yerinde tespit etmek için yola çıkacağını valiye bildirmiştir. İnönü’nün valiliğe ilettiği bu yazıya rağmen Genel Başkan’ın içinde bulunduğu tren kayseri sınırında bulunan Hikmet Dede istasyonunda askeri birlikler tarafından 3 saat süreyle bekletilmiştir. 3 saat sonunda askerlere verilen emir değiştirilerek İnönü’nün şehre girişine müsaade edilmiştir.⁶¹⁵ Kayseri’ye girişinde istenmeyen olaylarla karşı karşıya kalan İnönü’nün, şehirden ayrılışı da bazı olaylarla sahne olmuş, Ankara’ya dönmek için yolculuğuna başlayan İnönü, İncesu kazasında

⁶¹⁰ “Yeşilhisar’da 10 Kişi Nezaret Altında”, **Milliyet**, 26 Mart 1960

⁶¹¹ “Yeşilhisar’da 2 DP’li 11 CHP’li Tevkif Edildi”, **Milliyet**, 27 Mart 1960

⁶¹² “Yeşilhisar Hadisesi Meclise Getiriliyor”, **Milliyet**, 28 Mart 1960

⁶¹³ “Yeşilhisar Olayının Neşri Yasak Edildi”, **Milliyet**, 29 Mart 1960

⁶¹⁴ “Adana’da DP’li ve CHP’liler Döğüştü”, **Milliyet**, 1 Nisan 1960

⁶¹⁵ “İnönü’nün Gezisi Hadisesi Başladı”, **Milliyet**, 3 Nisan 1960

askerler tarafından 9 saat bekletilmiş, Yeşilhisar kazasına uğramaması şartı ile askeri kordon kaldırılmış ve bu yaptırımla yoluna devam etmiştir.⁶¹⁶

CHP Genel Başkanı'nın Kayseri gezisinde yaşanan olaylar, CHP İzmir il teşkilatı tarafından, 5 Nisan tarihinde verilen bir tebliğle tenkit edilmiştir:

“Son müessif kayseri hadiselerini hassasiyetle ve bütün teşkilat kademeleriyle saati saatine takip eden kurulumuz aşağıdaki hususların muhterem halkımıza duyurulmasını kararlaştırmıştır.

İktidarın, hususiyle bazı partizan idare amirlerinin bir zamandan beri Sayın İnönü'nün hayat ve hürriyetine karşı vahim tertiplere yeltendiği, artık münakaşa götürmez bir hakikat halini almıştır. İktidar, hususiyle bazı partizan idareciler, İnönü'nün tarihi şahsiyetinde muhalefeti sindirmek, tahrik ve yok etmek sevdasına kapılmışlardır. Müşahademiz odur ki, ikbal tiryakisi bir avuç partizan, küçük ihtirasları uğruna memleketi büyük ve karanlık mecralara sürüklemek hevesindedirler. Bu neticeyi elde etmek için çırpınmalar, kanun hükümlerini, yine kanun kuvvetlerine çiğnetmekten dahi perva etmemektedirler. Bu tertipçilerin şunları bilmesini isteriz:

1- İnsan hakları beyannamesini imzalamış ve Batı medeniyeti camiasında layık olduğu mevkiî almağa hazırlanmış bir millet olarak, kanun dışı, hukuk dışı her türlü zorlamayı, nereden ve kimden gelirse gelsin, gayri meşru sayar ve keyfi idarenin dayandığı kaba kuvvetle mücadeleyi bir vazife telakki ederiz.

2- Güney Afrika topraklarında bile tatbik kabiliyeti bulamıyan sömürgeci davranışları şiddetle ve nefretle reddederiz.

3- Aziz Milletimizin tek ferdine karşı yapılacak olan gayri meşru baskı ve şiddet hareketlerini, bütün Türk milletine karşı girişilmiş bir tecavüz addederiz.

4- Esasen ve fiilen azınlıkta kalmış olan partizanların vatandaş çoğunluğu üzerinde yürütmek istedikleri taaddiye son vermelerini talep eder, yakın bir gelecekte yere serilecek olan bu zihniyete idare ve zabita amirlerinin alet olmamasını, aksi halde tutumlarının netice ve mesuliyetlerine katlanmak zorunda kalacaklarını kendilerine hatırlatırız.

5- Yurt müdafaası gibi mukaddes ve ulvi bir vazifenin şerefini taşıyan şanlı Türk ordusunun partizan iktidar ve onun bazı idarecileri tarafından siyaset sahasına

⁶¹⁶ “İnönü Kayseri’de Gerginlik Olmadığını Söyledi”, **Milliyet**, 4 Nisan 1960

sürülmek istenmesini, ikbal tiryakilerinin en ağır, en vahim bir teşebbüsü olarak telakki ederiz.

6- Vatandaşın, anayasa hükümleriyle teminat altına alınmış bulunan hak ve hürriyetlerini, serbestçe ve eşitlikle kullanabilmesi için partizan muameleye kati surette son verilmesini hükümetten talep ederiz.

7- Muhterem İnönü'nün hayat ve hürriyetine karşı yöneltilmek istenen her türlü kötü tertibin teşkilatımızca baştan sonuna kadar fert fert dikkat ve hassasiyetle takip edilmekte olduğunu ehemmiyetle tebarüz ettiririz.

Netice olarak, İzmir il teşkilatı, esef ve elem verici kayseri hadiseleri dolayısıyla duyduğu derin teessürü millete bildirir, meşru müdafaa ve mücadelesine kanun yoluyla ve bütün teşkilatıyla tek bir vücut halinde devam etmeğe azimli bulunduğunu umumi efkâra arz eder.”⁶¹⁷

CHP İzmir il teşkilatının yayınladığı tebliğde görüldüğü üzere, 1957 seçimleri sonrasında yaşanan hizip çatışmaları yok denilecek kadar azalmış, partililerin şehirde yaptığı çalışmalar bir bütünlük sergiler konuma gelmiştir. İl teşkilatı içerisindeki kaynaşmanın ana eksenini “baskı” olarak tanımlanabilecek uygulamaların yansıması olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim dönemin tanıklarından Necip Mirkelamoğlu parti üzerinde uygulanan yaptırımları şu örnekle betimlemektedir:

“DP çok yıpranmıştı. Yapmış olduğu hareketlerin hepsi halk gözünde onları sevgisiz hale getirmişti. Bir köye gidiyoruz mesela, köyde her parti taraftarının bir kahvesi vardı. Kongreler ve konuşmalar orda yapılırdı. Şimdi düşün; bir sokak, bir tarafta DP kahvesi var diğer tarafta CHP'nin kahvesi. Biz kongre yapıyoruz, nutuk söyleyeceğiz pencereler kapalı, kapılar kapalı dışarıya ses çıkmayacak! Kanun öyle. Hoparlör kullanılmayacak. Karşı tarafta ise tam aksi, kahvenin önü insan kalabalığı dolu, hoparlörler dışarıya veriyor konuşmaları, gürültü... Hemen zabıt tutuyorlar hemen orda karakola veriyorlar. Ben İzmir'e gelmeden evrak İzmir'e geliyor. Ertesi gün sabahleyin polis gelip götürüyor beni karakola. Günlük hayata girmişti bu olaylar. Bu şartlar altında çalışıyorduk biz. DP bu hale geldi. Halkın alakası arttıkça onlarda telaş başladı.”⁶¹⁸

Siyasi havanın giderek gerginleştiği süreci daha zor bir yola sokan gelişme ise DP Meclis grubu tarafından 7 Nisan'da yayınlanan bildiriyle meydana çıkmış, Kayseri

⁶¹⁷ “Şehrimiz İl İdare Kurulunun Tebliği”, **Demokrat İzmir**, 6 Nisan 1960

⁶¹⁸ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

olayları ile ilintili olarak, CHP'yi halkı ve askeri ayaklanmaya kışkırtmakla ve bütün yurtta yıkıcı grupları kendi çevresinde toplamakla suçladığı bildiri sonucu muhalefetin faaliyetlerini saptamak üzere bir soruşturma komisyonu kurulmasına oy birliği ile karar verilmiştir.⁶¹⁹

Meclis kürsüsünde rakip düşüncenin temsilcisi olarak seçilmiş iradeyi kontrolden geçirme isteği resmîyete bağlanırken, il teşkilatlarının yapılanmaları içinde bazı değişimlerin yaşanacağı öne sürülmüş, DP Meclis grubu soruşturma komisyonu tedbirlerinin içeriğinde, siyasi partilerin ocak, bucak ve ilçe teşkilatlarını kaldırarak, illerde birer temsilci ile yerel siyasi faaliyetlerin kısıtlanmasının hedeflendiği iddia edilmiştir.⁶²⁰

Soruşturma komisyonunun kurulması süreci başlarken, İzmir'deki siyasi hava da ülke geneli ile bağlantılı olarak şekillenmiş, DP İzmir idarecileri tarafından, İstiklal Mahkemelerinin ve idam sehpaların yeniden teşkil edilmesi nutukları, CHP İzmir il idare kurulu başkanı Yurdoğlu tarafından şiddetli tenkitlerle karşılık bulmuştur. İl başkanı Yurdoğlu, 11 Nisan Pazartesi günü saat 14.30 da basın mensuplarına verdiği beyanatta, *“Demokratik nizam uğruna icap ederse canımız da vereceğiz. C.H.P. teşkilatı olarak eşsiz liderimizin mücadelesini büyük hayranlık ve engin bir itimatla takip etmekteyiz. Cellâtlığa hevesli çelimsiz acemiler C.H.Partisi teşkilatını yok edemezler”* cümlelerini kurarak iktidar partisinin söylemlerine karşı il teşkilatının tavrını net olarak ortaya koymuştur.⁶²¹

İl idare kurulunun sert eleştirileri karşılığında, ifade sahipleri hakkında takibatlar açılmış, siyasi söylemlerinden ötürü Hasan Adanır, Necip Mirkelamoğlu ve Arif Ertunga hakkında takibat başlatılmıştır. Ayrıca Kadifekale Ocak kongresinde yapılan konuşmalardan ötürü Arif Ertunga dışındaki idare heyeti üyeleri savcılığa giderek ifade vermişlerdir.⁶²² İzmir il İdare Kurulu başkanı Lebit Yurdoğlu'na da Buca ilçesi Kocatepe Bucağı'nda yaptığı bir konuşmadan ötürü, DP'nin manevi şahsiyetine hakaret ettiği iddiası ile dava açılmış, 18 Nisan tarihinde dava görüşülmeye başlanmıştır.⁶²³ 18 Nisanda 2. Asliye ceza mahkemesinde yargılanmasına başlanan Yurdoğlu için, 1 yıldan

⁶¹⁹ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın...**, s.207.

⁶²⁰ “İktidarın Yürürlüğe Koymayı Düşündüğü Tedbirler”, **Demokrat İzmir**, 10 Nisan 1960

⁶²¹ “Demokrat Partili Milletvekilleri Bilsinler ki: C.H.P. Azimli ve Kararlı Bir Teşkilat Olarak Ayaktadır”, **Sabah Postası**, 12 Nisan 1960; “Gizli Usullerle Faaliyet Gösteren Kendileridir”, **Demokrat İzmir**, 12 Nisan 1960

⁶²² “4 C.H.P. li Hakkında Takibata Geçildi”, **Sabah Postası**, 15 Nisan 1960

⁶²³ “C.H.P. İl Başkanı Hakkında Dava Açıldı”, **Sabah Postası**, 17 Nisan 1960

3 yıla kadar hapis ve 3 bin liradan 10 bin liraya kadar para cezası istenirken, iddianamede şu ifadeler yer almıştır:

*“Yukarıda adı yazılı maznunun 17.10.1959 tarihinde Buca’da C.H.P.si Kocatepe ocağı kongresinde söz alarak (bu adamları başımızdan atmak istiyorum. Bu olmazsa memleket temelinden sarsılır. Bunları yapanları destekler, yapmayanları da sandalyasından atmasını biliriz. 1946’da 1950’de söylediklerini unuttular mı, Amerika’daki yamyamlar insan eti yerler, insan eti bulamayınca kendi yavrularını yirler. DP. de kendi kendini yiyen aç kalmış bir yamyamdır. Bu millet onlara, bizleri taşlasınlar diye rey vermedi.) demek suretiyle DP.’nin manevi şahsiyetine itibar ve haysiyetine tecavüz, hakarete bulunduğundan, toplantı ve yürüyüşleri kanununun 15. maddesine tevfikan amme davası açılmıştır”*⁶²⁴

Yurdoğlu iddianameye karşılık yaptığı konuşmasında cümlelerin kendisine ait olmadığını ifade etmiş, Yurdoğlu’nun avukatı ve aynı zamanda il idare kurulu üyesi Nazif Çağatay da suç unsurunun 17 Ekim 1959 da işlendiği iddia edilirken, davanın 26 Şubat 1960 ta açıldığını, dolayısıyla çok uzun süre sonra akıllara gelen bu iddianın gerçek bir suç unsuru olarak kabul edilmemesi gerektiğini savunmuştur. İddianame ve savunmanın ardından davanın başka bir güne ertelenmesine karar verilmiştir.⁶²⁵

B. Tahkikat Komisyonunun Teşkili ve Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin İzmir Siyasi Hayatına ve CHP il Teşkilatına Etkileri

CHP İzmir il idare kurulu başkanı 18 Nisan günü İzmir’de yargılanırken aynı gün Ankara’da Türk siyasi tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen sürecin ilk adımı atılıyordu. Bursa Milletvekili Mazlum Kayalar ve Denizli Milletvekili Baha Akşit’in “C.H.P’nin yıkıcı, gayrimeşru ve kanun dışı faaliyetlerinin memleket sathında cereyan tarzı ve bunların mahiyetlerinin nelerden ibaret olduğunu tahrik, tesbit ve memleketin her tarafında yaygın bir halde görülen kanun dışı siyasi faaliyetlerin muhtelif sebeplerine intikal etmek, matbuat meseleleriyle adli ve idari mevzuatın ne suretle tatbik edilmekte olduğunu tetkik eylemek üzere Meclis tahkikatı açılmasını” isteyen önermeleri kabul edilmiştir. Önerenin kabulü sebebiyle Mecliste yaşanan sert tartışmalar sırasında CHP Genel Başkanı İsmet İnönü “ Biz demokratik rejimi kurduk. Bu demokratik rejimi istikametinden ayırıp baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir

⁶²⁴ “C.H.P. İl Başkanının 1 Yılda 3 Yıla Kadar Hapsi İstendi”, **Sabah Postası**, 19 Nisan 1960

⁶²⁵ “C.H.P. İl Başkanının 1 Yılda...”, **Sabah Postası**, 19 Nisan 1960

şeydir. Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam” cümlelerini kullanarak gelişmelere karşı ilk tepkisini vermiştir.⁶²⁶ Meclis Tahkikatının kabulü ile Tahkikat Encümeni durumla ilgili üç tebliğ yayınlamıştır. Yayımlanan tebliğlerden ilkinde komisyonda bulunacak partililerin isimleri yer alırken, ikinci tebliğde CHP İzmir il teşkilatını da ilgilendiren bir konuya değinilmiştir. İkinci tebliğde tahkikatın selameti açısından bütün siyasi partilerin ve bunlara bağlı teşekkül ve kolların her türlü kongreleri ve bu kademeler ile bağlantılı müşterek veya aleni mahiyetteki toplantılar yapılması ve partilerce yeni teşkilatların kurulmasının Tahkikat Komisyonu’nun çalışmaları süresince durdurulduğu, üçüncü tebliğde ise Tahkikat Komisyonu’nun çalışmaları sırasında komisyon tarafından alınmış karar, tedbir ve komisyonun faaliyetleri ile ilgili her türlü yayının yasaklandığı belirtilmiştir.⁶²⁷ Komisyonun dördüncü tebliği ise CHP Genel Başkanı’nın müzakerelerin yaşandığı gün dile getirdiği cümleler ile *“şartlar tam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır”* sözlerini tahrik ve ayaklanmaya teşvik olarak gördüğünü kamuoyuna açıklamak olmuştur.⁶²⁸

Komisyonun tebliğlerinin İzmir yereline ilk yansıması Demokrat İzmir Gazetesi’ne uygulanan toplatma kararı ile uygulanmış,⁶²⁹ daha önce İzmir toplu basın mahkemesinde açılan 3’ü Demokrat İzmir, 1’i de Yelken dergisi hakkındaki davalara da 20 Nisan günü devam edilmiştir.⁶³⁰ 21 Nisan günü ise muhalif gazete Demokrat İzmir Gazetesi tekrar toplattırılmıştır.⁶³¹ İzmir’de muhalefetin önemli temsilcisi Demokrat İzmir gazetesi komisyon tebliği sonrası ikinci kez toplatılırken, siyasi toplantıların yasak edilmesinden ötürü Tire’de CHP ilçe lokalinde bulunan CHP ilçe idarecileri sorguya çekilmiş, Yeşildere semtinde arkadaş ziyaretinde bulunan CHP il idare kurulu üyelerinden Arif Ertunga ve Necip Mirkelamoğlu ile Eşrefpaşa eski ilçe başkanı İsmail Yalçuk karakola götürülerek sorgulanmışlardır.⁶³² 27 Nisan tarihinde Demokrat İzmir gazetesi üçüncü kez toplanırken⁶³³, tahkikat komisyonuna Fevkalade yetkiler veren kanun da aynı gün kabul edilmiş, Meclisteki müzakerelerin yayınlanması da tahkikat

⁶²⁶ Gökman, **50 Yıllın Tutanağı...**, s.178; **Türkiye’nin 75 Yılı 1923–1998...**, s.144; **Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl ...**, s.186.

⁶²⁷ “Her Türlü Siyasi Faaliyet Durduruldu”, **Milliyet**, 19 Nisan 1960

⁶²⁸ “4 üncü Tebliğ Yayınlandı”, **Milliyet**, 20 Nisan 1960

⁶²⁹ “Dünya, Ulus ve Demokrat İzmir Gazeteleri Toplattırıldı”, **Milliyet**, 20 Nisan 1960

⁶³⁰ “3 Şehirde 19 Basın Davasına Bakıldı”, **Milliyet**, 21 Nisan 1960; “İzmir’de”, Sabah Postası, 21 Nisan 1960

⁶³¹ “İzmir ve Bursa’da İki Gazete Toplattırıldı”, **Milliyet**, 22 Nisan 1960

⁶³² “Tirede”, “3 C.H.P’li Karakola Götürüldü”, **Sabah Postası**, 23 Nisan 1960

⁶³³ “Demokrat İzmir Dün Toplatıldı”, **Milliyet**, 28 Nisan 1960

komisyonu tarafından yasak edilmiştir.⁶³⁴ Mecliste yaşananların yayınının yasaklanması ile komisyona verilen fevkalade yetkiler, CHP Genel Başkanı ve CHP vekilleri tarafından sert eleştirilere uğramış, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü 12 oturum yasağı, CHP’li 12 Milletvekili de 3–6 celse çıkarma cezası almıştır.⁶³⁵

Tahkikat Komisyonu’nun faaliyete geçmesinden, komisyona fevkalade yetkiler verilmesine dek geçen sürede, siyasi faaliyetlerin yasaklanmış olmasına karşın CHP İzmir il teşkilatının bazı faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. 10 günlük bu süreç içerisinde CHP il idare kurulu her gün toplanmış, bir yandan genel merkezden bilgi alırken diğer yandan da il teşkilatına moral verecek konuşmalar yapılmış ve yaşananlara dair tedbirler alınmıştır.⁶³⁶

Komisyona verilen fevkalade yetkilere karşı en büyük tepki, 28 Nisan tarihinde İstanbul ve Ankara’da üniversite öğrencilerinin yaptığı gösteri yürüyüşleri ile verilmiştir. Yaşanan olaylar sebebiyle iki ilde sıkıyönetim ilan edilirken Yakup Kadri Karaosmanoğlu yaşanan hadiselerin CHP gençlik örgütlerinin kısıktılması sebebiyle yaşandığını ileri sürmüştü, 29 Nisan tarihinde İstanbul ve Ankara Üniversiteleri, diğer yüksek okullarla birlikte 1 ay süreyle kapatılmıştır.⁶³⁷ 1 Öğrencinin öldüğü ve ikisi ağır 16 öğrencinin, biri ağır 15 polisin yaralandığı hadiseler sonrası Dâhiliye Vekâleti bir tebliğ yayınlarak olayların gelişim safhasını CHP gençlik teşkilatlarıyla bağlantılı olduğunu vurgulamış, yaşanan olaylarla ilgili yayın yasağı getirmiştir.⁶³⁸

İstanbul ve Ankara’da Örfi idare ilan edilirken İzmir’de 29 Nisan günü, Tahkikat Komisyonu’nun kararı ile Demokrat İzmir ve Sabah Postası Gazeteleri 27 Mayıs 1960 tarihine dek 28 gün süreyle kapatılmıştır. CHP il idare teşkilatının faaliyetlerini en net şekilde yayınlayan muhalif iki gazetenin kapanması ile İzmir’de iktidara yönelik eleştiri sesleri yok denecek kadar aza iniyordu. Sabah Postası gazetesi daha önce de 6–7 Eylül olaylarından sonra 5 gün süreliğine kapatılmış gazetenin başyazarı Orhan Rahmi Gökçe de tevkif edilip Örfi İdare mahkemesine verilmişti. İkinci kapanma cezası ise yine 6–7 Eylül olayları üzerine, Hüseyin Cahit Yalçın’ın kaleme aldığı bir yazı sebebiyle 15 gün

⁶³⁴ “Olağanüstü Yetkiler Kabul Edildi”, *Milliyet*, 28 Nisan 1960

⁶³⁵ Gökman, *50 Yılın Tutanağı...*, s.179 ; *Türkiye’nin 75 Yılı 1923–1998...*, s.145.

⁶³⁶ Necip Mirkelamoğlu, *Okyanusta Bir Kayık, Hayat’tan, Siyaset’ten Hatıralar ve Notlar*, Ankara 2007, s.223.

⁶³⁷ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın...*, s.209.

⁶³⁸ “Ankarada Çıkan Hadiselerin Neşri Yasak”, *Milliyet*, 30 Nisan 1960

süreyile uygulanmıştı.⁶³⁹ Demokrat İzmir gazetesi de daha önce 8 Kasım 1956 tarihinde “İnsaf be Paşam” başlıklı bir fıkra sebebiyle Başbakan’a hakaret içerdiği iddiasıyla İzmir Toplu Basın Mahkemesi tarafından 1 ay süre ile kapatılmıştı. Gazete sahibi Adnan Dövenci ve fıkra sahibi Ziya Hanhan’ın 1’er yıl hapsine karar verilirken, Yazı işleri müdürü İlhan Esen ise yayın günü Avrupa’da bulunduğu için ceza almamıştır. Ziya Hanhan 4 Nisan 1957 tarihinde cezaevine konurken, gazete hakkındaki kapatma kararı 27 Nisan 1957 tarihinde uygulanmaya başlanmıştı.⁶⁴⁰

29 Nisan günü İzmir’de muhalif basın 28 gün kapatma cezası ile karşı karşıya kalırken, şehirde eğitim gören öğrenciler tahkikat komisyonu aleyhine toplu halde 3 yürüyüş yapmıştır. Basına sessiz yürüyüş olarak yansıtılan İktisat ve Ticari ilimler Akademisi öğrencileri tarafından düzenlenen tepki toplantısının ilki, Atatürk heykeli etrafında sabahın erken saatlerinde, ikincisi 12.30 sularında Konak istikametine, son olarakta 9 Eylül meydanında toplanılıp, saat 19.45’te Basmane ve Fevzipaşa bulvarı istikametine yapılmıştır.⁶⁴¹ Sessiz yürüyüşten 3 gün sonra ise İktisat ve Ticari ilimler Akademisi, Profesörler Meclisi kararıyla sınav dönemine kadar kapatılmıştır.⁶⁴²

29 Nisan günü İzmir’de, İzmir Barosu mensubu avukatların sessiz yürüyüşü ile bir başka eylem daha gerçekleşmiştir. Tahkikat Komisyonu’nun kuruluşuna karşı tertiplenen protesto hareketinde, Atatürk heykeline bir çelenk ve bir cübbe koymak kararı ile adliye binasından ayrılıp Gümrük önüne gelinmiş burada polis ile baroya mensup avukatlar arasında arbede yaşanmıştır. Yaşanan olaylar sonrası Atatürk heykeline çiçek ve cübbeyi bırakan 25 kadar hukukçu hakkında toplantı ve yürüyüşleri kanununa muhalefetten dava açılmıştır. 117 avukat savcılığa müracaatla yürüyüşe katıldıklarını ve kendileri hakkında da tahkikat açılmasını istemişlerdir.⁶⁴³

Ülke genelinde yaşanan gelişmelere karşın CHP İzmir il örgütünün de bazı girişimlerde bulunmak gayretinde olduğu görülmektedir. İstanbul ve Ankara’da yaşanan öğrenci olaylarının yarattığı etki ve olaylara karşı tepkinin İzmir’de sessiz yürüyüşlerle geçirilmesi, il teşkilatını farklı tepkiler vermeye yöneltmiştir. Türk siyasi tarihine 555 K olarak geçen Ankara Kızılay’da yaşanan olayların gelişim gününde, İzmir Konak

⁶³⁹ “Sizlerden Ayrı Geçen 28 Gün”, **Sabah Postası**, 29 Mayıs 1960

⁶⁴⁰ Şeref Bakışık, **CHP ile Bir Ömür**, İstanbul 2009, s.32; “Bir Gazete Bir Ay Kapatılıyor”, **Milliyet**, 9 Kasım 1956;

⁶⁴¹ “İzmir’de Talebe Dün Sessiz Yürüyüş Yaptı”, **Milliyet**, 30 Nisan 1960

⁶⁴² “İzmir İTİA Tatile Girdi”, **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1960; “İzmir Ticari İlimler Akademisi de İmtihana Kadar Kapatıldı”, **Milliyet**, 3 Mayıs 1960

⁶⁴³ “İzmir Avukatlarının Sessiz Yürüyüşleri”, **Sabah Postası**, 29 Mayıs 1960

meydanında Arif Ertunga ve Necip Mirkelamoğlu'nun organizasyonu ile esnaf ve memurların işi bırakma saatinde bir tepki eylemi ile Adnan Menderes'in istifaya çağırılması istenmiştir. Eylemin önceden öğrenilmesi sebebiyle askerlerin çevirdiği gruba DP taraftarlarının saldırmasıyla eylem günü kavgalı bir hadiseye dönüşmüş ve birçok kişi karakola götürülmüştür. Başarısızlıkla sonuçlanan ilk eylemden sonraki hedef için Başbakan Adnan Menderes'in 15 Mayıs 1960 tarihli İzmir gezisi tercih edilmiştir. Eylem için Genel merkezden onay alınmış ve bir grup milletvekili de destek için İzmir'e gelmişti. İl yönetim kurulu olarak bir bildiri yayınlanmış İzmir halkı 15 Mayıs'ta (Menderes'in miting günü) Cumhuriyet Meydanı'na davet edilmiştir. Bildiri 14 Mayıs günü yayınlanmış ve yayınlandığı gün toplatılarak basında yayınlanması yasaklanmıştı. Yayınlanan bildiriye istinaden emniyet kuvvetleri il idare kurulu'nu yakalamak için girişimlerde bulunmuş, il idare kurulu üyeleri de mitinge katılmayı engelleyecek bu müdahaleden kaçmak için evlerine gitmemişler ve bir partinin evinde saklanmışlardır. 15 Mayıs günü miting alanında kalabalığın içine gruplar halinde dağılan il idare heyeti ve partililer, Menderes'in konuşması esnasında "Hürriyet" sloganları atmış ve miting alanında kargaşa yaşanmıştır. Kargaşadan sonra CHP il idare heyeti il binasına geçmiş, dağılan miting sonrası DP'li kalabalık bir grup tarafından CHP il binası sarılmıştır. Sarılan bina içerisinde bulunan CHP milletvekili Nüvit Yetkin "*Anlaşıyor ki bu iş sokaklarda, meydanlarda değil, Ankara kurmayları tarafından halledilebilecek*" derken, eski bir subay olan milletvekili Ferda Güley, Karşıyaka'daki evinde izinli olarak istirahat eden Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in evine giderek, memleketteki kargaşa durumuna el koymasını istemek üzere harekete geçmiş, fakat diğer milletvekilleri tarafından durdurulmuştur. 17 Mayıs'ta akşamüzeri Kemeraltı çarşısının en yoğun olduğu saatte Polis Karakolu ve Camiinin yanından Emniyet Müdürlüğüne olan 500 metrelik mesafede yapılan yürüyüş ile bir başka eylem daha yapılmış,⁶⁴⁴ bu sayede il teşkilatının atıl durumdaki kalmasının önüne geçilmiştir.

CHP il teşkilatının tepki mitingleri sürerken, 3 Mayıs tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e gönderdiği

⁶⁴⁴ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme; Mirkelamoğlu, **Okyanusta Bir Kayık...**, s. 225–228.

mektup karşılık bulmamış, 21 Mayıs günü ise Harp Okulu öğrencileri hükümet aleyhine sessiz bir yürüyüş yapmıştır.⁶⁴⁵

Neticede Kayseri olayları ile tırmanışa geçen siyasi gerilim süreci, partiler arası münasebeti bitirirken, 27 Mayıs sabahı radyoda duyulan “*Türk Silahlı Kuvvetleri Memleketin İdaresini Ele almıştır*” sesiyle, 14 Mayıs 1950’den itibaren Türk siyasi hayatını yöneten Demokrat Parti iktidarına, askeri müdahale ile son verilmiştir.

C. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin İzmir ve İl Teşkilatına Yansımaları

Tahkikat Komisyonu ile başlayan süreç, Türk siyasi hayatını dönülmez bir yola sürüklerken, süreçte yaşananlara şahitlik eden Necip Mirkelamoğlu, darbenin şekillenme süreci ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bir toprağa bir tohum atsan, o tohumun bitki olarak gövermesi için ne gerekiyor? Evvela tohumun yeşermesine yetecek kadar toprağın gıda değeri olması gerekir. Hava ve iklimin ona müsait olması gerekiyor. Rutubet, su, ona müsait olması gerekiyor. Bütün bu şartlar bir araya gelince tohum fidan olur. Gitsen Çölün kumuna tohum atsan bir şey olur mu olmaz. Ne gerekiyor; hava müsait olacak su müsait olacak toprak müsait olacak, tohum o şekilde filizlenecek. Darbe denen hadise de böyledir. Darbe yapmak isteyen ben darbe yapacağım derse darbe yapabilecek değildir o. Yahut darbe yapmayacağım darbeye gerek yok diyen varsa eğer darbenin kendi şartları teşekkül ettiyse, darbe bir doğumdur, kadının çocuk doğurması gibi. Şartlar eğer uygunsa, şartlar o hale geldiyse darbeye ne mani olabilirsiniz, ne de isteyen keyfi darbe yapabilir. 1960 darbesi bu şartlar altında oldu, ortam, toprak dediğim o hale geldi ki o iklimden ancak darbe çıkabilirdi. Ondan bir süre sonra yapılan Talat Aydemir olayı darbe olmadı. Neden? O anın şartları yoktu çünkü. DP’nin hareketi faaliyeti zihniyeti darbe iklimini yaratan başlıca amildir. Ben darbecilerle 15 sene beraber yaşadım parlamenter olarak. Hepsinin sırlarını biliyorum. Bana söyledikleri şudur: darbe ne zaman oldu 27 Mayıs 1960 da. Eğer 27 Mayıstan 10 gün evvel Adnan Menderes seçim olacaktı deseydi darbe olmazdı. Darbeden 15 gün önce Adnan Menderes İzmir’de yüz binlerce insan ile hayatının en büyük mitingini yaptı. Eğer orda da deseydi ki tahkikat

⁶⁴⁵ Gökman, **50 Yılın Tutanağı...**, s.180; Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikamın...**, s.187; **Türkiye’nin 75 Yılı 1923–1998...**, s.144; **Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl ...**, s.186.

komisyonunu lav ettim, filan tarihte de seçim olacak. Bütün darbe unsurları bir anda kopardı. Bana darbeyi yapanlar böyle anlattılar”⁶⁴⁶

CHP İzmir il idare kurulu üyesi Necip Mirkelamoğlu'nun yaptığı tanım, darbenin şekillenme sürecini detaylarla betimlerken, il teşkilatının bu doğrultuda bir olasılığı beklediğini de göstermektedir. Mirkelamoğlu'nun, darbeyi önleyebilecek konuşmayı Adnan Menderes'in İzmir mitinginde yapması halinde, askeri müdahalenin gerçekleşmeyeceği bilgisi ve darbeyi yapan kadronun liderinin darbe öncesi gelişmeleri İzmir sularında takip etmesi, darbenin gelişim sürecinde İzmir'in önemli bir merkez konumunda olduğunu ortaya koymaktadır. Tuhaftır ki, 6-7 Eylül 1955 olaylarında İzmir sıkıyönetim komutanı göreviyle hükümet emrinde bulunan Cemal Gürsel, 27 Mayıs 1960 günü itibariyle ülke idaresini eline almış, Mirkelamoğlu'nun ifadesiyle; İzmir'de kurulan ve siyasi kalbi, siyasi ağırlığı İzmir'de olan DP, en kuvvetli kalesinden verilen emirle siyasi hayatını sonlandırmıştır.⁶⁴⁷

27 Mayıs darbesi günü, CHP İzmir il teşkilatında yaşananlar ve teşkilata yönelik bakış açısını ise Mirkelamoğlu şu ifadelerle aktarmaktadır:

“27 Mayıs 1960 sabahı biz darbeyi öğrenip partiye geldik. Ben partinin il sekreterydim. 1957'den sonra bu görevdeydim. Halkta da darbeyi sanki Halk Partisi yapmış gibi bir intiba var. Çünkü bizim üyelerimiz çok zahmet çektiler, işlerinden oldular, maiyetlerini kaybettiler, hapishanelerde karakollarda eziyet gördüler. Böyle bir sevinç var Halk Partisi'nin üyelerinde. DP'de yılgınlık var o sırada. Ankara'dan İsmet Paşa'dan bize emir geldi. Hiçbir kimseyi ihbar etmeyeceksiniz. DP aleyhine herhangi bir harekette bulunmayacaksınız. Şenlik yapar bayram yapar gibi halkın önüne çıkmayacaksınız. Siz bu işin dışında kalacaksınız. Hiçbir zaman darbeyi benimsemeyeceksiniz. Bu sırada İzmir'deki darbe karargâhına gitmemiz gerekti. Çünkü herkes parti merkezini arıyor ve darbeyi bizim yaptığımızı zannediyor. Nazif Çağatay ile birlikte darbe karargâhına gittik. Merkez bankası başkanı geliyor askerlere soruyor ne olacak diye, ben ne olacağım diyor. Asker de diyor ki şimdiye kadar ne yapıyorsan git aynısını yap. Sonra Nazif Çağatay ile il binasına döndük. Bir gün evvel partiye ve bize düşman olanlar darbe sabahı saflarını değiştirmişlerdi.”⁶⁴⁸

⁶⁴⁶ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

⁶⁴⁷ “Cemal Paşa İzmirden Sevinç Gözyaşları İçinde Uğurlandı”, **Sabah Postası**, 28 Mayıs 1960

⁶⁴⁸ Necip Mirkelamoğlu ile 25.11.2009 Tarihinde Yapılan Görüşme

27 Mayıs askeri müdahalesi CHP İzmir il teşkilatında memnuniyetle karşılanırken, 29 Nisan günü kapatılan İzmir'in muhalif basını tekrar yayın hayatına dönmüştür. Askeri müdahale İzmir'de belli bir kitle tarafından sevinç gösterileri ile karşılanırken, basın tarafından müdahale sonrası “*Hürriyet Bayramı*”⁶⁴⁹ olarak tanımlanmış ve günün yapılan şenlikler hakkında okuyuculara haberler ulaştırılmıştı.

İzmir'de askeri müdahaleye dair en ilginç açıklamayı ise 29 Mayıs tarihinde, DP İzmir Eski il başkanı ve darbe öncesi DP il idare kurulu üyesi görevinde bulunan Burhan Maner yapmıştır: “*Son hadiselerden esas itibariyle memnunum, Parti teşkilatı basında yer almış kimselerden bazıları maalesef parti idealini unutarak şahsi menfaat ve mevki ihtirası ile hareket etmek istediler. Biz bu gidişin sakat olduğunu senelerden beri bağırarak doğru yola getirmeğe çalıştık. Maalesef makes bulamadı. Bu hareketle davasına inandığımız partimizin kötü ellerden kurtulması da imkân dâhiline girmiş bulunuyor.*”⁶⁵⁰ Basın mensuplarıyla bu düşünceleri paylaşan Maner, İzmir'de iktidarın teşkilat kademelerinin sözcülerinden biri olarak, müdahaleyi desteklediğini ifade etmiş, destek söylemlerine rağmen, 1 Haziran 1960 tarihinde Yassıda'ya gönderilen 16 kişilik İzmir listesinin içerisinde yar almaktan kurtulamamıştır.⁶⁵¹ Askeri emniyet müdürlüğü tarafından 1 Haziran 1960'ta ordunun inkılâp hareketlerine karşı faaliyetler sürdürdükleri iddiasıyla İbrahim Yavuz (DP İzmir il idare kurulu üyesi), Dr. Selahattin Akçiçek (DP İzmir milletvekili), Nevres Gökçe (Belediye Meclis üyesi), Beliş Beler (DP İzmir il idare kurulu üyesi), Dr. Mustafa Bozoklar (DP İzmir il idare kurulu üyesi), Ömer Atavardar (DP İl idare kurulu ikinci başkanı), Fazlı Arınç (DP Karşıyaka ilçe başkanı), İsmet Uç (Buca Belediyesi Başkanı), Sebati Acun (DP İzmir milletvekili), Mehmet Yorgancıoğlu (DP İzmir il idare kurulu üyesi), Nihat Eğriboz (DP Aydın milletvekili), Dr. Behçet Uz (DP İzmir milletvekili), Muzaffer Balaban, Dr. Enver Şenerdem (DP İzmir il idare kurulu üyesi), Burhan Maner (DP İzmir il idare kurulu üyesi) ve Yaşar Öndeş Yassıda'ya nakledilmek için uçakla İstanbul'a gönderilmiş, Selahattin Erdönmez, İbrahim Yıldırım, Ali Akman, M. Ali Yeşilpınar, Adnan Uras, Kenan Özışıldak, Raşit Gökkaya, Cihat Aksel, M. Ali Keskin'den oluşan grup ise Poligon'da nezaret altına alınmışlardır.⁶⁵²

⁶⁴⁹ “İzmir'de Hürriyet Bayramı Sevinç İçinde Kutlanıyor”, **Sabah Postası**, 30 Mayıs 1960

⁶⁵⁰ “D.P. nin Kurtulması Artık İmkân Dâhiline Girdi”, **Milliyet**, 30 Mayıs 1960

⁶⁵¹ “İzmir'den Yassıda'ya 16 Kişi Gönderildi”, **Milliyet**, 2 Haziran 1960

⁶⁵² “Dün İzmir'de Nezaret Altına Alınan Eski Mebuslar ve DP. liler”, **Yeni Asır**, 2 Haziran 1960; “Dün İzmir'de 38 Kişi Nezaret Altına Alındı”, **Ege Ekspres**, 2 Haziran 1960

27 Mayıs 1960 günü siyasi faaliyetlerin tümü, yeni anayasanın teşkiline kadar yasaklanmışken, İzmir’de yaşanan sevinç gösterilerinin darbe sonrası siyasi hayata ne şekilde yansıtacağı da merak konusu olmuştur. Nitekim Ulusal ve yerel basında neşredilen haberlere karşın, İzmir’de CHP il teşkilatı, 9 Aralık 1973 seçimlerine kadar değiştirilen seçim sistemine rağmen, sandıklardan önde çıkmayı başaramamıştır (Tablo 24).

Tablo 24- 1961–1973 Yılları Arası İzmir Genel Seçimleri Neticeleri⁶⁵³

İzmir İli Genel Seçim Sonuçları (1961–1973)				
	15 Ekim 1961	10 Ekim 1965	12 Ekim 1969	14 Ekim 1973
Seçmen Sayısı	547336	578762	632132	783930
Kullanılan Oy	450748	418993	401581	527371
Geçerli Oy	439266	403948	387272	509235
Katılım %	82,4	72,4	63,5	67,3
Partiler				
AP	55	62,2	53,2	39,3
CHP	39,6	29,8	35,1	44
CKMP	3,1	1,1	-	-
MP	-	2,8	1,1	0,3
MHP	-	-	1,1	1,1
MSP	-	-	-	4,2
TBP	-	-	1,6	0,6
TİP	-	3,9	2,9	-
YTP	1,5	-	0,7	-
CGP	-	-	3,9	2,4
DP	-	-	-	7,9
BAĞIMSIZ	0,8	0,2	0,4	0,2

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, askeri müdahalenin görülenin aksine bir etkiyi İzmir’e bıraktığı ortaya çıkmaktadır. 1950–1960 tarihleri arasındaki genel ve yerel seçimlerde uygulanan çoğunluk usulü liste sistemi, askeri müdahale sonrası ortadan kaldırılırken, yeni seçim sistemi CHP il teşkilatının 1950–1960 yılları arasında beyanatlarında belirttiği sistemle şekillenmiştir. Buna rağmen CHP İzmir il teşkilatı 1961–1973 yılları arasında yapılan seçimlerde, İzmir sandıklarından ikinci parti olarak

⁶⁵³ Tanju Tosun, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Ankara 2009, s.34.

çıkmanın ötesine geçememiştir. Bu tarihler arasında yapılan genel seçimler haricindeki, il Genel Meclis Üyeliği seçimleri, Belediye Başkanlığı seçimleri ve Belediye Meclis Üyeliği seçimleri de aynı doğrultuda sonuçlanmıştır.⁶⁵⁴ Neticede 14 Mayıs 1950 seçimleri de dâhil olmak üzere, CHP İzmir il teşkilatı 23 yıl sürecek sandık macerasında DP ve onun varisleri olarak zikredilen partilerin gerisinde kalmıştır.

⁶⁵⁴ Tosun, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler...**, s.73–77.

SONUÇ

Türk siyasi tarihinin mihenk taşlarından biri olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yerel örgütlenmesi, çok partili siyasi hayata geçiş evresini, 14 Mayıs 1950 yenilgisi ile tamamlıyor, yenilgi ile gelen siyasi ortam, uzun yıllar sürecek bir mücadelenin de kapılarını aralıyordu. Yerel teşkilatlar arasında cereyan eden mücadelelerin İzmir ayağı ise, ülke genelindeki İktidar-Muhalefet çekişmesinin en yoğun hissedildiği noktalardan biri olma özelliğini taşıyordu. DP iktidarının yıkılmaz kalelerinden biri olan İzmir, CHP il teşkilatında yorucu bir çalışma döneminin yaşanmasına sebebiyet vermiş, bu süreç içerisinde alınan her seçim yenilgisi, teşkilat içerisinde yeni bir yönelimin doğmasını sağlamıştır.

14 Mayıs 1950 genel seçim sonuçları, CHP İzmir il teşkilatında daha önce gün yüzüne çıkmamış fikir çatışmalarını teşkilata dayatırken, teşkilat içerisinde 1950 döneminden önce il yönetimini elinde tutanlar ile seçimlerin başarısız sonuçlarını bu kadroya bağlayan yeni grubun çatışma sahası da giderek genişliyordu. “Yeniler-Eskiler” olarak isimlendirilen taraflar, her mağlubiyeti, kendi kadrolarının il idaresini ele alması için bir fırsat olarak görmekte, seçimler ile dağılan il idare heyetleri yahut boşalan il başkanlığına, kendi düşüncelerini temsil edecek adayları taşımaya çalışmaktaydılar.

İl örgütü içerisindeki çekişme, İzmir'in temsiliyetini ve yönetimini elinde tutan partiyi, seçimlerde devirme adına kenetlenmeye engel olurken, seçim neticeleri üzerine İzmir halkına ulaştırılan her beyanat, elde edilen mağlubiyetlerin, aslında iyiye işaret olduğu tesellisinin ötesine geçememiştir. İl teşkilatı içerisinde mevcut hizip çatışmalarına, iktidar partisinin çıkardığı Halkevleri ve CHP malları kanunları gibi birleştirici unsurlar kısa zamanlı ilaç olmuş, teşkilat içi mücadele yapılan her yeni seçimde giderek alevlenmiştir. 1950 Mayısından 1960 Mayısına kadar toplam 4 genel (biri ara seçim), 6 yerel seçim yapılmış, CHP İzmir il teşkilatı bu seçimlerden mahalli olan 2 seçime genel merkez kararı ile iştirak etmemiş, geriye kalan toplam 8 seçimde DP İzmir il örgütünün gerisinde yarışı tamamlamıştır.

Özellikle 1954 seçimlerine kadarki evrede CHP il teşkilatı, DP iktidarını geçici bir irade olarak görmüş, 1954 seçimlerinden sonra, hem hizip çatışmaları önlenemez boyut kazanmış, hem de 1957 seçimlerine dek süren siyasi faaliyetler bu çatışmalar çerçevesinde şekillenmiştir. Partiler arası birleşme çabalarının ülke genelinde en hızlı uygulanmaya konulduğu şehirlerden biri olan İzmir'de, 1957 seçimleri, gelecek için

ümitlerin bir nebze artmasını sağlamış, kuvvetli adaylar ile alınan seçim yenilgisi sonrası, İzmir’de DP idaresini devirmeye aday CHP il teşkilatı, istifalar ve itimatsızlık kararları ile gelen fetret dönemine girmiştir.

İzmir siyasi tarihinde eşine az rastlanır gelişmeler ise fetret döneminde gün yüzüne çıkmıştır. Daha önce basın kanalı ile irili ufaklı haberleri yapılan teşkilat içi mücadeleler, 1958 fevkalade il kongresi ile ayrıntıları ile neşredilmiş, tarafların mücadelesi, söylemler, alınan kararlar ve genel merkezin yaklaşımı ile ilginç bir boyut kazanmıştır.

İzmir siyasi tarihindeki teşkilat içi mücadeleleri durduran ve partili üyeleri, farklı düşüncelerine rağmen aynı cephede mücadeleye iten olaylar ise, iktidarın tanımı ile “Meclis İradesi ile Hukuksal yolları kullanma”, muhalefetin tanımı ile “Dikta Uygulaması” olarak isimlendirilen Tahkikat Komisyonu’nun kurulması ile başlamıştır.

Neticede “Demokrat Parti Döneminde CHP’nin İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler” başlığı ile hazırlanan tez, bir partinin olağan yerel teşkilatlanmasının incelenmesinin dışında, Türk siyasi tarihinde, iktidar ile muhalefet partileri arasında yaşanan görev değişiminin, yerel siyaseti ne şekilde etkilediğini ve bu etkinin CHP İzmir il teşkilatı örneğiyle yansıtılması açısından önem arz etmektedir. Nitekim muhalefetin iktidara geçtiği süreç öncesi resmedilen ortak mücadele ruhunun arkasında, fark edilmeyen bir ayrımın temelleri önceden atılmış, 1950–1960 yılları arasında yapılan seçimlerle Meclise ulaşamayan il teşkilatı, askeri müdahalenin sonrasında DP varislerinin gerisinde kalarak İzmir’i temsil etme hakkına kavuşmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

A. Arşivler:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi;
Cumhuriyet Halk Partisi Arşivi
Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

B. Süreli Yayınlar

a. Gazeteler

Anadolu (İzmir 1950, 1951, 1952, 1953, 1954)
Demokrat İzmir (İzmir 1950, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960)
Ege Ekspres (İzmir 1959, 1960)
En Son Saat (İzmir 1956)
Hür İzmir (İzmir 1953)
Milliyet (İstanbul 1956, 1960)
Mücadele (Bayındır, 1954)
Sabah Postası (İzmir 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960)
Seçim (İzmir 1953)
Torbalının Sesi (Torbalı 1955)
Yarın (Yarın 1954)
Yeni Asır (İzmir 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960)
Yeni İzmir (İzmir 1956)
Yeni Karşıyaka (İzmir 1954)
Yeni Ödemiş (Ödemiş 1953)
Yeni Seçim (İzmir 1954)
Yükseliş (İzmir 1954)

b. Dergiler

Akis
Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi
Tarih İncelemeleri Dergisi

C. Parti Yayınları

28/12/936 Tarihinde Toplanan Vilayet Kongresi Zabıtnamesi, Anadolu Matbaası, İzmir 1937.

CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

CHP 1940 Kongre Dilekleri, CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara 1940.

CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın 3 Şubat 1950 Tarihinde İzmir Halkevinde Söylediği Nutuk, Anadolu Matbaası, İzmir 1950.

CHP İzmir Eşrefpaşa ilçesi Müteşebbis İdare Kurulu Çalışma Raporu, Anadolu Matbaası, İzmir 1951.

CHP İzmir İl Geçici İdare Kurulu Çalışma Raporu, Anadolu Matbaası, İzmir 1951.

CHP İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu, byy 1954.

CHP İzmir İl Kongresinde Sunulan Geçici İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 17.3.1958–6.10.1958, byy 1958.

CHP Nizamnamesi Partinin Beşinci Büyük Kurultayınca Kabul Edilmiştir, Ulus Basımevi, Ankara 1939.

CHP Nizamnamesi Partinin VI. Büyük Kurultayınının 12.VI.1943 Tarihindeki Toplantısında Kabul Edilmiştir, Zerbamat Basımevi, Ankara 1943.

CHP Tüzüğü Partinin Dördüncü Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Ulus Basımevi, Ankara 1935.

CHP Tüzüğü Partinin IX. Kurultayınca Onaylanmıştır, Ulus Basımevi, Ankara 1951.

CHP Tüzüğü Partinin Üsnomal Büyük Kurultayı Onaylamıştır, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1938.

CHP Tüzüğü, Ulus Basımevi, Ankara 1953.

CHP Tüzüğü, Ulus Basımevi, Ankara 1954.

CHP Tüzüğü, Ulus Basımevi, Ankara 1959.

CHP. İzmir İl İdare Kurulu Çalışma Raporu 4–4–955 – 11–3–1957, İstiklal Matbaası, İzmir 1957.

CHP. İzmir Konak İlçesi Geçici İdare Kurulu Çalışma Raporu, Anadolu Matbaası, İzmir 1951.

CHP. Onuncu Kurultayı Tüzük Komisyon Raporu, Ulus Basımevi, Ankara 1953.

Genelge CHP. İl ve İlçe Başkanlarına, Ulus Basımevi, Ankara 1952.

İzmirde 15-12-1938 Tarihinde Halkevi Binasında Toplanan CHP Vilayet Kongresinde Okunan İlyönkurulun İki Yıllık Çalışma Raporudur, Ahenk Basımevi, İzmir 1938.

Kapalı ve Açık Yerlerde Yapılacak Kongre ve Siyasi Toplantılar, Ulus Müessesesi, Ankara 1952.

D. Kitap ve Tezler

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976.

Babacan, Hasan, **Mehmed Talat Paşa 1874-1921**, TTK, Ankara 2005.

Bakışık, Şeref, **CHP ile Bir Ömür**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2009.

Baran, Tülay Alim, **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, Arma Yayınları, İstanbul 2003.

Berber, Engin, **Bir İzmir Kâbusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir 2002.

Berber, Engin, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.

Bila, Hikmet, **CHP 1919-2009**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

Bilgiç, Sadettin, **Türkiye’de Seçimler ve Seçim Kanunları**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995.

Cumhuriyet’ten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2004.

Çolak, Hikmet, **1930 Belediye Seçimleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

Danacı, Necati-Erol Tuncer, **Çok Partili Dönemde Seçimler ve Seçim Sistemleri**, TESAV, Ankara 2003.

- Gökçal, Olgun **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basımı**, DEÜ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- Gökman, Muzaffer, **50 Yılın Tutanağı 1923–1973**, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.
- Gürcan, Gürhan, **6–7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Kabasakal, Mehmet, **Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908–1960**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.
- Karatepe, Şükrü, **Tek Parti Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Kaynar, Mete Kaan, **Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri**, İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- Kocatürk, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918–1938**, TTK, Ankara 2000.
- Kumaş, Rahmi, **CHP’nin Soy Ağacı**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1999.
- Mert, Hasan, **Necdet Öklem ve 1940–1960 İzmir’de Siyasi Hayat**, EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1995.
- Mirkelamoğlu, Necip, **Okyanusta Bir Kayık, Hayat’tan, Siyaset’ten Hatıralar ve Notlar**, Aşına Kitaplar, Ankara 2007.
- Ören, Banu-Ülkü Varlık, **Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler**, Der Yayınları, İstanbul 2001.
- Özkemer, Meltem, **İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü İnkılâp Tarihi Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.
- Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji)**, Cilt 1, TTK, Ankara 1993.
- Savran, Gülten Savaşal, **1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, DEÜ Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.
- Serçe, Erkan, **Tanzimat’tan Cumhuriyete İzmir’de Belediye**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 1998.
- Teziç, Erdoğan, **100 Soruda Siyasal Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1976.

- Toker, Metin, **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970.
- Tosun, Tanju, **Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir**, Orion Kitabevi, Ankara 2009.
- Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiyede Siyasi Partiler 1859–1952**, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş Basımevi, İstanbul 1952.
- Tuncer, Erol, **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877–2002)**, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmaları Vakfı, Ankara 2003.
- Turan, Ali Eşref, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Turan, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli - 1919–1923)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 1. Kitap İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap Birinci Bölüm Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 3. Kitap İkinci Bölüm Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.
- Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi 4. Kitap İkinci Bölüm Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Türkiye Cumhuriyeti 80. Yıl Kronolojisi**, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara 2003.
- Türkiye'nin 75 Yılı 1923–1998 Gün Gün Cumhuriyet Tarihi**, Tempo, İstanbul 1998.
- Uyar, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul 1998.
- Uyar, Hakkı, **Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek**, Büke Yayınları, İstanbul 2001.
- Yücel, M. Serhan, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

E. Makaleler

Çadircı, Musa, “Tanzimat Döneminde İzmir” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, DEÜ Basımevi, İzmir 1993.

Demir, Fevzi, “ İzmir Sancağı’nda 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, DEÜ Basımevi, İzmir 1992.

Demir, Fevzi, “ İzmir Sancağı’nda 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri” **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, DEÜ Basımevi, İzmir 1991.

Gökçe, Orhan Rahmi, “Son Karar”, **Sabah Postası**, 7 Ağustos 1955

Güneş, Günver, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı Faaliyetleri" **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt III, Sayı 9–10, DEÜ Basımevi, İzmir 2000.

Güneş, Günver, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı" **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları dergisi**, Cilt III, Sayı 8, DEÜ Basımevi, İzmir 1999.

Kotil, Ahmet, “Dünyada ve Türkiye’de Siyasal Partiler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, iletişim Yayınları, İstanbul 1983.

Mirkelamoğlu, Necip, “Seçimler ve Sonuçları”, **Mücadele**, 14 Mayıs 1954.

Serçe, Erkan, “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010.

Soysal, İlhami, “Türk Siyasal Yaşamında Yer Almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 8, iletişim Yayınları, İstanbul 1983.

Tabak, Serap, “İzmir’de II. Meşrutiyet Dönemi’nin Başlarında İç Siyaset” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt XX, Sayı 2, EÜ Basımevi, İzmir 2005.

Tuncer, M., “CHP. nin İtirafları”, **Yeni Asır**, 8 Ocak 1950

Tuncer, M., “Hakikatler Dile Geliyor”, **Yeni Asır**, 13 Mart 1957

Uyar, Hakkı, “Erken Cumhuriyet Döneminden Günümüze İzmir’de Siyasal Partiler, Seçimler ve Seçmen Eğilimleri”, **Değişen İzmir’i Anlamak**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2010

F. Görüşülen Kişi

Necip Mirkelamoğlu (Doğumu 1922)

EKLER

Ek-1

CHP İzmir İl İdare Heyeti Başkanı'nın Teşkilat İçerisinde DP Lehine Çalıştığına İnanıldığı Kişiler Hakkında Genel Merkeze Gönderdiği Belge⁶⁵⁵

CUMHURİYET HALK PARTİSİ		İZMİR		II.4.96I	
İL İDARE KURULU				C.H.P. ARŞİVİ	
BAŞKANLIĞI				16. IV 1951 Eki	
2)	SAYI			6690	
	866				
		C.H.P.Genel Sekreterliğine		ANKARA	
KURULUŞ BİLGİLERİ CUMHURİYET ARŞİVİ					

Partimize kayıtlı oldukları halde muhtelif şekillerde Demokrat Parti emellerine hizmet eden beş kişinin adlarıyla, adresleri ve suç teşkil eden hareketleri kısaca ilişik listede kaydedilmiştir.

Bir kısmı Partimizden istifa etmeden karşı partiye geçmiş ve muhalif Parti adaylığını kabuletmış bir kısmı da Partimiz menfaatlerinin tecviz etmeyeceği şekilde propaganda yapmakta bulunmuş olan bu kimselerin Partimizden çıkarılmaları hakkında Tüzüğün 133 üncü maddesi gereğince işlem yapılmasına müsaade buyrulmasını arz ederim.

H.Ş.

Derin saygılarımla,

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanı

İlişik: I

Kerim Beşerler
Avukat Kerim Beşerler

M.T.

64
444

⁶⁵⁵ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.661.1, s.65-66

Adı soyadı	Kayıt No.	Suç
291 7 Mustafa Önce	1728	Cumaovası belediye seçimlerinde D.P. listesinde yer almış olup hâlen belediye Başkanlığı yapmaktadır.
<u>Adresi:</u> 773 Sokak No.9 İzmir		
1 Veli Şahin	1783	Partimizden aldığı haberleri karşı tarafa ve bilhassa Partimizden ihraç edilen ve hâlen D.P.İdare Kurulu üyesi ve D.İzmir gazetesi sahibi bulunan Adnan Düvenciye ulaştırmaktadır.
<u>Adresi:</u> Kestelli cad.No.149 İzmir		
3 Hasan Allâmeoğlu	1975	14.Mayıs seçimlerini müteakip alenen D.P. rozeti takmakta ve Partimizle ilgilenmektedir.
<u>Adresi:</u> 943 Sokak No.3 İzmir		
291 4 Naci Ağaçyaran	1780	Muhtar seçimlerinde D.P.Bozkurt mahallesi listesinde yer alarak D.P.mahalle ihtiyar heyetine seçilmiştir.
<u>Adresi:</u> 844 Sokak No.28 İzmir		
291 5 Remzi Koşucu	2149	Çıkarmakta olduğu haftalık torpil gazetesiyile Partimiz prensiplerini ve Partimiz büyüklerini tezyife yeltenerek kazanç temin etmektedir.
<u>Adres:</u> 556 Sokak No.13 İzmir		

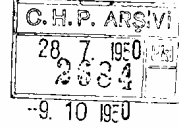
M.T.

65

Ek-2

CHP Bergama İlçe İdare Kurulu Üyesi İhsan Dirim'in Parti Bünyesinde "Atatürk-İnönü" İsimli Bankanın Kurulması İsteğine Dair İsmet İnönü'ye Yazısı⁶⁵⁶

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın İnönü
Genel Başkanımız

Ankara

Bir partili olarak bu günkü durumumuzu mutalea etmekteyim.En çetin bulduğum nokta partimizin maddi cephesidir.Bu günkü iktidarın kadrolar üzerindeki geniş tasviyeside bir çok kaymetleri dışarda bırakmış ve tertemiz insanları maddi sıkıntılara düçar etmiştir.

İnanmışım ve candan bağlı bulunduğum Partimin Genel Başkanı bulunan Zatiâlinizin hayran ve mennedarıyım.İzinizde hayatımın sonuna kadar devamı şeref saymaktayım.

Aşağıda arzettiğim hususatı büyüklerim düşünmüş olabilirler.Bendenizde çok faydalı gördüğüm fikrimi belirtmekle vazifemi yapmış olurum.

Uygun ve münasip görülür Kurultayda ele alınırsa bu durumu iyi bir sonuca vardırılmak mümkün olacağına kani bulunmaktayım.Dileğimin kabul buyurulduğu takdirde gereğine müsaadelerinizi arzeder hürmetlerimin kabulünü rica ve istirham eder ellerinizden öperim.

Bergama
C.H.P. İlçe İdare Kurulu
Üyesi
İhsan Dirim

Son seçimlerde üç milyondan fazla vatandaş oylarını partimize vermiştir.Bunun iki buçuk milyondan fazlasını maddi bakımdan kadro dışı mutalea etmek lazımdır.Yarım milyon halk partili iktisadi bir teşekküle para koyabilecek durumdadır.

200 zer lirayla iştirak edilirse yüz milyon liralık bir banka kurulabilir.Partimiz siyasi bir teşekkül bulunması dolayısıyla parti bünyesinde böyle bir teşekkülün kurulması belki mümkün değildir.Bunun ayrıca yüklerimiz mutalea edebilirler.

- 1-Bankanın sermayesi 100 milyon olmalı.
- 2-Atatürkün servetinden temin edilen gelirler nüvesini teşkil etmeli
- 3-Merkezi Ankara olmalı.
- 4-Adı Atatürk-İnönü bankası şeklinde vasıflandırılmalı.
- 5-Vilayet merkezleri üç dört kazaya bir bölge bankası olarak şubeler açmalı.
- 6-Alış verişini tamamen halk partililer yapmalı
- 7-Bu gün Milletvekilliği ve diğer işlerden açıkta kalan bütün kıymetli el'âmanlara burada vazife verilmeli.
- 8-Halk partililerin tevdiatlarının bu bankada toplanması temin edilmeli.
- 9-Tevdiatlara yüksek bir faiz temin edilmeli.
- 10-İştirak edilecek 200 liralık ortaklığa çok az bir faiz verilmeli.
- 11-Sağlıyacağı kâr tamamen C.H.P.genel idare kurulu emrine partimizin bütün teşkilatının idamesi için teberruu mutalea edilmeli.

⁶⁵⁶ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.663.1, s.19

Ek-3

Tire Bahariye Mahallesi CHP Ocağı Üyelerinden Ali Çınar'ın, DP Eleştirisi ve İl Teşkilatının Canlanması İçin İsmet İnönü'den Ricası⁶⁵⁷

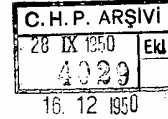
GEZLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Çok Sayın İnönü

C. H. P. Genel Başkanı

Ankara

HA
28. 12. 1950

Muhterem Baba

Dünya durdukça sizlerin de efradı ailenizle birlikte baki kalmanızı Cenabı Hakka duacıyım. Türk Milleti şahsınızı çok sever. Siz ki 27 yıl bu Milleti ve Hükümeti idare eden bir yüksek şahsiyet olduğunuzu bizler değil bütünü Dünya bile hayranlıkla görmektedir. Hatanızı hatırlatmak değil manasını söylemek isterim. Yüce varlığınız Hazreti Peygamber gibi daima x gönüllerde yaşamaktasınız. Fakat küçük Memurların yaptığı yolsuz hareketler ve işkenceler ile mevkiinizi kaybettiniz. Meyus olmayınız, Allah Büyüktür. Zanfetmeyiniz ki D. P. ile ebed iktidarda kalacak. Biliyorsunuz ki Türk x Milleti kökten cahil olduğu olduğu ve onların yaptığı propagandalara aldanarak iktidarı diğer tarafa devretmiştir. Halbuki bu iktidar vaadlerini x yerine getiremediği gibi getiremeyecektir de.

Sizler geçmişte memurların aylıklarının azlığını düşünerek Şeker ,elbisek ,ayakkabı gibi maişet hususlarında yardım ettiğinizi gören bilgisiz, halk gûya kendilerini düşünmediğinizi sanarak söylenmiş durmuş ve bu sözleri x hala işitmekteyim. Size dil uzatan diller kesilecektir.

D. P. nin şimdiki Reisi C. B. Yarım - Sözüm ona - Millete karşı yaptığı xx propagandalarında gûya mevki istemediğini yalnız Milletin refahına arzulanadığını ve buna kendisinin kavuşturacağını vadedip söz vermişti. Halbuki saltanat evvelden iştahlı ol n bu zat Yalovaya Hükümet kurduğu ve davetlilerini oraya celbeylediği ve Meclisi dahi orada orada topladığı görülmektedir.

Orangotan maymunu suratlı herif ,Başbakan Adnan Menderes ,evvelce Partimiz iktidarda iken kendisinin de o zaman bir Millet Vekili olduğunu ve x sizlere yazdığı mektupları unutarak ve utanmadan inkarçı propagandalı sözlerini Gazetelerde okumakta ve Radyolarda dinlemekte ve çok müteesir olmaktadır. Sizin gibi çekirdekten yetişme Diplomat kafalı ve Asker ruhlu bir Büyüğümüzün geleceğine bizler ve belki bütün Avrupalılar bile inanmakta dırılar. Merak etmiyelim. Allah Büyüktür. Elebette kıldığı namazlarda sizlere duacı olan C. H. P. lilerin bu yalvarmaları bir müstecap olur.

Pek âlâ bilirsiniz ki Partimizin yüksek kademesinde bulunan Ş. Günaltay, K. Gülek gibi değerli elemanların çalışmalarıyla Milleti ve Vatani refaha x kavuşturmağa çalışmış ve pek çok muvaffak olmaş olduğu halde bu günkü durum bizleri yine üzmektedir. Bu Milletin başında Timürlenk gibi hareket etmek icabedermiş. Demokrasi ve hürriyet içinde yaşamasını beceremiyen bu milletin abdal olduğuna inacağım geliyor.

Sizlerden bu gün için beklediğimiz bir özlü nokta İl, İlçe, Bucak ve Ocak

⁶⁵⁷ BCA, CHP Ktlg, 490.01/166.663.1, s.22-23

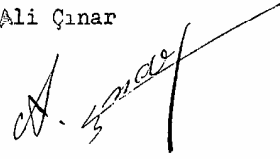
teşkilatımızda vazife almış olan Partililerimizin icabettiği kadar önemle çalışmamakta olduklarını görmekteyiz. Bunların bu günün gerçekliğini kavrayarak g yret göstermeleri hususunda em'rler ve tamimler göndermenizi, şa yet istediğimiz şekilde çalışı rsak dört seneye varmadan iktidarı ele almıza belki imkân hasıl olacaktır.

D. P. liler gece gündüz durmaksızın muhtelif ocaklarda durmadan toplan lar yaparak propaganlarına hala devam etmektedirler. Bizler niçin yapmıyalım. Mağrur olmak neticesizdir. Alçak gönüllü olarak tekrar bu Milleti benimsiyelim

Uzun kaçan bu satırlarımı okuyarak yorulduğunuzdan dolayı teşekkürlerimi sunar,efradı ailenizle cümlenizin sağlığınıza diler saygı ile ellerinizden öperim. 22/9/950

Tire Bahariyye mahallesi C. H . P.
Ocağı üyelerinden eski 'dliyecı

Ali Çınar

Dosyaya

B. II. Ş.

C. R. Ş.

Ek-4

CHP İl İdare Kurulu Üyesi Orhan Rahmi Gökçe Aleyhine Açılan Dava İle İlgili İzmir Bölge Müfettişi Muzaffer Akalın'ın Genel Merkezden Talebi ve Genel Sekreter Kasım Gülek'in Orhan Rahmi Gökçeye Yazdığı Belge⁶⁵⁸

28.12.1950

CÜMHURİYET HALK PARTİSİ

İzmir BÖLGESİ

MÜFETTİŞLİĞİ

SAYI: 5

C.H.P.Genel Sekreterliğine

A N K A R A

İl İdare Kurulumuz üyesinden Orhan Rahmi Gökçe'nin Anadolu gazetesinde yayınladığı bazı makalelerden dolayı hakkında yapılan takibat neticesinde tenkit hududunu tecavüz ederek Hükümetin mânevî şahsiyetini tahkir ve tezyif etmiş olduğu gerekçesiyle dokuz ay on gün müddetle ağır hapsine ve üç ay on gün süre ile Aydında ikametle emniyeti umumiye nezareti altında bulundurulmasına karar verildiği malumdur.

Kendisiyle görüştüğümde beklediği ilginin gösterilmemiş olmasından müteessir gördüm.

İl İdare Kurulundaki arkadaşlar; mahkûmiyeti kesinleştiği takdirde şahsının ve ailesinin geçim vasıtasından mahrum kalacağını ve bu sebeple kendisine mahbus kalacağı süre için ayda hiç olmazsa üç yüz lira bir yardımın yapılması icabedeceğini söylemektedirler.

Diğer taraftan temyiz edilen mahkûmiyet kararının yargıtaydaki duruşmasında vekâletinin Genel Sekreterliğimizce vazifelendirilecek Avukat arkadaşlar tarafından deruhte edilmesi münasip olacaktır. Bu arkadaşların şimdiden tesbit buyrulmasını ve kendilerine vekâletname gönderilerek temyizdeki dosyanın tetkikine girişebilmeleri için isimlerinin İl İdare Kurulumuz vasıtasıyla Orhan Rahmi Gökçe'ye bildirilmesini rica ederim.

Kendisine bir tatyip mektubu gönderilmesini de takdirinize arz ederim.

Mahkûmiyet kararı ilişik olarak sunulmuştur. Saygılarımla,

C.H.P. Bölge Müfettişi

Muzaffer Akalın
Muzaffer Akalın

İlişik: I

M.T.

⁶⁵⁸ BCA, CHP Ktlg, 490.01/461.1895.2, s.37-39

Ankara:5.1.1951

34858

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sayın Orhan Rahmi Gökçe,
Anadolu Gazetesi Yazı İşleri
Müdürü ve C.H.P.'li İdare Kurulu
Üyesi

İzmir

Bugünkü iktidarı tenkit mahiyetinde Anadolu gazetesinde intişar eden bazı yazılarınız dolayısıyla hakkınızda açılan dava neticesinde mahkûm olduğunuzu derin bir üzüntü ile öğrenmiş bulunuyoruz.

Millet ve memlekete geçmişte büyük hizmetler ifya etmiş ve bu gün de aynı hizmet aşkile muhalefet vazifesine eksilmeyen bir azim ve imanla devam etmekte olan şerefli partimizin idealist bir üyesi olarak giriştiğiniz fikir mücadelesinde uğradığınız felâket bizi oiddan müteessir etmiştir. Siyasî hayatta mefkûre uğruna katlanılan bu gibi olayları yese kapılmadan metanetle karşılamak, bu yüzden tahaddüs edecek maddî ve manevî zararları cesaretle göze almak bir emri tabiidir. Bu itibarla cesâretinizin hiç bir suretle kırılmamasına ve maneviyatınızın bozulmamasına azamî gayret sarfetmelisiniz. Bu uğurda Genel Sekreterliğinizin size müzahir olmak hususunda elden gelen yardımı asla esirgemeyeceğine emin olabilirsiniz.

Mahkûmiyet kararının temyizi münasebetile Yargıtay'a intikal eden davanızın duruşmasında Ankara Avukatlarından ve eski Milletvekili arkadaşlarımızdan Emin Halim Ergun ile Şakir İbrahimhakkioğlu birinci derecede vekil olarak hazır bulunacaklardır. Binaenaleyh, bu iki arkadaş adına ayrı ayrı birer vekaletname tanzimi gerekmektedir. Ancak, bu davaya verdiğimiz ehemmiyet dolayısıyla duruşmada başka avukat arkadaşların da vekil sıfatıyla bulundurulabilmesini teminen, yukarıda adı geçen arkadaşlar namına tanzim edeceğiniz vekaletnamelere, başkalarını da tevkil etme yetkisini haiz

-2-

olduklarının tebarüz ettirilmesi uygun olur .

Yargıtayca verilecek nihaî kararın lehinizde tecelli etmesini halisâne temenni ederim.

Saygılarımla.

C.H.P.Genel Sekreteri

Kasım Gülek

H.

-5. I 1951

Ek-5

Bayındır İlçesi Çırpı Köyü Muhtarının İsmet İnönü Hakkında "Ermeni Tohumu" Deddiği İddiası İle İl Başkanı Kerim Beşerlerin Genel Merkeze, CHP Çırpı Bucak Başkanı Mahmur Akbulut'un Bayındır İlçe Başkanlığına Yazdığı Yazılar⁶⁵⁹

CUMHURİYET HALK PARTİSİ	İZMİR	28.11.1950
İL İDARE KURULU	DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
BAŞKANLIĞI	CUMHURİYET ARŞİVİ	
SAYI	C.H.P.Genel Sekreterliğine	
650	A N K A R A	
	C.H.P. ARŞİVİ	
	-4. XII 1950	EM
	5103	

Çırpı köyü muhtarının, Genel Başkanımız Sayın İnönü* hakkında sarfettiği kötü sözler dolayısıyla mahallinde zabıt tanzim edildiği Bayındır İlçe teşkilimiz Başkanlığından bildirilmekte ve dava açılması için vekâletname istenmektedir.

Sunulan zabıtın ve Çırpı Bucak Başkanlığı yazısının birer suretlerini ilişik olarak takdim ediyorum.

Tasvip buyrulduğu takdirde müteceviz aleyhinde dava ikame edilmek üzere Başkanlığımıza selâhiyet verilmesini rica eder, saygılarımı arz ederim.

M.P.

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanı
Kerim Beşerler
Avukat Kerim Beşerler

İlişik: 2

M.T.

D.
4.4.1951

⁶⁵⁹ BCA, CHP Ktlg, 490.01/461.1895.2, s.42-44

C.H.P
Çirpi Bucagi
Başkanlığı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İlçe C.H.P Başkanlığına

Bayındır

İlişik zabıt varakasinda yazılı ismet inönünün ermeni tohumu olduğunu ve bunu her zaman ispata hazır olduğunu ifade eden çirpi köy muhtarı mehmet bayburtun bu çirkin hali köyümüz partilileri ve birtaraflar arasında derin bir teesür yarattığından bu halin adli makama bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

C.H.P
Çirpi Bucak Başkanı
Mahmut Akbulut

MMT

Zabit Varakasıdır

12/II/950 Pazar gecesi saat 2150 Raddelerinde Köyümüzün yeni karşı Caddesinde bulunan Terzi fuat Öngenin dükkanındaki radyoda şarkıları dinlemekte iken terzi dükkanından çıkan köy muhtarı mehmet bayburt tekrar dükkana girerek zabit varakasında isimleri yazılı bizlere hitaben Gördünüzü İsmet İnönü Bir ermeni tohumudur. Sizde duydunuzmu? Ben bunu delillerle ispata muktedirim Ve aynı ifadeyi kasti bir tavurla bir kaç defa tekrarladığının duyan bizler bahri su yolcu dükkan sahibi terzi fuat Öngen ve bakkal kerim eşme duydugumuzu ve muhtar mehmet bu sözlere mutaakip oradan ayrılarak köy konasına giderkende tekrar olarak bu sözleri beraberinde bulunan köyümüz halkından muharrem yalçınada aynı ifadeyi tekrarladığını ve bu ifadesinden katiiyen dönmeceğine bildirir iş bu zabit imza altına alındı

Çırpı Bucacı
C.E.P

Üye

Üye

Başkanı
Mahmut Akbulut

Duyanlardan
Bahri su yolcu

Duyanlardan
Fuat Öngen

Duyanlardan
Kerim Eşme

Duyanlardan
Muharrem yalçın

S.P.
11/3/1957
İzmir-Telefon

DEVLET ARŞİVENİ ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
SÖZLEŞMELERİ BÖLÜMÜ

İsmet İnönü'nün C.H.P. İzmir İI kongresinde söylediği nutka ait nottur:

Son gäblerde iç politika durumu merak edilecek hale gelmiştir. Bu mesele hakkında düşüncemi söyleyeceğim:

Demokrasinin yerleşmesi için on iki sene geçmiştir. Bu müddet hakikaten değerlidir. Bu meselede iki noktayı nazar vardır. Bir bakıma bu müddet içinde ilerledik. Bazılarınca da bir çıkmaza girdiğimiz söyleyiyorsa da ben bu kanaatta değilim. İktidar bir kalkınma devrinde olduğunu söylüyor. Bu kalkınma bir plân ve programa bağlanırsa sa daha iyi neticeler vereceği muhakkaktır. Zira her işte olduğu gibi iktisadi kalkınmada da plân ve program esastır.

-1-

030	01			43	254	11
-----	----	--	--	----	-----	----

⁶⁶⁰ BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 030.01/43.254.11, s.1.

FOTOĞRAFLAR

(Anadolu, Demokrat İzmir, Sabah Postası ve Yeni Asır Gazetelerinden Alınmıştır)

A. Yıllara Göre Seçim Manzaraları

14 Mayıs 1950 Seçimleri

CHP İzmir İl Başkanı Nazif Çağatay Oy Kullanıyor

DP İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ Reyini Kullanıyor

Belediye Başkanı Hulusi Selek Reyini Kullanıyor

İkinci Karantina 83 Nolu Sandık

İzmir'de Yeni Mahalle

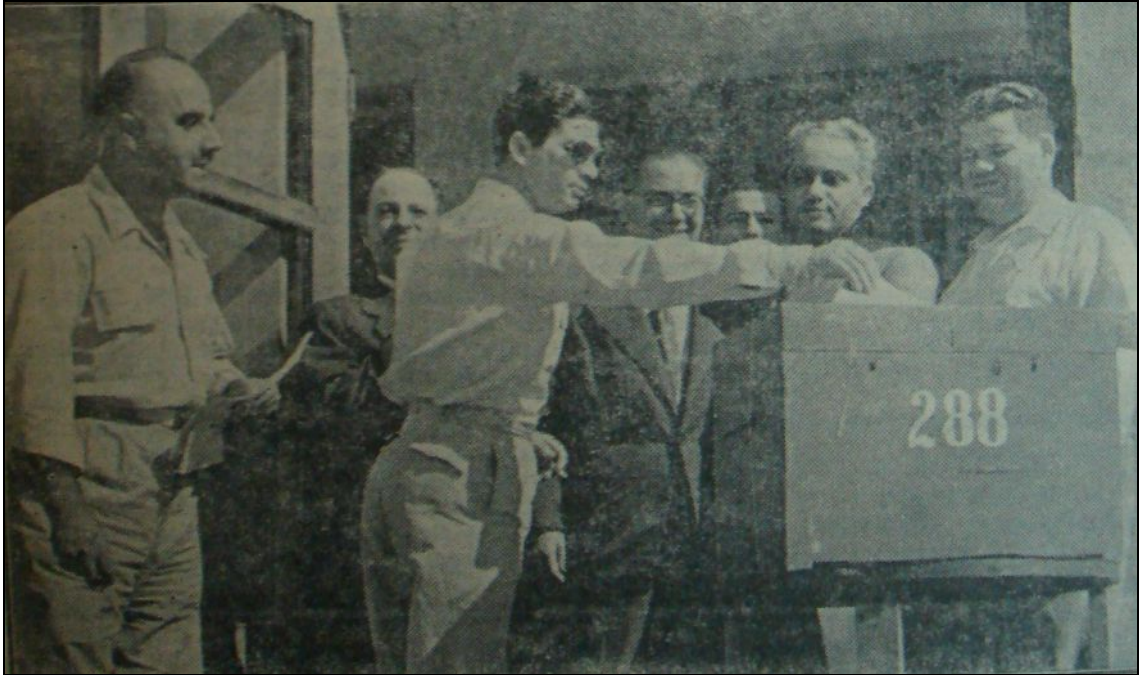

Ödemiş'te 14 Numaralı Sandık

16 Eylül 1951 Milletvekilliği Ara Seçimi

DP İl Başkanı Pertev Arat Oyunu Kullanırken

288 No.lu Sandık Başında Beşerler Kardeşler Oy Kullanırken

2 Mayıs 1954 Milletvekilliği Seçimleri

İzmir Valisi Muzaffer Göksen Oyunu Kullanırken

274 No.lu Sandık Başında Sıra Bekleyenler

Belediye Reisi Selahattin Akçiçek Oyunu Kullanırken

Şirinyer

27 Ekim 1957 Milletvekilliği Genel Seçimi

Muhali İ Başkanları Oylarını Kullanırken. Soldan Sağa: Hür P. İ Başkanı Mahmut Yalay, CHP İ Başkanı Lebit Yurdoğlu, CMP İ Başkanı Süleyman Çoruh

Sandık Listesinde İsmi Arayan Vatandaşlar

Eşrefpaşa'da Bir Seçim Sandığı Manzarası

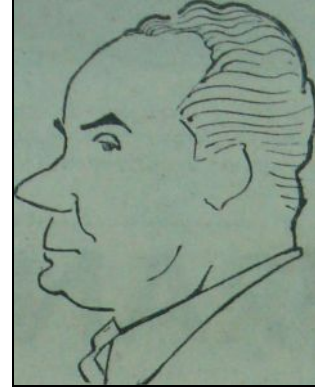

Solda Seçimleri İzleyen Yabancı Basın Mensupları, Sağda Oyunu Kullanan Bir Bayan

B. 1950–1960 Tarihleri Arasında görevde Bulunan İl Başkanları ve Görev Süreleri

Nazif Çağatay
7 Ocak 1950–13 Temmuz 1950

Kerim Beşerler
13 Temmuz 1950–16 Mayıs 1951

Şevket Adalan
16 Mayıs 1951–2 Nisan 1955

Lebit Fehmi Yurdoğlu
1. Dönem 2 Nisan 1955–29 Kasım 1957
2. Dönem 6 Ekim 1958 – 27 Mayıs 1960

Selami Savran
29 Kasım 1957- 16 Mart 1958

Reşat Leblebicioğlu
16 Mart 1958- 6 Ekim 1958

C. il Teşkilatının Faaliyetlerinden Seçmeler

CHP İl İdare Kurulu ve İlçe Başkanları (Şubat 1950)

Adigide Toplantısı (Mart 1950)

Halilbeyli'de CHP Toplantısı (Mart 1950)

CHP İl İdare Kurulu Üyeleri Kemalpaşa Ulucak'ta Karşılınıırken (Mart 1950)

CHP Kemalpaşa Dereköy Gezisi (Nisan 1950)

Bayındır Toplantısı (Nisan 1950)

İsmet İnönü CHP İzmir İl Merkezinde (Mayıs 1950)

Bergama'da CHP Toplantısı (Mayıs 1950)

CHP İzmir İl Kongresinden Bir Görünüm (Haziran 1951)

Selçuk Mitingi (Mart 1952)

İsmet İnönü İkiçeşmelik Parti Binasında (Ekim 1952)

Adnan Menderes CHP Konak ilçe Kongresinde (Aralık 1952)

CHP İzmir İl Kongresini İzleyen Kalabalık (Şubat 1953)

CHP İzmir İl Kongresini İzleyen Kalabalık (Nisan 1954)

CHP İzmir İl Başkanı ve Kadınlar İstişare Kurulu (Mayıs 1955)

İsmet İnönü CHP İzmir İl Kongresinde (Mart 1957)

Hakikat Ocağının Açılışı (Eylül 1957)

Tilkilik İlçesinde Milletvekili Aday Yoklaması (Eylül 1957)

CHP Tepeköy Mitingi (Ekim 1957)

CHP Seçim Afişleri (Ekim 1957)

CHP İl Merkezinde Toplanan Kadınlar (Ekim 1957)

İsmet İnönü'nün Cumhuriyet Meydanındaki Konuşmasını Dinleyenler (Ekim 1957)

CHP Selçuk İlçe Kongresinde Konuşan Geçici İl İdare Kurulu Başkanı Reşat Lelebicioğlu ve Dinleyiciler (Nisan 1958)

CHP Selçuk İlçe Kongresi Öncesi (Mart 1959)

İl Kadınlar Kolu Toplantısı (Haziran 1959)

CHP İzmir İl İdare Kurulu Üyeleri, Sabah Postası ve Demokrat İzmir Gazetesi Mesulleri Yargılanıyor (Ağustos 1959)

CHP İl İdare Kurulu Yargılanıyor (Ağustos 1959)

CHP İzmir İl Başkanı Lebit Yurdoğlu 3 Yıla Kadar Hapis İstemi ile Yargılanıyor (Nisan 1960)